

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**YAŞAMBOYU ÖĞRENME VE YETİŞKİN EĞİTİMİ
ANABİLİM DALI
YETİŞKİN EĞİTİMİ PROGRAMI**

**KADINLARIN EĞİTİM YOLUYLA GÜÇLENMESİNİN
YETİŞKİN EĞİTİMİ BAĞLAMINDA ÇÖZÜMLENMESİ**

DOKTORA TEZİ

AYFER YAKAR

**ANKARA
HAZİRAN, 2021**

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**YAŞAM BOYU ÖĞRENME VE YETİŞKİN EĞİTİMİ
ANABİLİM DALI
YETİŞKİN EĞİTİMİ PROGRAMI**

**KADINLARIN EĞİTİM YOLUYLA GÜÇLENMESİNİN
YETİŞKİN EĞİTİMİ BAĞLAMINDA ÇÖZÜMLENMESİ**

DOKTORA TEZİ

AYFER YAKAR

DANIŞMAN: DOÇ. DR. AHMET YILDIZ

**ANKARA
HAZİRAN, 2021**

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Ayfer YAKAR adlı öğrencinin hazırladığı “Kadınların Eğitim Yoluyla Güçlenmesinin Yetişkin Eğitimi Bağlamında Çözümlemesi” başlıklı bu çalışma Yaşam Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi Anabilim Dalı/ Yetişkin Eğitimi Programı’nda jüri üyelerince oy birliği ile **Doktora Tezi** olarak kabul edilmiştir.

	<u>Jüri Üyeleri</u>	<u>İmza</u>
Başkan	Doç. Dr. Ahmet Yıldız (Danışman)	
Üye	Prof. Dr. Hayat Boz	
Üye	Prof. Dr. Ahmet Duman	
Üye	Doç. Dr. N.Fevziye Sayılan	
Üye	Doç. Dr. Ayhan Ural	

ONAY

Bu tez Ankara Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca, jüri üyeleri tarafından 24/06/2021 tarihinde, Enstitü Yönetim Kurulu tarafından ise .../.../20... tarihinde kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Yasemin KARAMAN KEPENEKÇİ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgileri akademik yazım kurallarına uygun biçimde raporlaştırdığımı ve bunları etik ilkelere (atıfta bulunulan tüm yapıtlara kaynaklarda yer verilmesi, tezde kullanılan bilgi ve belgelere resmi yollarla ulaşılması ve bunların aslı bozulmadan kullanılması vb.) uygun olarak elde ettiğimi ve sunduğumu bildiririm.

Ayfer YAKAR

ÖZET

KADINLARIN EĞİTİM YOLUYLA GÜÇLENMESİNİN YETİŞKİN EĞİTİMİ BAĞLAMINDA ÇÖZÜMLENMESİ

YAKAR, Ayfer

Doktora Tezi, Yaşam Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ahmet YILDIZ

Haziran, 2021, xiii + 189 sayfa

Bu çalışmada, kadınlara yönelik bir eğitim programına katılan kadınların güçlenme deneyimlerini yetişkin eğitimi bağlamında analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda sivil toplum merkezlerinden olan Ankara ili Mamak ilçesi Ege mahallesinde bulunan “Çağdaş Kadın ve Gençlik Vakfı 75. Yıl Toplum Merkezi’nde en az bir eğitim programını tamamlamış kadınların genel olarak eğitime yükledikleri anlam, eğitime katılma dinamikleri, katıldıkları eğitim sürecine ilişkin değerlendirmeleri, eğitime katılmanın yaşamlarında yol açtığı dönüşüm çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, kadınların dönüşümü nasıl yaşadığı nasıl anlamlandığı, hangi boyutlarda güçlendikleri kadınların kendi anlatıları üzerinden toplumsal cinsiyet bağlamında anlamaya ve açıklamaya yönelik bir çerçeveden analiz edilmiştir. Nitel yaklaşımla tasarlanan bu araştırmada öncelikle kuramsal bir yaklaşım geliştirmeye yönelik literatür taraması yapılmıştır. Veriler gözlem ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Bu süreçte araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak araştırma grubunda bulunan 21 kadınla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen verilerin analiz edilmesinde MAXQDA programı kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda;

- Eğitime devam süresi arttığında,
- Katılmayı kolaylaştırıcı olanak sunulduğunda (kapısının sürekli açık olması, fiziksel ortam, kreş vb.),
- Kadınlara kendilerinin ve yaşam deneyimlerinin değerli olduğu hissettirildiğinde,

- Eğitim konuları kadınların ihtiyaçları ile ilişkilendirildiğinde ve bu ihtiyaç kadınlara hissettirildiğinde,
- Yetişkinlerin öğrenme özelliklerine uygun yöntem ve teknikler kullanıldığında, özellikle aktif öğrenme yöntemi kullanıldığında,
- Öğrenme süreci, sınıf dışı ortamlarla desteklendiğinde (sosyal ve kültürel etkinlikler, yurt içi ve yurt dışı geziler, kamu kurumlarını tanıma vb. gibi), eğitimin içeriği ve biçimi kadınların güçlenme kanallarını esas aldığına kadınlara güçlendirme becerileri kazandırma bakımından katkıda bulunduğu görülmüştür.

Güçlenme deneyimleri incelendiğinde, araştırma kapsamındaki kadınların ataerkil ve geleneksel aile yapılarına rağmen, aldıkları eğitimlerin onları bilişsel, psikolojik, ekonomik ve politik olarak tanımlanan boyutlarda güçlendirmede başarılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Güçlendirmenin daha zayıf kalan yönünün politik güçlenme olduğu görülmüştür. Çalışmada psikolojik ve ekonomik güçlenme boyutunun diğer boyutların temeli olduğu, bilişsel güçlenmenin değişken süreçleri içerdiği, politik güçlenmenin diğer boyutlara göre daha zor ulaşılan bir boyut olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ayrıca; eğitimlerden çok sonra maddi kazanç gibi nedenlerle kadınlar arasında rekabet ve çıkar çatışması ile ilgili sorun çıktığı görülmüştür. Kadınlar arası dayanışma ve diyalogu zedeleyen bu durumun güçlenme deneyimi üzerinde olumsuz etki oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Yetişkin eğitimi, kadınların güçlendirilmesi, katılım örüntüleri, dönüştürücü öğrenme.

ABSTRACT

AN ANALYSIS OF WOMEN’S EMPOWERMENT THROUGH EDUCATION IN THE CONTEXT OF ADULT EDUCATION

YAKAR, Ayfer

Ph.D. Dissertation, Department of Life-Long Learning and Adult Education

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Ahmet YILDIZ

June, 2021, xiii + 189 pages

This study aims to analyse the empowerment experiences of women who have attended an educational programme for women in the context of adult education. To this end, the general meaning attributed to education by women who completed at least one educational programme in “Çağdaş Kadın ve Gençlik Vakfı 75. Yıl Toplum Merkezi” (Contemporary Women and Youth Foundation 75th Year Society Centre), one of the Civil Society Centres located in Ege neighbourhood of Mamak district in Ankara, and the dynamics of their participation in education, the assessment of the education process of the programme they attended, and the transformation in the lives of these women brought about by participation in education were analysed. In this respect, the ways in which women make sense of and experience this transformation, and in what capacity they have been empowered or made to feel empowered have been analysed through their own narratives from a perspective aimed to understand and explain their views in the context of gender. In this research designed by qualitative approach, firstly, a literature review was conducted in order to develop a theoretical approach. The data was obtained by observation and semi-structured interview technique. In this process, by using a semi-structured interview form developed by the researcher, a series of in-depth interviews were conducted with 21 women who participated in the research group. The MAXQDA tool was used in the analysis of the gathered data. The research has arrived at the conclusion that when the content and form of education serve women’s empowerment channels, the educational programme contributes to women’s acquisition of empowerment skills provided that;

- the attendance period to education increases,
- the opportunity that facilitates attendance is provided (e.g. the door being open at all times, physical environment, nursery, etc.),
- women are made to feel that themselves and their life experiences are valuable
- the educational subjects are related to the needs of women and women are made aware of this need,
- methods and techniques suitable for adult education are used, particularly the active learning method,
- the learning process is supported by extracurricular activities (social and cultural activities, domestic and international expeditions, recognition of public institutions, etc.)

When the empowerment experiences were analysed, it was revealed that the education received by the women within the scope of this study was successful in empowering them cognitively, psychologically, economically, and politically despite their patriarchal and traditional family structures. However, the political empowerment dimension appeared to be the weaker aspect of empowerment. In line with this, the study has concluded that the dimensions of psychological and economic power are the foundation of all the other dimensions of empowerment, and that cognitive power involves variable processes, while political empowerment is a more difficult dimension to attain.

Further, it has been observed that long after their education, issues related to financial gain gave rise to rivalry and conflict of interest among women. This study concludes that this situation, which poses damage to solidarity and dialogue among women, has a negative effect on the experience of power and empowerment.

Keywords: Adult education, empowerment of women, participation patterns, transformative learning

ÖNSÖZ

Doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışma, bir anne, bir eş ve iş yaşamındaki sorumluluklarımın yoğunluğu gibi nedenlerle çok uzun ve zorlu bir yolculuktan sonra bitirilmiştir. Bu süreçte, hocalarımla bilgi ve deneyimi, dostlarımla ve ailemin sıcaklığı ve desteği; eşim Hüseyin Yakar, canımın içi evlatlarım oğlum Cihat Çağın Yakar ile kızım Eylül Yakar'ın gözlerindeki ışık bana eşlik etmiştir.

En başta tez danışmanım Doç.Dr.Ahmet Yıldız'a teşekkür etmek isterim. Çok emek verdiğim tez çalışmalarımı bırakmayı düşündüğüm, umudumu tamamen kaybettiğim bir zamanda Danışmanım Doç. Dr. Ahmet Yıldız'ın bir gün beni telefonla arayarak "Ayfer, bitir artık bu tezi, bitirebilirsin." diyerek beni yeniden motive etmesi bu çalışmanın tamamlanmasına vesile olmuştur. Danışmanım Doç. Dr. Ahmet Yıldız'ın desteği, güveni ve tüm katkıları için minnettarım. Bazen hayatımızda güzel ve anlamlı şeylerin olması için küçük bir kıvılcım yeterli olabiliyor.

Tez izleme komitesinde yer alarak katkıda bulunan hocalarımla Prof.Dr. Hayat Boz ve Doç. Dr. Fevziye Sayılan'a bu süreçte gösterdikleri ilgi, anlayış ve destekleri için teşekkür ediyorum. Tez Jürisinde bulunarak zaman ayıran, önerilerini ve eleştirilerini paylaşarak katkı sunan Doç.Dr. Ayhan Ural'a çok teşekkür ederim.

Yüksek Lisans yıllarımdan itibaren engin bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım hem yüksek lisans hem de doktora derslerini almaktan ve öğrencisi olmaktan onur duyduğum hocam merhum Prof. Dr. Cevat Geray'a hayatıma kattığı her şey için teşekkür etmek istiyorum. Ruhu şad olsun. Her daim saygıyla yâd edeceğim.

Lisansüstü öğrenciliğim boyunca hocalarımla Prof. Dr. Meral Uysal ve Prof.Dr. Ahmet Duman takıldığım her konuda, yardımlaşma kültürü ile bilgilerini ve yakınlıklarını esirgememişlerdir. Katkıları için kendilerine tüm kalbimle teşekkür ediyorum.

Değerli görüş ve önerileriyle bu çalışmada emeği ve katkısı bulunan Prof. Dr. Işıl Ünal'a yürekten teşekkür ediyorum.

Bu süreçte enerjisi ile psikolojik olarak beni rahatlatan, eleştirileri ve katkısı ile desteğini esirgemeyen arkadaşım Dr. Öğr. Üyesi Özlem Şenyurt'a teşekkür ederim.

Tezimi tamamlama aşamasında birlikte çalışma imkanı bulduğum Ankara Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu Müdürü Doç. Dr. Zeynep Zeren Atayurt Fenge'ye Türkçe özetimin İngilizceye çevrilmesinde verdiği katkı, gösterdiği anlayış ve destek için teşekkürlerimi sunarım.

Ve son olarak, her zaman yanımda olan bana destek veren hayat arkadaşım sevgili eşim Hüseyin Yakar’a, oğlum Cihat Çağın Yakar’a, kızım Eylül Yakar’a yürekten teşekkür ediyorum.

Ve tabi ki, yıllar sonra her güçlüğe karşı direnerek bu tezi bitirme gücü bulan kendime teşekkür etmem gerekiyor.

*Kadınların her daim eğitilmiş ve güçlü olması gerektiğine inanan biri olarak, bu
tezi canım oğlum **Cihat Çağın Yakar'a**, biricik kızım **Eylül Yakar'a** ithaf
ediyorum.....*

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	xi
TABLolar DİZİNİ.....	xiii
KISALTMALAR	xiv
BÖLÜM 1.....	1
GİRİŞ.....	1
Problem.....	1
Amaç	3
Önem.....	4
Tanımlar.....	5
BÖLÜM 2.....	7
KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	7
Yetişkin Eğitimi Dönüşüm ve Güçlendirme.....	7
İlgili Araştırmalar	19
BÖLÜM 3.....	25
ARAŞTIRMA ALANI	25
Kurumsal Yapı ve İşleyiş.....	25
Çağdaş Kadın ve Gençlik Vakfı 75.Yıl Toplum Merkezi'nin Bulunduğu Bölgenin Özellikleri	25
Çağdaş Kadın ve Gençlik Vakfı 75.Yıl Toplum Merkezi Kuruluş ve İşleyiş	26
Çağdaş Kadın ve Gençlik Vakfı 75.Yıl Toplum Merkezi'nin Eğitim Faaliyetleri....	27
BÖLÜM 4.....	31
YÖNTEM	31
Araştırmanın Yaklaşımı	31
Çalışma Grubu	31
Veri Toplama Araçları ve Teknikleri.....	33
Verilerin Analizi	36
BÖLÜM 5.....	39
BULGULAR VE YORUMLAR	39
Araştırmaya Katılan Kadınların Betimsel Özellikleri	40
Yaş.	40
Doğum Yerleri.	40
Ankara'da Yaşam Süresi.....	41
Medeni Durum.	41
Çocuk Sayısı.	42
Eğitim Durumu.	43
Kadınların Örgün Eğitime Devam Etmeme Nedenleri	43
Eşlerin Eğitim Durumu	48
Çocukların Eğitim Durumu.....	49
Kadınların Mesleğe Göre Dağılımı.....	51
Eşinin Mesleği.....	52
Aile Gelirine Katkı Yapma Durumu	52
Gelir Getirici Bir İşte Çalışmama Nedenleri.....	55

Aylık Hane Gelir Durumu.....	59
Konut Durumu Sahipliği.....	60
Kadınların Genel Olarak Eğitime Yükledikleri Anlam.....	60
Eğitime Katılmaya Yönlendiren Koşullar ve Etkenler.....	67
Kadınların Eğitime Katılımını Etkileyen Kişi ve Koşullar	68
Eğitime Katılım Nedenleri	71
Eğitilmelere Devam Kararında Etlili Olanlar	76
Katılım Engelleri ve Başetme Stratejileri.....	81
Kadınların Eğitime Katılmada Yaşadığı Güçlükler	81
Kadınların Eğitime Katılmada Yaşadığı Sorunlarla Bat Etme Stratejileri.....	85
Eğitsel Süreç	90
Eğitime Devam Etme Süreleri	90
ÇKGV'nin En İyi Özellikleri	93
Kadınların Katıldıkları Eğitimler	101
Derslerde İlk Günler Karşılaşılan Sorunlar.....	107
ÇKGV'nin Fiziksel Koşulları	110
Öğretim Teknik ve Yöntemlerine İlişkin Görüşler	113
Aldıkları Eğitimin Kadınların Yaşamına Etkisi	119
Kadınların Bilişsel Yönden Güçlenmesi	119
Kadınların Psikolojik Yönden Güçlenmesi	134
Kadınların Ekonomik Yönden Güçlenmesi	143
Kadınların Politik Yönden Güçlenmesi	149
BÖLÜM 6.....	159
SONUÇLAR VE ÖNERİLER	159
Sonuçlar	159
Öneriler.....	166
KAYNAKLAR.....	169
EKLER	177
Ek 1. Kişisel Bilgi Formu	178
Ek 2. Görüşme Kılavuzu	181
Ek 3. Görüşülen Kadınların Kişisel Bilgileri	184
Ek 4. Etik Kurul Onayı.....	185
BENZERLİK BİLDİRİMİ	187
ÖZGEÇMİŞ.....	189

TABLolar DİZİNİ

Tablo	Sayfa
Tablo 1. Kadınların Yaşa Göre Dağılımı.....	40
Tablo 2. Doğum Yerlerine Göre Dağılım.....	40
Tablo 3. Ankara’da Yaşam Sürelerine Göre Dağılım	41
Tablo 4. Kadınların Medeni Durumu	41
Tablo 5. Kadınların Sahip Oldukları Çocuk Sayıları	42
Tablo 6. Kadınların Eğitim Durumu	43
Tablo 7. Örgün Eğitime Devam Etmeme Nedenleri	44
Tablo 8. Eşlerin Eğitim Durumu	48
Tablo 9. Çocukların Eğitim Durumu.....	49
Tablo 10. Kadınların Mesleğe Göre Dağılımı	51
Tablo 11. Eşinin Mesleği.....	52
Tablo 12. Aile Gelirine Doğrudan Kazanç Yoluyla Katkı Yapanların Dağılımı	52
Tablo 13. Aile Gelirine Dolaylı Kazanç Yoluyla Katkı Yapanların Dağılımı	54
Tablo 14. Kadınların Çalışmama Nedenleri.....	55
Tablo 15. Ailenin Ortalama Hane Geliri	59
Tablo 16. Konut Mülkiyeti Durumu.....	60
Tablo 17. Eğitimin Anlamı.....	61
Tablo 18. Eğitimli Olmak Ne Anlama Gelir	63
Tablo 19. Eğitim Yaşantıyı Nasıl Etkiler	65
Tablo 20. Duyurudan Haberdar Olma	68
Tablo 21. Kadınların Eğitimlere Katılma Nedenleri	72
Tablo 22. Eğitimlere Devam Etme Kararında Etkili Olanlar	76
Tablo 23. Kadınların Eğitime Katılmada Yaşadığı Güçlükler	82
Tablo 24. Kadınların Sorunlarla Baş Etme Stratejileri.....	85
Tablo 25. Kadınların ÇKGV’ye Devam Etme Süreleri.....	90
Tablo 26. ÇKGV’nin En İyi Özelliklerine İlişkin Görüşler	94
Tablo 27. Kadınların Katıldıkları Eğitimler	101
Tablo 28. Kadınların Daha Çok Etkilendiği Eğitim	102
Tablo 29. Derslerde İlk Günler Yaşanan Sorunlar	107
Tablo 30. Aile İçinde Paranın Denetim Durumu.....	123
Tablo 31. Eğitimlerin Aile İçindeki konumlarda Yaptığı Değişiklikler.....	125
Tablo 32. Eğitimlerden sonra Kendilerini Nasıl Hissettikleri	134
Tablo 33. Maddi Gelir Oluşturma	144
Tablo 34. Aldıkları Eğitimin Yaşamlarına Etkisi.....	149

KISALTMALAR

ÇKGV :Çağdaş Kadını Geliştirme Vakfı

STK :Sivil Toplum Kurumu

TÜİK :Türkiye İstatistik Kurumu

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bu bölümde; araştırmanın problemi, amacı, önemi ve tanımları yer almaktadır.

Problem

“Eğitim” ve “güçlen(dir)me (empowerment)” arasındaki ilişki günümüz yetişkin eğitimi tartışmalarının odağında yer almakta ve yetişkin eğitiminin önemli konu alanlarından birini oluşturmaktadır. Yetişkin eğitiminde “güçlen(dir)me eğitimi” Lowe’un (1985, s.66) ifade ettiği gibi , “yoksullar, kadınlar, göçmenler” gibi eğitime erişemeyen dezavantajlı toplumsal gruplara yönelik bir ilgiyi yansıtmaktadır.

Eğitim bakımından yoksunluk içinde bulunan kadınlar, yetişkin eğitiminin öncelikli hedef grupları arasında yer almaktadır. Bu nedenle kadınlara yönelen kapsamlı yetişkin eğitimi programları, kadınların yaşam döngülerini eğitimle dönüştürebilmeleri için uygun öğrenme ortamları yaratmaktadır. Yetişkin eğitiminde kadınlara sunulan böylesi bir eğitimin kapsam ve içeriği, kadınların kendileriyle ilgili talep geliştirebilmeleri ve toplumsal cinsiyet kurgusunu dönüştürebilmelerini sağlamaya uygun olmak durumundadır. Ancak duyarlı uygulama ve politikalarla yetişkin eğitimi, kadınların kendi koşullarını dönüştürmede etkin hale gelerek güçlenmelerine katkıda bulunabilir. Bu katkı eğitimin toplumsal yaşamdaki dönüştürücü etkisini esas almaktadır ki bu da kadınların “eğitim yoluyla güçlen(diril)mesi” kavramı ile ilişkili bulunmaktadır.

Kadınların toplumda daha etkili rol almaları için güçlendirilmeleri önemli bir olgudur. Eğitimin kadınlar açısından güçlendirici yönü her türlü eğitim programında var olan içeriklerin değişmesi ve cinsiyetçi bilgi tabanıyla kadın görünmezliğinin ortadan kaldırılmasıyla yakından ilişkilidir (Stromquist, 2012, ss.192-197). Özellikle toplumsal cinsiyet açısından gerçek dönüşümün, toplumsal cinsiyet yaklaşımının tüm politikalarda yerleştirilmesi ile olanaklı olduğu ileri sürülmektedir (Tan, 2005, ss.214-218). Stromquist (2012, s.193)’ de, güçlendirme için eğitimin ataerkil ideolojileri sorgulaması gerektiğini savunmaktadır. Böylece kadınlar, eğitim aracılığıyla kendi yaşamlarını dönüştürebilme

ve toplumsal cinsiyet baskılarından kurtulabilme olanağına sahip olabilmektedirler. Bunun için eğitimin dönüştürücü “içten gelen güç” potansiyeline işaret edilmektedir (Rowlands, 1997, ss.13-14). Kendine güven, farkındalık gibi anlamları içeren bu güç, kadınların hem evde hem de toplumsal yaşamda var olan cinsiyet eşitsizliklerini görme bilincine ve bununla mücadele etme yeterliğine ulaşmasını sağlayacak eğitime gereksinimi artırmıştır. Dolayısıyla toplumda dezavantajlı konumda olan kadınların, yetkinleşerek kendi toplumsal konumunu iyileştirmek için mücadele edebilecek bir bilince ve yeterliğe ulaşmasına yönelik bir eğitsel ortamın düzenlenmesi gerekmektedir. Bunun için toplumsal cinsiyet eşitliğini dikkate alan yetişkin eğitimi programları, kadınların güçlendirilmesinde sunduğu fırsatlar bakımından önemli ve anlamlı bir yerde durmaktadır.

Kadınları güçlendirici eğitim, feminist taban gruplarının bilinç yükseltme deneyimleri ile Paulo Freire’nin özgürleştirici eğitimin bir sentezi olarak, yetişkin eğitimi politikalarını etkilediği görülmektedir. Bu etki özellikle kadınların verili kimliklerini dönüştürme ve ortak sorunlarının bilincine varma konusunda enformel bir eğitsel ortamı sağlamış ve cinsler arası eşitsizliklerin sorgulanmasının önünü açmıştır (Sayılan, 1993, s.69). Kadının içinde bulunduğu “sessizlik kültürü” nün aşılmasında feminist deneyimlerden ve Freire’nin eğitim yaklaşımından yararlanılması gerektiği, yetişkin eğitimi alanında etkili hale gelmiş ve yetişkin eğitimi üzerindeki düşünceleri ve uygulamaları etkilemiştir (Freire, 1991, s.13). Bu gelişmelerin ardından artık “yetişkin eğitimi” de sadece bilgi ve yetenekleri aktarım olarak değil, öğrenenleri güçlen(dir)me üzerine inşa edilen gelişimsel bir süreç olarak da görülmektedir. Açık bir biçimde dönüşüm teorisine bağlanan ve giderek gelişen bu yaklaşımı benimseyen yetişkin eğitiminin başlıca ilgi alanı, kadınların kendilerini bir özne olarak inşa edebilmelerine yönelik yeni öğrenme ortamlarının oluşturulmasıdır. Öğrenmek için gerekli olan bu yeni ortamları Selbin (1998, ss.5-7), “olayları ve süreçleri anlama ve egemen paradigmayla mücadele etmek için bir fırsat arayanlar insanların, en azından hayatlarında ilk kez, kontrolü ele almak için çalıştıkları özerk bölgeler” olarak tanımlamaktadır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, bu programların ana itici gücünü kadınların güçlendirilmesini hedef alan yetişkin eğitimi etkinlikleri oluşturmaktadır. Dolayısıyla eğitim yoluyla güçlendirmenin merkezinde, iktidar karşısında güçlenmek için özgüven kazanmayı, kendini ifade etmeyi, öğrenme merakı uyandırmayı, kendi sorunlarının ayırdına varıp, çözer duruma gelmeyi, toplumsal bir güç geliştirmeyi ve toplumsal yaşamın öznelere olmayı hedefleyen pratikler yer almaktadır. Bunun kadınlar için anlamı,

toplumdaki birçok eşitsizliği görme olanağını artırmak ve ikinciliklerini üreten yollara nasıl katkıda bulunduklarını görmelerini sağlamaktır. Ayrıca kendi bedenleri ve doğurganlıkları üzerindeki denetimlerini artırmak, toprak ve mülk gibi kaynakları kontrol etme becerileri geliştirmek, aile içindeki sorumluluklarını azaltmak veya paylaşmak, kadın grupları ve inisiyatifleri yaratmak ve güçlendirmektir (Bhasin, 1992, ss.12-18). Bu ise, sadece kadınların değil, erkeklerin de seçimlerini ve yaşamlarını değiştirecek yeni bir perspektif kazanmayı gerektirmektedir.

Lowe (1985, s.75) bu konuda “erkeklerin egemen olduğu bir dünyada, kadınları yeniden yönlendirmek” için, kadınların yaşadıkları eşitsizlikleri görmeleri, bu eşitsizlikler karşısında alınabilecek önlemler üzerine düşünebilmeleri ve hareket etmeleri için yetişkin eğitiminin önemli bir işlevi yerine getirebileceğine vurgu yapmıştır.

Sonuç olarak, toplumsal çabalarla üretilen ve geliştirilen eğitim etkinliklerinin, bir güçlenme pratiği olması için, kadınların hayatını kuşatan tüm koşulların yanı sıra, onun kişisel doyumunu da sağlamayı hedefleyen ve katılımcıların kendilerine ve çevrelerine ilişkin eleştirel bir anlama ve düşünme yeteneği geliştirmelerine yol açacak nitelikte olmasına gereksinim duyulmaktadır. Böylece, toplumu kuşatan geleneksel davranışların sorgulanmasının mümkün olabileceği düşünülmektedir.

Belirtilen gereksinimden yola çıkan bu araştırmada, Ankara ili Mamak ilçesi Ege mahallesinde bulunan Çağdaş Kadın ve Gençlik Vakfı 75.Yıl Toplum Merkezinde kadınlara yönelik yetişkin eğitimi faaliyetlerine katılan alt sosyo-ekonomik kökenden gelen kadınların eğitim yoluyla güçlenme süreçleri bu araştırmanın problematiğini oluşturmaktadır.

Amaç

Bu araştırmanın amacı, Çağdaş Kadın ve Gençlik Vakfı 75.Yıl Toplum Merkezinde kadınlara yönelik bir eğitim programını tamamlamış kadınların eğitime katılma dinamiklerini ve güçlenme deneyimlerini yetişkin eğitimi bağlamında analiz etmektir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Araştırmaya katılan kadınların betimsel özellikleri nelerdir?
2. Kadınlar genel olarak “eğitime” nasıl bir anlam yüklemektedirler?
3. Kadınları ÇKGV’nin sunduğu eğitime katılmaya yönlendiren koşullar ve etkenler nelerdir?

4. Kadınların eğitime katılmalarında karşılaştıkları toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkili (katılmada “kadın” olmaktan kaynaklanan güçlükleri) güçlükler nelerdir? Bu güçlüklerle baş etmede ne tür stratejiler geliştirmişlerdir?
5. Kadınlar, öğrenme süreciyle ilgili olarak fiziksel ortamı, insan ilişkileri, öğretim teknikleri ve materyalleri açısından katıldıkları eğitim sürecini nasıl değerlendirmektedirler?
6. Eğitime katılmak kadınların yaşamında ne tür dönüşümlere yol açmaktadır? Kadınlar, güçlenme boyutlarına ilişkin dönüşümü nasıl değerlendirmektedirler? Kadınlar eğitimlerden sonra hangi yönlerden güçlenme yaşamışlardır?

Önem

Yetişkin eğitimi araştırmalarında “katılma” konusunu ele alan araştırmaların özel önemi vardır. Bu araştırmalarda, özellikle toplumda dezavantajlı grupların öğrenme gereksinimleri, katılma ve katılmama nedenleri, katılmada karşılaştıkları güçlükler çeşitli yaklaşımlarla ortaya koyulmuştur. Ancak, yetişkin eğitimi alanında, herhangi bir eğitim programını tamamlayan kadınların bu eğitim süreci sonrasında yaşamlarındaki dönüşümlerle eğitime katılma arasında kurdukları ilişkileri “kadınların eğitim yoluyla güçlenmesi” açısından sorgulayan, özel olarak kadınların deneyimlerini ele alan “izleme” araştırmaları ihmal edilmiştir.

Sivil toplum merkezlerinin kadınların kendilerini geliştirmesini hedef alan eğitim etkinlikleri ve yarattığı ortamları kadınları güçlendirmeye yönelik bir çabadır. Bu eğitim etkinlikleri, sürece katılan kadınların toplumsal potansiyelini sınırlandıran, erkeklik ve kadınlıkla ilgili cinsel kalıp yargılara karşı koyup ve sorgulamayı mümkün kılacak bilgi ve beceri geliştirmede son derece önemlidir. Güçlendirme odaklı bu tür eğitimlerin nasıl bir işlev gördüğünün anlaşılması ve yarattığı dönüşümlerin derinlemesine incelenmesinin, bu çalışmaların geliştirilmesi ve uygulama alanının çoğaltılması bakımından anlamlı olacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmanın yetişkin eğitimi ve kadınları “güçlendirme” programlarına ilişkin tartışmalara ve pratiklere katkı getirebildiği umulmaktadır.

Tanımlar

Ataerki (Patriyarka): Erkeklerin kadınlar karşısında ayrıcalık ve iktidar sahibi olduğu (erkeklerin egemenliğine dayalı) hiyerarşik toplumsal ilişkiler sistemi. Erkek iktidarı (Bhasin, 2003, ss.1-8).

Toplumsal Cinsiyet: Bir kadın ya da erkeğin, toplumda belirlenen toplumsal, kültürel ya da ekonomik davranış biçimleri, beklentileri, sorumlulukları ve rolleri ifade eder. Yani Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten farklı bir kavramdır ve cinsiyet temelinde şekillenen toplumsal, kültürel, politik kimlikler ve ilişkiler bütünü ifade eder.

Özneleşme: Bireyin kendisini bir eyleyen olarak inşa etmesi sürecini ifade eder. Özneleşme, bireyin kendisini bilinç olarak geliştirmesi, yetkinleşmesi ile özgürleştirici bir durumu ifade eder (Mayo, 2011, ss.116-120; Foucault, 2011, ss.57-58; Freire, 1991, ss.27-29).

Dönüştürücü Öğrenme: Dönüştürücü öğrenme, öğrenenlerin düşünce, duygu ve eylemlerinin derin ve yapısal bir değişimini içeren eleştirel düşünme becerisini geliştirme sürecidir (Freire, 1991, s.46; Robertson, 1996, ss.42-43; Mezirow, 1991, ss.61-62,145,167).

BÖLÜM 2

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Kadınların eğitim yoluyla güçlenmesinin yetişkin eğitimi bağlamında çözümlenmesinin konu edildiği bu çalışmanın kuramsal çerçevesi iki ana başlıktan oluşmaktadır. İlk önce , “Yetişkin Eğitimi, Güçlendirme, Dönüşüm”, daha sonra ise, alan yazında yer alan konu ile doğrudan ilgili ve ulaşılabilen araştırmalara yer verilmiştir.

Yetişkin Eğitimi, Dönüşüm ve Güçlendirme

Herhangi bir nedenden dolayı eğitime erişemeyen, ekonomik, politik ve toplumsal güç dağılımının eşitsizlik yaratan sonuçlarından etkilenen işsizler, yoksullar, okumaz-yazmazlar, yaşlılar, göçmenler gibi kadınlar da yetişkin eğitiminin öncelikli hedef grupları arasındadır (Bülbül, 1991, s.85; Duman, 2000, ss.40-45; Lindeman, 1926, ss.3-14; Lowe,1985, ss.44-66). Bu nedenle yetişkin eğitimi, toplumsal eşitsizliklerin mağduru olanlara “ikinci şans” vererek (Bağcı; 2014, ss.74-79) eşitsizlikleri giderme gibi bir işleve de sahiptir. Örgün eğitimden yararlanamayanların eğitim ihtiyaçlarının giderilmesine imkân tanıyan “öğrenmenin, bilinçlenmenin” yetişkin eğitimi içinde karşılanmasının olanağı bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) 2015 yılında yapılan “Eğitim Komisyonu” toplantısında “Yetişkin Eğitiminin Geliştirilmesine ilişkin Tavsiye Kararı Raporu”nda, 1976’dan bu yana yetişkin eğitiminin geliştirilmesine katkıda bulunan (sırasıyla 1985 Paris, 1997 Hamburg Deklarasyonu ve 2009 Belem Brezilya’da yetişkin eğitimi üzerine yapılan Uluslararası Konferansları) ve Herkes İçin Eğitim Konferanslarında tartışılan ve kabul edilen tüm kararlara da atıfta bulunarak yeniden benimsendiği belirtilmiştir. UNESCO’nun yetişkin eğitime ilişkin tüm raporları incelendiğinde, öncelikle sosyal ve ekonomik açıdan her toplumda dezavantajlı toplumsal

grupların belirlenmesi ve yetişkin eğitimi hizmetlerinin bu kesimlere yönelmesinin önerildiği görülmektedir (UNESCO, 1985, 1997, 2009, 2015).

Bu olgu bir anlamda örgün eğitimin bir eleştirisi olarak da anlamlandırılabilir. Örgün eğitim, herkes için ulaşılabilir, toplumsal cinsiyete duyarlı, nitelikli eğitim koşullarını yerine getirmede yeterli olmadığından, bu sorunun çözümünün yetişkin eğitiminden beklendiği söylenebilir.

Yetişkin eğitimi, yetişkinlerin eğitim ihtiyaçlarını, uygun öğretim koşulları ve yaşam becerisi programları ile daha da güçlü karşılayarak, katılımcıların bilgi birikimlerini, entelektüel kapasitelerini geliştirerek, onların içinde yaşadığı toplumsal gerçekliğe eleştirel olarak bakabilme ve toplumu dönüştürme yönünde eğitim yoluyla ve bunu yaşam boyu sürdürmeyi hedeflemektedir (Ayhan, 2005; Bülbül, 1991; Gedikoğlu, 1991; Geray, 1978, 2002; Lindeman 1926; Lowe, 1985; UNESCO, 1975, 1985, 2015).

Yaşam boyu eğitim fikrini ilk kez dile getirilenlerden Eduard Lindeman, 1926 yılında yazdığı ve Türkçeye “Halk Eğitiminin Anlamı” olarak çevrilen “The Meaning of Adult Education” adlı yapıtında, “eğitim hayattır” derken, yaşamboyu eğitimin gerekli olduğunu, bu nedenle eğitimin son noktasının olamayacağını söyler. Lindeman bu eserinde, öğrenmenin ve eğitimin yaş ve zamanla sınırlı olmadığını, programın öğrencinin ilgi ve ihtiyacı etrafında oluşturulması gerektiğini, en değerli öğrenme kaynağının öğrenenin kendi yaşantısı olduğunu, gerçek eğitimin öğrenenlerle birlikte düşünülmesinin sürdürülmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Lindeman, 1926, ss.3-9, 87-88, 170-173, 204). 1926’lı yıllarda ifade bulan ve eğitimin geleneksel olmayan biçimlerine vurgu yapan bu görüş, eğitimin resmi bir kurumu olarak “okul”un egemen kültürel değerlerini olumlayıp meşrulaştırması karşısında, insanı her yönüyle geliştirebilen “yetişkin eğitimi”nin toplumsal eşitsizlikleri azaltmaya veya gidermeye uygun niteliklere sahip olduğunu vurgulaması bakımından önemlidir. Yetişkin eğitiminin gerçekleştiği farklı ortamlar, müfredatların çeşitliliği ve katılımcıların farklılığı, alanın katılımcıların öğrenmesini kolaylaştırma ortak amacında birleşen işlevi, yetişkin eğitiminin genişleyen bir oluşum haline gelmesini sağlamıştır.

UNESCO’nun yukarıda belirtilen 2015 yılı “Eğitim Komisyonu” raporunda ayrıca, yetişkin eğitimi ve öğrenmenin daha da güçlendirilmesi ihtiyacından söz edilerek, yetişkin eğitimi ve öğrenmenin önemine vurgu yapılmış ve insanlığın ayakta kalması için, toplumsal bilinçlenme ve eleştirel düşünmeyi öğrenmek için yetişkin eğitiminin gerekli olduğu belirtilmiştir. Yetişkin eğitiminin, eğitim, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar açısından toplumsal işlevine yüklenen anlamına yapılan bu vurgu, 1997 yılında

gerçekleştirilen Hamburg Konferansı sonunda hazırlanan “Yetişkin Eğitimi Üzerine Hamburg Bildirgesi” nin 2. maddesinde de şöyle yer almaktadır (UNESCO, 1997, s.21):

“Yetişkin eğitimi bir hak olmanın da ötesine geçip, artık günümüzde anahtar durumuna gelmiştir. Toplumda aktif yurttaş olarak tam katılım için bu bir koşuldur. Ekolojik olarak sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek için demokrasiyi, adaleti, toplumsal sorunlar için, bilimsel, sosyal ve ekonomik kalkınma için ve kendini şiddet biçiminde gösteren çatışmanın yerini diyaloga ve adalete dayalı bir barış kültürüne sahip bir dünyayı inşa etmek için güçlü bir kavramdır. Yetişkin eğitimi kişiliği şekillendirebilir ve yaşama anlam katabilir. Yaşam boyu öğrenme, yaş, cinsiyet eşitliği, engellilik, dil, kültür ve ekonomik eşitsizlikler gibi faktörleri yansıtan bir içeriğin yeniden düşünülmesini gerektirir”.

Montreal Uluslararası Yetişkin Eğitimi Araştırmaları Seminer Raporunda belirtildiği gibi (Yıldız, 2006, s.146) yetişkin eğitimi onu talep edenlere ve programları önerenlere göre farklılaşmaktadır. Bir uygulama ve araştırma alanı olarak yetişkin eğitimi, çeşitli aktörler tarafından kendi tarihsel koşulları ve özgül bağlamlarına göre farklı şekilde yapılandırılan ve algılanan bir gerçekliktir. Bir yanda okur-yazarlık eğitimi ya da sürekli eğitim, diğer yanda yetişkin eğitiminin farklı biçimleri bulunur. Bu tespit, yetişkin eğitiminin toplumsal işlevine yüklenen anlamdan kaynaklanmaktadır. Günümüzde ise “yetişkin eğitimi” sadece bilgi ve yetenekleri aktarım olarak değil, öğrenenleri güçlendirme üzerine inşa edilen gelişimsel bir süreç olarak da görülmektedir.

Güçlenme konusunda farklı bakış açılarına göre literatürde birçok tanım yapılmaktadır. Bir tanıma göre güçlenme, “diğer insanların konumlarını değerlendirmelerine kıyasla, bireysel ve kolektif konum değerlendirmeye ilişkin güç elde etme” olarak tanımlanmaktadır. Bu durum, yeteneklerin ve yaratıcı gücün gelişmesi, büyümesi ve olgunlaşması ve eşit olarak tanınmayı da işaret etmektedir (Hall, 1992, s.121). O halde ‘güçlenme’nin tanımı gereği, bireysel bir süreç olmayıp (Sayılan, 2006, ss.1-2; Rowlands, 1997, ss.14-15)), toplumsal bir süreç (Page ve Czuba, 1999) olduğu söylenebilir.

Güçlenmeyi, dinamik ve etkinleştirici bir kavram olarak ele alan Dixon-Mueller de bu kavramın subjektif boyutuna vurgu yapmaktadır. Ona göre güçlenme kavramının özü, fırsat ve hareket etme yeteneğinin, bireysel ve grup bilincinin geliştirilmesidir (Dixon-Mueller,1998).

Dixon-Mueller, güçlenmeyi iç gücün artırılması olarak değerlendirmektedir. Birey ya da grubun yaşamını kısıtlayan dış koşullarla ilgili bir farkındalık ve bilinç geliştirilmesi ve bu koşulları değiştirebilmek üzere iç gücünün artırılmasını üç bilinç düzeyinde tanımlamaktadır (Dixon-Mueller, 1998):

- Varlık ve adalet konusunda bir adaletsizliğin olduğunun ve bunun nereden kaynaklandığının bilinci,
- Yaşam, güvenlik ve sosyal ilerlemede daha adil ve eşit muamele koşullarının olabileceği, aslında bunun gerekli bir hak olduğu bilinci,
- Sosyal adaletsizliği doğuran etmenlerle yüzleşerek, meydan okuyup onu yenebileceği kapasitesine sahip olduğu bilinci.

Dixon-Mueller, daha çok “haklar” ve “sosyal adalet” ile bağlantılı olarak geliştirdiği bu değerlendirmesinde güçlenme kavramını bilinç gelişimi ile ilişkilendirmektedir. Kavrama yönelik bu değerlendirme konumuz açısından önem taşımaktadır. Çünkü eğitimsel düzenlemeler bu boyutu geliştirme potansiyeline sahiptir.

Page ve Czuba’da “güçlenme: nedir?” başlıklı makalelerinde, gücün ilişkiselliğine vurgu yaparak güçlenmeyi bir değişim süreci olarak kavramayı önermekte ve “insanların kendi yaşamları üzerinde kontrol kazanmalarına yardım eden çok boyutlu sosyal bir süreç” tanımını yapmaktadırlar. Buna ek olarak, güçlenmenin çok boyutluluğunun kaynağını; sosyolojik, psikolojik, ekonomik gibi boyutlar içinde meydana geldiğinin altını çizmektedir (Page ve Czuba, 1999).

Kabeer, “seçim yapma becerisini” güçlenme kavramının merkezine yerleştirir ve güçlenmeyi bireylerin seçim ve eylem yapabilme özgürlüğü olarak tanımlar (Kabeer, 2001, s.19). Kişinin daha önceden kendilerine tanınmayan yetkiyi elde ederek farklı seçim yapabilme cesaretine ve farklı seçenekler geliştirme yeteneğine sahip olursa, toplumun temel eşitsizliklerini, hak ihlallerini veya sistematik olarak benliğini değersizleştiren ve yeniden üreten toplumsal güç ilişkilerini analiz ederek sosyal eşitsizliklere meydan okuma gücü elde edebileceğini belirtir. Dolayısıyla, güçlenmenin bir dönüşüm sürecini gerektirdiğine vurgu yapmaktadır (Kabeer, 2001: 19-27). Bu yaklaşım özellikle kadınların toplumsal konumlarının farkına varma ve bununla mücadele etmede seçim yapma yeteneklerinin geliştirilmesi için kadınların eğitim yoluyla güçlendirilmesine ilişkin çalışmalarda dönüştürücü öğrenme süreçleri ve yöntemlerine olan ihtiyacı belirlemesi açısından önemli olduğu söylenebilir.

Rowlands'a (1997, ss.14-15) göre güçlenme, "karar almaya katılımdan daha fazlasıdır; aynı zamanda insanları algılamaya yönlendiren süreçleri de içermelidir." Bu bağlamda güçlenmenin kişisel, ilişkisel ve kolektif boyutunun olduğuna vurgu yapmaktadır. Kişisel düzeyde; benlik duygusu, kendine güven, özsaygı ve içselleştirilmiş baskının etkilerini ortadan kaldırma kapasitesinin gelişimi, ilişkisel düzeyde bir ilişkinin doğası içinde yapısını ve ilişkide alınan kararları müzakere etme yeteneğinin gelişimi, kolektif düzeyde ise bireylerin daha fazlasını başarmak için birlikte çalışmalarını kapsayan ortak eylem ve karara ulaşmayı hedefleyen bir süreç olduğunu ifade etmektedir (Rowlands, 1999, ss.141-150). Buna ek olarak Rowlands, güçlenmeyi Freire'nin vicdanlılık kavramına da benzetir. Toplumda dezavantajlı durumda bulunan bireylerin sosyal, ekonomik ve politik hayatta kendi seçimlerini yapabilme alanlarının genişlemesi için 'özne' haline gelmelerine ve 'eleştirel bir bilinç' geliştirmelerine yani, eylemlere götüren koşullarını ve sosyal çevresini anlamaya odaklanılması gerektiğine işaret etmektedir (Rowlands, 1997, s.17). Güçlenmeye ilişkin bu yaklaşım özellikle kadınların nasıl güçlendirileceği sorusuna yönelecek yetişkin eğitimcisinin yaklaşımlarına imkanlar sunduğu söylenebilir.

Öte yandan güçlendirme kavramı, "hem bir süreç ve hem bir hedef" olarak kabul edilmektedir (Batliwala, 1994; Akt. Division for the Advancement of Women, 2001, s.12). Bu nedenle güçlenme, bir yandan feministler, diğer yandan bireysel olarak kadınların verimlilik düzeylerinin genişletilmesine odaklanmış organizasyonlar tarafından gerek ulusal, gerekse uluslararası küresel aktörler, örneğin; Dünya Bankası (DB), Avrupa Birliği (AB), Uluslararası Para Fonu (İMF) gibi kurumlar, hükümetler, sivil toplum örgütleri ağında etkinlik gösteren yeni sosyal adalet politikalarında kullanılan ve farklı yaklaşımlar içeren bir sosyo-politik bir kavram olma özelliğini sürdürmektedir (Stromquist 1995, ss.13-22; Batliwala, 2010, s.113; Rowlands, 1997, ss.9-16). Bu kavram kalkınma politikaları bağlamında kullanıldığında kendine güven, iç güç, kaynaklara ulaşım olarak tanımlanmaktadır (Rowlands, 1997, s.13). Edüstriyel yetiştirme programları "özsaygı, özgüven ve kendini ifade etme" hedefleriyle güçlendirmenin amaçlandığı ve bu tür eğitim ve yetiştirmenin, insan sermayesi söyleminin bir parçası haline geldiği vurgulanmaktadır (Rowlands, 1999, ss.14-16; Sayılan, 2006, s.2).

Eğitimde güçlendirme üzerine çalışan Stromquist güçlendirmeyi "katılım" ve "bilinç yükseltme" nin ötesine geçen sosyo-politik bir kavram olarak ele almaktadır. Stromquist güçlendirmenin her birisi eşit ölçüde önemli olan ancak hiçbirisi kadınların kendi adlarına hareket etmelerine olanak tanıyacak kadar tek başına yeterli olmayan dört

boyuttan oluştuğunu ifade etmektedir (Stromquist, 1995, ss.13-22; 2012, ss.185-214). Bunlar;

- Bilişsel (kişinin kendi gerçekliğinin eleştirel anlayışı; toplum ve aile içinde ikincil olma koşullarını ve bu koşulları yaratan nedenleri hem mikro hem de makro düzeyde anlama),
- Psikolojik (özsaygı duygusu; durumlarını iyileştirmek için kişisel ve toplumsal düzeyde harekete geçebilecekleri duyguların gelişmesi ve değişim çabalarında başarılı olabileceklerine dair inancın oluşması),
- Politik (güç eşitsizliklerinin farkındalığı ve örgütlenme ile harekete geçme yeteneği),
- Ekonomik (bağımsız gelir oluşturma kapasitesi) boyutlardır (Stromquist, 1995, ss.13-22; 2012, s.187).

Bir güçlendirme süreci yaratmak ve sürdürmek için eğitim gereklidir. Eğitim programları her bir boyutu açıkça gerçekleştirilmesini sağlayacak biçimde tasarlanabilirse, eğitimsel düzenlemeler bu dört boyutu geliştirme potansiyeline sahip olabilir. O zaman kadın eğitiminin, bilişsel, psikolojik, sosyal ve ekonomik açıdan güçlendirici etkisi beklenen bir sonuç olabilir. Bir kez eleştirel/sorgulayıcı tavır içselleştirilse kadının kendini çevreleyen tüm olguları yeniden anlamlandırma sürecinin başlamasının olağan olduğu belirtilmektedir (Stromquist, 1995, ss.13-22; 2012, ss.185-214).

Güçlenmenin bahsedilen tüm boyutları, birbirini etkileyen ve geliştiren karmaşık bir karşılıklı ilişki ve etkileşimi içermektedir. Örneğin, ekonomik bağımsızlığın artması, bireyin kendine güveninin artmasına katkıda bulunabilir veya artan bireysel özgüven, ekonomik bağımsızlığın artmasına katkıda bulunabilir. Aslında, ikisi birbirleriyle döngüsel bir şekilde ilişki kurabilir ve bu da aralarında ayrım yapmayı zorlaştırır. Psikolojik boyut kişinin özgüven ve özsaygı duygusunu geliştirip becerilerini arttırdığında kolektif boyuta ulaşmaktadır. Böylece toplumsal dönüşüme ulaşmak için politik anlamda harekete geçmeye temel oluşturmaktadır (Rowland, 1997, s. 110).

Güçlenme kavramı üzerinde yürütülen bu tartışmalar, yetişkin eğitiminin kadınların güçlendirilmelerindeki etkisini anlayabilmek açısından önemlidir. Şayet Stromquist'in de (2012, s.185) ifade ettiği gibi; eğitim genellikle güçlenmenin tek anahtarı olarak görülüyor ise, özellikle kadınların eğitim yoluyla güçlendirilmesine ilişkin

yetişkin eğitimi uygulamalarında güçlenme ile eğitim arasında kurulan eğitsel etkinliklerde öğrenme süreçleri merkezi bir rol oynayabilir. Bu nedenle yetişkin kadınların güçlendirilmesinde öğrenme süreçlerini gözden geçirmek faydalı olabilir.

Yetişkin kadınların güçlendirilmesinde öğrenme süreçlerini Stromquist (2012, ss.195-196); “içsel (psikolojik ve bilişsel) güçlenme, kolektif süreçler (politik, örgütsel, ekonomik) kadar güçlendirici duygu ve davranışları kazandırmayı içerdiğini” ifade etmektedir. Stromquist güçlendirmeyi geliştirecek öğelerden bazılarını şöyle belirtmektedir (2012, ss.195-206):

1- Kişisel Düzeyde Baskının Farkına Varma: Bilinçlendirme çabaları ile kadınların sadece anne ve eş olarak değil, birer yurttaş olarak görev ve gereksinimlerinin farkına varmalarının sağlanması.

2- Esnekliğin Gelişimi: Kişiler yaşamlarında sayısız baskıyla karşı karşıyayken ve görünüşte aşılamaz zorluklar karşısında ezilmeden, ısrarlı bir biçimde riskli durumlara rağmen başarımları,

3- Üretken Çatışmayı Göze Almak: Güçlendirmenin en önemli özelliği çatışmayla uğraşmayı öğrenmektir. Çatışma kavramı eleştirel farkındalık ve toplu hareketleri güçlendirme stratejisi anlamlarında da kullanılmaktadır.

4- Kadınlar Arasındaki Rekabet Sorunu: Diyalog yoluyla kadınlar diğer kadınlarla iyi anlaşabilmeyi öğrenebilirler.

5- Politik Düşünmeye Angaje Olmak: Kadınların güçlendirilmesi sadece erkeklerin yararına işleyen iktidar yapılarının çözülmesi anlamına gelir. En etkili öğrenme değişim ve eylem için örgütlenme bilincinin oluşması.

6- Güçlendirici Bilgi Türleri: Katılımcılara sınıf çalışmaları ve tartışmalarıyla kişisel ile toplumsal ve politik olan arasında bağ kurmalarına yardım edebilecek yeterliliğe sahip kolaylaştırıcılar gerekmektedir.

7- Liderlik Eğitimi: Güçlendirme bazı yönlerinden dolayı liderlik eğitimiyle çok yakından ilişkilidir. Liderlik programının esas özelliği, kişinin isteklerinin farkına varma kapasitesinin genişlemesini, çatışmaya neden olan farklı durum ve bakış açılarını anlama ile müzakere ve sorun çözme becerilerin geliştirmektir.

8- Yenilikçi Pedagojiler: Eğitimciler ile katılımcılar arasında arkadaşça toplumsal iletişimin işlediği, esnek bir etkileşimin sürdüğü daha gevşek bir yöntem kullanılmasıdır.

9- Enformel Öğrenmenin Katkıları: Bu ortamlar aracılığıyla da kadınların kendi görüş ve fikirlerini söyleyebilme güveni gelişmektedir. Kadınların öncülüğündeki STÖ’lerde enformel öğrenme aracılığıyla güçlendirmenin politik boyutuna geliştirmişlerdir. Kadınlar eğer politik güç olacaklarsa örgütlenmelidirler ve harekete geçmelidirler.

10- Örgütlenme: Kadınlar taban gruplarına, özellikle STÖ’lere katılarak, ortak deneyim ve koşullarını tanımlar ve sonuç olarak da ortak kimliklerini geliştirebilirler. Örgütlenme ve grup olarak hareket etme sürecinde güçlenme duygusu çok daha fazla artacaktır.

11- Harekete Geçme: Talepler için politik gündem yaratmak kadar bu gündemin uygulanması anlamına gelmektedir. Bunun için kişinin diğerlerini etkileme yeteneğine inanması gerekir. Harekete geçme davranışı kadınlar için var olan becerilerini geliştirme ve yeni beceriler keşfetme fırsatı yaratır.

12- Güçlendirmenin Bilişsel ve Ekonomik Boyutlarının Birleştirilmesi: Çoğu yetişkin kadın mali yönden ailelerine ve erkeklere bağımlı olduğundan bu grubun güçlendirilmesi için ekonomik bileşene gereksinim duyulmaktadır. Bu yüzden kadınlar için yapılan yetişkin eğitimi programlarının çoğu istihdama dönük beceriler ile toplumsal cinsiyet bilgisinin bir birleşiminden oluşmaktadır (Stromquist, 2012, ss.196-207).

Bir amaç olarak kadınların güçlenmesini benimseyen yetişkin eğitimi etkinliklerinde, bu öğeler yol gösterici olabilir. Böylece kadınlar, eğitim aracılığıyla kendi yaşamlarını değiştirebilme, toplumsal cinsiyet baskılarından kurtulabilme olanağına sahip olabilir. Ryan, bu konuda “kadınların güçlü ve dirençli oldukları yerleri ve güç ilişkilerinin kendi yaşamlarını nasıl sınırladığını gösterebilirsek onların değişimi gerçekleştirecek özneler olmalarını sağlarız” demektedir (Ryan, 2001, s.127).

Yetişkin eğitiminde “güçlendirme” nin nasıl değerlendirildiği kadınların eğitim yoluyla güçlendirilmesine ilişkin kavrayışı da belirleyebilir. Bu çerçevede yetişkin eğitiminde kadınların eğitime yönelik güçlendirici yaklaşımının etrafında yürütülen tartışmaların irdelenmesi anlamlı olacaktır.

Dönüşüm hedefleyen yetişkin eğitiminin daha önce de ifade edildiği üzere, önemli konu alanlarından biri olan “güçlendirme”, asıl olarak yoksullar, kadınlar, göçmenler gibi dezavantajlı toplumsal gruplara, özellikle kadınlara yönelik bir ilgiyi yansıtıyor. Literatürde farklı sınıflandırmalar olsa da kadınların eğitime yönelik güçlendirici

yaklaşımının arka planında iki gelişme ve bunlar arasındaki etkileşimlerden söz etmek mümkündür. Bunlardan birincisi, 1970’lerde Paulo Freire’nin Ezilenlerin Pedagojisi kitabında yer alan ezilenlerin kendi hayatlarını kuşatan politik, ekonomik ve toplumsal güçlerin farkındalığını kapsayacak “ezilenlerin pedagojisi” olarak adlandırılan yeni bir yaklaşımın yetişkin eğitiminde açtığı perspektiftir. İkincisi ise, 1960’ların sonlarında ortaya çıkan ikinci dalga olarak adlandırılan feminist taban gruplarının bilinç yükseltme deneyimlerinden çıkan eleştiri ve sorgulamalardır.

Yukarıda sözü edilen perspektiflerden ilki “radikal/toplumcu güçlendirici yaklaşım” olarak ifade edilen Paulo Feire’nin yaklaşımıdır. Freire (1991); yoksullar, kadınlar, göçmenler gibi toplumda yoksun durumda bulunan bu grupları “ezilenler” olarak tanımlarken, yoksun olanların kendi koşullarının değiştirilmesinde nasıl etkin hale gelecekleri/güçlenecekleri sorusu gündeme yerleşir. Sorunun yanıtı bilinçlenmedir. Bilinçlenme ise eğitsel bir süreçtir. Bu gruplarla ilgili güçlendirme eğitimi ezilenlerin kendi durumlarına ilişkin bir içgörü kazanmaları ile başlar. Bireyler, güç ve güçsüzlük konusunda kendi durumlarını belirleyen, sosyal, politik ve ekonomik yapıların farkına vararak durumlarını değiştirmek için “eleştirel bilinç” kazanırlar. Bunu hedefleyen eğitsel süreç bireyin özgürleşme ve bilinçlenme pratiği olarak düşünülmektedir (Sayılan,2006, s.1).

Freire’nin geleneksel eğitim anlayışının karşısına yerleştirdiği bu yaklaşım, ezilenlerin verili koşullarını kabul eden bir konumdan (pasif alıcı durumundan), koşullarını değiştirme gücüne sahip hale geçmesi için, eğitimin dışsal bir süreç olmaktan ziyade, dönüştürücü öğrenme (transformative learning) yöntem ve süreçlerini içermektedir (Freire, 1991, s.49). Dönüştürücü öğrenmenin önemli bir teması “güçlenme”dir. Öğrenenlerin güçlenmesi, dönüştürücü öğrenmenin hem koşulu hem de amacıdır (Cranton,1994, s.72). Dönüştürücü öğrenme; katılımcı, sorun merkezli ve eylem yönelimli süreçlere dayanmaktadır. Freire bu sürecin pratikte nasıl örgütleneceği konusunda duyarlıdır. Bu nedenle Freire (1991, s.26) ezilenler “özgürleşmelerini sağlayacak bir pedagojiye nasıl katılabilirler?”sorusunu sorar. Freire, ezilenlerin özgürleşme mücadelesine girebilmek ve ezilme gerçekliğini, çıkışı olmayan kapalı bir dünya olarak değil de dönüştürebilecekleri bir durum olduğunu fark etmeleri için, eğitimin insanı özgürleştiren bir süreç olarak kurgulanabileceğini belirtmektedir. Freire’nin bu vurgusu praxis kavramını merkeze alır. Bu nedenle Freire’in eğitim kuramı, eğitimcinin ve eğitilenin bilgiyi birlikte araştırdıkları bir süreç olarak nitelediği diyalog üzerinde odaklaşır. Freire’e göre: “Eleştirel düşünmeyi gerektiren diyalog,

eleştirel düşünmeyi de yeniden yaratabilecek durumdadır. Diyalogsuz iletişim, iletişimsiz de gerçek eğitim olmaz” (Freire,1991, ss.26-29, ss. 66-67). Diyalog yoluyla öğretme ile öğrenmeyi birbirine bağlayan bu yaklaşım, öğretene-öğrenen rollerine de yeni bir perspektif sunmuştur. Bu yöntemde eğitmen, sadece pasif bir öğrenme kolaylaştırıcısı değildir. Eğitmen öncelikle “kolaylaştırıcı”, “diyalog başlatıcı”, “öğrenci öğretmeni” olarak diyalog yoluyla katılımı geliştirmek için demokratik normlar oluşturmalıdır (Cranton, 1994, s.22; Freire, 1991, ss.66-75; Mayo, 2011, s.90; 2012, s.101). Öğrenenlerin de kendi deneyimlerinin anlamını yorumlayabilmeleri için özgürce eleştirel düşünüşsel söyleme katılımının sağlanması için sınıf aktivitelerine etkin katılımı, öğrenme sürecindeki diğer öğrenenler ve öğretmene empatik ilişkiler kurması gibi sorumlulukları vardır (Cranton, 1994, s.48; Merriam, 2004, s.65; Taylor, 1998, ss.9-12, 33-34; Mezirow, 2003). Dolayısıyla uygulanacak öğrenme veya eğitim modelinin seçimi kadar kritik önem taşıyan nokta, hedef kitlenin de sürece katılımıdır. Bu nedenle güçlendirici yaklaşımda katılımcı yöntemin bir tercih değil, bir gereklilik olduğu söylenmektedir (Giroux, 1979, s.263). Katılım, bir süreç olarak kabul edildiğinde, sadece katılım amaçlarının ve katılıma yol açan gereksinimlerin değil, katılımı engelleyen ve süreçte terklere yol açan etkenlerin de değerlendirilmesi gerekir (Ayhan, 1988, s.18). Bu bağlamda, "yetişkin eğitime katılım dinamikleri" olarak tanımlanabilecek bu öğeler, yetişkin eğitiminin temel ilkeleri olarak birlikte değerlendirilmelidir.

Kadınların güçlendirilmesini hedef alan öğrenme sürecinde demokratik ilkelere ve etkileşimsel öğrenme yöntemlerine gereksinim duyulduğu görülmektedir. Bu nedenle bilgi aktarmacı eğitim sistemlerinin tersine, öğretmen-öğrenci için eğitim programının içeriği, öğrenenlerin, ilgi alanlarına, ihtiyaçlarına ve koşullarına dayalı öğrenme konuları ve onlara uygun bir müfredatın saptanması, eğitimde kullanılacak malzemelerinin seçilmesi, programların oluşturulması aşamalarına da katılımın sağlanması gerekir (Bilir, 2004, s.100).

Öğrenmeyi dönüşüme bağlayan bu belirleme, günümüzde yetişkin öğrenmesini anlamada ve yetişkinler için öğrenme modelleri geliştirmede özellikle kadınların güçlendirilmesine yönelik yürütülen eğitim çalışmalarında kendisine önemli bir yer açmıştır. Kadınların verili kimliklerini dönüştürme, ortak sorunlarının bilincine ulaşma, ev içi şiddet, yasalar ve politikalar gibi konularda informal öğrenme ortamları sunan bu eğitim çalışmaları ataerki baskı mekanizmalarının sorgulanabilmesinin de önünü açmıştır. Bu çerçevede kadınlarda perspektif dönüşümü ve bilinçlenme yaratacak, kadınları güçlendirecek eğitim programları şüphesiz son derece önemlidir. Kadınları

güçlendirmenin en önemli yollarından biri onların eğitime katılımlarının olanaklarını artırmakla ilintili olduğu söylenebilir.

Kadınların eğitime yönelik güçlendirici yaklaşımının arkasında yer alan ikinci gelişme ise, 1960'ların sonunda ortaya çıkan feminist taban gruplarının bilinç yükseltme deneyimlerinden çıkan eleştiri ve sorgulamalar ışığında inşa edilen bilinç yükseltme çalışmalarıdır. Bahsi geçen yaklaşım, feminizminin tek değilse de öncelikli çalışma yöntemlerinden birisi olan “bilinç yükseltme grupları”na işaret etmektedir. Kadınların güçlenmesinin temel ayağı ve feminist eğitimin bir parçası olduğu söylenen “bilinç yükseltme” olarak kavramsallaştırılan bu yöntem, özel/kişisel olanın politik olduğu, farklı kadınları ortak bir paydada bütünleştiren bir zemin hazırlamıştır. Kadınlar, bilinç yükseltme gruplarında yaşamlarındaki her türlü baskıyı, eşitsizliği, ayrımcılığı ve sömürüyü konuşmakta, kendisini ve dünyayı sorgulamaktadır (Donovan, 2009, ss.162-164; Stromquist, 2012, s.196). Buradaki hedef, toplumun yapısına ilişkin eleştirel kavrayışı geliştirmeye ve böylece kadınların ezilmesinin nereden ve nasıl kaynaklandığını anlamaya yöneliktir. Bu ise, kadınların yaşam deneyimlerine dayanan düşüncelerin geliştirilmesini içerdiği gibi, düşüncelerin deneyimler üzerindeki etkisini de ele alır (Hooks, 1984, s.71). Buradaki önemli vurgu, yaşam deneyiminin eleştirel değerlendirmesinden çıkan öğrenmedir. Öğrenme ancak deneyimin dönüşümü bağlamında oluşmaktadır (Sayılan, 2013, s.164). Bu ise konumuz açısından önemlidir. Dolayısıyla güçlendirmenin en iyi şekilde kişisel deneyim üzerine düşünmenin ve diyaloga dayalı iletişimin gerçekleştiği yerel düzeydeki küçük ve sadece kadınlardan oluşan gruplarda gerçekleşebileceği söylenmektedir. Bu nedenle karma örgütlenme yerine bağımsız kadın örgütlenmesinin gerekli olduğu önerilmektedir. Yani bu yaklaşımın bir ilkesi erkeklerden ayrı örgütlenmek ve kadın faaliyetlerinin büyük bölümünü erkeklere kapalı olarak sürdürmektir (Stromquist, 2012, ss.193-194). Ezilenlerin kurtuluşunun ancak kendi mücadelelerinin eseri olacağı bilgisinden hareketle geliştirilen bu ilkeyle, hem erkeklerin kadınlar adına konuşmasının önü alınmış olur, hem de bizzat mücadele süreci kadınların kendilerini dönüştürdükleri bir süreç haline gelebilir. Bu yaklaşım ataerkil ilişkileri sorgulamada ve “eleştirel bilinç” kazanılmasında (Stromquist, 2012, ss.196-197) bir yetişkin eğitimi etkinliği olarak kadın hareketi içinde köklenmiştir.

Bilinç yükseltme tanımlanabilir ve tutarlı bir teoriden değil, yukarıda da belirtildiği gibi, kadının kendi ezilme deneyimlerinden çıkmıştır. Katılanların yaşamla

baş etme yolları üzerine derinlemesine bilgi sağlar. Katılanların dünyasını anlamak için bir bağ oluşturur. Bilinçlenme süreci katılan kadınların politikleşmesini ve eylemliliği cesaretlendirerek bilinç yükseltme ile toplumsal değişimi birleştirir. Buradaki vurgu Sayılan’a (1993, s.25) göre; “ortak bilinç dönüşümü” ve “eylem” üzerinedir. Yetişkin öğrenenlerin kendi deneyimlerinin anlamını yorumlayabilmeleri için tamamen ve özgürce eleştirel “düşünümsel söyleme” katılımının sağlanması gerekir. Bu perspektif dönüşümüne yol açar. Bu yüzden bilinç yükseltme eleştirel düşünüm ile özdüşünüm gerektiren ve anlam perspektifinin dönüşümünü kapsar. Öğrenenler özdüşünümsel süreçler yoluyla kendi varsayım ve beklentileriyle yüzleşerek, kendi yaşamlarını dönüştürme koşullarına sahip olurlar (Mezirow, 1978, s.101; 1991, ss.3-4, 145; 1994, ss.222-223, s.230). Tam da bu nedenle bilinç yükseltme dönüştürücü öğrenmenin aracı olduğu söylenmektedir (Hart, 2012, ss.244-247).

Yetişkin öğrenmesine ilişkin kavrayışımızı derinleştiren bilinç yükseltme yaklaşımının arka planında yetişkinlerin yaşam deneyimi ile öğrenme arasında bağ kurmaya yönelik arayışlar vardır. Yetişkin eğitiminde deneyimin hem bir öğrenme kaynağı hem de öğrenme için bir uyarıcı kabul edildiği, öğrenmenin anlamlı olabilmesi için bir insanın kendi deneyiminin anlamını yorumlaması ve yeniden yapılandırması gerektiği yukarıda belirtilmektedir.

Hart’ın bilinç yükseltmenin ilke ve özelliklerini sıraladığı başlıklar aşağıda yer almaktadır (Hart, 2012, ss.257-272):

1. **Baskının (ezilmişliğin) Tanınması:** Bu ilke öğrenenleri güçlendiren bir sürece ilişkindir.
2. **Kişisel Deneyimlerin Önemi:** Bu ilke kişisel sorunlara ilişkin deneyimlerin ve kullanılmasının önemine ilişkindir.
3. **Öğrenme Gruplarının Homojenliği:** Bu ilke karşılıklı güvenin ön koşuludur.
4. **Eşitlik:** Bu ilke karşılıklı tartışmalar ve eşitlik içeren alternatif etkileşim ve ilişki kurma arayışlarına yol gösterdi Öğretmen kendi motivasyonunu ezilen, baskı altındaki gruptan gelen diğer katılımcılarınkiyle bağlantılandırabilmeli ve onların özgürleşme amaçlarını paylaşmalıdır.
5. **Kuramsal Mesafe Kazanmak ve Sürdürmek:** Ezilmenin analizi bilinç yükseltmenin temel özelliklerinden biridir. Bilinç yükseltmenin iktidarı sorgulama süreci.

6. **Evreler ve Aşamalar:** Bilinç yükseltmenin tanımlanan dört evresi bulunduğu belirtilmektedir. Bunlar Allen’e (Akt. Hart, 2012:268-269) göre;

- Açılış (güven ve yakınlık duygusu oluşturma),
- Paylaşma (benzer deneyimlerin ortaklığını yaratmak),
- Analiz (tüm toplumun nasıl işlediğine ilişkin soruların sorulduğu dönem),
ve
- Soyutlama (geliştirdiğimiz analiz ve kavramları anlayıp, soyut teoriyi tartışma).

Bireyin güçlenmesini amaçlayan bir eğitim anlayışı ile kadının yaşam üzerindeki söz hakkının genişlemesini isteyen feminist perspektif, kadınlarla başlayıp bütün ezilenlerin ihtiyaç duyduğu bilinç yükseltmeye önemli bir katkı sunmaktadır. Bu perspektif, kadınları güçlendirici eğitime yönelen yetişkin eğitiminde de yer bulmuştur. Dolayısıyla bilinç yükseltme grupları, bir yetişkin eğitimi etkinliği olarak değerlendirilmektedir. Eğitsel faaliyetlerde ve politik taleplerde bulunan kadın hareketi ve onunla bağlantılı kadınların öncülük ettiği sivil toplum örgütleri; kadınların verili kimliklerini dönüştürme, ortak sorunlarının bilincine ulaşma, ev içi şiddet, yasalar ve politikalar gibi konularda informel öğrenme ortamları sağlamaktadır. Bu ortamlar sayesinde aile, eğitim, kültür, iş dünyası, sanat, bilim, siyaset, pedagoji, hukuk, dilbilim gibi alanlarda ataerkil baskı mekanizmalarının sorgulanabilmesinin de önü açılmıştır.

Kadın ile erkek arasındaki eşitsizlik ve bunun temelini oluşturan ataerkil kültürün yarattığı olumsuzluklar sonucu toplumda erkeğe oranla dezavantajlı konumda olan kadınların yaşam döngülerini eğitimle dönüştürebilmeleri için bilinç yükseltme yöntemine gereksinim olduğu açıktır.

İlgili Araştırmalar

Türkiye’de bir ‘yetişkin eğitimi’ programını tamamlamış kadınların bu eğitim süreci sonrasında yaşamlarındaki dönüşüm ile eğitime katılma arasında kurdukları ilişkileri “eğitim yoluyla kadınların güçlenmesi” açısından sorgulayan araştırmalar sınırlı sayıdadır. Aşağıda, konuyla ilgili görülen ve ulaşılabilen araştırmanın bulgularına yer verilmektedir.

Sayılan’ın (1993) “Kadın Eğitimine Feminist Bir Yaklaşım: Çankaya Belediyesi 100.Yıl Kültür Evinde Uygulamalı Bir Araştırma” konulu yüksek lisans tezi kapsamında

yaptığı çalışma eğitim-güçlendirme ilişkisini doğrular niteliktedir. Sayılan, bu çalışmada bir grup kadın ile yaptığı eğitsel grup etkinliği sonucunda, “güçlendirmeyi/bilinçlenmeyi hedefleyen eğitim etkinliklerinin hem kişisel hem de grup dönüşümü düzeyinde dönüştürücü öğrenmelere yol açtığı sonucunu ortaya koymuştur. Sayılan çalışmada, bu tür eğitimlerin kadınlara güçlendirici etki yaptığı ve onların geleneksel cinsiyet rollerinde çeşitli düzeylerde değişim yaşandığına işaret etmektedir. Bu nedenle “bu tür etkinliklerin yaygınlaştırılması gerektiği ve kadınların eğitimi ile ilgilenen kurumların da eğitime yönelik programlarını gözden geçirmelerini” önermektedir.

Tutar (2014) “Kadınların Siyasal Eğitimi: KADER Örneği” konulu yüksek lisans tez çalışmada KADER’in düzenlemiş olduğu “Kadın Yurttaşların ve Aktivistlerin Seçmenler ve Aktif Yurttaşlar Olarak Güçlendirilmesi Projesi”ne katılan kadınların eğitime katılma dinamiklerini, beklentilerini ve kazanımlarını toplumsal cinsiyet bağlamında incelemiştir. Tutar bu amaçla, Aydın, Sinop ve Çanakkale’de düzenlenen eğitime katılan kadınlardan Aydın’dan 8, Sinop’tan 8 ve Çanakkale’den 7 olmak üzere toplam 23 katılımcı kadına görüşme formu kullanarak görüşmeler, eğitim ortamına katılarak gözlemler ve katılımcılarla informal sohbetler yapmıştır. Tutar çalışmada, eğitimde kadınların verili toplumsal cinsiyet rolleri ve kadını kamusal alanın tepesinde olan siyasal katılımdan alıkoyan pratikleri eleştirel/sorgulayıcı bir bakışla analizini yapmış ve araştırma sonucunda ‘söylem’ düzeyinde bir dönüşümün yaşandığını öne sürmüştür. Araştırmanın bulgularına göre, kadınlar eğitime bilgi edinmek, bilinçlenmek ve etrafındakilerini bilinçlendirmek için katıldıklarını ve çoğunlukla beklentilerinin karşılandığını belirtmektedirler. Araştırmacı, eğitimin cesaret, özgüven, farkındalık, motivasyon sağladığını ve kadınları güçlendirdiğini ve kadınların siyasal yaşama katılımda bu tarz eğitimlerin etkili olduğunu belirtmektedir. Tutar, kadınların (katılımcıların) en fazla klasik öğretmen tavrından rahatsız olduğunu saptamış ve bu nedenle eğitim ortamının daha etkileşimsel, uygulama ağırlıklı olmasını önermiştir.

Alica (2015) “Kadınların Güçlendirilmesinde Okuma Yazma Eğitiminin Katkısının Kadınların Deneyimlerine Dayalı Olarak İncelenmesi” kınulu Yüksek Lisans, Yaşam Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi Ana Bilim Dalı Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ahmet Yıldız Haziran, 2015, xiii+ 111 sayfa Araştırmada Türkiye’de özellikle kadınlar açısından kronik bir hal almış olan okumaz yazmazlık sorununun çözülmesi için benimsenen yaklaşım ele alınmakta ve bu yaklaşımın kadınların güçlendirilmesine ne ölçüde yer verdiğini tespit etmek amaçlanmaktadır. Diğer

bir deyişle bu çalışmada Halk Eğitim Merkezleri'nde yetişkinler için düzenlenmekte olan okuma yazma kurslarının kadınların güçlendirilmesine nasıl katkıda bulunduğunu ortaya koymak hedeflenmektedir. Bu amaçla öncelikle yetişkin okuma yazma eğitimine yön veren ulusal metinlerde kadınların güçlendirilmesi sorunsalının nasıl ele alındığı değerlendirilmiştir. Ardından güçlendirme yaklaşımının uygulamada ne düzeyde hayat bulduğunu tespit edebilmek amacıyla bir yetişkin okuma yazma kursu (Başkent Halk Eğitim Merkezi İkinci Kademe Okuma Yazma Programı) bağlamında kurs katılımcılarının hangi boyutlarda güçlendiği ele alınmıştır. Araştırmada, nitel araştırma yaklaşımı kullanılmış ve sözü edilen amaca iki temel eksen üzerinden hareket edilerek ulaşılmaya çalışılmıştır. Birincisi, ilgili literatür, belgeler ve raporlar üzerinden yapılan analizdir. İkinci eksen ise okumaz-yazmaz nüfusun varlığını koruduğu bir mahallede düzenlenen bir yetişkin okuma-yazma programında gerçekleştirilen gözlem ve görüşmelere dayanmaktadır. Diğer bir deyişle, araştırmada ilgili literatür ve veriler ile okuryazarlık ve okuma yazma eğitiminde kadınları güçlendirilme ilişkisi çözümlenmekte, öte yandan bir okuma yazma programındaki uygulama incelenerek bu ilişkinin kadınların yaşamlarındaki karşılığı, kadınların kendi sözleri üzerinden çözümlenmektedir. Okumaz yazmazlığın özellikle kadınlar açısından bir sorun olmayı sürdürdüğü ülkelerde kadınların güçlendirilmesi perspektifini içeren okuma yazma eğitimi çözümün önemli bir parçası haline gelmiştir. Türkiye'de okuma yazma eğitiminin özellikle kadınların güçlendirilmesi için yeniden ele alınması, okumaz-yazmazlık sorununun sağlıklı bir şekilde çözülebilmesi açısından önem taşımaktadır. Araştırmada özetle şu sonuçlara ulaşılmıştır: Okuma yazma eğitiminde geçmişten bu yana uygulanmakta olan yaklaşım okuma yazma öğrenmeyi toplumsal pratiklerle ilişkilendirmemektedir. Okuma yazma öğretimi salt teknik bir becerinin öğretimi olarak görülmektedir. Dolayısıyla bu tür bir kavrayış okuma yazma eğitiminin toplumsal pratiklerle ilişkisini kurmanın uzağındadır. Bu nedenle kadınların güçlendirilmesi okuma yazma eğitimi sürecinde oldukça sınırlı bir şekilde ele alınmaktadır. Ancak okuma yazma kurslarında ders kitaplarındaki içerikle desteklenen bir güçlendirme atmosferi oluşturulamasa da, kurslarda yalnızca kadınların bir arada oluşları, kendilerine benzer sorunlara sahip kadınlarla düşünsel bir faaliyet gerçekleştirmeleri, deneyimlerini paylaşmaları bile okuma yazma kursuna devam eden kadınları psikolojik ve bilişsel açıdan güçlendirmektedir. Buna karşın kurs katılımcısı kadınlar oldukça sınırlı ekonomik ve politik güçlenme deneyimi yaşamışlardır.

Bölükbaş'ın (2016) “Kadınların Güçlendirilmesine Yönelik girişimcilik Eğitim programlarında Eğilimler sorunlar ve Olanaklar: Kagider Örneği” konulu yüksek lisans tez çalışmasında, kadının güçlendirilmesi yaklaşımının, KAGİDER'in eğitimlerinin amaç ve içeriklerindeki söylemler ve eğitime katılan kadınların deneyimleri bağlamında incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş, derneğin eğitimlerinin amaç ve içerikleri içerik analizi, kadınların güçlenme deneyimleri ise betimsel analiz tekniği ile analiz edilmiştir. Araştırma bulgularına göre KAGİDER'in yer aldığı eğitim projelerinin amaç ve içeriklerinde kadının güçlendirilmesi yaklaşımına dair söylemlere rastlanmıştır. Eğitimlerde güçlendirmenin ekonomik ve sosyal boyutları vurgulanırken diğer boyutları ihmal edilmiştir. Dikkat çeken en önemli nokta çoğu eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin amaç ve içeriklere dâhil edilmemesidir. Bu durum derneğin radikal bir güçlendirme yaklaşımından ziyade ana akım güçlendirme yaklaşımına yakın bir çizgide durduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra KAGİDER'in farklı paydaşlarla birlikte gerçekleştirdiği eğitim projelerinde; ekonomik büyüme, neo-liberal piyasa yaklaşımı, yoksulluğun azaltılması ve istihdamın artırılması gibi yaklaşımların da benimsendiği saptanmıştır. Kadınların güçlenme deneyimlerini ortaya koymak için, “Geleceğin Kadın Liderleri” eğitimi katılımcılarından gönüllü olan 15 kadınla yapılan görüşmelerde, kadınların eğitime en çok “çalışma yaşamına katılım ve kariyer planları” en az “duygusal ihtiyaçları” doğrultusunda katılmayı amaçladıkları saptanmıştır. Eğitimde en çok ekonomik güçlendirme boyutunda kadınlar sınırlı güçlenmeler yaşarken, sosyo-kültürel boyutta ise kadınların sosyal ağları özellikle katılımcıların aralarında oluşturdukları iletişim ağıyla genişlemiş, toplumsal sorunlara karşı duyarlılıkları ve sivil toplum kuruluşlarına katılımları artmıştır. Çalışan haklarının eğitimde yer alması ise kadınların yasal güçlenmelerine katkı sağlamıştır. Bilişsel güçlendirme boyutunda, toplumsal cinsiyet eşitliği konusuna yer verilmemesine rağmen eğitmen rol modeller ve katılımcılar, kadınların kalıp toplumsal cinsiyet yargılarına ilişkin örtük öğrenmeler gerçekleştirmelerinde etkili olmuştur. Eğitimin amaç ve içeriklerinde yer verilmemesine rağmen kadınlar en çok psikolojik boyutta güçlenirken, politik/siyasal boyutta güçlenmediklerini vurgulamaktadır.

Uysallı'nın (2017) “Kadınların Türkiye’de Formal Olmayan Eğitim Yoluyla Güçlendirilmesi” konulu yüksek lisans tez çalışmasında, Türkiye’de yürütülen kadınları güçlenmesi programlarının kadınlar üzerindeki etkilerini araştırmayı amaçlarken aynı

zamanda formal olmayan eğitim programlarında kullanılan metodları da sorgulamıştır. Bu çalışmada ekonomik özellik taşıyan iki temel programı ve diğer iki kısa programı araştırarak şu sonuçlara varmıştır: 1) Bu programların sonucunda, kadınlar psikolojik güçlenme boyutuna vardıkları, diğer yandan bireysel dönüşümden sosyal değişime ulaşmak için kadının güçlenmesinde gerekli olan kadınların kolektif çalışması ve politik mobilizasyonu bu programlarda fazlasıyla sınırlı veya olmadığı. 2) Kadınların ilişkisel güçlenmesi ailesel ve toplumsal ilişkilerde, kendine güven ve iletişim becerilerinin gelişmesiyle beraber gözlemlendiği. 3) Farkındalığın ve toplumsal cinsiyet konularında eleştirel düşünmenin gelişmesi gözlemlenmiş; diğer yandan da kadının toplumsal cinsiyetteki ayrımlar üzerine bilgisi, evde cinsiyetlere dayanan iş ayrımını her durumda sona erdirememiştir. Bilgi ve uygulamanın her zaman uyumlu olmadığı, 4) Kadınlar güçlenme ortamlarında birbirleriyle diyalog kurarak dayanışma ve destek bulduklarını belirtmektedir. Kadınların farkındalıklarının diyalog ile arttığı; diğer yandan da kadınlar arası düşmanlık ve kavgalar bu programlara engeller yaratmıştır. Bu da kadınların dayanışması ve güç kullanımı üzerinde bazı şüpheler bıraktığı belirtilmektedir. 5) Yüksek oranlarda, literatürdeki metotlar, interaktif öğrenme, kadınların deneyimleri, ihtiyaçları ve katılımı, incelenen programlarda kullanılan metotlarla uyumlu olduğu, yine de katılımcı kadınların deneyimleri ve ihtiyaçlarının güçlenme programlarının planlanması üzerinde çok az veya hiç etkisi olmadığını belirtmektedir.

BÖLÜM 3

ARAŞTIRMA ALANI

Çağdaş Kadın ve Gençlik Vakfı 75.Yıl Toplum Merkezi

Kurumsal Yapı ve İşleyiş

Bu bölümde Çağdaş Kadın ve Gençlik Vakfı 75.Yıl Toplum Merkezi (ÇKGV)'nin bulunduğu bölge ve ÇKGV tanıtılmaya çalışılmış, ÇKGV kurulması, amacı, eğitim ortamı, etkinlikleri; görüşme yapılan kadınlar ile ÇKGV koordinatörünün anlatıları ve ÇKGV'nin kurumlarla yaptığı resmi yazışmalarından elde edilen bilgi, belge ve araştırmacının gözlemlerine dayanarak aktarılmaya çalışılmıştır (Çamur, 1997; Şener 2017).

Çağdaş Kadın ve Gençlik Vakfı 75.Yıl Toplum Merkezi'nin Bulunduğu Bölgenin Özellikleri

Çağdaş Kadın ve Gençlik Vakfı 75.Yıl Toplum Merkezi Ankara'nın Mamak ilçesinde bulunmaktadır. ÇKGV bulunduğu yer, genellikle Sivas, Çorum ve Yozgat illerinden göç eden insanların yoğun yaşadığı bir bölgedir. Bu bölge bundan 10-15 yıl öncesine kadar tipik bir gecekondur mahallesinin özelliklerini taşıırken, son yıllarda gerçekleştirilen yasal düzenlemelerle “kentsel dönüşüm” olarak ifade edilen yeni projelendirme çalışmaları sonucu gecekondular yıkılarak apartmanlaşmaya doğru bir dönüşüm yaşanmıştır. Bu dönüşüm toplumsal ve kültürel dokuyu da değiştirmeye başlamıştır. Kadınların oturdukları mahallede akrabaları ve hemşehrileri bulunmaktadır. ÇKGV'nin çevresindeki yeni yapılaşma sonucu başka yerden taşınanlar da bölgeye yerleşince yakın çevresi dışında daha geniş sosyal etkileşim deneyimine de açılan ilişkisel deneyimlerin kadınların yaşamında olumlu katkıları olduğu yapılan yüz yüze görüşmelerde kadınlar tarafından ifade edilmiştir.

Çağdaş Kadın ve Gençlik Vakfı 75.Yıl Toplum Merkezi Kuruluş ve İşleyişi

ÇKGV bir grup gönüllü kadın tarafından kurulmuş, hükümet dışı ve kâr amacı gütmeyen bir kuruluştur. ÇKGV'nın başta gelen amacı: “toplum kaynaklarından veya hizmetlerinden çeşitli nedenlerle yararlanamayan dar gelirli ve yoksul kadınların eğitimi ve istihdamı için çeşitli etkinlikler yürütmektir”. Bu amaç doğrultusunda ÇKGV bünyesinde projeler yoluyla kadınların eğitim ve gelişmelerini, hakları ve sorumlulukları konusunda bilgilennemelerini, giderek kendi yaşamları konusunda söz sahibi olabilmelerini ve sorunların çözümünde doğrudan görev alabilmelerini sağlamayı hedeflemektedir. Söz konusu projeler ulusal ve uluslararası yardım kuruluşları, yerel yönetimler, kaymakamlık, Halk Eğitim Müdürlüğü, İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü ve benzeri diğer kamu kurum ve kuruluşları ile Üniversiteler ve sivil Toplum örgütleri arası iş birliği ile gerçekleştirilmektedir. ÇKGV bu projeler yoluyla kadınlara genel vatandaşlık bilgileri ve insan hakları konusunda bilgilenenmenin yanı sıra, medeni yasa çerçevesinde bilgilendirici ve bilinç yükseltici çalışmalar yaparak kadınların bugüne kadar hiç bilmedikleri ya da “geleneksel rolleri” gereği başvurmayı düşünmedikleri toplum kaynaklarından yararlanma ve bu hizmetleri talep etme konularında deneyim kazanmalarını sağlamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda, kadınların kendilerini geliştirmelerini ve güçlenmelerini sağlayacak küçük grup toplantıları, atölye çalışmaları (workshop), çeşitli kuruluş, il, ilçe ve yurt dışı gezileri ile farklı kadın grupları ile iletişime girmelerine yönelik çalışmalar yapılmaktadır.

Ayrıca ÇKGV, kadınlara gelir getirecek ve aile ekonomisine katkı sağlayacak çeşitli beceri ve meslek edindirme kursları da düzenleyerek iş edinmelerini sağlamaktadır. Projeler aracılığı ile yapılan eğitimler sonucunda kadınların örgütlenme deneyimi kazanmaları ve sorunlarının farkına varıp çözüm mekanizmaları konusunda bilgi sahibi olmaları ve bu konuda doğrudan sorumluluk almaları için uygulamalı çalışmalar da yapılarak kadın önderlerin ortaya çıkarılmasına ve işlev kazanmalarına destek sağlanmaktadır.

Personel ve Yönetimi: ÇKGV, yönetim kurulu karar mekanizması ile çalışmalarını yürütmektedir. ÇKGV bir sorumlu yönetici ve ona bağlı olarak çalışan profesyonel veya gönüllü program sorumluları bulunmaktadır. Ayrıca zaman içinde yerel önderlerden yararlanılmaktadır. ÇKGV Yöneticisi, yönetim kuruluna karşı sorumludur.

Maddi Kaynakları: ÇKGV'nın finansal kaynakları tamamen hazırlamış olduğu projelerine resmi kamu kurum ve kuruluşları ile uluslararası kuruluşlardan aldığı destekle kendisine kaynak oluşturmaktadır.

Donanımı: Büyükelçilikler, Kadının Sosyal hayatını İnceleme ve Araştırma Derneği, Lions Kulübü tarafından desteklenmiştir.

Kütüphane: ÇKGV'nın bölgeye hizmet veren bir kütüphanesi bulunmaktadır. Çeşitli kurum ve kuruluşlardan alınan kütüphane gereçleri ve kitap bağışları ile merkezin bir sınıfı kütüphaneye dönüştürülmüştür.

Kültür ve Sanat Faaliyetleri: Tiyatro, folklor, resim, satranç, saz, Türk Halk Müziği Korosu, şiir dinletileri, sohbet toplantıları gibi, kültür ve Sanat Faaliyetleri Pir Sultan Abdal Derneği, Devlet Tiyatroları, Özel tiyatro ve sinema sahiplerinden destek alınarak yürütülmektedir.

Beceri ve Meslek Kursları: Beceri ve Meslek Kursları Millî Eğitim Bakanlığı Çıraklık ve yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Eğitim Merkezlerinden ve gönüllü Üniversite öğrencilerinin katkılarıyla verilmektedir.

Dersleri Destekleyen Kurumlar: Eğitim faaliyetleri; ODTÜ, Ankara Üniversitesi KASAUM (Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi), Çankaya Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Yüksekokulu, Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi, Çağdaş Hukukçular Derneği, Cumhuriyet Kadınlar Derneği, KADER (Kadın Adayları Destekleme Derneği), Kadın Dayanışma Vakfı, Çevre Okullar ve Derneklerinin sağladığı eğitimci personel desteği ile verilmektedir.

Çağdaş Kadın ve Gençlik Vakfı 75.Yıl Toplum Merkezi'nin Eğitim Faaliyetleri

Konferanslar ve seminerlere dayalı eğitim programları: ÇKGV'nda gönüllü doktorlar, avukatlar ve alanında uzman kişiler tarafından önceden duyurulan gün ve saatte, ücretsiz olarak çocuk gelişimi, beslenme, kadın sağlığı, Üreme sağlığı, İlk yardım, çocuk ve diş sağlığı, kadın hakları, psikolojik danışmanlık, aile içi şiddet, Anne-baba eğitimi vb., **Eşitlik sorunu çerçevesinde kadınlar ve erkekler** konu başlıklı toplantıda; kadın erkek eşitliği, kadının siyasetteki yeri, kadının sanattaki yeri, toplumsal rol, varoşlarda kadın, çalışan kadınların sorunları, emeğin değeri, gibi bir çok konuda halkı bilgilendirici seminerler verilmiştir.

Çocuk Evi projesi: Çocuklarının gündüz bakımlarını sağlayarak, annelerin merkezin hizmetlerinden yararlanabilmeleri için olanak hazırlamak.

Bakıcı Anne sertifika programı: Herhangi bir işi ve mesleği olmayan ve çocuk bakımı hizmetinde çalışmak isteyen kadınlara, çocuk gelişimi ve bakımı konusunda temel bilgiler verilerek iş ve meslek edinmelerini sağlamak,

El Emeği Göz Nuru projesi: Bu proje kadın girişimciliğini desteklemek ve kadın emeğini değerlendirmeyi hedefleyen bir çalışmadır. Bu yolla kadınların iş yaşamına katılmaları ve toplumsal üretime katkıda bulunmaları sağlanmış olacaktır. Bu projenin ilk adımı kadınları bir meslek eğitiminden geçirmek, diğer adımı da kooperatif kurma çalışmaları, hem kadınların dayanışmalı olarak üretken ve verimli işler yapmaları açısından, hem de kredi alırken sağlayacağı kolaylık açısından düşünülmüştür. Yönetici Sekreterlik, bilgisayar kursu, makine-nakış, takı, boyama, ev dekorasyon, boncuk-çiçek yapımı gibi.

Ayrıca, okuma odası projesi, sağlık odası projesi, kadının emeğinin değerlendirilmesi projesi, kadın kulübü projesi, kadın işlik projesi, Kanada Büyükelçiliği destekli; Tuzluca'yır gecekondü bölgesinde kadının eğitimi ve karar mekanizmalarına katılım projesi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı destekli; kadının insan hakları eğitimi projesi, İngiltere Büyükelçiliği destekli yine kadının insan hakları eğitimi projesi, Kanada Büyükelçiliği destekli; çocuk-yaşlı-hasta bakım ve refakatçi yetiştirme eğitimi ve iş edindirme projesi, kadının Siyasal hayatta etkinliği (KADER'in eğitim programı) şiddete hayır (aile-içi şiddete dur) projesi, ev eksenli kadınlar projesi gibi birçok proje kapsamında kadınlara eğitimler verilmiştir. “Kadının İnsan Hakları Eğitimi Projesi”ne katılan katılımcılara yurt içi eğitim gezileri düzenlenmiştir. Kadınlar bu eğitimler sayesinde İstanbul’a, Gaziantep’e Urfa’ya, Diyarbakır’a, Nevşehir’e, Beypazarı’na gitme imkânı bulmuşlardır.

“Kadınlar için Kadınlar” projesi maddi olarak Hollanda büyükelçiliği **MATRA** Programı tarafından desteklenmiştir. Kadınların deyimiyle “MATRA PROJESİ” Projenin hedefi, Ankara’nın Mamak ilçesinde ağır işsizlik durumu yaşayan kadınların ekonomik durumunu iyileştirmektir. Bu projeye çalışma grubunda bulunan tüm kadınlar katılmışlardır. Bu Proje kapsamında verilen güçlenme eğitimi programında; toplumsal cinsiyet, farkındalık, güçlenme, iletişim, özgüven geliştirme, çatışma çözme, girişimcilik, ürün geliştirme, liderlik, iş güvenliği, iş danışmanlığı, yurttaşlık bilinci, medeni haklar, kadına yönelik aile içi şiddet, karar mekanizmalarında kadın, çalışma yaşamında kadın, mesleki eğitim (aşçılık), kadın hareketi ve örgütlenmesi gibi konulara yer verilmiştir.

Ayrıca, bu proje kapsamında gerçekleşen faaliyetler şöyle özetlenebilir; 500 kadına yönelik özgüven oluşturma ve beceri eğitimleri verilmiş ve eğitimlere katılan 10 kadın yurt dışına bulunan kadınlarla tanışmak ve iletişim kurmak üzere Hollanda'ya gönderilmiştir. Eğitimlerini tamamlayan kadınlardan 90'ı bir işe girmiş veya iş kurmuştur. Özgüven geliştirme ve girişimcilik eğitimlerini tamamlayan pilot gruptan on kadın iş danışmanı, yedi kadın da eğitici seçilerek ÇKGV'de istihdam edilmiştir. Bu kadınlar çalışma grubunda bulunmaktadır. Girişimcilik eğitimine 160 kadın katılmıştır. Bu kadınlardan biri kendi işini kurmuştur. Proje kapsamında “aşçılık kursu”na katılan ve çalışma grubunda bulunan bir kadının eğitimlerden hemen sonra “Kadın Eli” ismiyle ev yemeği yapan bir restoran açmıştır. Bir diğeri de “anaokulu” açarak kendi işini kurmuştur. Kadınlara kredi desteği bu proje kapsamında kurulan “Kadın Eğitim ve İstihdam Merkezi” (KEİM) derneği tarafından sağlanmıştır. Bu proje kapsamında KEİM kurulmuştur. Dernek statülü bu merkez Mamak'ta yaşayan kadınların istihdamına yardımcı olmakta ve her yıl 120 kadının işe yerleştirilmesinde etkin rol oynamaktadır. Uygulanabilir iş projeleri olan kadınlara bu merkez tarafından kredi desteği sağlanması planlanmaktadır. Katılımcı kadınlar, gelir getirici etkinlik geliştirmenin bir yolunu bulma çabaları sonucunda çalışma-ders sırasında ÇKGV talebi olmadan kendi talepleri doğrultusunda kolektif davranışı ortaklığa taşıyarak “Kozadan İpeğe Ev Eksenli Çalışan Kadınlar Kooperatifi”ni kurmuşlardır. Kooperatif, meslek odaları, sivil toplum kuruluşları ve kadın örgütleri ile birlikte pazarlama kanalları bulunmasıyla “doğaya dost üretim” yaklaşımı ile “naylon çantaya hayır” diyerek bez çanta üretimi ile halen kadınların düzenli gelir elde etme çabalarına destek vermektedir. Ev eksenli Çalışan kadınlar projesi kapsamında 15 kadın Polonya'ya ve Fas'a gitmiştir.

Kooperatif bünyesinde “güçlenme eğitimi”, “ürün geliştirme eğitimleri”, “şiddete hayır” gibi başlıklar altında eğitim paketleri düzenlenmektedir. Yine kooperatif bünyesinde dikiş atölyesi kurulmuştur. Ürün geliştirme çalışmaları çerçevesinde takı, örgü ve benzeri geleneksel ürünler üzerinde yenilikçi tasarım çalışmaları yapılmaktadır.

Eğitimlere devam eden kadınların “tiyatro topluluğu” ve “Türk halk müziği korusu” oluşturma isteği ÇKGV yöneticileri tarafından desteklenmiş ve Kültür Bakanlığı ile yapılan görüşmeler sonucu profesyonel eğitimciler sağlanarak “tiyatro topluluğu” ve “Türk halk müziği korusu” kurulmuştur. ÇKGV'ye devam eden kadınlardan oluşan Tiyatro topluluğu 10 yıl içinde 4 oyun sergilemiştir.

ÇKGV yöneticisinden ve görüşülen tüm kadınlardan alınan bilgilere göre, ÇKGV çalışma yürüten yönetici, öğretmen ve diğer görevlilerin insanlara karşı olan olumlu

tutum ve tavrı, başka kurumlarda görülebilen soğuk ve resmi iletişimin önüne geçmiştir. Belki de bu etkili iletişim becerilerinin kullanılması sonucu, ÇKGV'den yararlanmaya çalışan ya da yararlanmış kadınların, burada oldukça rahat ve mutlu oldukları ve ÇKGV'yi bir eğitim kurumu olarak sahiplendikleri gözlenmiştir.

BÖLÜM 4

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde, araştırmanın yaklaşımı, çalışma grubu, veri toplama araç ve teknikleri ve verilerin analizi ele alınmıştır.

Araştırma Yaklaşımı

Ankara ili Mamak ilçesi Ege Mahallesi'nde bulunan Çağdaş Kadın ve Gençlik Vakfı 75.Yıl Toplum Merkezi'nde düzenlenen eğitim programlarından en az birini tamamlamış kadınların genel olarak eğitime yükledikleri anlam, eğitime katılma dinamikleri, katıldıkları eğitim sürecine ilişkin değerlendirmeleri, eğitime katılmanın yaşamlarında oynadığı rolü, kadınların anlatılarıyla ortaya koymayı ve toplumsal cinsiyet bağlamında analiz etmeye amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Nitel araştırma yaklaşımı Kümbetoğlu'na (2005, ss.34-37) göre, "bireylerin kendi eylemleri ile ilgili bakış açılarını, davranışın içinde olduğu bağlamın ve süreçlerin, öznelerin kendi anlatılarından yola çıkarak derinlemesine ortaya çıkarılmasına yönelik bir yaklaşımdır". Bu çalışmada da, eğitime katılan kadınların eğitim sürecine ilişkin düşünce, davranış ve anlamlandırmalarının kendi anlatıları üzerinden ortaya çıkarılması amaçlandığından nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, Ankara ili Mamak İlçesi Ege Mahallesi Tuzluçayır Bölgesinde etkinlik gösteren "Çağdaş Kadın ve Gençlik Vakfı 75. Yıl Toplum Merkezi"nde düzenlenen eğitim programlarından herhangi bir eğitim programını tamamlayan kadınlar arasından seçilmiştir. Araştırma için "*Çağdaş Kadın ve Gençlik Vakfı 75. Yıl Toplum Merkezi*"nin seçilmesinin nedeni, araştırmacının Ankara'da ikamet ediyor olması nedeniyle ulaşım kolaylığı, Merkezin resmi otoriteye bağlı olmaması nedeniyle geleneksel yetişkin eğitimi hizmeti vermemesi, kadınları güçlendirmeye yönelik eğitim etkinliklerinin uzun süredir devam ediyor olması, bulunduğu yer bakımından kentin hem sosyo-ekonomik durumları düşük hem de geleneksel ilişkilerin

önemli ölçüde sürdüğü bölgelerinden birinde olması nedeniyle dezavantajlı gruplar açısından katılımcı profilinin çeşitliliğidir.

Araştırma amaçlarına ulaşmayı gerçekleştirecek bir çalışma grubu oluşturabilmek için bir kaç kaynak bir arada kullanılmıştır. Öncelikle Ankara il merkezinde bulunan diğer toplum merkezleri taranmış, yapılan eğitsel çalışmaları gözden geçirilmiştir. Daha sonra merkez yetkilileri ve eğitimlere katılan kadınlar ve ders veren eğitimcilerle görüşülmüştür. Bu görüşmeler sonrasında, Ankara ilinde çalışma grubunu oluşturacak merkez için Ankara ili Mamak İlçesi Ege Mahallesi Tuzluçayır bölgesinde etkinlik gösteren "*Çağdaş Kadın ve Gençlik Vakfı 75. Yıl Toplum Merkezi*" nin uygun olduğu saptanmıştır. Bu merkez tercih edildikten sonra, bir taraftan da araştırmanın amacına ne denli uygun olduğunu anlamaya yönelik ön saha çalışması yapılmıştır. Bu süreçte araştırmacı ÇKGV'deki etkinliklere katılmış ve açık gözlemde bulunmuştur. Ayrıca bu gözlemleri doğrulamak amacıyla seçilen üç kadın ile ön görüşmeler yapılmıştır.

Araştırmacı, kadınlarla görüşmelere başlamadan önce, araştırmanın amacı, konusu ve yöntemine ilişkin açık ve doğru bilgiler öncelikle ÇKGV Yöneticisiyle paylaşılmıştır. ÇKGV Yöneticisiyle önceden ilişki kurulması önemli bir avantaj sağlamış ve bu durum kadınlara ulaşmayı kolaylaştırmıştır. Yöneticiyle yapılan görüşmenin ardından iki kadınla görüşülebilmiş ve bu kadınlara da araştırma konusu ve yöntemine ilişkin açık ve doğru bilgiler verilerek, kadınların da kendi arkadaşlarını araştırmacıya yönlendirmesi ile yani "*kartopu yöntemi*" kullanılarak araştırma grubu genişletilmiş ve böylece 26 kadına ulaşılmıştır. Ancak altı kadında sorun yaşanmıştır. Randevu alındığı halde, iki kadın yaşamını bir yabancıya anlatma konusunda kocasından korktuğunu belirtmiş ve görüşme için ikna edilememiştir. Diğer dört kadının ise, ses bantlarında teknik bir arıza yaşanmıştır. Bu kadınlarla yeniden görüşme yapılmak istenmiş; ancak, bir kadının Ankara dışında olması nedeniyle, iki kadın ise, yeniden görüşmek için ikna edilemediği için araştırmaya katılamamıştır. Diğer kadın ise, ikna edilerek görüşmeye katılmıştır. Bu nedenle grubu genişletmek mümkün olamamış, görüşmeye istekli olan 21 kişiyle görüşme yapılabilmektedir. Kadınlarla ilk görüşmelere Eylül 2016'da başlanmış ve Ocak 2017'de görüşmeler tamamlanmıştır. İkinci görüşmeler ise, Şubat 2018-Nisan 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Ön görüşmenin yapıldığı üç kadın araştırma kapsamının dışında tutulmuştur.

Veri Toplama Araçları ve Teknikleri

Kadınların eğitim yoluyla güçlenmesine ilişkin yapılan bu çalışmada, veri toplama tekniği olarak, araştırmaya dahil olan kişilerin görüş, düşünce, ve değerlendirmelerini olabildiğince alınmasına imkan tanıyan “yarı yapılandırılmış görüşme” tercih edilmiştir. Niteliksel verilerin toplanmasında kullanılan yaklaşımlardan biri olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği Kümbetoğlu’nun da belirttiği gibi; sosyal dünyadaki “görünür” birçok olgu, süreç ve ilişkinin görünümünden çok özüne inmeyi, bunların ayrıntılarını kavramayı ve bütüncül bir biçimde anlamayı mümkün kılan bir veri toplama aracıdır. Bireylerin dünyalarını nasıl oluşturdukları, dış dünyaya ilişkin algıları ile kendilerini kuşatan sosyal çevreyi nasıl değerlendirdiklerini ortaya koyma fırsatı, bireylerin anlatı ve ifadelerine yansıyanlarla, onu ve içinde yer aldığı koşulları anlama çabası bu teknikle gerçekleştirilebilir. Yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanarak yapılan derinlemesine mülakatlar, kadınların hayatlarındaki daha derin anlamları ve değişiklikleri, eksik ayrıntıları ve hikayelerini kaçırma şansını azaltarak kavramak daha kolaydır (Kümbetoğlu, 2005, ss.72-75). Bu araştırma da esas olarak kadınların anlatımlarına dayanmaktadır. Bu nedenle yarı yapılandırılmış görüşme yaklaşımı bu araştırmanın amaçlarına ulaşmak için en uygun veri toplama aracı olarak görülmüştür.

Araştırmacı başlangıçta, Vakıf Yöneticisinin aracılığıyla kadınlara ulaşmıştır. Tanışma sürecinden sonra, kadınları yakından tanımak ve karşılıklı güven oluşturmak amacıyla görüşmeler yapılmadan önce sık sık bir araya gelmiş, güven ortamının oluşturulmasına özen gösterilmiştir. Görüşmelerde, soru soran ve cevaplayan arasında oluşabilecek eşitsiz konumlanışı engellemeye ve özneler arası eşit ilişkiler oluşturulmasına özen gösterilmiştir. Bunun için araştırmacı, kadınlarla bir arada bulunarak hem onlarla kurulan iletişimi derinleştirmiş, hem de onları doğal ortamlarında yani yaşamın içinde gözlemlene olanağı bulmuştur. Böylece araştırmacı, yanıtlayıcıyı bağımlı bir konuma yerleştirip onunla hiyerarşik bir ilişki kuran, “geleneksel görüşme” dışında, “hiyerarşik tuzağı” önleyen ve görüşmeci ile yanıtlayıcı arasındaki statü farklarını en aza indirgeyen, güvene dayalı daha eşit bir ilişki geliştirmek isteyen ve hiyerarşik olmayan bir görüşme yoluyla bilgi toplamaya çalışmıştır.

Araştırma süreci araştırmacının kendisi açısından da farkındalık yaratan bir deneyim olmuştur. Mies, araştırma sürecinin hem “araştırma özneleri” hem de “araştırma nesneleri” için bir “bilinçlenme” süreci olarak yaşandığını söylemektedir (Mies, 1996, s.55). Bu çalışmada da, araştırmacının da bir kadın olması nedeniyle, yapılan yüz yüze

görüşmelerin araştırmacı için de bir bilinçlenme süreci olduğunun belirtilmesi gerekmektedir. İletişim kurulan kadınlarla dinleyici olarak karşılaşmak, onların anlam evreni içinde düşünmek, zenginleştirici olduğu kadar öğretici bir deneyim olmuştur. Kimi yerlerde görüşülen kadınlarla ortak deneyim paylaşılmış, ancak bunun yandaşlık geliştirmeye dönüşmemesine özen gösterilmiştir. Görüşmelerde, yarı-yapılandırılmış belli bir yönerge kullanılmış olmakla birlikte kadınların konuşmalarına müdahale edilmemeye çalışılarak kadınların kendi sözlerinin kendi bakışlarının öne çıkması sağlanmaya çalışılmıştır.

Bu araştırmada da veri toplama aracı olarak yarı-yapılandırılmış “görüşme formları” kullanılmıştır. Yarı-yapılandırılmış görüşmeler, kendi hayatları hakkında elde edilen verilerin yorumlanmasında yanıtlayıcıların aktif katılımını sağlamak isteyen temel bir araçtır (Punch, 2005, s.169).

Görüşme formları hazırlanmadan önce, konu ile ilgili olarak literatür taraması yapılmış, ulaşılan bilgiler araştırma amaçları çerçevesinde değerlendirilmiş ve iki taslak form geliştirilmiştir. Bunlardan ilki, kadınların profilini çıkarmak amacıyla, demografik özellikleri, aile içi kararlar konusunda kimin etkin olduğu, ÇKGV’nin hangi eğitim çalışmasına katıldıkları ve ÇKGV’ye ilişkin görüşlerinin yer aldığı soruların kullanıldığı “Kişisel Bilgi Formu” (Ek 1); diğeri ise, eğitime katılmayı güdüleyen etmenler, hangi eğitimlerin kendilerini etkiledikleri, genel olarak eğitimin anlamı, eğitime katılmada “kadın” olmaktan kaynaklanan güçlükler, eğitim süreci ve yaşamlarındaki dönüşümlere ilişkin diğer araştırma amaçlarına yönelik hazırlanan ve (Ek-2)’de sunulan “Görüşme Kılavuzu” ‘dur.

Araştırmacı tarafından hazırlanan “yarı yapılandırılmış görüşme formu” geçerlik çalışmasını yapmak üzere “Çağdaş Kadın ve Gençlik Vakfı 75. Yıl Toplum Merkezi ”ne devam eden ve herhangi bir eğitim programını bitirmiş olan üç kadına Eylül 2016’da ön görüşme amacıyla uygulanmıştır. Ön görüşmeden sonra gerekli düzeltmeler yapılmış ve kadınlara uygulanmak üzere hazırlanmıştır.

Bu araştırmada araştırmaya katılan kadınlarla iki ayrı zaman diliminde görüşmeler yapılmış, eğitimin kadınların yaşamındaki dönüştürücü etkisine ilişkin sorular kadınlara iki kez yöneltilmiştir. İlk görüşmeler Eylül 2016-Ocak 2017 tarihleri arasında yapılmıştır. Bu görüşmelerde kadınların ÇKGV ve orada kurdukları yeni ilişki biçimleriyle (kazanç getiren ortak iş yapmaya dönük kooperatif oluşturma, tiyatro etkinlikleri düzenleme vb.) yaşamlarını dönüştürmeye devam ettikleri ve eğitim sürecinin kadınların güçlendirilmesine yönelik bir anlam taşıdığı görülmüştür. Bu nedenle, konuya

daha ayrıntılı bakma gereği duyulmuştur. Dönüşümü daha yakından gözleyebilmek ve güçlenme sürecini ayrıntılı olarak ortaya koyabilmek amacıyla, araştırmının raporlaştırılması sona erdirilmeden önce, aynı kadınlarla Şubat 2018-Nisan 2018 tarihleri arasında yeniden görüşme yapılmıştır. Bu kez kadınlara tek bir soru yöneltilmiş, devam ettikleri eğitimin onların yaşamında neleri (iş bulma, başka eğitimlere devam etme, toplumsal ve kişisel ilişkilerde değişme, yeni çevrelere girme vb), ne ölçüde değiştirdiği anlaşılmaya çalışılmıştır.

Görüşmeler önceden randevu alma yoluyla gerçekleştirilmiş, böylelikle görüşme yapılan kişilerin yeterli süre içinde soruları kapsamlı bir biçimde yanıtlaması sağlanmıştır. Görüşme araştırmacının kendisi tarafından yalnızca görüşmeci ve katılımcının bulunduğu bir odada yüz yüze sesli ve görüntülü kayıt kullanılarak yapılmıştır. Görüşme yapılan kadınların betimsel özelliklerine ulaşmak için Ek-1’de sunulan “Kişisel Bilgi Formu” tanışmanın ardındaki ilk görüşmede uygulanmış, bu bilgi formu kullanıldıktan sonra Ek-2’de verilen “yarı-yapılandırılmış görüşme formu” ile mülakat yapılmıştır. Görüşmeye sadece dört kadınla kendi evlerinde, iki kadınla “Çiçek Anaokulunda” diğerleriyle de Vakıf ya da “Kozadan İpeğe Ev-Eksenli Çalışan Kadınlar Kooperatifi”nde görüşme yapılmıştır. Evlerinde görüşme yapmak istemeyen kadınlara, “burası neden tercih edildi” sorusu sorulmuştur. Kadınlar, bu mekânları “daha rahat olması” nedeniyle tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Görüşmeler yaklaşık iki-iki buçuk saat sürmüş, bazen tek oturumda gerçekleştirilememiştir. Bazen ses kaydında, bazen de - özellikle iki kadında- kadınların kendi yaşam öykülerini bir yabancıya video kaydı kullanılarak anlatılıyor olmasından dolayı sorun yaşanmıştır. Ancak, bu durumda olan kadınlara isimlerinin kullanılmayacağı ve bu bilgilerin sadece bu araştırma için kullanılacağı tekrar tekrar paylaşıldıktan sonra kadınların üçü konuşmaya ve deneyimlerini anlatmaya başlamıştır. Bu tür görüşmeler iki oturumda, bazen aynı gün, bazen de yine randevu alınarak bir başka gün tamamlanabilmiştir. Diğer kadın ise, bu tür bir görüşmeyi akrabası dahi olsa yapamayacağını söylemiştir. Bu kadınla da yine de bir saate yakın herhangi bir kayıt kullanılmadan sohbet tarzında bir görüşme yapılmıştır. Kadınlar yaşadıkları şiddete ilişkin anlatılarında, görüşmenin anlatan açısından olduğu kadar dinleyen açısından da duygusal boyutu ağırlaşmıştır. Bu nedenle zaman zaman zorlanmalar yaşanmıştır. Bu durumda konuşmalara ara verilmiş, görüşmelere sonra ya da bir başka gün devam edilmiştir. Böylece 21 kadınla görüşme yapılmıştır. İlk görüşmeler, Eylül 2016’da-Ocak 2017 tarihleri arasında, ikinci görüşmeler ise, Şubat 2018- Nisan 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

İlişki kurulan kadınlarla dinleyici olarak bir yıl sonra ikinci kez karşılaşmak, kadınları kendi alanında yeniden gözlemlemek, araştırmacının kendisi açısından da farkındalık yaratan bir deneyim olmuştur. İkinci görüşmelerde, araştırmacının araştırmaya katılan kadınlarla daha önceden kurduğu olumlu iletişim ve güven ortamı nedeniyle bir sorun yaşanmamış, il dışında olan iki kadınla da telefonla görüşme yapılmış ve böylece tüm kadınlara ulaşılmıştır. Eğitime katılmanın kadınların yaşamlarında yarattığı değişimlere ve dönüşümlere gereksinim duyulduğundan, araştırmada görüşülen kadınların önceki ve sonraki konumlarına odaklanılmıştır. Eğitimin kadınların güçlenmesi üzerinde nasıl bir etkisinin olduğunu değerlendirebilmek için ikinci görüşmede kadınlara “devam ettikleri eğitimlerin yaşamlarında neleri, ne ölçüde değiştirdiği” şeklinde tek bir soru yöneltilmiştir. İkinci görüşmeler ortalama bir saat sürmüştür. Ancak bazı kadınlar daha kısa konuşmayı tercih etmişken, güçlendiğini düşünen ve yaşamı farklılaşan kadınların deneyimlerini ve başarılarını daha fazla anlatmaya eğilimli oldukları gözlemlenmiştir. Dolayısıyla bu kadınlarla daha uzun görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler yine önceden randevu alma yoluyla gerçekleştirilmiş, böylelikle görüşme yapılan kişilerin yeterli süre içinde soruları kapsamlı bir biçimde yanıtlaması sağlanmıştır. Görüşmeler kadınlara uygun mekânlarda, örneğin iki kadınla yine Çiçek Anaokulunda, üç kadınla Vakıfta, il dışında olan iki kadınla telefonla, diğerleriyle Kozadan İpeğe Ev-Eksenli Çalışan Kadınlar Kooperatifi’nde gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Analizi

Nitel bir yöntem olan “Görüşme Tekniği” ile elde edilen veriler MAXQDA Nitel Veri Analizi programı kullanılarak çözümlenmiştir. Patton’un da vurguladığı gibi “analizin amacı betimlemenin yapılabilmesi için onu organize etmektir” (2002, s.503; Akt. Merriam, 2013, s.247).

Verilerin analiz edilmesinde ise şu aşamalar izlenmiştir:

1. Ses kayıt cihazına kayıt edilen görüşmelerin çözümlenmesi, bizzat araştırmacı tarafından kadınların kendi anlatılarına bağlı kalınarak söylenenler önce elle yazılı metin haline getirilmiş daha sonra bu metinler araştırmacı tarafından bilgisayar ortamında yazılmıştır.

2. Her bir katılımcının görüşmesini içeren metnin ilk sayfasının üst kısmına görüşmenin ne zaman, nerede ve kiminle yapıldığını gösteren bilgiler yazılmış ve görüşme tarihine göre sıra numarası verilmiştir.
3. Bilgisayar ortamına veriler aktarılırken, göze çarpan imlâ hataları ve eksiklikler konuşmanın dokusu bozulmayacak biçimde düzeltilmiştir.
4. Araştırmaya katılan kadınlarla iki ayrı zaman diliminde görüşmeler yapılmış olması nedeniyle ön görüşmeler de dâhil olmak üzere tüm görüşmelerin tamamlanma süresi yaklaşık 3 yılı bulmuştur.
5. Araştırmaya katılan kadınların kimliklerinin saklı tutulması amacıyla bireysel görüşme yapılan her görüşmeci için çalışma süresince bir kod kullanılmıştır. Bunlar G1(Görüşülen kadın 1), G2, G3...şeklinde kodlanmıştır. Her bir kod görüşmecileri ifade etmektedir. Görüşülen kadınların kişisel bilgileri, onlara verilen kodlar altında ekte sunulmuştur (Ek 3). Araştırmanın bulgu ve yorumlarını aktarırken görüşme alıntılarına sıkça yer verilmiştir.
6. Açık uçlu sorulara verilen cevaplar araştırma amaçları doğrultusunda yorumlanmıştır.
7. Yazılı çözümlemeler elde edildikten sonra tüm görüşme dosyaları MAXQDA programına yüklenmiştir.
8. Nitel verilerin analiz edilmesi süreci, tümevarımsal bir yapıdadır. Görüşmelerin dökümlerinden kodlar ve temaların oluşturulmasıyla genele doğru giden bir süreç izlenmektedir. Analizin başlangıcında veri kodlanarak alt bölümlere ayrılmakta, ancak nihai olarak daha geniş ve bütüncül bir yapı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bunun için, veri analiz biçimi olarak tematik analiz seçilmiştir. Tematik analizde veriler içinde tema ve örüntüler aramak üzere analitik teknikler kullanılmaktadır.
9. Çalışmada veriler kodlanırken;
 - MAXQDA 12 programı ile atanan her bir koda gönderilen kelime ya da cümleler için altına yığma işlemi gerçekleştirilmiş; kodlar sınıflandırılarak temalara gönderilmiş ve bu şekilde görüşme dökümleri sistematik bölümlere ayrılmıştır.
 - Araştırılan olgu ile diğer konular arasındaki ilişkiler gösterilmeye çalışılmıştır.
 - Toplanan veri içinde eğitimle güçlenme olgusuna ilişkin farklı

nedenler ve sonuçların söz konusu olup olmadığı; kadınların eğitimlere katılmaları konusunda farklı nedenlerle hareket edip etmedikleri; kadınların eğitim sonrası yaşamlarındaki değişimlerde farklılıklar olup olmadığı dikkate alınmıştır.

- Katılımcıların kendi hikâyelerini anlatırken kullandıkları belirli sözcükler (örneğin; metaforlar, uç örnekler, benzetmeler) in vivo code olarak kodlanmıştır.

10. Görüşme kılavuzunda yer alan sorular, araştırmanın amacına uygun başlıklara dönüştürülmüş ve MAXQDA programı kullanılarak elde edilen veriler, belirlenen başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Araştırma amacıyla ilgili olmayan görüşme metinleri ayıklanmış, amaca uygun olan veriler analiz edilerek konuyla ilgili yorumlar yapılmıştır.

BÖLÜM 5

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde Çağdaş Kadın ve Gençlik Vakfı (ÇKGV) bünyesinde herhangi bir eğitim programını tamamlamış kadınlarla yapılan görüşmelerden elde edilen verilere dayalı bulgular aktarılmıştır. Araştırma bulguları 5 (beş) başlık altında ele alınmıştır.

- Birincisi, **araştırmaya katılan kadınların betimsel özelliklerine** ilişkin bulgular,
- İkincisi, kadınların genel olarak eğitime ilişkin görüş ve değerlendirmelerini içeren **eğitime yükledikleri anlam**,
- Üçüncüsü, kadınları ÇKGV'deki eğitime katılmaya yönlendiren koşullar ve etkenler ile kadınların eğitime katılım nedenlerine ilişkin değerlendirmelerini içeren **eğitime katılmayı yönlendiren koşullar ve etkenler**,
- Dördüncüsü, kadınların bu tür eğitimlere katılmalarında karşılaştıkları toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkili (katılmada “kadın” olmaktan kaynaklanan güçlükleri) güçlükleri ile bu güçlüklerle baş etme stratejilerine ilişkin değerlendirmelerini içeren **katılım engelleri ve başetme stratejileri**
- Beşinci , kadınların ÇKGV'deki öğrenme süreciyle ilgili olarak fiziksel ortamı, insan ilişkileri, öğretim teknikleri ve materyalleri açısından katıldıkları eğitim sürecine ilişkin değerlendirmelerini içeren **eğitsel süreç**,
- Altıncı ve son olarak, eğitime katılmak kadınların yaşamında ne tür dönüşümlere yol açtığını, eğitimlerden sonra kadınların hangi yönden güçlenme yaşadıklarına ilişkin değerlendirmelerini içeren **aldıkları eğitimlerin yaşamlarına etkisi** başlıkları altında ele alınmıştır.

Araştırmaya Katılan Kadınların Betimsel Özellikleri

Araştırma grubunu oluşturan kadınlara ilişkin yaş, doğum yeri, Ankara'daki yaşam süresi, medeni durumları, sahip olunan çocuk sayısı, eğitim durumları, örgün eğitime devam etmeme nedenleri, çalışmama nedenleri, aylık hane gelirleri durumları, gibi demografik özellikleri bu başlık altında ele alınmıştır.

Yaş

Araştırma grubunda bulunan kadınların, yaş gruplarına göre dağılımları Tablo 1'de verilmektedir.

Tablo 1

Kadınların Yaşa Göre Dağılımı

Yaş Grupları	Frekans
35-40	2
41-45	7
46-50	7
51-55	2
56 ve üstü	3
Toplam	21

Araştırma grubunu oluşturan toplam 21 katılımcı kadının yaş durumları incelendiğinde, kadınların yarısından fazlasının 41 ile 50 yaş arasında olduğu, 35 yaşın altında kadın ise bulunmadığı tespit edilmiştir. Yaş dağılımı açısından kadınların en fazla orta ve üstü olduğu görülmektedir.

Doğum Yerleri

Araştırma grubunun, doğum yerlerine ilişkin bilgiler tablo 2'de verilmektedir.

Tablo 2

Doğum Yerlerine Göre Dağılım

Doğum Yeri	Frekans	%
Köy	14	66,7
Kasaba	3	14,2
Kent	4	19,1
Toplam	21	100

Görüşülen kadınların 14'ü (%66,7) köy, 4'ü kent (%19,1) ve 3'ü (%14,2) kasabada doğmuştur. Yapılan görüşmelerde kadınların büyük çoğunluğunun (14 kadın) köyleriyle ilişkilerinin devam ettiğini belirtmişlerdir.

Araştırma grubundaki kadınlardan yarısından fazlasının köy doğumlu olması, kırsal alandaki kadınların kentlerde yaşayanlara oranla eğitim fırsatlarından yararlanma konusunda dezavantajlı durumda olduğu söylenebilir.

Ankara’da Yaşam Süresi

Tablo 3’te kadınların Ankara’da yaşam süreleri verilmektedir.

Tablo 3

<i>Ankara’da Yaşam Sürelerine Göre Dağılım</i>		
Yaşam Süresi	Frekans	%
En az 19 yıl	1	9,6
20-29 yıl	4	19,1
30-39 yıl	9	28,6
40 yıl ve üstü	7	23,6
Toplam	21	100

Araştırmaya katılan kadınların Ankara’daki yaşam sürelerine ilişkin dağılımları şöyledir; 30-39 yıl (%28,6), 40 yıl ve üstü (%23,6), 20-29 yıl (%19,1) ve en az 19 yıl (%9,6) olarak tespit edilmiştir.

Görüldüğü gibi, araştırma grubunun tamamı uzun süredir (19 yıl ve üzeri) Ankara’da ikamet etmektedir.

Medeni Durumu

Tablo 4 araştırmaya katılan kadınların medeni durumlarını göstermektedir.

Tablo 4

<i>Kadınların Medeni Durumu</i>		
Medeni Durum	Frekans	%
Evli	20	95,2
Bekâr	1	4,8
Toplam	21	100

Araştırmaya katılan 21 kadının 20’si evli, 1’i bekârdır. Yapılan görüşmelerde en genç evlilik 14 yaşında, en geç ise 24 yaşında yapılmıştır. Evli olanların hepsinin ise çocuğu vardır. Görüşme yapılan kadınların, erken yaşta evlenmiş olduğu görülmüştür. Araştırma grubundaki kadınların erken yaşta evlendirilmiş olmalarının kuşkusuz ataerkil

yapıyla yakından bağlantısı vardır. Ataerkil yapının baskın olduğu toplumlarda aile içi hiyerarşik sıralamanın en alt basamağında olan kız çocuklarının erken yaşlarda evlendirilmeleri, toplumsal yapının kadınlara biçtiği geleneksel rollerinin öncelikli olarak eş ve anne olmasıyla ilgili durumu doğrular niteliktedir.

Araştırma grubunda bulunan G3 ve G14, anlatımlarında erken yaşta evlenmenin zorluklarını, erkeğe bağımlı ve toplumsal statüde ikincil cins olarak yaşamaya koşullandırdıklarını ayrıntılarıyla anlatmaktadırlar.

.....16 yaşında evlendim. Kayınvalidemle birlikte oturuyorum o zaman müstakil gecekodu tarzında bir evde.. Kayınvalidem, kayınpederim, kayınımla aynı bahçe içinde olan evde oturuyorduk. O dönemde neler yaşadım bilemezsin. 2 kızım da o dönemde peş peşe doğdu. Çok sıkıntı çektim, çok... Koca dışarılarda gününü gün ediyor. Adam kendi keyfinde. Her hafta sonu barajlarda şurda, burda. Arkadaşlarıyla piknikte. Biz evde. Çocuklarım küçüktü. Bir yere gidemezdim. Mesela kapımızın önündeki bakkala gidemezdim. İş var, kızacaklar belki diye. Kocamın izni olmadan saçımı kestiremezdim **(G3)**.

....14 yaşında evlendim. O da kendisi (eşini kastediyor) 18'di. Doğruyu konuşmak lazım işte çocukluk aşkım. Gerçi eşimden çok memnunum. Onunla severek evlendiğim için. Ama şimdiki aklım olsa biraz büyür evlenirdim. Çünkü el uşağı adamı incitiyo. Tek eşinle bir evde kalsan doğru, ama ben 20 kişilik bir aileye gelin gitmiştim. Hepsi ayrı ayrı. Hiç senin çocukluğunu anlamıyorlar. Senden her şey bekliyorlar. Her iş bekliyorlar köyde. 4 yıl kaldım köyde **(G14)**.

Kadınların geleneksel yapı içinde erken yaşta evlenmiş olması ataerkil yapının bir yansıması olduğu söylenebilir.

Çocuk Sayısı

Araştırma grubunda bulunan kadınların sahip olduğu çocuk sayıları tablo 5'te verilmektedir.

Tablo 5

Kadınların Sahip Oldukları Çocuk Sayıları

Çocuk Sayısı	Frekans	%
1 Çocuk	1	5
2 Çocuk	11	55
3. Çocuk	7	35
4. Çocuk	1	5
Toplam *	20	100

Bekâr olan dâhil edilmemiştir.

Kadınların sahip olduğu çocuk sayısına bakıldığında, kadınların çoğunluğunun 2 çocuklu olduğu göze çarpmaktadır.

Araştırma grubunda bulunan bazı kadınlar, erken yaşta evlendirildikleri için, erken yaşta anne olmalarından dolayı bunun zorluklarına ilişkin açıklamalarda bulunmuşlardır.

...Evlendiğimde 16 yaşımdaydım. Yaşım küçük. Daha doğrusu küçük bir kızım nerdeyse.. iki kızım da peş peşe doğdu (G3).

....Yani hiç hazır değilken evlendim. Hiç hazır değilken anne oldum (G21).

Erken yaşta evlenmenin en önemli sonucu erken yaşta doğurganlıktır. Araştırma grubunda bulunan kadınların anlatımları da bunu ortaya koyar niteliktedir.

Eğitim Durumu

Araştırma grubunda bulunan kadınların eğitim durumlarına ilişkin dağılım Tablo 6'da verilmektedir.

Tablo 6

Kadınların Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	Frekans	%
İlkokul	10	47,62
Üniversite	4	19,05
Lise	4	19,05
Ortaokul	2	9,52
Okur-Yazar	1	4,76
Toplam	21	100

Tablo 6'da görüldüğü gibi, kadınların yaklaşık yarısı ilkokul mezunudur. Eğitimin daha ileri düzeylerinde örneğin lise mezunu kadınların 4 kişi (%19,05), yükseköğretim mezunlarının da 4 kişi (%19,05) olduğu görülmektedir. Bu gruptaki kadınların kent merkezi doğumlu olması nedeniyle kentte kalış süresi, fırsat ve olanaklara kırsal yerleşime göre daha kolay erişim, kent merkezinde yaşıyor olmalarından dolayı kentsel yaşam pratiklerinde eğitime daha çok gereksinim duymaları gibi etkenlerin eğitimi etkileyebileceği düşünülmektedir.

Kadınların Örgün Eğitime Devam Etmeme Nedenleri

Araştırma grubunda bulunan kadınların temel eğitim geçmişlerinde “örgün eğitime devam etmeme nedenleri” Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7

Örgün Eğitime Devam Etmeme Nedenleri

Eğitime Devam Etmeme Nedenleri	Frekans
Kız Çocuklarının Eğitimi Hakkındaki Geleneksel Düşünceler	12
Ekonomik nedenler	8
Kız çocuklarının iş gücüne ihtiyaç duyulması	4
Bulunduğu bölgede okul olmaması	4
Toplam*	28

* Birden fazla yanıt verildiği için toplamı 21'den fazladır.

Kadınların geçmişlerinde eğitime neden devam etmedikleri konusunda vurguladıkları temel nedenler farklılık göstermekle birlikte, zaman zaman da iç içe de geçebilmektedir. Kadınların geçmişte eğitime devam edememe nedenleri arasında kız çocuklarının eğitimi hakkındaki geleneksel düşünceler ile maddi imkânsızlıklar (ekonomik nedenler) ilk sırada yer aldığı soruya verdikleri yanıtlardan anlaşılmaktadır. Bulunduğu (köyde) bölgede okul olmaması da eğitime devam edememe nedenlerinden birisidir.

Kız çocuklarının eğitimi hakkındaki geleneksel yargıların ortak noktasında kız çocuklarının eğitiminin gerekli görülmemesi mantığı vardır. Bu durum araştırma bulgularına da yansımaktadır. Geleneksel önyargılardan yola çıkarak okutulmayan kadınların anlattıklarından örnekler aşağıdaki gibidir:

Ben çok istedim okuyum. Ama babam okutmadığından dolayı okuyamadım. Hala içimde o. Babam dedi ki benim için, “o kız çocuğu, kız çocuğu okumaz” dedi. Kız çocukları okutulmuyor ya. O düşünceyi taşıyorlar. Terziydi babam. Beni dikiş kursuna, nakış kursuna gönderdi. Okutmayı düşünmedi (G3).

Beni ailem “sen kız çocuğusun ne işin olur okulla” dediler. Ama aynı ananın babanın çocuğu erkek olunca onu rahat ettirdiler “okuyacak” dediler (G7).

Babam aslında ben 7 yaşındayken beni oğkula göndermişti, göndermişti de.. Sonradan amcam gelmişti. Ankara'dan amcam gelmişti. Kız çocuğu oğğurmu diye Babam da amcamın sözüyle yani bugünkü gibi ağıklıma geliyo. Babam da amcamın sözünü dinledi. Yani bu bi tek benim ailemde değil, kendi ailemi karalamak değil. Hala da var. Hâlâ da yaşıyor bu durum (G10).

Ben burada Ankara'da doğdum büyüdüm. Ankara da yaşamışsınız ama bir adım da ileri gidememişiz. İlkokul mezunuyum. Bizim çevrede kız çocuklarının okumasına önem verilmezdi. Kız çocuğu okuyup da ne olacak diyorlardı. O zaman sen de öyle düşünüyorsun. Annenden babandan çevreden gördüğünü yapıyorsun (G16).

Çocukluğum köyde geçmedi. Yozgat merkezdeydik. Ortaokulu bitirdim. Bilinçsizlikten daha doğrusu benim ailem bilinçsizdi. Bir kız çocuğu için okumak önemli değilmiş, erkek için önemliymiş gibi anlatılıyordu. Biz de öyle büyüdük. Erkek kardeşim gezer, tozar, iş güç yapmazdı. Bi de bana baskı kurardı. Dışarıya gitme, oraya, buraya gitme diye. Ailem erkek kardeşim okusun diye çok çabaladı.

Çok istediler. Galiba çok isteyince olmuyor. Erkek kardeşim çok haylazdı. Bu sefer de o okumadı (G18).

Eğitim eşitsizliğinin en önemli kaynağının ailenin sınıfsal konumunun ve cinsiyet ayrımcılığının oluşturduğu belirtilmektedir (Sayılan, 2012, s.37). Nitekim kadınların anlatıları irdelendiğinde, bu durum açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Kadınların örgün eğitimi bırakmalarındaki geleneksel düşüncelerin önemli bir kısmı erken yaşta evlenmeyle ilgili olabilir. Görüşme yapılan kadınlardan ikisi örgün eğitimi bırakma nedeni olarak erken evlilik geleneklerinin etkili rol oynadığını ifade etmişlerdir:

Babam okutmayı düşünmedi. Erkenden evlendirdi beni. 16 yaşında (G3).

Ailemin cahilliği, erken evlendirilmem ne olsun (G12).

Bir kız çocuğu için okumak değil de, evlenmek daha önemliymiş gibi anlatılıyordu. Biz de öyle büyüdük. Küçük yaşta evlendim.... (G18).

Kadınların anlatıları incelendiğinde; evde erkek ile kız çocukları yetiştirilirken ailenin iki cinse karşı farklı tutum ve davranışlar gösterdiği söylenebilir. Kızların eğitimine ilişkin ailelerin geleneksel bakış açısı, kız çocuklarının eğitime katılımını azaltmıştır.

Kadınların, örgün eğitime devam edememe nedenleri arasında temel belirleyicilerden bir diğeri de ailelerinin maddi imkânlarının olmaması olduğu görülmüştür. Maddi imkânsızlıklar nedeni ile örgün eğitimi yarıda bırakan kadınların konu ile ilgili düşünceleri aşağıda verilmiştir:

Çocukluğum Çorum'da geçti. Liseyi bitirmiş, Ankara'ya taşınmıştık. Durumumuz iyi değildi. Okumaya devam edemedim (G6).

Ben... yoksul bir köy kızıydım. Çok güzel bir ailede yetiştim. Yani eğitici bir aileydi. Benim ailem geri bir aile değildi. Yani parasızlıktan okuyamadım. Babam okuyan biriydi. Yani bana demişti. "kızım yerde bir gazete parçası da alsan onu al oku". Ben de demiştim ki bilmediğim için, "ama baba o kim bilir ne zamanındır. Yani parçalanmış düşmüş". Hiç unutmam, bana öğütü buydu: "kızım, onu eline aldığın zaman senin için ilk haberdir, ilk duyduğun haberdir, yıllar olsa da" demişti. Böyle güzel bir ailede parasızlıktan okuyamadım (G15).

Ailemin maddi durumu iyi olmadığı için liseyi bitirince işe girmek zorunda kalmıştım (G17).

Ben okumayı çok seviyorum. Küçükken de hep okumak istedim. Babamın bütçesinden dolayı okuyamadım, 5. sınıftan ayrıldım (G19).

Çorum'un köyünde doğdum. Köy yerinde çoluk çocuk denilmez. İş gücü çok olur. Akşam yatağa nasıl girdiğimi hatırlamıyom (G20).

Kadınların örgün eğitime devam etmeme nedenleri arasında, maddi güçsüzlük bir neden olarak karşımıza çıksa da, ailesi ekonomik yoksunluk çektiği halde erkek çocukların eğitimine öncelik tanınmasına da rastlanmıştır. (G11) kadın, erkek kardeşi ile

kendi aralarında sadece eğitim konusunda değil genel olarak yaşamsal imkânlar alanında da farklı ayrımcı davranışlara maruz kaldıklarına ilişkin yaşadığı durumu şöyle ifade etmektedir:

Sivas'ın köyünden Ankara'ya 8 yaşında geldik. Komşularımız hep köylülerimizdi. İlkokulu bitirdim. Ailemin de gücü yoktu okutmaya. Kız çocuğu ele gidecek, okusada olur, okumasa da diyorlardı. Ama erkek kardeşim için farklıydı. Tabii o da benim kendi ciğerim ama ayırım yapıliyodu. Mesela onun okula gitmesi daha önemliydi. O ev temizlemezdi, iş yapmazdı, istediği saatte gelir, istediği saatte giderdi. Ona kızılmazdı. Ama o bize kızabilirdi. Babam bile karışmazdı ona. Sadece bizim evde değil, herkeste böyleydi. Ailem “aslanım evimin direği” diyodu. Diyodu da ne oldu aileme yine biz baktık (G11).

G11'in anlatılanları incelendiğinde, ailenin maddi gücü olmadığı halde erkek çocuklarının okutulduğu, kızların ise ev içi ve ev dışında yaptıkları işlerle elde edilen ekonomik desteğin azalmaması için okutulmadıklarına ilişkin çıkarımı destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

Ailenin ekonomik durumunun yetersizliğinden dolayı, kadınların örgün eğitime devam edememe nedenlerinden bir diğerrinin de kız çocuklarının işgücüne ihtiyaç duyulması olduğu saptanmıştır. Kırsal kesim yaşantısında bir kadının emek üretkenliği, hanenin yaşam döngüsüne tamamen paraleldir. Bu hanelerde kız çocuklarının da tarlada, bağda, bahçede çalışması ya da annesi çalışırken ev işleri ile ilgilenmek zorunda bırakılması, kendinden küçük kardeşlerine bakmak gerekliliği, kışa girerken yapılması gereken hazırlıklarda yardımının vazgeçilmez olması, onların eğitimine devamının önündeki aşılması güç engeller olduğu görülmektedir. Zorunlu olan ilköğretimde kırsal alanlarda kızların katılımının yeteri düzeyde olmadığı bilinmektedir (TUİK, 2018). Bu durum araştırma bulgularına da yansımaktadır. Kız çocuklarının iş gücüne ihtiyaç duyulmasıyla okutulmayan kadınların anlattıkları aşağıdaki gibidir:

Çocukluğum iyi geçti diyemem. Evin ilk çocuğu olduğumdan 5 yaşında her işe beni sürdüler. Sap çeker, düğün sürer, kuzu yayar, bir de kardeşlerimi sırtımdan hiç indirmez onlara bakardım. Dayanamaz ağlardım. İş güç derken 12 yaşında ancak diplomayı aldım. O zaman kız çocuğu için ilkokulu okumak da önemliydi. Zaten köyde başka okulumuz da yoktu. Artık ağır işleri öğrenmeye başladım. Hamur yoğurur, ekmek yapar, koyun sağlar, süt pişirir, yayık yazardım. Köy yeri kışlık yiyecek hazırlardık. Derken 14 yaşına geldim. Artık genç kızdım. Bana göre bu işlerden kurtulmak için rahat edeceğim biriyle evlenmek istiyordum. Aynı köyden ilkokulu birlikte okuduğum ve sevdiğim kişiyle evlendim (G14).
..... köy yerinde ilkokulu bitirdim. Sonra da okul okuyamadım. Annem babam baskılıydı. Ev işleri, el işleri yapılacak diye. Yemek yapılacak, annene yardım et diye. Başka işler de oluyodu ister istemez. Bana baskı yapıyorlardı evde otur diye. Evden çok fazla çıkmamı istemezlerdi. Okula gidemedim. İstedim ama olmadı. Daha çocuğum, çok da ısrar edemedim. Ama isterdim okumayı (G7).

Anlatılar incelendiğinde, kız çocuklarının kendisine biçilen toplumsal rolleri düşünülerek bu görevi içselleştirmeleri için, küçük yaştan itibaren ev işleri, çocuk bakımı gibi özel alana ait tüm işlerin yaptırıldığı görülmektedir. Bir kız çocuğunun hem maddi getirisi olan işlerde, hem de özel alan dediğimiz ev işleri ve çocuk bakımında sorumluluk verilerek çalıştırılması, eğitime erişimi kısıtlamasına yol açtığı söylenebilir. Özellikle ailelerin kültürel bakış açısı ve kadına ilişkin kültürel pratiklerin devam ettirilmesi kadınların örgün eğitime devam etmelerinde en temel engelleyici olduğu söylenebilir.

Kadınların örgün eğitime devam etmeme nedenlerinden bir başkası da, yaşadığı bölgede okul olmaması olduğu saptanmıştır. Kadınlar bu durumu şöyle dile getirmektedirler:

...köyde.. işte 5'i bitirdim İlkokulu. Öğretmenim aldı beni hemen Yozgat'a öğretmen okuluna yazdı. Hemen ya. O zaman sınavlar yoktu. Öğretmenler okuluna yazdırdı. Oraya gittiğimde beni Yozgat'a götürdüler hemen öğretmen okuluna kayıtlar yapılacak ben orda kalacağım. Ben tek çocuktum. Benim kardeşim, kızkardeşim, erkek kardeşim hiç yok. Bir babanın tek evladıyım ben. Anneme babama hiç dayanamıyodum ben. Onlar köyde yaşıyordu beni Yozgat'a götürdüler bir akrabanın evine koyacaklardı, koydular. İşte annem babam evden böyle ayrılıp da işte 100 metre gidince ben onların peşine ağlayarak geri gittim. Ben yani siz olmazsanız, kesinlikle ben burda durup okumam, diye (G8).
.. İlkokulu bitirince okul yok ki okuyasın. Okul olmayınca kimsenin aklına gelmiyordu okumak o zamanda. Belki olsaydı okurdum hiç bilmiyom ki (G20).

Bulunduğu bölgede okul olmaması nedeniyle “okula devam edemedim diyenlerin” anlatıları incelendiğinde, okula rahat ulaşılama durumu, kadının eğitime erişiminde önemli bir etmen olduğu konusunda ipuçları vermektedir. Eğitime ve okula erişimi etkileyen bu durumun kadının eğitim olanaklarından yoksun bırakılmasında önemli bir etken olduğu söylenebilir.

Kadınların örgün eğitimi bırakmalarındaki diğer nedenler arasında üniversiteye giriş sınavını başaramamaları, ya da örgün eğitime devam ederken evlenmeleri sonucunda, ev işleri, çocuk sorumluluğu, gelenek görenek baskısı gibi hayat güçlüklerinin altında ezilerek psikolojik olarak da erken yıprandıklarına ilişkin ifadeler olduğu görülmüştür:

Ben evlendiğimde lise mezunuydum. Eşim dershaneden arkadaşımdaydı. Ankara doğumluyum. Üniversite sınavlarına girmiş kazanamayınca, eşimle flört ediyordum. Evlenelim dedi evlendik. Evlenmeden önce aktif bir kızdım. Evlendikten sonra... Evliliğimin 5 yılını hiç sevmiyorum. İlk beş yılını hatırlamak bile istemiyorum. Evde oturan, çocuk bakan. Anladım da.. Çocuk tek benim mi? Evde misafir ağırlayan ya da ne diyeyim akrabaları ziyaret eden. Yani tamam anlarım da. Güzel, özel günler. Belki hoş olur ama, devamlı böyle bir yaşam,

bildiğinizi de unutturuyor. Ev hayatının kısır döngüsü içinde olduğum zaman psikolojim bozulmuştu (G1).

Üniversiteye giderken eşimle tanıştım. Çok lazımmış gibi evlendim. 19 yaşında severek evlendim. Evlendikten sonrada üniversiteye devam ettim bir müddet ama. Çocuğum olunca gidemedim Üniversiteye. Yani hiç hazır değilken evlendim. Hiç hazır değilken anne oldum. Çok değişik bir ortamdan eşimin ailesinin içine girdim. Çok farklı çevrelerdi. Çocuk olunca da 2-3 sene hiç evden çıkmadan kendi kendime bocaladım. Keşke gitseymişim.. ama çocuğuma bakacak birini bulamadım. Hem maddi şeylerden hem de aile desteği olmadığı için (G21).

Yüz yüze yapılan gözlemler ve anlatılar değerlendirildiğinde, kadınların eğitim hakkını kullanma ve eğitime erişim açısından karşılaştıkları sorunların temelinde ataerkil aile, yoksulluk, toplumsal baskı gibi ana etmenler bulunduğu açık bir biçimde görülmektedir. Ataerkil yapı içinde, kız çocuklarının her türlü hakkından tasarruf edilmesinin daha kolay olması, kız çocuklarının toplumsal cinsiyete dayalı roller ve sorumluluklarının yapısı, kadını ikincil kılan güç ilişkileri, onları olumsuz yönde etkileyerek ergenlik çağına gelen kız çocuklarını eğitime erişim konusunda dezavantajlı konuma getirdiği söylenebilir.

Eşlerin Eğitim Durumu

Tablo 8’de araştırma grubunda bulunan kadınların eşlerinin eğitim durumları verilmektedir.

Tablo 8

Eşlerin Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	Frekans
Okur-yazar	—
İlköğretim	9
Lise	6
Yüksekokul	2
Üniversite	3
Toplam*	20

*Bekâr olan görüşmeci dahil değildir.

Eşlerin eğitim durumuna bakıldığında, erkeklerin eğitim düzeylerinin kadınların eğitim düzeyine göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Tablo 6 ve tablo 8 karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, hiç okula gitmeden sadece okuryazarlık seviyesinde kadınlar olduğu görülürken, erkeklerde ilkokula başlamayan yoktur.

Yükseköğretimden mezun olma durumuna bakıldığında, erkekler lehine bir durumun söz konusu olduğu görülmektedir. İlkokuldan başlayarak kız sayılarının azalıp erkek sayısının çoğalması toplumda eğitime ilişkin cinsiyetler arası eşitsizliklerin araştırma grubuna yansıdığı görülmektedir.

Çocukların Eğitim Durumu

Araştırma grubunda bulunan kadınların çocuklarının eğitim düzeyleri Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9

Çocukların Eğitim Durumu

Eğitim Düzeyi	Kız		Erkek	
	Halen Öğrenci	Mezun	Halen Öğrenci	Mezun
İlkokul	2	-	1	-
İlköğretim	3	-	-	-
Lise	3	7	3	6
Üniversite	2	9	1	10

Tablo 9 incelendiğinde, kadınların kendi eğitim düzeyi ile çocuklarının okula gönderilmesi arasındaki ilişkinin kırılmış olduğu görülmüştür. İlköğretim düzeyinde mezun hiçbir çocuk bulunmazken en yüksek oranın yükseköğretim düzeyinde olduğu görülmektedir. Yükseköğretim düzeyinde bulunan kız ve erkek çocukların oranlarına bakıldığında, erkek çocukların oranı ile kız çocukların oranı arasında bir farklılık olmadığının görülmesi, bu ailelerin eğitim konusunda cinsiyet ayrımcılığı yapmadıklarının ipuçlarını vermektedir. Nitekim kadınlarla yapılan görüşmeler sırasında çocuklarını kendilerinden farklı yetiştirmek ve okutmak arzusunda oldukları görülmüştür:

Ben ilkokul mezunuyum. Ailem, hayır kötü insanlar değiller ama biraz geri kafalı düşünüyorlardı, ileriye göremiyorlardı. Benim isteklerime engel oldukları için ben bu haldeyim şu anda. Ama çocuklarımın eğitimi olmasını çok istiyorum. ..Ben eğitimi değilim. İşte en azından, okul ben okumadım. Çocuklarım okusun kendilerini geliştirsinler diye çok istedim. Ne gerekiyorsa yapıyorum. Yeter ki okusunlar (G7).

...Ben 3 tane çocuk yetiştirdim İki üniversiteyi bitirdi, biride üniversiteye hazırlanıyo. Ben okuyamadım onlar okusun diye. Bu çocukların okul sorunları her şeyleriyle ben ilgilenmişimdir. Evin sorunlarıyla da., Her şey üzerimde... Omuzlarımda o kadar yük vardı ki size anlatamam (G9).

Çocuklarının kendileri gibi olmasını istemeyen kadınlar, ekonomik koşulları yetersiz olduğu için, çocuklarını kültürel ve sanatsal faaliyetlere gönderemediklerine dikkat çekmektedir. Kadınlardan (G6), çocuklarının eğitime devam etmelerinin gerekliliğinin yanı sıra çocuğun gelişiminde başka faktörlerin de etkili olabileceğini düşünmektedir.

İçine kapanık ve pasif bir insanım. Çocuklarımın böyle olmalarını istemem. Maddi imkanım olsaydı çocuklarımın hem okuyup, hem de kültürel faaliyetlere gitmelerini sağlardım. Müzik olsun diğer spor faaliyetlerine olsun gönderirdim. Ama maddi imkansızlıktan dolayı gönderemedim. Okulla ev arasında gidip geldi çocuklar (G6).

Bu durumun eğitim olanağına geç de olsa ulaşan kadınların çocuklarına ve ailelerine daha iyi bir yaşam kurma konusunda değişen tutum ve davranışlara işaret eden bir başka gösterge olarak okunabilir.

Kadınlara göre, kız çocukları açısından aile desteği çok önemli ama sadece önem vermek yetmemektedir. Bu nedenle ev ortamında da çocukların eğitimlerini destekleyecek uygun çalışma koşullarının oluşturulması gerektiğine ilişkin bir çabanın kadınlar tarafından sürdürüldüğü görülmüştür. Bu konunun önemine vurgu yapan kadınların ifadeleri aşağıda belirtilmektedir:

Çocuklarım güçükken pek kapı dışarı çıkmadım. Mesela çocuklarım büyüdü ben Kızılay'ı öyle gördüm. Hiç gitmiyodum. Başlarında duruyodum. Onların eğitimini şey yapmamak için. Mesela o zaman gecekonduda oturuyoduk. ...Ordaki hocalar "sen bunları nerde büyüttün hiç gecekonduda çocuğu değil bunlar" demişti. Gelip giden komşularım bile aman senin bu çocukların daire çocuğu gibi, dışarıda biraz oynayınca ondan sonra da gelip evde oynuyo. Sonra da ders çalışıyorlar. Beyim de çocukların eğitimi için çok çabaladı. Çocuklar da bizi mahcup etmedi. Büyük kızım hukuk bitirdi. Küçük kızım da siyaset mezunu. Bilmiyorum onun için çocuklarım da şimdi beni şey yapar anne şey der. "sen hakikat bizi çok güzel yetiştirmişsin" der (G20).

Kocamın psikolojik sorunları vardı..... İlaç kullanmadığı için hep bize eziyet ediyordu, bağırıyordu, çağırıyordu, bozuyordu, dağıtıp sonra da pişman oluyordu. Bilinçsizce eziyet ediyor. Evde huzursuzluk olmasın diye çoğu zaman susup içime attım. Böyle bi evde onlara (çocuklarından bahsediyor) yön vermeye çalıştım okusunlar diye, iyi şeyler için. Elimden geldikçe onları destekledim. Eğitimleri yarım kalmasın diye çok uğraşıyorum. Çabalıyorum, huzur olsun diye. Baktım oğlum Ankara'da okursa belki hiç okumayacak. Üniversite tercihini dışarıda yaptırdım. Oğlum üniversiteyi Ankara dışında okudu. Orada hem okudu, hem çalıştı. Okulu bitti. (G12).

Kadınlardan bazıları zamanında okula devam edemedikleri için içlerinde ukde kaldığını ve kendi yaşadıkları zorlukları çocuklarının yaşamaması ve kızlarının güçlü

olabilmesi için, özellikle okumalarını destekleyen ifadeler kullandıkları görülmüştür.

G15'in ifadesi şu şekildedir:

... eğitimin eksikliğini çok hissettim hayatımda. Kendini ne kadar geliştiren de diplomaya gelince hayatta en büyük üzüntüm. Bunu kızlarım yaşasın istemiyorum. Kızlarımın dimdik durabilmeleri için okumaları şart. Eşimin aldığı yetmiyo tabii. Onun için çabalıyom, “para olsun, bir iş imkanımız olsa da çalışıp kazanalım, kendimi geliştireyim de kızlarım okusun diye”... (G15).

Kadınların çocuklarının eğitim durumlarına ilişkin görüşleri değerlendirildiğinde, kadınlar evlendikleri yaşlarda kendi yaşadıkları sıkıntıları kızlarının yaşamamaları için eğitim almanın önemli ve gerekli olduğuna vurgu yaptıkları görülmektedir. Kadınların, kızlarının eğitim olanaklarından yoksun bırakılmaması için ellerinden gelen imkânı sunmaya yönelik kararlı ve çaba içinde olmaları dikkat çekicidir. Bu durum ataerkil yapı içindeki kadınların eğitim konusundaki tutumlarında ortaya çıkan değişikliğe ilişkin önemli bir veridir. Bu değişikliğin nedeni olarak kadınların eğitim almaya başlamalarından sonra yaşanmış olması güçlenme çerçevesinde değerlendirilebilecek önemli göstergelerden biri olduğu söylenebilir.

Kadınların Mesleğe Göre Dağılımı

Araştırma grubunu oluşturan 21 kadının mesleği Tablo 10'da verilmektedir.

Tablo 10

Kadınların Mesleğe Göre Dağılımı

Meslek	Frekans	%
Ev Kadını	18	85.7
Emekli	3	14.3
Toplam	21	100

Tablo 10'da görüldüğü gibi, araştırma grubunu oluşturan 21 kadından tamamına yakını (18 kadın) ev kadınıdır. Emekli olan sadece 3 kadın bulunmaktadır. Bu kadınlardan 2'si kamu kurumundan, diğeri de BAĞ-KUR'dan emekli olduğunu belirtmiştir.

Eşinin Mesleği

Ekonomik duruma ilişkin bir başka gösterge de eşinin yaptığı işin niteliği ile ilgilidir. Araştırma grubunda bulunan kadınların eşlerinin mesleği Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11

Eşinin Mesleği

Meslek	Frekans
Emekli	5
Memur	3
Terzi	2
Şoför	2
Teknisyen	1
Öğretmen	1
Mimar	1
Garson	1
Güvenlik Görevlisi	1
Elektrikçi	1
Dekorasyon	1
Zabıta	1
Toplam*	20

* Bekar olan görüşmeci dahil değildir.

Tablo 11 incelendiğinde, Araştırma grubunda bulunan evli 20 kadından 5’nin eşi emekli, 3’ünün memur, 2’sinin terzi ve şoför, diğerlerinin ise, öğretmen, mimar, zabıta, teknisyen, elektrikçi, dekorasyon, garson ve güvenlik görevlisi olduğu belirlenmiştir.

Aile Gelirine Katkı Yapma Durumu

Araştırma grubunda bulunan kadınlara aile gelirine doğrudan ya da dolaylı katkınız oluyor mu? Ne şekilde ve ne ölçüde? soruları yöneltilmiştir.

Tablo 12’de araştırma grubunda bulunan kadınların aile gelirine doğrudan kazanç yoluyla herhangi gelir getirici bir iş yapıp yapmadıklarına ilişkin sorulara verdikleri cevap yer almaktadır.

Tablo 12

Aile Gelirine Doğrudan Katkı Yapanların Dağılımı

Doğrudan Katkı Yapma	Frekans	%
Evet	13	62
Hayır	8	38
Toplam	21	100

Kadınların büyük çoğunluğu 13 kadın (%62) aile gelirine doğrudan katkı yaptıklarını belirtmişlerdir. Doğrudan katkı verenlerden 3 kişi emekli, diğer 10 kadının ise gelirleri düzenli olmadığı halde aile gelirine katkı vermeye çalıştıkları görülmektedir. Kadınların yaptıkları işler ve bu konudaki ifadeleri şu şekildedir:

10 yıl boyunca güzel sanatlar kursuna gitmiştim. Yaptığım işler çok beğeniliyordu. Çini tabaklar yapmıştım, deri testiler, duvar süsleri yapmıştım. Eşimin iş yerindeki arkadaşları gördü ve çok beğendiler. Sen bunları yapıyorsun bunları satışa koysana. Yani tamam evi donatmışsın da, Niçin evde tutuyorsun? bunları demişlerdi. İşte ilk satışım eşimin iş yerine oldu. Yani tamam aylık gibi olmasa da eve katkım oldu... Evde yaptığım işlerden çok sıkıldım. Hep ev.. Hep ev.. İnsan dışarıya çıkmayınca bun alıyor. Ben genç kızken çok aktıftım (G1). ... Eşim arkadaşlarıyla evden çıkıyordu. Aldığı parayı da oralarda harcıyordu. Ben evde çocuklarımla... Eeee.. baktım yani mağdur olan biziz, para bakımından her bakımdan..Yıllarca dikiş-nakış çeyiz işleri yaptım. Gece 2'lere 3'lere kadar yatmadığım zamanlar olurdu. Diyebilirim ki evin geçimi benim üzerimdeydi. Ya benim eşim evime destek olmadı. Varya benim hiç boş zamanım olmadı. Benim hep koşuşturmayla geçti hayatım.. Şimdi çocuklar büyüdü de. İşte... (G3). Uzun yıllar beyaz iş, piko yaptım. El emeği göz nuru. Çok yoruldum makinayı rafa koydum. Şimdi ara sıra açıyorum (G10).

Görüldüğü gibi, evde gelir getirici iş yapanlar çoğu kez sürekliliği olmayan, geçici, çok zaman alan, ince el işlerinden kazanç sağlamışlardır. Evden dışarı çıkamamak, evde sürekli aynı işleri yapmak, yaş ilerledikçe tek düzeylikten rahatsızlık duyulması kadınlarda bunalma duygusunun yoğun olarak yaşanmasına neden olmuştur. Bu durum kadınlar üzerinde gözle görülür bir bıkkınlığa ve başka arayışlara yol açmıştır. Bu arayış içinde olan kadınların ÇKGV'nin eğitimlerini tercih ettiği ve ÇKGV aracılığıyla bir iş sahibi olma fikrine daha sıcak baktıkları saptanmıştır. ÇKGV'nin sunduğu imkânlar aracılığı ile çalışan kadınların yaptıkları işler ve bu konudaki ifadeleri şu şekildedir:

Şimdi evin kısır döngüsü içinden kurtuldum. ÇKGV'nin sağladığı imkanlardan yararlanarak Matra Projesinde eğitmen olarak çalıştım. Proje bitene kadar 3 -4 yıl gibi her ay ücret aldım. Onlar bitti. Şimdi de ÇKGV aracılığı ile kurduğumuz Kozadan İpeğe Ev Eksenli Kadınlar Kooperatifi'nde çalışıyorum (G1).

ÇKGV'de çalışıyorum. Bura benim hayatım.... Gönüllü çalışıyorum. Ama biraz da ücret alıyorum. Çalıştığımın karşılığı olarak. Yol parası ve yemek parası gibi ücret alıyorum (G9).

ÇKGV' de 3 yıl eğitmenlik yaptım. Ders başına ücret aldım. Küçük bir para.. Sürekli bir iş değil.. Projeler olduğu zaman aldım. Önceden evde dantel, örgü yapıyordum sipariş üzerine...hayatın içinde kaybolmuştum. Yani evde çocuklar, ev, ev işi, günler.. şeyler mesela, onları filan kesinlikle bıraktım. Kendimi daha iyi hissetmek istiyorum. Daha ayaklarım yere bassın istiyorum. Hayatı anlamak istiyorum. ÇKGV'nda İnsan olduğumu fark ettim daha fazla. Kesinlikle, huzur duyuyorum burda, rahatım ya bilmiyorum. Kendimi çok iyi hissediyorum burda (G18).

Anlatılar incelendiğinde, ÇKGV’de verilen eğitimlerin kadınları güçlendirme yönünde olumlu etkileri olduğu göze çarpmaktadır. Dolayısıyla ÇKGV’nin sunduğu fırsatlar neticesinde kadınların psikolojik olarak kendilerini daha iyi ve özgüvenli hissetmeleri psikolojik güçlenmeye dair önemli bir gösterge olarak okunabilir.

Araştırma grubunda bulunan kadınların aile gelirine dolaylı katkı durumu Tablo 13’te verilmektedir.

Tablo 13

Aile Gelirine Dolaylı Yolla Katkı Yapanların Dağılımı

Dolaylı Yolla Katkı Yapma	Frekans	%
Evet	21	100
Hayır	-	-
Toplam	21	100

Tablo 13 incelendiğinde, araştırma grubunda bulunan kadınların tümünün aile gelirine dolaylı yolla katkıda bulundukları anlaşılmaktadır. Dolaylı katkıda bulunduğu belirten (G12)’nin aşağıda yer alan ifadesi kadınların bu konuda düşüncelerini yansıtmaktadır:

Eskiden eşim senin bu eve kazancın yok diyince çok hak veriyodum. Tabi ben hiç kazanmıyom ki diyodum benim hiç para katkım yok. ama iş para katkısı değilmiş ki yani bende bir sürü katkıda bulunuyormuşum meğer. Biz bir toplantıda işte bizim hocamız dedi ki bir ev kadını akşama kadar ne iş yapıyor bunları bir hesaplayın. İşte bir kadın eve bu gün şu kadar parayla temizliğe geliyo. Eee akşamda kaldığı zaman şu kadar veririsin, çocuğa baktırmak için şu kadar verilir. Yemek yapmak için.. biz hesapladık yani aylığı benim hiç param yok diyo ya ben ayda 1-1,5 bin para vermesi gerekiyor. Ben olmasam o evde bi hiç kadın olmasa o evde, o evde iki .çocuk büyümüş olsa eşimin 2 bin TL para vermiş olması gerekiyor ki, o evin çevrilmesi bulaşığıydı, ütüsüydü, yemeği, temizliği, çocuk büyütmesi. Bende bunları düşünüyorum tamam hakkım yok para kazanmadım ama, ben olmasaydım sen her ay buraya en az bir milyar para verecektin. Eee benim ki ne o zaman. Emekliliğim yok. Hiç bişeyim yok. sana bağımlı yaşıyorum. ee bişey olduğu zamanda benim param diyosun. benim ki nerde benim emeğim nerede? Aldığım yanıt hangi kadın olsaydı yapardı. Senin yerinde. Yani yapmak zorundaydın diyor. Aynısını söylüyor. Yani farklı hiç yok. kafada bişey var. Onun tek hedefi var zaten. Onu hiç yanıltamazsınız hiçbir bilgiyle onu çeviremezsiniz derdim. Ama bu kadar katı adam sonunda emeğimin değerini anladı. Ona o kadar çok anlattım ki sonunda inanın bana anladı. Sinirlendiğinde başka türlü konuşsa da işine gelmese de artık hak veriyi (G12).

Dolaylı katkıda bulunduğunu belirten kadınlar, çocuklarına kendileri baktıkları için etüt ve kreş parası vermediklerini, evlerini kendileri temizlediklerini, yemek yaparak,

çocuklara ve ailenin diğer bireylerine kazak vb. örerek, kışlık erzak yaparak aile gelirine katkıda bulunduklarını belirttikleri görülmektedir. Araştırma grubundaki kadınların hepsi aile gelirine dolaylı olarak katkı verdiğini belirtmeleri kadınların görünmeyen emeğini görünür kılma açısından önemli olduğu düşünülebilir.

Gelir Getirici Bir İşte Çalışmama Nedenleri

Araştırma grubunda bulunan ve sürekli gelir getirici bir işte çalışmadığını belirten kadınlara bunun nedenleri sorulmuştur. Kadınların sürekli gelir getirici bir işte çalışmama nedenlerine ilişkin verdikleri yanıtlar Tablo 14’de yer almaktadır.

Tablo 14

Kadınların Çalışmama Nedenleri

<i>Çalışmama Nedenleri</i>	<i>Frekans</i>
Erken Evlenme	8
Uygun İş Bulamama	8
Eşin ya da Ailedeki Diğer Erkeklerin İzin Vermemesi	6
Çocuğa Bakacak Kimse Bulamama	4
Eğitilmiş Olmaması	2
Geleneksel Ön Yargılardan Kaynaklanan Baskılar	2

Soruya birden fazla yanıt verilmiştir.

Kadınların gelir getirici bir işte çalışmama nedenleri arasında en sık rastlanan çalışmama nedeni olarak erken evlenme ve uygun iş bulamamak olduğu kadınların anlatımlarından anlaşılmıştır. Çocuğa bakacak kimsenin olmaması ve aile büyüklerinin çalışmalarına izin vermemesi de kadının çalışmasının önündeki en sık karşılaşılan diğer engeller olarak görülmektedir.

Araştırma grubunda bulunan kadınların, gelir getirici bir işte çalışmama nedenleri arasında erken evlenme önemli bir neden olarak belirtilmektedir. Kırsal kesimde özellikle kız çocuklarının erken evlenmesi sık rastlanan bir olgudur. Araştırma grubundaki kadınlar arasında da erken evlenenler bulunmaktadır. Bu kişilerden erken evlenmenin etkisi ile çalışma hayatına başlayamayanların anlatımlarında yaşam koşullarındaki zorluklar görülmektedir.

İlkokul mezunu 17 yaşında çocuk yaşında evlendirilen biri hayatını kuramazken çalışmayı nasıl düşünecek (G12).

..Ben kendime ama bazen kendime kızıyorum. Küçük yaşta evlendim. O yaşta evlilik olmasaydı. Keşke o zaman evliliğe hayır diyebilseydim. Bundan yıllar önce

ortaokulu bitirmiştım. Bir işe girerdim.....şimdi elimde bir maaşım olurdu. Eskiden daha kolaydı işe girmek. Şimdi üniversite mezunu boş geziyor (G18). 17 yaşında evlendim. Evlenmez olaydım. Kayınvalidemlerin bahçe içinde 3 katlı evi vardı.Oraya gelin geldim. 3.5 yıl aynı evi paylaştık. Sonra altta ben oturdum, üstte kayınvalidem, yanda eltimler oturuyordu. Herşeyime karışıyorlardı. Bi de üç çocuk. Hepsi küçük, bir yere çıkamazsın. Bütün işler seni bekler. Ne çalışması mümkün mü? 15 yıl böyle geçti. 15 yıl.. dile kolay.. Ben hayatımı onlara nasıl adadım (G9).

Görüldüğü üzere, erken evlilikten dolayı çalışma yaşamına katılamayan kadınların çeşitli şekilde ezildikleri söylenebilir.

Görüşülen kadınların gelir getirici bir işte çalışmama nedenleri arasındaki diğer bir neden de uygun iş bulamamasıdır. Aşağıda çalışmak istediği halde uygun iş bulamayan kadınların anlattıklarından örnekler verilmiştir.

Çünkü... çok şeyler...yaşadım. Ya kardeşlerim öğrenciydiler. Siyasi bir takım şeyler yaşadılar... Polis baskılarını çok yoğun yaşadık.. Çok... sıkıntı çektik. Her iki kardeşim de içeri girdi. Biz de bu yüzden, hep böyle endişe içinde yaşayan bir aile olduk. Tüm bunlar da beni benim hayatımı çok olumsuz etkiledi. Ben küçük yaşta, annem babam sağken, hem anne oldum, hem baba oluyodum. İşte evde tek ben kalınca küçük yaşta babamın mahalledeki bakkal dükkanında çalışmaya başladım. Mecburen sorumluluk almaya başlayınca düzenli bir işe giremedim. Yıllarca bu böyle devam etti. Kendime ait bir hayatta kuramadım. Şimdi de eğitimliyim ama uygun iş bulamıyorum (G2).

Çocuklarım biraz büyüdükten sonra çalışanlara imreniyodum. Çalışırsam çocuklarıma daha iyi imkanlar veririm diye çalışmayı çok istedim. İstedğim halde bir iş bulamadım. Kimisinin çalışma saatleri bana uymadı. Çok fazlaydı. Kimisinin de parası azdı. Yani evden çıkıp gitmeme degecek iş bulamadım (G6).

Kadınların uygun bir iş bulduğunda gelir getirici bir işte çalışma isteklerinin olduğu görülmektedir. Ancak günümüzde, iş bulma olanaklarının sınırlı ve kısıtlı olması göz önüne alındığında, bu durumun kadınlar için daha da zorlaştığı söylenebilir.

Kadınların gelir getirici bir işte çalışmama nedenleri arasında eşinin veya ailedeki diğer erkeklerin izin vermemesi de bir başka nedendir. Gelir getirici bir işte çalışmama nedenleri arasında eşi veya ailedeki diğer erkekleri izin vermeyen kadınların izin alamama nedenleri sorulmuştur. Konuya ilişkin düşünceleri aşağıdaki gibidir:

Ben 18 yıl önce lise mezunu olarak evlendim. Bir yıl olmadan çocuk doğurdum. Aslında o zaman liseyi bitirmek çok önemliydi. İşe girmek için de yeterliydi. Çalışayım diye kocama söyledim izin vermedi. Çocuk da vardı. İçine kapanıktım. Yapamam diye her şeyden çok korkuyodum kocamdan da (G6).

Ya işte gönderilmedim eşim tarafından. Baba evinde kardeşlerim tarafından iş edindirilmedim. Baba ocağından çıktım koca evine gittim. Koca evinde de aynı.. Ben çalışacaktım. Çok istedim yıllarca gözyaşı döktüm. Çalışmak istedim. Eşim bana dedi ki işe girdiğin anda babağın evi orda babağın evine git. Korktum... (G9).

Ben kızımı tam büyüüp okula başladığında hani kendime ayırabilecek biraz zamanım olduğunda eşime çalışmak istediğimi söyledim. Olmaz, dedi. Çocuk var çalışamazsın. Biraz bu işi kavgaya varacak derecede ısrar ettiğimde “planlı olduğunu düşünüyorum herhalde” 2. çocuğuma hamile kaldım. Yani eşimin sistematik baskı yaptığını düşünüyorum. Çok ciddiym. Eve tekrar bağlansın diye yaptığını düşünüyorum (G21).

Çalışmak istedim, gine kayınpederim engelledi. Ben dikiş-nakış hocası olmak için Milli eğitimin gurslarına gittim. Hatta bir ay gadar da gittim. Onların(kayınpederi ve kocasının ailesinden bahsediyor) şeyinden vazgeçtim. Her gün geliyodum dövüş... Yani ya! “yoğ yemek yiyemedik, yoğ işte evde bişey hazırlayamadığk” gibi tartışmalar olunca çığmağ zorunda kaldım (G14).

Kadınların ifadeleri irdelendiğinde, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile ilgili farkındalık geliştirdikleri görülmektedir. Ancak geçmişte birlikte yaşadığı ailesinin izin vermemesi nedeniyle çalışmadıkları görülmektedir. Bu algının süregelmesinde ataerkil aile yapısının etkisi yadsınamaz. Aile çocuklara cinsiyetçi rollere uygun davranışlar öğretmekte ve desteklemektedir. Bu nedenle özellikle erkek evlatların kadınlar üzerindeki baskısının devam etmesi de sık rastlanılan bir durum olduğu kadınların anlatımlarından da anlaşılmaktadır.

Ayrıca (G21)’in yukarıdaki anlatısından da görüldüğü gibi, bazı kadınlar eşlerinin sistematik olarak kendilerini engellediğini hissettiklerini ifade etmektedirler.

Kadınlardan bazıları çocuklarının küçük olması nedeniyle ya da çocuklarına bakacak kimse olmadığı için çalışmadıklarını belirtmişlerdir. Bu kadınlardan, bir dönem çalışanlar olsa da çocuklarının doğması ile birlikte eşlerinin ya da çevrelerinin baskıları ile bu düşüncelerinden vazgeçme durumunda kalanlar olduğu görülmüştür. Bu kişilerin anlatımları aşağıda verilmiştir:

Çocuğum bakmak için işten ayrıldım. Kreşe verseydik karşılayamayacaktık. İşten ayrılmak zorunda kaldım (G13).

Özel bir okulda çalışıyordum. 8 yıl çalıştım. Çocuğum olunca işten çıkmak zorunda kaldım (G17).

Çocuk olunca 2-3 sene hiç evden çıkmadan kendi kendime bocaladım (G21).

Çocuk bakımının kadınların omuzlarına bırakılması onların iş hayatından uzaklaşmalarına neden olduğu durumlardan biri olarak söylenebilir.

Kadınların, çalışmama nedenlerinden bir diğeri de eğitilmiş olmamalarından kaynaklandığı saptanmıştır. Toplumsal cinsiyet olgusu, kadınların daha çocukluk döneminde karşısına çıkmaktadır. Bunun en belirgin örneği kadınların en temel haklardan biri olan eğitim hakkından yararlanmamış olmalarıdır. Kadınların eğitim durumu ile işgücüne katılım oranları arasında paralel bir ilişki bulunmaktadır. (Toksöz, 2007, s.23;

KSGM, 2014, s.30). Nitekim kadınların çalışmama nedenleri içerisinde bu olgu açık bir biçimde göze çarpmaktadır:

Ailem çok baskıcı değildi ama öyle dışarıda filan gezemezdik. O zaman buraları hep gecekonduydu. Burada herkes birbirini tanırdı. Şimdi ki gibi değildi. Keşke okusaydım. Bir işim olurdu. Yani eğitimin eksikliğini çok hissediyorum **(G16)**. Eğitimin eksikliğini hissediyorsun, bi ilkokul diploması hiçbir yeri hiçbir kapıyı açmıyor **(G15)**. İlkokul mezunu ne iş yapar ki? **(G19)**.

Kadınların sözleri irdelendiğinde, ataerkil aile yapılarının onların eğitime erişimini engellediği gibi bugünkü sosyo-ekonomik düzeylerini de yapılandıran bir rol oynadığı açık bir biçimde görülmektedir.

Kadınların çalışmama nedenlerine ilişkin soruya verdikleri yanıtlardan bir diğeri de “geleneksel ön yargılardan kaynaklanan baskılar” olduğu belirlenmiştir. G1 bu durumu aşağıdaki ifadelerle dile getirmektedir:

Ben önceden çalışmayı düşünmediğim için hiçbir zaman iş aramadım.. Belki de aileden aldığım “kadın kısmı çalışmaz” düşüncesi belki de eğitilmiş olmama için çalışabileceğim sevdiğim uygun bir iş olmadığı için, bilmiyorum **(G11)**.

Kadınların toplumdaki konumları önce aile, sonra toplum tarafından gelenek, görenek vb alışkanlıklar öne sürülerek kısıtlanması, izne tabii olması onların istedikleri gibi davranmalarına engel olmaktadır. Özellikle evliliğin getirdiği sorumluluklar, aile büyüklerine sürekli hizmet etme durumunda kalma, törenin kadınlar üzerinde yarattığı baskı onların çalışma yaşamından uzaklaşmalarına neden olduğu görülmektedir. Kadınlar arasında da bu durumda kalanlar olduğu saptanmıştır. Kadınların anlattıklarından örnekler aşağıda verilmiştir:

Genç kızlığımda çok iş teklifi alıyordum ya da iş yönünden bişey oluyordu. O zaman hep babamı suçluyordum. İşte babam beni engelledi. Şuraya girme, buraya girme diye. Sonra....Evlenince kocamdan baskı gördüm. hele evliliğimin 5 yılını hiç sevmiyorum. İlk beş yılını hatırlamak bile istemiyorum... İlk önce eşim işte evi ya da çocuklarım çok küçük olması falan gibi sorunlar yaşamıştım.... **(G1)**. Eşimin babası hasta olunca ona bakmak zorunda kaldım. Bacağı kesildi. Yüküm ağır olunca terziliği bıraktım. Çok iyi kazanıyordum **(G14)**.

Kadınların çalışmama nedenleri değerlendirildiğinde, Candaş ve diğerlerinin (2010, s.54), Toksöz (2007, ss.23-78), KSGM (2014, ss.18-19) verilerini destekler şekilde, kadınların kişisel tercihlerinin bir ürünü olmadığı, ataerkil aile yapılarının sonucu olarak toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliğin bir göstergesi olduğu görülebilir.

Aylık Hane Gelir Durumu

Ekonomik durumla ilgili önemli göstergelerden biri ailenin geliri ile ilgilidir. Dolayısıyla, araştırmaya katılan kadınlara evlerine giren aylık toplam hane gelirleri sorulmuştur. Tablo 15’te da araştırma grubundaki kadınların aylık hane gelirleri verilmektedir.

Araştırma grubundan 5 kişi eve giren toplam gelirlerinin 1500-2000TL, 8 kişi 2001-2500TL, 5 kişi 2501-3000TL, 2 kişi 3501-4000TL arasında olduğunu belirtmişlerdir. 4001TL ve üzerinde aylık gelire sahip olduğunu belirten 1 görüşmecenin hem kendileri hem de eşleri üniversite mezunu olup, kamudan emekli oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 15

Ailenin Ortalama Hane Geliri

<i>Aylık Gelir</i>	<i>Sayı</i>
1500-2000 TL	5
2001-2500 TL	8
2501-3000 TL	5
3501-4000 TL	2
4001 TL ve Üstü	1
Toplam	21

Asgari ücret, 2017 yılında brüt 1.777,50TL, net olarak 1.404,99TL’dir. Türk-İş Araştırma Merkezinin yaptığı 2017 yılı araştırma sonuçlarına göre 4 kişilik bir ailenin aylık sınırı 1.502,98TL olup, yoksulluk sınırı ise, 4.893,74TL’dir (<http://www.turkis.org.tr>).

Bulgulara bakıldığında, kadınların çoğunun haneye giren aylık gelirleri asgari ücretin biraz üzerindedir. İşsizliğin yoğun olarak görüldüğü bu bölgede yaşayan kadınlar, yoksulluk sınırının altında yaşamaktadırlar. Evlerine giren toplam hane geliri insanca yaşamaya yetecek kadın bulunmamaktadır (Ek: 3).

Bu bölgede eğitim ile yoksulluk arasındaki ilişkinin varlığı açıkça görülmektedir. Ailelerin sahip olduğu temel özelliklere bakıldığında, eğitimlerinin düşük seviyede olduğu görülmektedir. Eğitim düzeyi düşük insanlar işgücü piyasasında niteliksiz işgücü olarak iş bulmakta zorlanmakta, bunsalar da yeterli düzeyde gelir elde edememektedirler. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından hazırlanan “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması” 2016 yılı verilerine göre okur-yazar olmayanların %26,2’si, bir okul bitirmeyenlerin %24,1’i yoksul iken, bu oranın lise altı eğitimlilerde %12,5, lise ve dengi

okul mezunlarında ise %6,2, Yükseköğretim mezunlarında ise %1,7'e düşmektedir (TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2016). Veriler incelendiğinde eğitim düzeyi arttıkça yoksulluğun azaldığı görülmektedir. Dolayısıyla görüşme yapılan kadınların ve eşlerinin eğitim düzeyinin düşük olması da, gelir düzeyinin düşük olmasına yol açmıştır. Bu sonuçlar, eğitim düzeyi ile yoksulluk arasında kuvvetli bir ilişki olduğu savını doğrular niteliktedir.

Konut Durumu Sahipliği

Ekonomik durumla ilgili göstergelerden biri konut mülkiyeti olduğu söylenebilir. Bu kapsamda kadınlara ev mülkiyeti sorulmuştur. Tablo 16 kadınların soruya verdikleri yanıtları göstermektedir.

Tablo 16

Konut Mülkiyeti Durumu

Mülkiyet	frekans
Ev Sahibi	18
Kiracı	3
Toplam	21

Araştırma grubunda bulunan kadınlar, konut mülkiyeti açısından değerlendirildiğinde, üç kadın hariç, diğerleri (18 kadın) kendi evinde oturmaktadır. Kuşkusuz bu durumun kentte kalış süresi ile ilgili olduğu düşünülmelidir.

Kadınların Genel Olarak Eğitime Yükladıkları Anlam

Kadınların genel olarak eğitime yükladıkları anlamı analiz etmek konumuz açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle kadınların düşüncelerine başvurulmuştur. Tablo 17 kadınların eğitime yükladıkları anlama ilişkin soruya verilen yanıtlarını göstermektedir.

Tablo 17

Eğitimin Anlamı

Eğitime Yüklenilen Anlam	Frekans*
Kendini Geliştirmek	6
Bilinçli Olmaktır	5
Özgürlüktür	3
Ayaklarının Üzerinde Durmak	3
Hakkını Savunabilmek	2
Hayata Bakış Açını Değiştirir	2
Yarın İçin Güvencedir	2
İnsanı Yetiştirir	2
Bilgilerin Uygulanması	1
İnsan Olmanın Temelidir	1
İnsanı Güçlü Kılar	1
Hayatı Anlamlı Kılmak	1
Özgüvendir	1
Bilgi/Kültürlü Olmaktır	1
İnsan İlişkilerini Değiştirir	1
Düşünmesini Öğretir	1
Kendini Yenilemektir	1
Toplumun Aydınlanması	1

*Soruya birden fazla yanıt verilmiştir.

Tablo 17’de görüldüğü gibi; bu soruya en fazla gelen yanıtlar kendini geliştirmek, ikinci olarak bilinçli olmak, sonra da özgür olmaktır. Ayrıca kadınların tamamı eğitimi, Ünal’ın (2013, ss.23-24) da tanımladığı gibi “bireyin kendini gerçekleştirmesini sağlayan ve içinde bulunduğu gerçekliğe karşı eleştirel bir bakış açısı geliştirerek toplumu demokratikleşme yönünde değiştirmeye teşvik eden bir süreç olarak” tanımladığı, fakat bunu aşağıdaki gibi farklı biçimlerde ifade ettikleri görülmektedir.

Eğitim özgürlüktür, özgüvendir (**G4**).

Eğitim, bir insanın ayakta kalabilmesi için aldığı bilgiler. Onu değerlendirebilmesidir. Bilgi yeterli değil, değerlendirebilmesi yani (**G6**).

Ayy dünyada ne olursa olsun eğitim şart her konuda yani illa okulda okumak değil her konuda eğitim şart. Bilinçlenmek için, cahil kalmamak için, aydın olmak için, yobazlıktan kurtulmak için, gericilikten kurtulmak için, aydın olmak şart (**G14**).

Eğitim... bilinçli olmak. Ya işte, çevrende ne oluyor? ne bitiyor? Çevre dediysem hem kendi yaşamında hem de toplumda, hatta dünyada... Köle olmamak.. Hizmetçi olmamak, hem kocanın hem de çocuklarının.. Yani çevrene bakma açının değişmesidir (**G15**).

Benim için eğitim ya aslında Üniversite bitmiştir de insanla sohbet etmesini bilmez veya kendi bildiğini bi şekilde karşısındakine vermeyi bilmez. Veya kitap okurda ondan bi ders çıkartamaz veya şurda bi kavga vardır da olayı yorumlayamaz. Bence eğitim, işte bu saydığım şeylerin hepsine gününü zamanını kişilere göre değerlendirmektir. Yani kendini yenilemektir. Boş durmamaktır. Ne bileyim ya okumak da, tabii ki önemli de. Okuyarak da ufkunu açırsın da..

Gezmektir. Gezerek de bi şeyler öğrenebiliyorsun. Bunların hepsini bi arada eğitim alarak görebiliriz (G17).

Eğitim bir insanın bilinçlenmesidir. Vatandaş olmak, yurttaş olmak, haklarına sahip çıkmak, herhangi bir toplumda konuşabilmek, bir konuyu tartışabilmek. Yani hayata açık olmak. At gözlükleriyle bakmamak. Yani bir insanın bilinçlenmesi (G18).

Eğitim özgürlüktür (G20).

Ayrıca eğitim, hayatta karşılaşılan çeşitli sorunların aşılmasında, yol gösterici olan bilginin kaynağı olarak da görülmekte, mevcut rollerini eleştirel/sorgulayıcı tarzda analiz edecek, hayatların daha iyi koşullarda devam ettirilmesinde eğitimin yaşam boyu süren ve gelecekte de fayda sağlayacak bir çeşit alt yapı olarak da tanımlandığı şu ifadelerle dile getirilmektedir:

Eğitim çok güzel bir şey muhakkak.çok güzel bir şey. Tabii daha çok bilgili olursunuz. Kültürlü olursunuz. Sorunlarınızı daha rahat çözersiniz (G3).

İnsan kendini yetiştirmesi, hayata bakış açısının değişmesi, kendi ayakları üzerinde durması, çocukların yetiştirilmesi, topluma yararlı bir insan olması. Eğitim bu (G9).

Hakkını savunmağk. Ayakta durmağk. Bana biri bi şey dediği zaman yani kendimi savunmağk... (G10).

Eğitim çok önemlidir. Eğitim hayatı anlamlı kılar. İnsanın geleceğine faydası vardır. Ne diyeyim ayaklarının üstünde durmayı sağlar (G11).

Valla eğitim.. eğitime sonuna kadar inanıyorum eğitimin şart olduğuna inanıyorum. Eğitimi alırsan, eğitim büyütür seni. Daha da iyi olacağına inanıyorum (G12).

Eğitim gereklidir. Eğitim insanları güçlü kılar. Eğitimliysen geleceğe daha rahat bakarsın. Hayattan korkmazsın. İyi bir geleceğin olur.Yani eğitim güzel bi şey... (G13).

Hanımlar okumadığı müddetçe asla ileri gidilmez. Çünkü çocukları biz büyütüyoruz, onları biz eğitiyoruz. En çok anneden eğitiliyo çocuklar. O çocukları biz eğittiğimize göre bilinçli olmamız lazım. Eğitim bilinçli olmaktır diyebilirim (G14).

Eğitim yani öyle Milli Eğitim Bakanlığı'nın verdiği şeyler ya da okullardan okumanın sadece eğitim olduğunu düşünmüyorum. Eğitim her alanda oluyor. İnsanın kendini geliştirmesi eğitimidir. Bu dışarıdan yardımla oluyo, en çok. Bu konuda bilgisi deneyimi olan insanların size kattığı şeylerde oluyo. Eğitim yaşamın her alanında devam ediyö bence. İnsan kendi kendini de eğitiyo. Yardım olarak dışarıdan da eğitiliyo (21).

Görüşme yapılan kadınların ifadeleri değerlendirildiğinde, kadınlar eğitimi genel anlamda “hakkını savunabilme”, “iyi bir geleceğe sahip olabilme”, ”hayatlarını kurtarabilme”, “ayaklarının üzerinde durabilme”, “bilinçli olabilme ve kadınlık bilinci edinmede”, ve “özgür olabilme” olanağının elde edilmesini sağlayacak bir etkinlik olarak algıladıkları ve olumlu anlamlar yükledikleri anlaşılmaktadır. Dolayısıyla eleştirel ve feminist araştırmacıların vurguladıkları gibi eğitim basitçe bir “toplumsallaştırma” aracı

olmayıp aynı zamanda eğitim bileşenlerinin güçlendirilmesini mümkün kılan eşitlikçi ve özgürleştirici bir eğitim seçeneğinin sunulmasından yana bir tavır oluştuğunda eğitime katılanları güçlendirmeye katkı sağlama potansiyeline sahip olabilir (Freire; 1991, s.14; Ünal, 2013, s.24). Bu bakış açısıyla hazırlanan yetişkin eğitimi programlarının kadınların güçlendirilmesinde önemli bir işlevi yerine getirmesi mümkün olabilir.

Kadınların “sizin için eğitimli olmak ne anlama geliyor?” sorusuna verdikleri yanıtlarda öncelikle eğitimli olan insanlarla eğitimli olmayan insanlar arasında görülen farklılıklar bir sorun kaynağı olarak tarif edilmektedir. Tablo 18 kadınların yanıtlarını göstermektedir.

Tablo 18

Eğitimli Olmak Ne Anlama Gelir

Yanıtlar	Frekans*
Bilinçli Olmak	5
Bilgili/Kültürlü Olmak	4
Saygın Biri Olmak	3
Cehaletten Kurtulmak	3
Kadının Güçlenmesi	2
Çalışma İmkânı Bulmak	2
Farklılaşmak	2
Geniş Düşünmek Demek	2
Davranışlarını Kontrol Etmek	1
Özgür Olmak	1
Çağa Ayak Uydurmak	1

*Soruya birden fazla yanıt verilmiştir.

Bu görüşler şu sözlerle ifade edilmektedir:

Eğitimli olmak bir kere insan yaşadığı çevrede neler oluyor, neler bitiyor, insan olarak nasıl yaşayabilirim en iyi şeylerden nasıl faydalanabilirim, aileme... Bu eğitimi zaten aldığın zaman dolaylı olarak çocuklarına da geçiyor. Nasıl yetiştireceğini biliyorsun. Çünkü birilerine bir şeyler gösteriyorsun örnek alınabiliyorsun. Ama eğitim olmadığı sürece, zaten çocuğun bile bir hiç gibi görüyor seni. Çünkü ona göre sen bir şey bilmezsin. Ama eğitimli bir anne olduğun zaman çocuğun da seni hem anne hem de artı olarak ondan örnek alabileceğin bir kişi olarak bakıyor sana. Gerektiğinde çocuğun ayakkabısı kalmamış “anneciğim bana ayakkabı alır mısın?” diyo. Gayet doğal gidip alabiliyorsun. Ama öbür türlü her zaman baban alsın, baban alsın.. baban versin, bu tür konuşmalar geçiyor (G5).

Şimdi misal olarak bir yerde eğitimli bir insanla konuşamazsın kulaktan dolma bilgiyle de hiçbir yola çıkamazsın. Kulaktan dolma bilgi noolacak ki içeriğini bilmiyorsun o konuştuğun şeyin içeriğini bilmiyorsun kulaktan. Sen demiş o demiş onu kesinlikle de kabul etmiyorum. Eğitimli olmayı çok isterdim. Eğitimsizlik çok kötü bi şey. Her konuda çocukların eğitimli çocuklarıyla anlaşmakta çok zor olur oluyo bence. Yani senin eğitimli çocuklarınla anlaşmakta çok zor olur oluyo

bence. Yani senin düşüncen ayrı, onun düşüncesi ayrı. Çocuklarına da hayatta zorluk veriyosun, kendin de zor günler yaşıyorsun. Yani bir kişi “ya sen bilmezsin, ya senin aklın yetmez” dedi miydi bu çok zor geliyo (G8).

Eğitim görmessen çoğ cahil kalırsın. Bi hakkını arayamassın. Bi yere gidemezsin. eğitimin katkıları olmaz olur mu her yerde. Okuman olur. En az kimseye yalvarmıyon. Şu telefonumu çevir de benim elime ver diye..(G10).

Eğitimli olmak bence bir insan beş insan kadar bir okumuş insan 5–10–50 düşünür. Cahil insan düşündüğü kadar düşünüyö gibime geliyo. Her zamanda bunu söylüyorum. Arkadaşlarla bazı ortamlarda bunu tartışıyorum diyorum ki, işte cahil insanında bir oyu var 20 yıl, 25 yıl okuyan insanında bir oyu var. Hâlbuki onlara (eğitimli olanlara) 3 oy verilse keşke diyorum. Yani onlar daha farklısını hak ediyo da. Diyorum ki bilinçli insan bilinçli yerde keşke 3 oy kullansaydı. Yani ben o kadar değer veriyorum eğitime. Eğitimin o kadar büyük olduğuna inanıyorum (G12).

Eğitimli olmak ya bilinçli olmak, her konuyu detaylı düşünmek dimi? Mantığıylan; akıyla yani üff.. şöyle bir cahil insanlar varki yani diyim ya bazen cahil insanlara size aklımlı vere vere diyom gendimde ağıl kalmadı diyom. Ya bilinçsiz davranıyo. Gönüşmelerinde olsun yani beyle şeylerde bazen uyarıyorum onları yani bilinçli olmağk, en azından şu siyaseti düşünün, ortamdaki olanı biteni düşünün yani şöyle düşününce en azından bilinçli olmağk bambaşka.... en azından aydın yolunda gitmeğ varken, görüyoruz ortalığı onun için ağıl şart (G14).

Ya eğitimli olmak şimdi bi ilkokul mezunu ile bi üniversite mezununu bir görmüyorum. Üniveriste mezununu ilkokul mezunu önünde sayıyorum. Yani daha farklı görüyorum ya çok farklı bişey bu eğitim (G16).

Eğitimsiz olan insan tek düze görür bir doğrusu vardır hep ona gider yani hiç kendini geliştirmmez. Ama eğitimli insan yani at gözlüğü ile bakmaz da geniş bakar ya ben bunu böyle biliyodum ama bi de şu yola gidiyim bakıyım o yol daha mı kısa daha mı düzgün deneme yanılma yöntemiyle yani eğitimli insanın farkı da çıkar ortaya (G17).

Aynı soruya verilen başka yanıtlardan “eğitimli olmak” aynı zamanda toplumda daha iyi konumda olmanın yolu olarak düşünüldüğü anlaşılmaktadır:

Eğitimli olmak daha geniş düşünmeyi ifade ediyor benim için. Yani iş anlamında getirisi oluyor. Yani her eğitimli olan insan da işte çok nitelikli sayılmıyor benim kanımca. Ama bunun getirdiği nimetler var tabi insan ilişkileri sosyal aktiviteler falan farklılaşmaya başlıyor (G2).

Eğitimli olmak çok önemlidir. Çevre eğitimli kimseye saygı duyar. Eğitimli kişi İyi bir işte çalışma imkanı bulur. Bu da eğitimli kişinin hayat standartlarını yükseltir (G4).

Eğitimli olmak tabiki çok ... Hele de etiketli olmak çok yani bir noktada gelip tıkanıyorsunuz. Sizin eğitim durumunuz soruyorlar kendimizi yetiştirdik diyoruz ama bir ortaokul mezunuyum ben mesala. Ama isterdim ki daha eğitimli olup, daha ileriye dönük çalışmalar yapabilmek (G9).

Bazı kadınların ilgili soruya verdikleri yanıtlarda eğitimin aynı zamanda yaşama yeni bir açıdan bakabilmeyi öğrenme yeteneği kazanılmasında, kişisel gelişimde önemli

bir geliştirici etken olduğuna vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu görüşler şu sözlerle ifade edilmektedir:

Okullu bir insan çok bilgili gibi geliyor bana yani her konuda değil ama okul üzerine kitaplar üzerine her işte o şekilde okuduğu şey üzerine çok bilgilidir diye düşünüyorum onda iddia etmiyorum. Mutlaka kafası çalışıyordur diye düşünüyorum. Ama hayat üzerine işte bazı şeyleri yaşamadan bilemiyorsun ya onun gibi (G7).

Eğitilmiş olmak da işte zamana ayak uydurmaktır bence. Ama bu kötü anlamda değil ya mesela çağımız bilgisayar çağı biraz onu öğrenmek için gayret etmektir. Yani güzel bir film varsa yani herkes bir şeylerden bahsediyorsa o film de senin de bi sinemaya gitmelidir veya güzel bir kitap çıkmışsa elinde imkanın varsa o kitabı okumaktır, kendine göre yorumlamaktır (G17).

Eğitilmiş olmak daha gendine göre özgür olmaktır. Ayağlarının üzerine durmağdır. Daha iyi tabii ki herşeyi bilmek.. (G20).

Görüşülen kadınların, genel olarak eğitimin anlamı üzerine görüşleri değerlendirildiğinde, eğitime ilişkin olumlu düşünceye sahiptirler. Kadınların kendi hayatlarının bir eleştirisi ve eğitime karşı özlemleri olduğu kadınların söylemlerinden anlaşılmaktadır. Görüşme yapılan kadınların eğitimi insanı özgürleştiren bir süreç olarak anlamlandırması kendilerinin özneleşme sürecine dayalı, özgürleşimci bir eğitim süreci içinde olmaları ile ilgili gibi görünmektedir. Dolayısıyla böylesi bir eğitim tasarımı ile kadınlara yönelen kapsamlı yetişkin eğitimi programları, kadınların yaşam döngülerini eğitimle değiştirebilmeleri açısından önemli ve anlamlı bir yerde durmaktadır.

Kadınların eğitime yükledikleri anlamları öğrenmek için onlara sorulan bir diğer soru ise eğitim ile yaşamsal alanları arasındaki ilişki ile ilgili “Size göre eğitim yaşantıyı değiştirir mi? Değiştirirse nasıl değiştirir? “Eğitilmiş olmuş olsaydınız yaşantınız değişir miydi?” sorularıdır. Tablo 19 yanıtları göstermektedir.

Tablo19

Eğitim Yaşantıyı Nasıl Etkiler

Eğitimin Yaşantıyı Etkileme Durumu	Frekans*
İş Sahibi Yapar	8
Bilinçlendiriyor	5
Maddi ve Manevi Olarak Güçlü Kılar	4
Kendine Güven Kazandırıyor	4
Kendini Geliştirirsin	4
Hayata Bakışı Değiştirir	3
Saygı Uyandırıyor	3
Statü Kazandırır	2
Yaşamını Değiştirir	1
Sosyal İlişkileri Geliştiriyor	1
Özgüvenin Artar	1

*Soruya birden fazla yanıt verilmiştir.

Görüşülen kadınların tümü “eğitimli olmuş olsalardı” yaşantılarının değişeceğini söylemektedir. Bu görüşler şu sözlerle ifade edilmektedir:

Eğitimli olsaydım yaşantım tabii değişirdi. Daha bilinçli olurdu 16 yaşında evlenmezdim. Evlensem bile tabii 16 yaşında değil, imkânı yoktu. Eğitim bitmiş olamaz da o yaşta muhakkak daha. 20 yaşın üstünde evlenirdim. Ve evlendiğim zamanda daha kendimi ifade edebilirdim. Daha haklarımı bilirdim. Daha korurdum kendimi. Şimdi ben ne düşünüyorum. Ben her şeyi çok kabullenmişim. Mesela ben eskiden eşimin izni olmadan saçımı bile kestiremiyordum. Herşey için ondan izin alırdım. Ailedemden öyle görmüştük. Ben ne zamanki eşime tamam dedim, “tamam dur” dediğim zaman eşim ondan sonra durmaya başladı. Ne zamanki bilinçlenme düzeyim arttı ne zaman bir şeyleri kendim yapmaya başladım. Ondan sonra duramadı **(G3)**.

Eğitimli olmak yaşantıyı değiştirir. Tabii ki de değiştirir. İnsanın gözünün önünü açıyor yaşadığını hissettiriyor. “Ben varım” diyebiliyorsun. Kısaca çok şey öğreniyorsun yani eğitimden. Çocukların, ailene, çevrene. Her öğrendiğin bütün şeyleri onlara öğretmek istiyorsun. Onların da yararlanmasını istiyorsun. Ama evde olduğun zaman bunlar böyle değil **(G5)**.

Eğitim alırsın işine girersin Mesela ekonomik özgürlüğün elinde olursa ayaklarının üstünde durabilirsin Ama eğitimsiz olanı şu anda hiçbir iş yerine almıyorlar **(G6)**.

Tabi ki değiştirir. Ben misal olarak ne kadar da ne kadar kendimi yetiştirmeye çalışsam bana hiçbir eğitimli kadar olamam. Çünkü benim önceki buradaki toplumlara katılmada bilgim daha farklıydı şimdi daha farklıyım. Bakış açım daha farklı oldu şimdi. Mesela hayata bakışım misal olarak o zamanlar ben dışarıda bir misal diyeyim erkekle konuşmıyordum. Yani tanıdık da olsa yanından geçerken yanlış anlarlar diye bi şey konuşmıyordum o zaman. Biz İç Anadolu’luyuz. Tabii annenden, babandan gördüğünü yaşıyorsun **(G8)**.

Çoğca...Yani ne bilim. Kendi kendime yani direnmeğk. Ayakta durmağk. Kendime güvenmeğk. Her şey var yani **(G10)**.

Değiştirir bilinçli yönlerden gitmeyi öğrenirsin. Ben bu gün eşimden ayrılısam hiç gidecek bir yerimin olmadığına inanıyorum mesela ve onun zaman zaman el şiddetine de dil şiddetine de maruz kalıyorum onları çekmek zorunda kalıyorum. Ama benim “bir işim, bir mesleğim olsaydı, okumuş, daha güçlü bir insan olsaydım,onları çekmezdim” diye düşünüyorum **(G12)**.

İşte, dediğim gibi, eğitim toplumda yerin olur. İnsanların gözünde devamlı saygın yerin olur **(G14)**.

Değiştirir. Kendi yaşantımdan, bahsedeyim. Aile içinde çok farklılaşıyorsun. Yani ben ilkokul mezunuyum. Merkezdeki bu eğitimleri almadan önce de okuyan biriydim. Babam okuyan biriydi. Yani bana demişti kızım yerde bir gazete parçası da alsan onu al oku. Ben de demiştim ki bilmediğim için, “ama baba o kimbilir ne zamanındır. Yani parçalanmış düşmüş”. Hiç unutmam babamın bana öğüdü buydu “kuzum onu eline aldığın zaman senin için ilk haberdur, ilk duyduğun haberdur”. Yıllar önce demişti. Öyle bilinçliydi. Ben köy kızıydım yani. Ama ben hiçbir zaman işe değil kitaba yönelmişimdir. Ve hep okurdum. Okuma alışkanlığım hep babamdan kalmıştır. Herkesin tuvalet masasının üstünde makyaj malzemeleri vardı. Ama benim bir kitabım vardır. Her akşam yatmadan 5-10 sayfa okur ve yatarım o kitabı çok yorgun olsam da. Yani bu alışkanlığı aldım **(G15)**.

Değiştirir. Eğitimli de olsam çocuklarıma yine sahip çıkardım. Daha farklı bir şey verirdim diye düşünüyorum. Daha farklı bir eğitim verirdim diye düşünüyorum. Maddi manevi yani (G16).

...kişiye göre değiştirir. Yani şöyle değiştirir. Hani okudum diye burnu Kafdağında olmamalı bi insanın. Eğitimi bi şekilde paylaşmalı. Yani eğitimli insanın dedim ya “eğitim hayatı değiştirir mi? siz bana sordunuz”. Değiştiri,, ama olumlu yönde değiştirirse daha iyi olur, olumsuz yönde ben istemem. Yapmamda zaten eğer öyle bi imkanım olsa (G17).

Eğitimli olsaydım yaşamım biraz daha kolaylaşırdı. Sinemaya da tiyatroya da giderdim. Bir şeyi alırken tereddüt etmeden alırdım. Şimdi bir şey alırken on kere düşünüyorum da öyle alıyorum. Neden alıyım? Kocam ne der? Veyahut parasız mı? kalırım. Kocam da olsun ben de olsun veresiye almayız (G20).

Eğitim yaşantı değiştirir. Bakış açılarını değiştirir. Neyin doğru olduğunu yaptıkların ya da yaptıklarının içerisinde neyin doğru, neyin yanlış olduğunu fark ettirir (G21).

Görüldüğü üzere görüşülen kadınlar kendileri ile eğitim arasında kurduğu ilişkide eğitime olumlu anlamlar yüklemekte, cinsiyetlerinden dolayı haksızlıklara ve eşitsiz uygulamalara maruz kaldıklarında, yaşamla mücadelede gerekli donanımı sağlamada ve hayatlarındaki sorunların çözümünde eğitime önemli rol atfetmektedirler. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet ve kent yaşamı gözönüne alındığında eğitim bilinç gelişimine yol açmıştır. Kadınlar kendi eğitim yaşantılarında yapamadıklarını çocuklarına sunmak istedikleri saptanmıştır. Kadınlar temel eğitim geçmişlerinde eğitime ulaşamadıkları için görüşmelerde kadınların öfkelenedikleri gözlenmiştir. Kadınlar eğitimi özlemlerine ulaşma aracı olarak gördükleri saptanmıştır. Kadınlara göre eğitim; bireylerin yaşamlarını iyileştirecek ve bireyleri güçlendirecek bir süreçtir.

Eğitime Katılmaya Yönlendiren Koşullar ve Etkenler

Yetişkin eğitimi uygulamalarında güçlendirici yaklaşımların gözlenebileceği bir alan da katılım durumudur. Bu nedenle bu başlık altında kadınların eğitime katılım konusu değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmede, kadınları eğitime katılmaya yönlendiren kişi ve koşulların neler olduğu, eğitime katılma nedenleri ve eğitimlere devam kararında kimlerin etkili olduğu konularına odaklanılmıştır. Bu amaçla araştırma grubunda bulunan kadınlarla gerçekleştirilen görüşmelerde öncelikle duyurudan nasıl haberdar oldukları, sonra hangi beklentiyle eğitim almaya karar verdikleri ve daha sonra çevrelerinden kimlerin eğitime devam etmeleri yönünde etkili olduğu konuları üzerinde durulmuştur.

Kadınların Eğitime Katılımını Etkileyen Kişi ve Koşullar

Herhangi bir eğitim etkinliğinin duyurusu ve tanıtımının önemi yadsınamaz. Bu konuda Tekin (1991, ss.36-42) de Halk Eğitimi Merkezlerindeki kurslarda katılmama nedenlerinden biri olarak “etkinliğin varlığından haberdar olmama” olduğunu belirtmektedir. Sayılan, Balta ve Şahin tarafından Ankara’da yapılan bir başka araştırmada da kurs duyurusu çalışmalarının önemine vurgu yapılmaktadır (Sayılan, Balta ve Şahin, 2002, ss.34-35). Bir başka çalışmada ise, kurs duyurusunun etkin olarak duyurulmasının, bu hizmetten yararlanacak olan nüfus grubuna eğitime erişim hakkının kullanılmasının sağlanması açısından da önemli olduğu belirtilmektedir (Sayılan, Yıldız ve Baykal, 2017, ss.25-26).

Bu kapsamda, araştırma grubunda bulunan kadınların ÇKGV’den ve burada verilen eğitimlerden haberdar olma koşullarının neler olduğunu anlayabilmek amacıyla “bu duyurulardan nasıl haberdar oldunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Tablo 20’de kadınların eğitim etkinliklerinden nasıl haberdar olduklarına verdikleri yanıtlar görülmektedir.

Tablo 20

Duyurudan Haberdar Olma

Nasıl Haberdar Olduğu	Frekans
Eğitimlere Devam Eden Yakın Çevreden (Arkadaşım/Komşum/Akrabam)	11
ÇKGV’den Yapılan Duyurularla	7
Kendi Çabalarımla/Kendi Girişimimle	3
Toplam	21

Bu tür etkinliklerde birincil bilgi edinme kaynağı olarak, daha çok, yaşanan çevredeki akran grupları olduğu ve eğitime daha önce giden ya da devam edenlerin, arkadaşlarını da özendirdiği bilinmektedir. Örneğin 2011 yılında yapılan bir araştırmada kurslardan haberdar olmanın en çok (%42) “arkadaşlar” aracılığıyla olduğu saptanmıştır (Aşır, 2011, ss.111-112). Nitekim Tablo 20’de de görüldüğü gibi, eğitim etkinliklerini eğitimlere devam eden arkadaşlarından duyanların oranının daha fazla olduğu görülmektedir. ÇKGV’deki etkinliklere ilişkin duyurudan arkadaşları aracılığıyla öğrenen kadınların ifadelerinden örnekler aşağıdaki gibidir:

Burayı arkadaşım söyledi (G1).

İşte bir gün buraya devam eden arkadaşım böyle konuşurken ÇKGV’den bahsetti. Buranın ortamından, eğitimlerinden, hocalarından bahsetti. Hoşuma gitti.” Eğitimler var” dedi. Ben de katılmak istedim. Geldim (G3).

Arkadaşım var. Dedi ki “Vakıfta çok güzel eğitimler var”. Ben de eğitimleri çok seviyorum, biliyor kendisi. “Güzel eğitimler var, gelip bir dinleyebilir misin” dedi. Bunun üzerine geldim. Çok güzel eğitimler vardı (G5).

Annemi kaybetmiştim. Çok sıkıntılı durumlar geçirdim. Komşum da buraya geliyormuş. Dedi bana “Çağdaş Kadınlar Vakfı var. O kadar güzel faaliyetleri var ki” dedi. “bir toplantıya gidelim seninle” dedi. Geldim (G8).

Arkadaşımdan duydum. 10 yıl oldu. Her yıl ne varsa katıldım. Benim ilkokul arkadaşım, bana “alo” der gelirim (G11).

Buraya çok yakın oturuyom. Hemen karşısında Vakfın. Komşum işte. O zamanda evde problemlerim vardı, dışarı çıkmıyodum. Sağolsun bi komşum vardı, çok sevdiğim bir insan. O dedi... İşte, Komşum, “gel dedi ya, gidelim. Evden çıkmıyosun” dedi. “Ay yok gitmem falan” dedim.. Zorla “gidelim” dedi. Bir gün toplantıya geldik. İlk geldiğim. Ondan sonra buranın müptelası oldum (G18).

Yakın komşum gelip gidiyordu. Benim kendim rahatsızdım. Hastalığımı kafama takıyodum. İyi hastalık değil benimki. Dedi ki komşum “sen gel, sana çok iyi gelecek. Kendini çok dinliyorsun” dedi. İyi ki gelmişim... (G19).

Buranın açılışında ben memleketteydim. İlkokullar açılmıştı hâlâ unutmam. Okulun açıldığı ilk gün. Çocuğumun okuldan arkadaşının annesi. Okulun bahçesinde şöyle bir dolandı. Yanımıza geldi. Ya size bir şeyler söyleyeyim. Vakıf açıldı buraya. Dersler veriliyor. İşte doktorlar gelip gidiyor, işte avukatlar geliyor. salıyla- Perşembe günü dersler. İsterseniz yarın bir gelin hem kurumu tanımış olursunuz, hoşunuza da giderse devam edersiniz demişti. Her zamanda her yerde teşekkür ederim o arkadaşıma. Onun sayesinde öğrendim (G15).

Akrabalarından duyarak ÇKGV’deki eğitimlere katılan kadınların anlatılarından örnekler aşağıdaki gibidir:

Ablamdan öğrendim. Katkılarını anlattı. Yani bayanlara yönelik bir kursun olduğunu söyledi (G6).

Burda kendi köylüm vardı. Tuzluçayırdı oturuyordu. Ondan haberim oldu. O burayı çok anlattı. Eğitimleri ney anlattı. “Dersleri çok güzel” dedi. “Bize kıymet veriyolar, iyi davranıyorlar”dedi. “Beraber bi gidelim, bi gör” dedi. Valla köylümle gidince benim de hoşuma gitti. Evde de çocuklarım zaten büyüktü. Çocuklarım küçükken pek bir yere çıkamamıştım. 2 yıl devam ettim. Çok da iyi oldu (G20).

Yukarıdaki anlatılara bakıldığında, kadınların eğitime katılmasının motive edilmesinde en önemli etkenlerden birisinin, kadınların birebir iletişimde bulunduğu eğitimlere daha önce giden komşu ya da akraba gibi yakın çevrenin önemli bir payı olduğu görülmektedir. Bu durumda eğitim olanaklarına ilişkin bilgilerin duyurulmasında bireyin yaşamında etkili olan kişilerin önerileri katılımın gerçekleşmesinde etkili olduğu söylenebilir.

ÇKGV’nin yaptığı tanıtma çalışmaları sonucunda eğitim etkinliklerinden haberdar olanların ikinci sırada yer aldığı görülmektedir. ÇKGV’nin çabalarıyla eğitimden haberdar olan kadınların açıklamalarına aşağıda yer verilmiştir:

Ben uzun yıllardır Tuzluçayır'da oturuyorum. Evimiz de buraya yakın. Proje yöneticisi kadınlara “hadi buyurun bu Vakıf sizin için açıldı”. demiş. Çok samimi olarak. Bir gün denk geldim. Çok beğendim. Çok güler yüzlü, çok iyiydiler. 10 yıl önce üye oldum. Hâlâ buralardayım (G4).

Birgün Vakfın sorumlusu yanında bir başka kadınla kapıya geldi. “Buyrun” dedim. Kendilerini tanıttılar. “Vakfın açıldığını, bizim için açıldığını” söylediler. “Birçok konuda eğitim vereceğiz, meslek kursu açıyoruz niçin gelmiyorsunuz? para ödemeyeceksiniz, hadi buyrun gelin. Bilgi alın, çayımız da var. Buyrun gelin bir çay içelim, konuşuruz, burası sizin için” dediler. Candan dediler... (G11).

Ben buranın bir merkez olarak açıldığını görmüştüm. Ama içine girmeye cesaret edemedim. Biz kapının önünde otururken Proje Koordinatörü yanında asistanı ile böyle kapı kapı geziyordu. O da bilinçli olarak demek ki geldi yanımıza dedi ki “hanımlar ne yapıyorsunuz? “ “Oturuyoz” dedik. Kapının önünde oturuyoduk böyle binanın önünde. “Böyle böyle..” dedi. “merkez açtık (ÇKGV demek istiyor) neden gelmiyorsunuz? Oralardan bilgi almıyorsunuz?, aydınlanmıyorsunuz?” İşte tam hatırlayamıyorum ama, “bugün toplantımız var, hep birlikte buyrun gelin, çayımız var, misafirimiz olun” dedi. Sanki bizden biri gibi. Tüm arkadaşları topladım geldim. O gün geliş, o geliş.. Vakfı da (ÇKGV demek istiyor) çok sevdim (G12).

Yapılan görüşmelerde, damadı aracılığı ile haberi olan bir kadın olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıya damadının etkinliklerden nasıl haberdar olduğu sorulmuştur. Görüşülen kadın damadının ÇKGV’nin yaptığı tanıtım çalışmalarına denk gelince haberi olduğunu ve bunun akabinde kendisine bilgi verdiğini belirtmiştir. Kadının ifadesi:

Damadımdan bilgi aldım. Damadım burada oturuyo. Vakıf hocaları evleri gezerken rastlamış. Onlardan öğrenmiş. O da bana söyledi. “Böle böle bir kurs var el emekleriniz işte boşa gitmez. Sergi filan yapacaktıysınız” diye söyledi. Dedim ki kendi kendime “evde yapıp, bohçada orda burada durana kadar en iyisi katılıyım. Ondan sonra sergi olursa gerekirse sergiye de çıkabilirim” diye düşündüm. Geldiğimde hocalar beni pek iyi karşıladı. Okumamın yazmamın çok az olduğunu öğrenince beni hemen okuma yazma kursuna dahil ettiler. Sonra diğerlerine. Ben eliş diye gelmişim ama. Çok memnun kaldım (G10).

Kadınların söylemlerinde de belirtildiği gibi, ÇKGV’nin ilk açıldığı yıl, tanınmasında ve eğitim etkinliklerinin duyurulması konusunda, Vakfın yöneticileri ve Proje yürütücülerinin etkin bir rolü olduğu görülmektedir. ÇKGV’nin bu iletişimi sağlamak için ilk önce civardaki evleri ziyaret ettiği ve böylece hedef kitlesi olan kadınlara, yapılacak etkinlikleri hakkında açıklayıcı bilgiyi verildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca katılan kadınlara kayıt öncesi verilen danışma hizmetinin de kadınları motive etmede olumlu yönde etkilediği görülmektedir. Dolayısıyla kadınların anlatılarından ve araştırmacının yaptığı gözlemlerden yola çıkarak, herhangi bir eğitim etkinliğinin tanıtılmasında kurumların yüzyüze iletişimini esas alan danışma hizmetinin etkili bir yöntem olduğu söylenebilir.

Görüşülen kadınlardan ÇKGV'ye yakın oturanlar, buranın açıldığını duyduklarını, merak ettikleri için kendi çabalarıyla geldiklerini söylemişlerdir. ÇKGV'nin etkinliklerinden kendi girişimiyle haberdar olduğunu söyleyen kadınların ifadelerinden alıntılar aşağıda verilmiştir:

Hiç kimse bir şey söylemedi. Ben kendimi çok yalnız hissettim. Orda bir Vakıf vardı, baktım ki.. Ne var dedim belki bilgisayar kursu falan vardır giderim. İşte değişiklik olur diye kendim gittim baktım (G2).

Kurs duyurusunu değil, ben Vakfın açılışına katıldım. Ben aynı mahallede oturduğum için bir kalabalık gördüm. Allah Allah ne oluyo burda dedim.. Vakfın açıldığını ben kendi gözlerimle gördüm. Sonra kendim geldim. Kimseden duymadım. Merak konusu oldu bende. Ama önce bi tedirginlik vardı ilk zamanlar. Geldim.. Vakıf Müdürü de çok sıcak karşıladı. “Lütfen çekinmeyin gelin” dedi. Uzun uzun anlattı bana. O vesileyle kursların da olduğunu öğrenmiş oldum. Kendi çabamla öğrendim. Direkt kişisinden yani (G9).

Ben burada doğduğum için burayı çok iyi tanıyorum. Haberim olmuştu bu Vakıftan. Evimize yakın olduğu için. Kendi isteğimle yani birisinin doğrultusuyla değil de. Ben mesela meraklıyım, sorarım böyle yerlerle ilgilenirim. Yani buradan “ben nasıl yararlanırım? bana nasıl bir faydası olur?” diye gelmiştim. Beni de dinlediler. Çok güzel açıkladılar herşeyi. O zamandan. İşte bizi ayarlamışlardı böyle böyle önce ilk önce özgüven kursu alacaksınız sonra istediğiniz kurslara katılacaksınız diye (G16).

Görüldüğü üzere, ÇKGV'nin yönetici ve koordinatörleri tarafından kadınlara eğitim etkinlikleri hakkında açıklayıcı bilgi verilmesi, ihtiyaçlarının gözetilerek onlarla sıcak ve samimi iletişim kurulması kadınların kendilerini daha rahat hissetmelerine yardımcı olmuş ve katılımlarını olumlu yönde etkilemiştir. Toplumda kendi konumlarını anlamak ve birçok konuda yeni bilgiler edinme anlamında olan bu tür etkinliklere kadınların katılması, güçlenme için önemli olduğu düşünülebilir. Bu nedenle ÇKGV'nin katılımcı sağlama konusundaki tanıtım ve katılımın özendirilmesi için yaptığı “ihtiyaç saptama” ve “danışma hizmeti” çalışmalarının bu tür eğitim etkinliklerinin yürütülmesinde etkili bir yöntem olduğu söylenebilir.

Eğitime Katılım Nedenleri

Bu başlık altında kadınlara “hangi beklentiyle eğitim almaya karar verdiniz? Eğitime katılma nedenleriniz nedir” soruları yöneltilmiştir. Görüşülen kadınların eğitim etkinliklerine katılma nedenlerine ilişkin yanıtları Tablo 21’de verilmektedir.

Tablo 21

Kadınların Eğitimlere Katılma Nedenleri

Katılım Nedenleri	Frekans*
Boş Zamanı Değerlendirme	13
Yeni Şeyler Öğrenerek Kendini Geliştirme	9
Evden Çıkma	7
Eğitimlerden Faydalanarak Çevresini Genişletmek	6
Mesleki Eğitim Alarak Öğrendiklerini Gelire Çevirme	5
Kendini Güçlendirerek Eşini Değiştirmek	1

*Soruya birden fazla yanıt verilmiştir.

Tablo 21 incelendiğinde, katılımcıların birden fazla nedenle kursa katıldıkları görülmekle birlikte, birinci katılma nedeni olarak boş zamanları değerlendirme bulunmaktadır. Bunun nedenleri arasında sürekli ev içinde olan kadınların hayatlarının tek düzeyliğinden sıkılarak evden dışarı çıkma ve farklı bir ortama girme istekleri olduğu söylenebilir. Boş zamanlarını değerlendirmek amacıyla eğitimlere katıldıklarını söyleyen kadınların ifadelerinden örnekler aşağıda verilmektedir:

Yani hem boşluk dolduruyor gibi geliyor, kendi başına uğraşıyorsun. Ee başka bir şey düşünmüyorsun. Bir beklentim yok. Çok bi nedeni yok yani (G2).

Yani kendim bi şeyler yapmak istiyodum. İşten ayrıldıktan sonra hep bir arayış içindeydim. Aslında kendimin özgüveni var ben topluma giden bir insanım. Severim, gezmeyi olsun. Buraya da boş zamanlarımı değerlendirmek için, bilgi sahibi olmak için geldim (G17).

Köylüm gidiyodu. Bir gün onunla gidince hoşuma gitti. Evde çocuklarım zaten büyüktü. Çocuklarım güçükken pek çıkamadım. Onları eğitimi şey yapmamak için. Vakıf da evimize yakındı. Boş zamanım da vardı gidiyim dedim. Bilgi sahibi olurum, hem de yeni arkadaşlarla tanışırım bi değişiklik olsun diye düşündüm (G20).

İlk defa yani bir boşluktan herhalde. Bir hobi olarak, hoş bir hobi olduğunu düşünerek geldim. Boş zamanımı iyi değerlendiririm diye düşünerek geldim (G21).

Kadınların anlatımlarından yola çıkarak, eğitimlere katılma nedenleri arasında “boş zamanları değerlendirme” amacının Ayhan’ın (1988, s.124), Aşır’ın (2011, ss.118-119) yaptığı çalışmayla örtüştüğü görülmektedir.

Eğitimlere katılmanın bir diğer önemli nedeni de yeni şeyler öğrenerek kendini geliştirme isteği olduğunu belirten kadınlar olduğu görülmüştür. Bu düşüncede olan kadınlardan bazıları görüşlerini şu şekilde dile getirmişlerdir:

Diyorum ya ben, içimde hep eğitim özlemi vardı. Vakıf aslında bana bir okul gibi geldi. Okumaya duyduğum özlemidi. Ben onu yaşadım. Sanki o eksikliği giderdim diye düşünüyorum... Okula giden kendini geliştirir bilgisi ve görgüsü artar ya, ben de burada kendimi geliştirdiğime inanıyorum. Çok şey öğrendim yani bana çok bilgi kattı (G3).

...Yeni şeyler öğrenme isteği ile eğitimlere katıldım. Kendimi yetiştirmeme, hayata, topluma bakış açımı değiştireceğini düşündüğüm için devam ettim ben (G9).

...yeni şeyler öğrenmek, yeni insanlarla tanışmak, bilgi edinmek, kendimi geliştirmek çevreme faydalı olmak için geldim (G13).

Buraya yeni şeyler bileyim, öğreneyim diye geldim tabi. Tanışıp da hocalarla.. şu şeyler yeni şeyler verileceğini öğrenince, tabii ki benim buraya eğilimim daha çok oldu. Çünkü toplumdaki yerimi öğrenmek yeni bilgiler bilmek gibi güzel bi şey. Önceden yoktu. Böyle bir yeri e aramaynan bulmak da imkansızdı. Gittiğim günlerde dedikodunun dışında ne vardı ki. Ama burda insana hakkını öğretiyorlar, toplumdaki yerini öğretiyorlar. Hiç değilse konuşmayı öğreniyorsun. Ya biz toplumda konuşmasını bilmiyorduk önce. Ama ben toplumda konuşmasını öğrendim en azından. Kadın haklarını öğrendim. İşte diyim ya çevre ilişkilerini öğrendik. Önceleri hastaneye yahut da bir çarşıya-pazara eşimizle gidiyodug. Ama ben şimdi istediğim gibi yurtdışına bile gider, gelirim (G14).

Ya kendimi geliştirmeyi seviyorum. Bilgilenmeyi, kendimi geliştirmeyi çok seviyorum. O yüzden. Yeni şeyler öğrenmek için. Bunun tek nedeni o. Kendimi daha iyi hissetmek istiyorum. Daha ayaklarım yere bassın istiyorum. Hayatı anlamak istiyorum. İnsan olduğumu fark ettim. Daha fazla... Yani hayatın içinde kaybolmuştum. yani evde çocuklar, ev, ev işi, günler şeyler mesela.. Onları filan kesinlikle bıraktım Yeni şeyler öğrendiğimde kendimi mutlu hissediyom (G18).

Kadınların anlatımlarında görüldüğü gibi, yeni bir şeyler öğrenerek kendini geliştirme isteği ile eğitime devam eden kadınların eğitime olan özlemlerinin bir sonucu olarak, eğitime katıldıkları görülmektedir. Dolayısıyla bu bakış açısı, eğitim bakımından yoksunluk içinde bulunanlara yetişkin eğitimi aracılığı ile ikinci şans verildiğine ilişkin söylemleri destekler nitelikte bir sonuç olduğu söylenebilir.

Görüşülen kadınlar içinde eğitimlere devam etmesinin bir diğer nedeni de “evden çıkma isteği” olduğunu ifade eden kadınlar bulunmaktadır. Kadınlar bu durumu şu ifadelerle dile getirmektedir:

Aslında hem iş arıyordum, hem de boşluktaydım. Önceden bakkal işletiyordum. Ya bakkal işletmek emek işidir, zordur. Bakkalda uzun zaman harcarsın. Kazancın azdır. Eee işte o dönem bitti. Ailen dahi olsa bi dönem sen veriyorsun veriyorsun. Sonra başka bir şey paylaşamıyorsun. İşte aile ilişkileri de farklılaşmaya başlamış. Hayatınızı doldurmaya yönelik bir şeyler arıyorsunuz. İşte böyle bir zamanda evden çıkmak istedim. Evden çıktım (G2).

Evde çok sıkılıyordum. Açıkçası sadece ben diyordum ki bir şeyler yapmam lazım. Kısacası buydu benim için, evden çıkmak...Çıkıp bir şeylere katılmak. Yani evden çıkıp, katılımda bulunmak açıkçası. Bir şey yapmam lazım dediğim için öyle başladım. Öyle başladığım için çok fazla umut ederek gelmedim buraya maddi ya da manevi. Ya sıkılıyordum. evden çıkmam lazımdı. Başlıca bu. Başka bi şey değil (G7).

.....evden uzaklaşmak için ki ayaklarım yere bassın diye. Gelişmek için (G11). Çok sıkıntılı olduğum dönemde, psikolojik olarak çok sıkıntılı olduğum dönemde sıkıntılarımı biraz unutmak için evden çıkmak istedim. Hem evden çıkmak, hem

değişik bir ortamda bulunmak. Bazı konularda bilgi sahibi olmak için geldim (G15).

Görüldüğü üzere, evden çıkma isteği ile eğitimlere katıldıklarını ifade eden kadınlar ev içindeki rollerini ve toplumsal pozisyonlarını değiştirmeye yönelik bir eğilim içinde olduklarını ifade etmeseler de, genel değerlendirme yapıldığında araştırmacının gözlemi, katılımcı kadınların toplumsal hiyerarşideki yerlerini değiştirebilecek, kendilerini iyi hissetme duygusu yaratabilecek ve güçlendirmelerine katkı sağlayacak arayış içinde oldukları yönündedir.

Kadınların eğitimlere katılma nedenlerinden bir diğeri de eğitimlerden faydalanarak çevresini genişletmek olduğu görülmektedir. Bu istekle eğitimlere katılan kadınlar bu durumu şu ifadelerle açıklamaktadır:

Zaten bir öğretmen emeklisiyim. Evde oturmaktansa hem çevremi genişletirim hem de eğitimlerden yararlanırım, hatta katkı verebilirim diye düşündüm. Ancak, çevreden bazılarının “aman ne gereği var? Zaten emeklisin. Bu yaştan sonra gidip de ne yapacaksın? ne olacak?” diyorlardı. Onlara emekli olunca da eğitimin devam edebileceğini anlatmaya çalıştım. Hatta birkaç kişinin de buraya gelmesine de vesile oldum (G4).

Emekliyim. “Yararlı bir şeyler yapabilirsem ne mutlu bana” diye düşünmüştüm. Eğitimlere katılma fikri bana çok iyi geldi. Çünkü çalıştığım yıllarda memur olarak dar bir çevrede kalmıştım. Sadece işe git, eve gel. “Yeni çevre, yeni insan demektir” benim için. Diğer kadınlara da yardımcı olabilirsem, Vakfa da yararlı olabilirsem diye düşünmüştüm. Ama bu projeden de hem eğitim olarak hem de çevre olarak yararlandım bu arada (G5).

Aldığım eğitimlerle çevremi genişleterek bir yerlere gelip aldığım bilgileri de birilerine vermektir. Beklentim buydu. Aldığım eğitimler hayata bakış açımın daha daha daha ötesini ileriye gitmemi sağladı da (G9).

Biraz rahatsızdım. Sağlık sorunlarım vardı. Hem bilgi öğrenirim, hem de sosyal çevrem değişir bildiklerimi de paylaşıyorum diye düşündüm. Çok şeyler öğrendik. İyi dostluklar kurduk. İyi ki de gelmişim (G19).

Kadınların anlatımlarından da görüldüğü gibi, eğitimlere katılma konusunda en iyi motivasyonun amaçlarına ulaşma durumunda arttığı söylenebilir.

Kadınların eğitime katılma nedenlerinden bir diğeri de “mesleki eğitim ile öğrendiklerini gelire çevirme” isteğiyle olduğu görülmektedir. Bu amaçla eğitimlere katıldığını belirten kadınlar düşüncelerini aşağıdaki ifadelerle dile getirmektedir:

.İşte Mesleki eğitim verileceğini duyduğum için geldim. Mesleki eğitim ve iş yeri açma için katıldım. Elimde sertifika olur, işe girerim diye onun için..(G6).

Çocuklar büyüdü. Ben de “bir meslek de öğrenirsem kötü mü olur, zamanımı da iyi değerlendirmiş olurum, öğrendiğimden elime bir iki kuruş geçer, çevremde genişler” dedim. İnat ettim, evden çıktım (G7).

Bir yakınımyı kaybetmişim. Çok sıkıntılı bir dönemdeydim. Evde otur, üzül, üzül. “Değişik bir çevre olsun, acılarımı unuturum” diye geldim. Bütün hayatın

sıkıntısını, çocukların sıkıntısını.. Burda bir ev kadını, başka bir yere gidemez. Çünkü bir ev kadınısın, paran yok ki başka özel bir yerlere gidemezsin. Eğlence yerlerine. Burası çok iyi geldi. Bir de ben 100 yaşına da gelsem ben bir şeylerle uğraşmayı seviyorum. Evde olup, tüketici olmak hiç bana hoş gelmiyo. Ben üretmeyi çok seviyorum. Bir meslek öğrenirsem iyi olur, harçlığım çıkar dedim. dedim (G8).

İşte, aldığım eğitimlerle kendi ayaklarımın üzerinde durup ev ekonomisine katkıda bulunmak (G9).

Evime bir faydam olsun. Bir katkısı olması için. Dikiş-nakış makinalarımı rafa kaldırıncaya bayağı sefillik çekiyorum. Kendi istediğim şekilde alamıyorum. Harcayamıyorum. Makinalarımı çalıştırdığım zaman paralar geliyordu. Ama şimdi gelmeyince...Bunun için buraya karıştım ki iş olsun da en az aldığım gişi belli olsun, verdiğim gişi belli olsun. Başarır mıyım diye o yönde geldim (G10).

Görüldüğü gibi, mesleki eğitim alarak öğrendiklerini gelire çevirme ile eğitimlere katıldığını ifade eden kadınların birden fazla istekle eğitime katıldıkları ve kendi hayatlarında yaşadıkları maddi-manevi sıkıntıları aşmak için genel olarak eğitimi bir araç olarak gördükleri anlaşılmaktadır.

Görüşülen 21 kadın içinde eğitimlere katılma nedenleri arasında eşinin tutum ve davranışlarından kaynaklanan travmalardan kurtulmak, kendini ve evdeki konumunu güçlendirmek amacıyla geldiğini belirten G12 ise, görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

Bu eğitimlere işte “kendimi güçlendiriyim, evdeki konumumu güçlendireyim” diye geldim. “Psikolojik olarak güçleneyim” diye geldim. “Evdeki sıkıntılarımı yeniyim” diye geldim. Evde otursam kafayı yiyecektim. Evde sıkıntım çoktu. İşte eşimden dolayı falan. Eşim bana ve çocuklarıma çok kötü davranırdı. “Bu sıkıntılarımı yeniyim” diye geldim. “Bu stresleri yeniyim” diye. “Güçlü olayım da kendimi savunayım” diye. Belki ben de şimdi bi psikiyatri hastası olabilirdim bura olmasaydı. Çünkü çok bunalımlı günlerim vardı. Vakfa psikologlar geliyordu. işte onlarla karşılıklı konuşuyorduk. Onlar “şöyle yapın, böyle yapılmalı, çocuklarınıza şöyle davranın” dediler. Çocukların blüç çağları vardı o zamanlar. 9-10 sene önceleri. Öyle öyle onları yendik. Yani onların çok faydası oldu. Beni bir adım daha ileri götürmeme fayda etti buraya gelmem (G12).

Genel bir değerlendirme yapıldığında, kadınların çoğunun eğitime katılma nedenleri arasında birden fazla istekle eğitime katıldıkları ve uzun süre eğitime devam ettikleri görülmektedir. Araştırmacının gözlemleri ve görüşülen kadınların anlatılarından yola çıkarak, bunun birkaç nedeni olduğu söylenebilir. Bu nedenlerden biri, görüşülen kadınların bugüne kadar ev kadını olarak yaşamını sınırlı bir sosyal çevreyle sürdürmüş olmaları sonucu ev dışı etkinliklerinin kısıtlı olmasıdır. Bir diğeri, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı yüzünden örgün eğitimini yarıda bırakmalarından kaynaklanan geçmiş eğitim yaşantılarından dolayı eğitime duyulan özlemleridir. Bir diğeri ise, ataerkil aile yapılarının kendilerini çevreleyen ev-içi rolleri nedeniyle eğitime devam edememiş

olanlara, uygun bir fırsat sunulduğunda, bireysel açıdan bu fırsatlara ulaşma olanağı bulunduğunda eğitime devam etme isteğidir. Tekin'in (1988, s.103, s.255) araştırması da bu bulguları genel anlamda doğrulamaktadır. Tekin'in yaptığı araştırmada eğitime devam edemeyen yetişkinlerin eğitim ihtiyaçlarının farkında olduklarında, kendilerine uygun fırsatlar verildiğinde, sunulan imkânlardan daha fazla yararlanma eğiliminde olduğu saptanmıştır. Araştırma grubunda bulunan kadınlara ilişkin verilerin, Tekin'in (1988, s. 103) yaptığı çalışmayla örtüştüğü görülmektedir.

Eğitilere Devam Kararında Etkili Olanlar

Araştırma grubunda bulunan kadınlara “eğitilere devam etme kararında kimlerin etkili olduğu” sorusu yöneltilmiştir. Kadınların verdikleri yanıtlar Tablo 22’de verilmektedir.

Tablo 22

Eğitilere Devam Etme Kararında Etkili Olanlar

Karara Etki Eden Unsurlar	Frekans*
Kendisi Karar Verenler	16
Aile Fertleri (Eşi Çocukları) Etkili	14
Kurumsal İşleyişten Kaynaklı Teşvikler	13
Yakın Çevre (Komşu, Akraba, Arkadaş gibi)	4

*Soruya birden fazla yanıt verilmiştir.

Tablo 22’ye bakıldığında, kadınların büyük çoğunluğu eğitilere devam etme kararını kendi iradeleriyle verildiğini belirtmişlerdir. Kadınlar görüşmelerde, artık hem küçük çocuklarının olmaması, hem de çekirdek aile olmaları nedeniyle bu etkinliklere katılabildiklerini ifade etmişlerdir:

Aşağıda araştırma grubunda bulunan kadınların konu ile ilgili düşünceleri verilmiştir:

Kendim devam etmeye karar verdim. Çocukların da etkisi oldu ama ben istemesem olmazdı. En çok ben. Çünkü Ben 16 yaşında evlendim. Kayınvalidemle birlikte oturuyorum o zaman müstakil gecekondur tarzında bir evde. O dönemde neler yaşadım bilemezsin. Çocuklarım küçüktü. Bir yere gidemezdim. Mesela kapımızın önündeki bakkala gidemezdim. İş var, kızacaklar belki diye. O zaman olsa bu eğitilere gelemezdim **(G3)**.

O zamanda şimdi.. o zamanda şimdi.. yani düşünüyom da bu eğitimlerde olamazdım. 3 tane çocuk büyüttüm, oguttum. Çocuklarım üniversiteyi ogudu. Annem vardı, yaşlı. Ben tek evlattım. Ona bagtim. Kayınpederime bagdım. Yani gözleri amaydı. Annem rahatsızdı. Bütün bakımı banaydı. Yani hep beraber

oturuyoduk. Gelemezdim. Bi yerlere gidemezdim. Şimdi sadece eşim var, rahatım (G8).

Kayınvalidemlerin bahçe içinde 3 katlı evi vardı .Oraya gelin geldim. 3.5 yıl aynı evi paylaştık. Sonra altta ben oturdum, üstte kayınvalidem, yanda eltimler oturuyordu. herşeyime karışıyorlardı. Bi de üç çocuk. Hepsi küçük, bir yere çıkamazsın. Bütün işler seni bekler. Altı üstlü olunca hiçbir yere gidemiyorsun. Çocuklarımla bişeyi paylaşmışyordum. Götürüp çocuklarımı gezdiremiyordum. Nereye gidiyorsun, nereye geliyorsun. Sizin herşeyinize karışılıyor, herşeyiniz sorgulanıyor. Korkuyosun bakkala gidiyosun nereye gittin? Ne eğitimi. Akşama kadar ancak iş güç. Ben 15 yıl kayınvalidemle birlikte oturdum. Şimdi yoklar. İstedğim yere gidiyorum. Eğitimlere ben karar verdim (G9).

Önceden olsa çok zor gelirdim belki de gelemezdim. Evin büyükleri de destek olmuyodu, tek başıma kalıyodum. Ev işleri, çocuk her şey benim üzerimeydi. Çok sıkıntı çektim. Tabii şimdi yıllar geçti, daha rahatım, artık evdeki durumum da değişti. Sıkıntım olsa da çocuklarım büyüdü (G11).

Eşimin ailesinden 12 yıldır ayrıyız, beraber oturduk. Benim kayın babam kadını hiç saymazdı. Eşim de ondan etkilenecek çok fazla beni katılımcı olarak saymamaya gayret ederdi. Hâlâ da öyledir ama. Kayınvalidem öldü zaten. 7 sene önce filan öldü. Kayın babam var sadece. O da artık karışmıyor. Artık ben de yaşımı alınca, özgürleştım. Evimin içindeki aile büyükleri kalmayınca özgürleştım Eskiden olsa, evin çevrilmesi, bulaşığıdı, ütüsüdü, yemeği, temizliği, çocuk büyütmesi işte. Evin büyükleri.. O zaman bi yere gidemiyorsun. Şimdi öyle mi? Değil elbet. Gidiyorum dedim, Geldim (G12).

15 yaşında evlendim. Tek eşinle bir evde kalsan doğru ama ben 20 kişilik bir aileye gelin gitmişim. Hepsi ayrı ayrı. Senden her şey bekliyorlar. Her iş bekliyorlar...ne eğitimi, nereye gideceksin.... Herkesin kayınvalidesi istemez, benim de kayınpeder. Hep biraz söylenirdi. Gocamı da şey yapardı. “sen nasıl erkeksin, kadın el kiridir, yüz verme”derdi. Yani elini yıgadıgında o kir gibi ağır gider. Yani istediğin zaman döversin, istediğin an boşarsın, istediğin zaman söversin. İşte diyim ya, böyle işte. Kayınpederin vefatından sonra her şey çok değişti. işte kocamı da alıştırdım ama insandan ömür gidiyo. Adam edene kadar. Sen de haşat oluyosun. Buraya o zaman olsa nerden gelece. Şimdi kendi başınasın. İstedğini yap. Garışanın edenin yok. Çocuklar büyüdü. Bi İşim gücüm yok. İsteyerek kendim geliyom. (G14).

Evlilik sorumluluğu, küçük yaşta evlenmek. Çocuklar. Eşimin çevresi, ailesi, aile büyükleri... Böyle yani.. Onların içinde kaybolmuştım. Artık eskisi gibi değilim yani. Yaş da ilerledi. İstedğim yere gidebiliyorum. Karşı çıkıyorum. Kendi haklarımı savunuyorum (G18).

Görüldüğü gibi, kadınlar anlatımlarında, ataerkil aile yapılarının, evliliklerinin ilk yıllarında evin dışında herhangi bir eğitim etkinliğiyle ilgilenmelerine engel olduğunu dile getirmişlerdir.

Kandiyoti (1997, s.52); ataerkil aile yapılarında bireylerin aile içindeki konumları ve birbirleriyle ilişkileri yaş ve cinsiyet ekseninde oluşan hiyerarşi içinde zamanla “eşitleyici” dinamik yarattığını, yaşın ilerlemesiyle birlikte bu durumun, kadına “özgürleştirici” etki yaptığını söylemektedir. Kandiyoti’nin bu saptaması araştırma grubundaki kadınların eğitimlere daha kolay katılmalarıyla da örtüşmektedir. Araştırma

grubunda bulunan kadınların ortalama yaşları 36 yaş ve üstüdür. Kadınlar, yüzyüze yapılan görüşmelerde artık hane içindeki engellerin büyük bölümünü aştıklarını, zaman zaman çevresel sıkıntılar yaşansa da eğitime kolaylıkla devam ettiklerini belirtmeleri bu durumu doğrulamaktadır.

Kadınların eğitime devam etme kararında aileden eşlerinin desteğini aldığını söyleyenlerin anlattıklarından örnekler aşağıdaki gibidir:

Ben en çok eşimden destek aldım. Eşim bana şöyle söyledi. Hayatım, bütün kurslar, ne istiyosan gidebilirsin, ama yoruluyosun, bak, yaşımla ilerledi. Elli yaşımı geçtin. Seni yoran, sana stres yapan hiç birşeye kesinlikle izin vermiyorum. Haa ama sen mutlu oluyosan git. İstedigine gidebilirsin. Misal o gün ben sabah ben buraya eşim bana soruyor, bugün de gidecek misin? işiniz var mı? Bu gün tiyatro kursu var mı? Şu var mı? diye .Eşim bana kesinlikle köstek olmadı, destek oldu. Ama eskiden olsa eşim bana böyle demezdi **(G8)**.

İlk zamanlar hiç kimseden destek almadım. Çünkü çevreye bakarsan aman nerden gidiyo, nereden geliyo işte filan. Çocuklarım bak o kadar ogumuşlarına rağmen,3 çocuğum da erkek ya hanımlarına kötü örnek, baba niye salıyon annemi. Otursun evde işini yapsın. işte yemeğini yapsın, bulaşığını yıkasın. Onları da babaları ikna etti. “Siz annenize garişmayın” dedi. İstedigini yapar çünkü benim hanım küçük yaştan evlendi çocuğluğunu gençliğini yaşamadı. Sizi büyüttükten sonra yaşayacak. Bırığın dedi. şimdi sağolsun (eşinden bahsediyor) beni destekledi **(G14)**.

Diyebilirim ki eşim. Ben biraz evi çok seven bir insanım, biraz da titizim. Evde çok zaman harcıyordum, ee bi de kalp ameliyatı geçirdim. Sıkıntıdan tansiyonum da var. Eşim çok sıkıldığımı düşünerek bana hep derdi ki “ekmek almaya gidiyorsan buradaki bakkaldan alma, git Cebeci’den al gel. Sana zaman kazandırıp bir şeyler görürsün gezersin”. Burda da böyle çalışmaları görünce mesela diyelim ki bir kurs açılmış eşim “ona da kayıt olsana bak zamanın geçiriyorsun, daha mutlu oluyosun, iki arkadaşınla konuşursun” diye eşimin çok desteği olmuştur. Mesela saz kursuna katılmayı bana eşim teşvik etti **(G17)**.

Kadınları eğitime devam etme kararında destekleyenlerden bir diğeri de çocuklarıdır. Kadınlar, eğitime devam kararında eşlerinden çok çocuklarının kendilerini desteklediğini ifade ederken, kimi kadının mutluluk gözyaşları içinde, kimisinin gülümseyerek, kimisinin de ses tonu, minik ve jestlerinde bir değişim yaşayarak anlattığı gözlenmiştir. Görüşülen kadınlar bu durumu şu ifadelerle dile getirmektedir:

Çocuklarım benim için çok güzel bir şey olduğunu söylediler çok sevindiler. Ama çok güzel bir şey. “devam et” dediler. Oğlum asla şey olumsuz bakmadı. Oğlum da her zaman çok güzel yaklaştı. Babası izin vermeyince hemen babasının önüne durdu. “Baba annem gidecek” dedi. Evdeki kızım da küçük kızım da destekledi ama Vakfı (ÇKGV demek istiyor) biraz kıskandı. Mesela “artık benimle ilgilenmez oldun, ben eski annemi istiyorum felan” gibi. Çok karşı çıkmadı da böyle sitemleri oldu. En çok büyük kızım (evli olan) destekledi. Çok mantıklı davranır bu konularda. Tabii ben çok istekliydim. Tabii çocuklarım da çok istekli oldukları için eşim bir şey diyemedi. Yani kendine kalsa göndermezdi **(G3)**.

En büyük desteğim benim çocuklarımdı. Bakış açıları.. Annelerinin bişey yapabilmesi onları çok mutlu ediyö. Kızlarımda bana zaten hep destek oldular. Anneciğim devam et, başari biz seninle gurur duyuyoruz...(G9).

Çocuklarımda çok destek veriyorlar. “Anne devam et, sonuna kadar git. Çünkü ora (ÇKGV demek isteniyor) seni daha da düzelitti. Konuşmanı düzelitti. İşte bize karşı davranışını daha da düzelitti”. Şimdi benim bi şeyim var, hep sinirli oluyomuşum demek ki. Çocuklar dershaneye gidiyorlar o zaman. Hem okul hem dersane filan.. Ben vakfa gitmeden sinirli oluyomuşum. Buraya geldiğimde daha sakın oluyomuşum. “Ayy anne kesin bugün vakfa gitmemişsin, anne sen” dedi. “Niye ?” dedim, “çok sinirlisin çünkü”. Ben “niye?” dedim. “Vakfa gidip geldiğin gün daha sakın oluyon, daha anlayışlı oluyon” dedi, çocuklar. Ben hissetmedim onlar etmişler yani çocuklarımda da çok destek verdiler (G12).

En çok kızlarımdan...”Git anne, devam et yani evde ne yapıyorsun kendine.. En azından gidersin kendine bağarsın. Bi arkadaşın olur, bi çevren olur” (G16).

Destekleyen çocuğlarımda oldu. “Git anneciğim zaman geçir. Birşeyler yap. Kafanı dinlendir”. Her iki çocuğum da..(G20).

Yukarıdaki alıntılarda görüldüğü gibi, kadınlar kendilerine verilen aile desteğinin önemli olduğunu belirtmektedir. Buradan hareketle, kadınların eğitime devam etmesi konusunda verilen aile desteğinin önemli bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Bu çıkarımı Sayılan, Yıldız ve Baykal’ın yaptığı çalışma ile de örtüşmektedir (Sayılan, Yıldız ve Baykal, 2017, ss.17-18). Sayılan, Yıldız ve Baykal tarafından yapılan araştırmada, düzenli devam eden kursiyerlerin en önemli desteğı ailelerinden aldıkları (%70) saptanmıştır. Araştırma grubunda bulunan kadınlara ilişkin verilerin, bu çıkarımı desteklediğı görülmektedir.

Eğitime devam kararında aile desteğinin dışında komşu, akraba gibi yakın çevrenin de etkili olduğunu belirten kadınlar olduğu görülmektedir:

En çok komşumdan . Şöyle bişey. Komşum buraya geliyodu. “Evde ne yapacaksın. Yaşın genç. Bak bana, benim yaşım senden daha fazla..Yağmur çamur demeden gidiyorum. Bi şeyler öğreniyorum. Sen niye gelmiyosun? Belki de öğrendiklerinden bir iş bulabilirsin. Kocanın iki kuruşluk maaşına bakıyorsun. Sen hele bi gel, ne demek istediğimi anlayacaksın” diye ısrar etti. Bi gün denemek için geldim. Biraz çekingen davrandım. Gelmekten vazgeçecektim. Yine aynı komşum ısrar etti.” Hele bi devam et, ne dediğimi anlayacaksın” dedi.. Devam ettim. Çok memnun kaldım. Çok sevdim. Bizim evden burası hızlı yürürsen 45 dakika, yavaş gelersen 1 saat.. Yol parası verecek durumum yok. Memnun kalmasam gelir miyim? (G13).

Eğitime katılmamı...en çok o dönemde kız yeğenim buradaydı. Yanımdaydı. En büyük desteğı O verdi. Üniversiteyi bitirmişti ve burada işe girmişti. 2 yıl yanımda kaldı. Çocuklarımda da eşim de destekçilerimden biriydi ama, o dönemde ilk dönemde en büyük desteğı yeğenimden aldım. Üşendiğim zamanlarda devam etmemi çok destekledi (G15).

Komşum işte zorla “gidelim” dedi. Bir gün toplantıya geldik. İlk geldiğim öyle.. (G18).

Anlatılarda da belirtildiği gibi, kadınların eğitimlere devam etme kararında kendileri ve aileleri dışında komşu, akraba gibi yakın çevre desteğinin de olumlu etkileri olduğu görülmektedir. Buradan hareketle aslında dış etmenlere bağlı güdülenmeyle eğitimlere devam etme kararı da kadınların kendi kararları olmasına karşın, kadınların yaşamlarında etkili olan kişilerin de cesaretlendiren tutumunun katılım davranışlarında öne çıktığı söylenebilir.

Kadınları eğitime devam etmesi konusunda teşvik eden bir diğer etki ise, ÇGKV'nin kurumsal işleyişten kaynaklı yönlendirmeleri ile sunduğu olanakların belirleyici rol oynadığı görülmektedir. ÇGKV'nin eğitim etkinliklerini duyurmanın dışında kadınların henüz hissedilmemiş eğitim ihtiyaçlarını görünür hale getirerek bu tür eğitimlere katılmaya ikna etmede önemli bir etkisi olduğuna ilişkin görüş bildiren kadınların ifadeleri aşağıda verilmiştir:

Ben önce güzellik uzmanlığı kursuna katılmak istemiştim. Vakıf bana buradaki projelerini ve eğitimlerini anlattı. Beni güzellik uzmanlığı kursu dışındaki eğitimlere yönlendirdi. İşte bu eğitimlerden sonra sınavla başarılı olanlara “iş danışmanlığı” ve “eğitmenlik” görevi yaptıracaklarını söylediler. Yani bir sonra gelen kadınlara ücret karşılığı ders verecektik. Bir de kadınları bir hafta yurt dışına götürüleceklerdi. Tabii sınavı başarırsan. Vakfın eğitimi ve ilgisi daha önce gittiğim hiçbir kursa benzemiyordu. Çok değişikti. Etkilendim. Bir de Vakıf yöneticileri bu eğitim projesi kapsamında gelmemi çok teşvik ettiler. Çok ilgilendiler benimle. Ayrıca en önemlisi ders gördüğümüz sırasınca kreşte bakılıyordu çocuklar. Ücretsiz bakıldı. O dönemde çocuğum 6 yaşındaydı. Çocuklar bize yapışmış durumda ya..Vakfın o dönemde kreş yönü çok iyidi. Yani o yönü iyiydi. Matra projesi kapsamında kreş açılmıştı **(G1)**.

Vakfın katkısı oldu. Yani Vakfın sorumlusu hoca. İlk geldiğimde çok güzel karşıladı. Elini uzattı. Misafirlğe gidersin ya aynen öyle işte. Didi ki “Hoşgeldiniz” didi. Elimi sıkı. “Bura hepinizin. Sizin için eğitim veriyoruz. Çekinmeyin. Gelin” didi. Böyle yavaş yavaş ne yaptıklarını ne yapacaklarını didi bi güzel. Çok hoşuma gitti. Değer verdi. Evde görmediğim değeri .. Bi de misal birimizin bi derdi mi var. Psikologa mı ihtiyaç var. Hemen çaresine bakıyodular. Misal Tiyatro gibi, bağlama kursu gibi ayrıca gurs mu istedik arkadaşlarla. Onunla da ilgilendiler. Eğitimler devam ederken Vakıf bir yerlere panellere toplantılara götürdüler bizi. Böyle yerlerde başta biz heyecandan bi şey konuşmayı bilemezdik. O kadar çok panellere ney götürdüler, gittik ki o kadar panellere toplantılara gittikçe söz hakkı istemeyi bildik. Heveslendik. Bu da devam etmemizi etkiledi **(G8)**.

Önce ben boyama kursuna katıldım. İlk geldiğimde boyama kursuna girdim. Ama bana hiç cazip, hitap etmediği için sürdürmedim.... Bir-kaç hafta geldim, boyama kursunu yarım bıraktım. Burada koordinatör hocamla tanıştım. “Kızlar böyle böyle bir eğitim programımız var. Lütfen bizim çarşamba günleri toplantımıza katılın” dedi. Bir yukarıya çıktım, daha inemedim ben aşağıya **(G9)**.

Vakfın açıldığını, bizim için açıldığını” söylediler. “Birçok konuda eğitim vereceğiz, meslek kursu açıyoruz niçin gelmiyorsunuz ? para ödemeyeceksiniz,

hadi buyrun gelin. Bilgi alın, çayımız da var. Buyrun gelin bir çay içelim, konuşuruz, burası sizin için” dediler. Candan dediler... (G11).

Burada koordinatörle tanıştık. Bizlere yapacaklarını eğitimleri anlattılar. Hepsi bizim için yapılacaktı. Bizler de işin içinde olacaktık. Bizimle beraber sıfırdan bir kurum yaratmak istediklerini söylediler. Yani el birliği ile çalışacaktık. Gerçekten de öyle oldu. Bizim aklımıza gelmeyen çok faydalı eğitimler aldık. Ondan sonra buranın müptelası oldum. Uzun yıllardır asla buradan vazgeçemiyorum. Mümkün değil yani, bura benim kesinlikle ikinci evim. Kesinlikle.. Huzur duyuyorum burda. Rahatım ya bilmiyorum. Kendimi çok iyi hissediyorum burda...(G18).

Koordinatörün ısrarı oldu. Israrı değil de yani “katılırsan senin için iyi olur” diye söyledi. Burada yapılan eğitimleri anlattı. Paket programlar biçiminde yapılan eğitimlerin özelliklerini anlattı. “Bu projelere katılan kadınlarla birlikte çalışıyoruz, birlikte üretiyoruz” diye söyledi. Diğer kurslardan çok farklıydı. Çok hoşuma gitti (G21).

Halk eğitiminde katılma konusunda araştırma yapan Ayhan’ın bir halk eğitimi kurumunun çevre ve bireylerce henüz “hissedilmemiş” ihtiyaçlarını hissedilir hale getirme görevi olduğundan söz etmektedir (Ayhan, 1988, s.16). Kadınların anlatılarından yola çıkarak, ÇKGV’nin kadınların eğitime katılmaları konusunda etkili olduğu kadar, kadınlarca henüz “hissedilmemiş” eğitim ihtiyaçlarını da hissedilir hale getirdiğine işaret eden eğitim konularına yöneldiği görülmektedir. Buradan hareketle, genel bir değerlendirme yapıldığında, yetişkin eğitiminde salt eğitimin düzenleniyor olmasına değil, hangi konulara öncelik verildiği de önemli bir gösterge olarak okunabilir. Yukarıdaki anlatılar incelendiğinde ÇKGV’nin kadınların eğitim yoluyla güçlenmesini hedef alan uygulamalara yöneldiği söylenebilir.

Katılım Engelleri ve Başetme Stratejileri

Kadınların Eğitime Katılmada Yaşadığı Güçlükler

Yetişkin eğitimi uygulamalarında eğitime katılmada yaşanan güçlükler aynı zamanda bir katılım engeli olduğu varsayıldığından kadınların eğitime katılım sürecinde karşılaştıkları güçlükleri bilmek politika ve uygulamaların geliştirilmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle kadınların bu tür eğitimlere katılmada yaşadığı güçlüklerin ortaya çıkartılması önemli unsurlardan biridir. Bu amaçla araştırma grubunda bulunan kadınlarla gerçekleştirilen görüşmelerde eğitimlere katılmaktan dolayı yaşadığı güçlükler ve bu güçlüklerle baş etme stratejilerine ilişkin konular üzerinde durulmuştur.

Bu bağlamda araştırmaya katılan kadınlara, eğitime katılmada güçlük çektiniz mi? Yaşadığınız güçlükler nelerdir? Ayrıca kadın olmaktan kaynaklanan güçlükler çektiniz mi? soruları yöneltilmiştir.

Kadınların soruya verdikleri yanıtlar Tablo 23'te verilmektedir.

Tablo 23

Kadınların Eğitime Katılmada Yaşadığı Güçlükler

Yaşadığı Güçlük	Frekans*
Güçlük yaşamadı	7
Aile Fertlerinin Karşı Çıkması (Eşi ve Çocukları)	8
Akrabaların/ Komşuların Yadırgaması/Alay Etmesi	4
Ev İşleri ve Çocuk Bakımı	3
Uzak Olması	1

*Soruya birden fazla yanıt verilmiştir.

Eğitime katılmada herhangi bir güçlük yaşamadığını belirten yedi kadından biri olan bekâr görüşmeci, “hiçbir sorun yaşamadığını” ifade etmektedir. Diğer ikisinin bir kamu kurumundan emekli olan görüşmeciler olduğu belirlenmiştir. Kadınların anlatılarından ve araştırmacının yaptığı gözlemlerden yola çıkarak, bu görüşmecilerin gelir getirici bir işte çalışmış olması nedeniyle ekonomik bağımsızlıklarını kazanmış olmaları, üniversite mezunu olmaları, diğer katılımcılara göre daha iyi yaşam koşullarına sahip olmaları gibi özellikleriyle özgüven sahibi kadınlar olduğu görülmüştür. Bu nedenle eğitime katılmada bir güçlük yaşamadıkları saptanmıştır. Güçlük çekmediğini söyleyen diğer kadınların aşağıda yer alan anlatımları incelendiğinde, aslında ailedeki cinsiyet rollerini pekiştiren işlerini yaptıkları takdirde eğitime katılabildikleri anlaşılmaktadır:

Çok erken kalkarım. Saat benim her şeyim olmuştur. Mesela şu saatten şu saate kadar şunu bitirmem lazım. Mesela bulaşık yıkayacağım ama 15 dakikada. İşte bunu yapmam lazım şu kadar dakika. Mesela yarım saatte evimi toparlamam lazım. Yani çok düzenli çok programlı olmam lazımdı. Vakfa da ben her sabah işimi bitirip gidiyordum. Evimin işini hiç bir zaman ihmal etmedim. Onun için de bir güçlük çekmedim. Ev işlerini ihmal etsem olamazdı (G3).

Eğitime gelirken bir zorluk olmadı. Kadın olmanın şu zorlukları var. Kadınsın işte hiçbir şeyi misal olarak yemeğin yapılacak, çamaşır yıkanacak bunlar koştur koştur. Koştur hepsine yetiş, sonra eğitime gel (G8).

Hayır. Güçlük çekmedim. Çünkü bana düşen işimi yapıyorum. Evin düzeni bozulsa ne bileyim; yemek, temizlik gibi şeyler yapılmamış olsa sorun olurdu. Ev işleri aksamadığı için.. Aksasaydı bilmiyorum vallahi, hiç denemedim (G10).

G12 ise, ÇKGV'nin evine yakın olması ve herhangi bir ücret verilmediği için eğitime katılmada bir güçlük yaşamadığını ifade etmektedir:

Para durumu olsaydı gelemeydim. Vakfa yakın oturduğum için geldim, gittim. Hiç bir güçlük çekmedim. Yol parası yoktu. Eğitimler hangi saatte olsa geldim gittim. onun için hiçbir güçlüğü olmadı (G12).

Yukarıdaki anlatılar incelendiğinde, kadınlar bu tür eğitimlere katılmada bir sorun yaşamadıklarını ifade etseler de, kendilerine atfedilen toplumsal rollerini örneğin evdeki görevlerini yapmak koşuluyla katıldıkları görülmektedir. Bu durumun kadının geleneksel rollerini içselleştirdiğine ilişkin bir yapının yansıması olduğu söylenebilir.

Kadınların, bu tür eğitimlere katılmada yaşadığı güçlükler içinde en çok belirtilen güçlük, aile fertlerinin karşı çıkması olduğu görülmektedir:

İlk önce eşimle. Yani ne bileyim eşim gitmemi istemiyordu. İşte evi yada çocuklarımı çok küçük olması falan gibi sorunlar yaşadım. Kadın olarak genelde yani tahmin ettiğimiz sorunları yaşıyorsunuz. Sonuçta bazı olayları değiştiremiyorum. Hem evi ihmal etmeyeceksiniz. Ne olursa olsun evdeki işler bize bakıyo. Hem de çocuklar yine bize yapışmış durumda. Yani ne bileyim eşim gitmemi istemiyordu (G1).

Evet. Eşim önce karşı çıktı. Sen bir şey yapamazsın dedi ilk etapta. Sürekli engelledi Valla bilmiyorum herhâlde ekonomik özgürlüğü ele geçirirse kadınların değişeceğini mi tahmin etti artık (G6).

Fazlaca bir güçlüğüm olmadı başta. Bu konuda çocuklarım git dedi. Çok destek oldular. Ama kocam, o kadar pek sıcak bakmadı tabii. Sorguya çekiyormuş gibi orda ne yapıyorsunuz? Kocanıza karşı gelmeyi mi? öğreniyor sunuz? Şöyle böyle deyip durdu. . Erkekler, kadınlar dizimin dibinde olsun, evde otursun derler. Benimki de öyle düşündü. Sonra ben sürekli gitmeye başlayınca evde bir facia. Eşim karşı çıkmaya başladı. . Laf söz olur da. Efendime söyliyeyim. Yok kar yağıyor da. Yağmur yağıyo da. Ne işim varmış da. Ondan böyle şey yaptı. Kocam böyle yapınca Ama işte bilmiyom. Kocam da ne kadar kabuğundan çıksa da eski gelenek görenekleri biraz sürdürmek istiyö. babadan gördüğünü. (G20).

Güçlük çektim tabii. Çocuklardan ve eşimden dolayı çektim. Benim buraya zaman ayırmam onların çoğu zaman işine gelmedi. Eğitimler sabah 9'dan akşam 5'e kadar sürüyordu. Bazen bu süreyi ben burda hemen hemen tüm günümü burda geçiriyordum. Ev işlerini daha doğrusu onların beklentilerine yeterli zaman ayıramıyordum. Bu da onlara sıkıntı yaratıyordu tabii. İstemiyorlardı. Yani eğitime gelmemi değil, kendi hizmetlerinin eksik olmasından dolayı istemiyorlardı. Ben de aman onların şeyleri hizmetleri eksik kalmasın diye devam edeyim diye başlangıçta özel bir çaba harcadım tabi (21).

Bu anlatılar açıkça göstermektedir ki, kadınlar eğitime devam ederken aile fertlerinin olumsuz tutum ve davranışlarından kaynaklı güçlükler yaşamışlardır. Bu durum, ataerkil aile kültürünün devamı olarak değerlendirilebilir. Kadınların eğitimlerine devam etmek için çözüm üretmeye çalışmaları ise dikkat çekicidir. Bu da göstermektedir ki, eğitimin kadınları güçlendirme bağlamında temel bir araç olarak kullanılması durumunda önemli bir katkı sağlayacağı gözardı edilmemelidir.

Kadınların eğitime katılmada yaşadıkları bir diğer güçlük ise akrabalarının, komşularının yadırgaması, kınaması ya da alay etmesi gibi tutumlara maruz kalmalarıdır:

Valla ben şunu yaşadım buraya geldiğimde ama komşularımın hepsi benimnen alay yapmış gibi yaptılar. Toplandılar, toplandılar sen oraya gidiyo. Kaç yaşında kadın didiler. Ev halkından kimse bişeyler dimesi de. Komşular didi işte. Önce pek üzüldüm, onlar “nereye?” diye sorunca işte şura bura didim **(G8)**.

Eşimden ve çocuklardan bi güçlük çekmedim. Komşu ve akraba çevresi. En çok da kadınlar. İşte yani. Ben yeni geldiğim zaman “nereye gidiyon” “nerden geliyon” “ay biz anlamadık” diyen tepkiler çok aldım. Dalga geçende var, kıskananda var. Zamanla insanların bakış açısı değişti. Şimdi bazıları isteyen de var sizi, kıskananda var. Amaaaan...sen olmazsan hakkımızı kim savunacak bunu da eltim diyo kayınının eşi. Ya demek istediğim. Dalga geçende var, kıskananda var. İnsan ister istemez darda kalıyo. Sonuçta her zaman gördüğün insanlar. Bazen ev halkını bile etkiledikleri oluyodu. Önemli gibi gözükme de önemli **(G9)**.

Yaşamaz olur muyum? Olmaz olur mu? Akriba, eş, dost.. beni çok bunalttılar. Bu gün sana geleceğiz, bana gelemesiniz, niçin? Benim kursum var. Ne bu ya, bu yaştan sonra bide kurs çıktı çıkarken falan diyorlar. Olur mu ya ben çok faydasını görüyorum yani isterim sizlerde gelin. Gelmezler. Gündüz saat 11,30 olmuş, hâlâ yatıyorlar. Ya yatmakla bişey yapamazsınız, gelin sizde katılın. Onu da yapmazlar. Beni çok bunalttılar. Beni bunalttılar ama kendilerinin de bi şey yaptığı yok. Eğitimlere başladığımda bana çok laf söylüyolardı. Amaçları evde oluyım, çat kapı gelsinler, gitsinler. Bi de benim yaşımdaki bi kadının bu tür eğitimlere katılmasını, çok yadırgadılar **(G16)**.

Eşimin bi akrabası aa dedi 40 yaşında kadın. Kursu mı gidiyosun? Hani yakıştıramamış gibi söyleyince, insan ister istemez biraz sinirlendim. Ama ben dedim ki “evet gidiyorum beğenemedin mi” dedim. Aynen böyle konuştum. Kocamın ailesi bişey demiyo da sana ne oluyo dedim Çok bozuldu. Yani cevabını verdim **(17)**.

Çekmedim ama. Arkadaşlarım, komşularım, evet tabi tabi onlar ya niye gidiyosun? diyorlardı bana. Sen niye gidiyosun ki ? senin çocukların büyük. Orda madem eğitimse küçüklere veriliyor. Sen neden gidiyosun diye bana karşı çıkıyorlardı. İşini gücünü bırakıyorsun diyordu komşularım. Evet evet, ailemde karşı çıkıyodu. Kardeşlerim mesela yeri geliyodu, annem mesela böyle şey tepki gösteriyorlardı bana. Sen oraya gidiyosun diye **(G18)**.

Araştırmacının gözlemi ve kadınların bulunduğu koşullar dikkate alındığında, geleneksel ilişkilerin sürdürüldüğü bu kesimlerde, eğitime katılan kadınların çevreleri tarafından alay ya da yadırgama gibi sözlü ifadelerle muhatap oldukları anlaşılmaktadır. Kandiyoti bu durumun, kadınlar arasında gerilime yol açtığını ve bu algılama biçiminin toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretimine hizmet ettiğini belirtmektedir (Kandiyoti, 1997, s.47). Dolayısıyla kadınların mücadele etmesi gereken bu gibi engellerin, eğitime katılım veya devamı etkileyen önemli faktör olduğu düşünülebilir.

Kadınlardan bazıları aile sorumlulukları gibi rollerinin yanı sıra özellikle bakmakla yükümlü olduğu küçük çocukları ve ÇKGV’nin evine uzak olması nedeniyle eğitime katılmada güçlük yaşadığını belirtenler olduğu görülmektedir.

Çocuklarımın çok küçük olması falan gibi sorunlar yaşadım (G1).
Evim buraya uzak. Dolmuşa binecek para yok. Mecburen yol yürümek zorunda kalıyorum. Her eğitime gelişimde bir saate yakın yol yürüyorum. Geliş iyi de, gidiş çok zor. Bu da İnsanı bayağı yoruyor (G13).

Genel bir değerlendirme yapıldığında, kadınların bugünkü sosyo-ekonomik düzeylerini yapılandıran ataerkil aile yapının, eğitim almak isteyen kadınların yaşadığı güçlüklerin temelini oluşturduğu açık bir biçimde görülmektedir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesinde kadınların güçlenmesinin önemli bir ayağı kabul edilen “eğitim” konusuna odaklanılması gerektiği söylenebilir.

Kadınların Eğitime Katılmada Yaşadığı Sorunlarla Baş Etme Stratejileri

Kadınların, eğitime katılmada yaşadıkları sorunlarını hangi yollarla çözebildiklerini anlamaya yönelik olarak “eğitime devam ederken yaşadığınız sorunlarla baş etmede ne tür stratejiler geliştirdiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Kadınların soruya verdikleri yanıtlar Tablo 24’te verilmiştir.

Tablo 24

Kadınların Sorunlarla Baş Etme Stratejileri

Stratejileri	Frekans*
Karşı Çıkanları /Eşini/ Çevresini İkna Etme	7
Ev İşlerini Aile Bireyleriyle Paylaşma	5
Erken Kalkarak/Plan ve Program Yaparak Ev İşlerini Aksatmamaya Çalışma	6
Sorun Yaratan Kadınları ÇKGV’na Davet Etme	4
Alaylara/Eleştirilere Aldırış Etmeme	2
Kazandığı Parayı Eşine Verme/Zor Olan Yemek Yapma	2

*Soruya birden fazla yanıt verilmiştir.

Tablo 24’de yer alan veriler kadınların yaşadığı sorunlarla başetme stratejilerinin tek olmadığını ortaya koymaktadır. Araştırmacının yaptığı yüz yüze görüşmelerde kadınların çoğunluğu kendi eğitim durumlarını yetersiz gördükleri için, kendilerine sunulan bu eğitimi kaçırılmış bir fırsat olarak değerlendirdiklerini belirtmişlerdir. Bu bakış açısı kadınların yaşamında eğitimin önemine işaret etmektedir. Bu nedenle eğitime devam edebilmek için yaşadıkları güçlüklerle başetmede çeşitli stratejiler kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 24 incelendiğinde kadınların eğitime devam edebilmek için mücadele ettikleri görülmektedir. Bazı kadınların karşılaştığı sorunlarla baş etmede kullandığı

stratejilerinden biri, karşı çıkanları ikna gibi sözel stratejilere başvurdıkları anlaşılmaktadır. Kadınların ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

Eşim önce karşı çıktı. ...Ben de işte başlangıçta gizli geldim eğitimlere çoğu kere. Sonra söyledim kendine (eşine). “Böyle böyle bir kurs varmış” diye. “Kredi hakkımız varmış işyeri açma falan” deyince biraz ikna oldu. Bir de “yemek öğreneceğim değişik yemek” dedim. İkna oldu **(G6)**.

Bana köstek olanlar vardı. Özellikle ailem ve çocuklarım. Bunu net söylüyorum. Gerçekten herkese de söylüyorum şikayet gibi. Gitmemi istemediler. Kocaman kızım ben çok oldum zaten. 24 yaşında. Okuyan bir kız. Bana “anne oraya gitmeyeceksin” dedi. Amaç beni evde tutmaktı. Çok üzüldüm. Bu eğitimleri çok istiyordum. İnat ettim “gideceğim” dedim. Baktım kavga etsen olmuyo. İşler karışıyor. Destek vermeyen eşimi ve kızımı İkna etmeyi düşündüm ben de. Önce ikna etme yoluna gittim zaten. Önce ikna yoluna gittim anlattım eşime de çocuğuma da anlattım. İşleri aksatmamaya gayret edeceğim. Çocuklarıma da, eşime de aynı şekilde. Yemeğiniz aksamayacak zamanından önce evde olacam işte. “Yemeğinizi yapacam, eğitime gidiyorum diye, işte bunu aksattım, ağırlık falan olur demeyecem” dedim. “Herşeyi yapacağım”, dedim. Özellikle ilk başlarda 3 ay 5 ay diyim, yani eşimden önce yani onun gelme zamanından önce evde oldum. Yemeklerini, ütülerini yaptım. Evde ne iş varsa aksatmadım. Eğitime gidiyorum benim için ağırlık olur demedim **(G7)**.

Ya ben burada çok mutlu olduğumu onlara (ailesinden bahsediyor) aşıladım. Buradan bir şeyler öğrendiğimi, çok mutlu olduğumu onlara anlattıkça onlarda kabullendiler. Şimdi çok güzel **(G18)**.

Başta dediğim gibi çocuklar bana destek olsalar da. Kocam, sürekli gittiğimi görünce evde bir facia. Baba şikayet edince onlar da işte mırıldanıp durdular. Evli büyük kızım söyledi. “Anne evde şey çıkmasın” diye. Yok dedim ben kızıma “gideceğim” dedim. “Şimdiye kadar ben sizin eğitiminiz, şununuz bununuz, yok ortaokulunuz, liseniz. Hiçbir yere gidip-gelmedim. Siz rahat edin diye, ben kapıya çıkmadım” dedim. “Şimdi hepiniz büyüdünüz. Ama ben gideceğim, evimin işini de yapıyorum.” dedim ev halkına. Dedim ve gittim. Çok da iyi oldu. Ondan sonra da biraz daha kendimi iyi rahat hissettim. Böylesi daha iyi. Eşim de çocuklar da şimdi bana daha çok saygı duyuyo **(G20)**.

Aileden dolayı, eşimden, çocuklarımdan dolayı. Benim buraya zaman ayırmam onların çoğu zaman işine gelmedi. Çünkü ev işleri aksayacak diye korktular. Zaten üniversiteye giderken evlendiğim için eğitimim yarım kalmıştı. İçimde bir yaradır o. Eşime de söyledim. “İşler aksamaz, boşuna uğraşma bu sefer gideceğim” dedim. Baktı ki kararlıyım. İkna oldu. Çocuklarla da konuştum. Onları da ikna ettim **(21)**.

Kadınların yukarıda verilen anlatımları incelendiğinde, kadınlar eğitimlere katılabilmek için evdeki işlerini yapmak koşuluyla bile olsa, bazen eşlerini, bazen de çocuklarını bu sefer ikna ederek direnme stratejisi geliştirdikleri görülmektedir. Aile ve ev içi sorumluluklar karşısında güçlü bir pazarlık konumu elde eden bu kadınların direnme stratejilerinin güçlenme ile doğrudan ilişkisi olduğu iddia edilebilir.

Kadınların yaşadığı sorunlarla baş etme stratejilerinden bir diğeri de ev işlerini aile bireyleri ile paylaşma olduğu görülmektedir:

Mesela sabah kalkıyorum “herkes odasını toplayacak”. Ben tamam annenizim ama “ben sizin hizmetçiniz değilim” diyorum. Kızlarıma. Yani bunu yaşantımda da değiştirdim. Hem eşime diyorum: “Ben senin eşimim. Bazı şeyler var ama asla” diyorum, “bana asla hizmetçi gözüyle bakmayacaksın. Senin işin ayrı benim işim ayrı yapmam” denilmeyecek. “Tamam yapmamız gereken işlerimiz farklı farklı. Bu yani elbette yeri gelince sen de makinaya bulaşığı koyacaksın ama sen diğer yeri yaparken ben bulaşığı korum” yani bunu yaşantımda da değiştirdim **(G15)**. Zamanla eksiklikler çıkmaya başladı. Evde eksik kalan tarafı siz yapın diye karşı çıktım aileme.. Alıştılar zamanla. Onlar da alıştı. Öyle devam ettiriyoruz şimdi. Eksiklerini kendileri tamamlıyorlar. Mesela ben akşam 5’te gittiğimde eve, hani en azından çocukların okuldan geldikten sonra odalarını topladığını görüyorum. Ya da acıkmışlarsa kendi başlarına yemeklerini hazırlıyorlar. Daha önce hep hazır yemeğe geliyorlardı. Birkaç kere bulamayınca hazır yemeği kendi başlarının çaresine baktılar. Çok yardımcı değiller bana bu konuda . Çok destek değiller ama köstek de olmadılar **(G21)**.

Araştırmacının gözlemleri ve kadınların anlatılarından yola çıkarak kadınların eğitim olanaklarından yararlandıkça aile içi rol dağılımında farklılaşma talep etmeye başladıkları, bunun da güçlenmeyle ilgisi olduğu söylenebilir.

Kadınların, eğitime devam edebilmek için yaşadıkları sorunlarını çözmeye yönelik stratejilerinden bir diğeri de, erken kalkarak ya da günlük plan ve program yaparak ev işlerini aksatmamaya çalışmak olduğu görülmüştür. Kadınların anlatılarından örnekler aşağıda verilmektedir:

Hayatımı planlamayı öğrendim. Önceden geç kalkardım. Tembellik yapardım Eğitime başladığımdan beri hayatımı planladım. Geç kalkmıyorum. İşlerimi sabah erkenden yapıyorum. Şimdi daha faal oldum **(G13)**.

İşlerim aksamasın diye daha çok, çok daha çabuk yaptım. Çalışan bi bayan nasıl akşam ki işini sabaha bırakmıyor. Ben de aynısını yaptım. Eşime sabah herşeyini hazırlardım sofrasını. Çaydanlığa çayını atardım. Sen kahvaltını yap diyodum **(G10)**.

Evin yemeğini, bulaşığını, ütüsünü hiç eksik bırakmadım. Eksik kalsa sorun çıkardı **(G11)**.

İşte sabahdan yemeğimi filan yapıyodum, hazırlıyodum. Çocuklarım okuldan gelecekse onların yemeğini hazırlıyodum. Gidecekleri gönderiyodum. Geliyodum buraya, 4 te geri eve gittiğim için bi sıkıntım olmadı. Eşim gelmeden evde oluyom. Sonrasında evde düzenimi kurdum. Kurslara göre kendimi ayarlıyom **(G12)**.

Kayınpederim sağolsaydı engellerdi, gelemedim. Şimdi hiç güçlük çekmeden geliyom. Hesabım gocama **(G14)**.

Anlatılarda görüldüğü gibi, kadınların, aile işleyişinin geleneksel düzenini bozmadıkları ölçüde eğitime katılabildikleri anlaşılmaktadır. Araştırmacının gözlemi ve anlatılanlardan yola çıkarak, sorunlarla baş etmede bu stratejiyi kullanan kadınların bilinçli olarak kendi cinsiyet rollerinin sınırları dahilinde mücadele etmeyi tercih ettikleri söylenebilir.

Kadınların, yaşadıkları sorunlarla baş etme stratejilerden bir başkası da sorun yaratan kadınları ÇKGV'ye davet etme olduğu görülmüştür. Kadınların anlatılarından örnekler aşağıda verilmektedir:

Çevreden bazılarının aman ne gereği var zaten emeklisin bu yaştan sonra gidip de ne yapacaksın ne olacak diyorlardı. Onlara emekli olunca da eğitimin devam edebileceğini anlatmaya çalıştım. Onları tanıdıkça, kocaları tarafından kaba davranıldığını öğrendikçe çok etkilendim. Bu eğitimler aracılığıyla acı da olsa çevremde bana saygılı davranan erkeklerin evlerinde kadınlarına aynı saygıyla yaklaşmadıklarını öğrendim. Denge benim için önemlidir. Kadın hakları olmasına rağmen yani eşitlik konusunda çok boşluklar olduğunu fark ettim. Bu nedenle birkaç kişinin de ÇKGV'ye gelmesine vesile oldum (G4).

Sıkıntı yaşıtan çok meraklı komşularımı ve akraba çevremdeki kadınları buraya çağıra çağıra. Eğitim programlarına çağırdım gezilere çağırdım aşure günlerine çağırdım, eğlence programlarımıza çağırdım korumuz var korumuzun şeylerine çağırdım, tiyatroma çağırdım. Göre göre onlar da anladılar. Bakış açıları değişti. Bu yaşta kadın kısmı gider mi bi yere diyorlardı. Otur evinde diyorlardı. Alıştılar. Benim yaptıklarımı, başarılarımı gördükçe sesleri çıkmadı. Takdir etmeye başladılar (G9).

Eğitimlere başladığımda bana çok laf söylüyolardı. Derken ben gezdim, böyle tanıdığım kişilere. Sizde katılın ya, sizde bişeyler öğrenin. Yani şurda bişey öğrensinler boş durmasınlar diye. O saatte gittiğimde herkes yatıyordu saat 11 buçuk olmuş. “Ya yatmakla bişey yapamazsınız gelin sizde katılın” dedim. Yok gelemezlermiş. Bi sürü bahane. Çok gittim. Çok anlattım burayı. Sonra sonra geldiler. Bana hepsi şimdi teşekkür eder (G16).

İşte çevremde sorun yaratan kadınlara anlatarak bunları, konuşarak çözdüm ben. Burda öğrendiklerimi, yaptıklarımı anlattıkça, gördükçe bana baktılar. Ondan sonra da onlar da gelmeye başladılar. Bana karşı çıkanlar da gelmeye başladı (G18).

Anlatılarında görüldüğü gibi, kadınların sorun yaratan kadınlara güven ve yakınlık duygusu oluşturarak bağlantı kurmaları ve deneyimlerini onlarla paylaşmak için katıldıkları eğitime davet etmeleri dikkat çekicidir. Özellikle bugüne kadar ev kadını olarak yaşamını dar bir çevrede sürdürmüş kadınların kendilerine sorun çıkartan kadınlarla konuşarak onları eğitime dâhil etmeleri, katıldıkları eğitimin onları güçlendirdiklerine ilişkin önemli bir veri olarak okunabileceği söylenebilir.

Çevreleri tarafından yaşları üzerinden yapıldığı görülen yadırgama ya da alay gibi sözlü ifadelerle maruz kalan kadınlar olduğu saptanmıştır. Bu sorunlara muhatap olan kadınların geliştirdikleri stratejiye ilişkin anlatımları aşağıda verilmektedir:

Daha önce dedim ya benim yaşındaki bi kadının bu tür eğitimlere katılmasını, çok yadırgadılar. Çok laf söz söylediler. Önce konuştum. Siz de gelin dedim. Bazıları geldi buraya. Gelmeyenlerin ne dediğini duymazdan geliyorum. Önemsemiyorum artık. Tavrımı açıkça koydum. Ya iyi de oldu. Artık bana bişey diyemiyolar. Tavrımı gördüler. Ben böyle görüyorum bilmiyorum (G16).

Eşimin bi akrabası kursa gittiğimi duyunca aa dedi kaç yaşında kadınsın kursa

mı gidiyosun? Hani yakıştıramamış. “Evet” dedim. “Beğenemedin mi? Ailem bi şey demiyo da sana ne oluyo” dedim. Çok bozuldu. Yüz versem daha çok konuşacaktı. Ağzının payını verdim ki bi daha konuşmasın (17).

Çevreleri tarafından yaşları üzerinden yapılan yadırgama ya da alay gibi ifadeleri içeren sorunlara muhatap olan kadınların geliştirdiği mücadele biçiminin aldırış etmedikleri yönünde olduğu görülmektedir. Geleneksel ilişkilerin sürdüğü bu toplumlarda kadınların hayatı genellikle akraba çevresi ve yakın komşuları ile sınırlı olduğundan bu tür sorunlarla karşı karşıya olacağı söylenebilir.

Tablo 24 irdelendiğinde, kadınların eğitime devam edebilmek için yaşadığı sorunlarla başatme stratejilerinden bir diğeri de kazandığı parayı eşine vermesi ve eğitime geldiği günlerde eşi için zor bir yemek yapması olduğu belirtilmiştir.

Mesela eşim ben eğitime devam ederken para kazanmamın ee mesela onda bir şeyi başladı. Aylık maaş alıyordum. Matra Projesinde görev aldığım için aylık bine yakın. Bazen çıktığımız anket parasını alıyordum. Bu para hem onun hoşuna gidiyordu. Sonuçta eve katkıda bulunuyordum falan, ama bu sefer de bu kadın iyice parayı da eline aldı diyebiliyordu. Çünkü yani önceden alacağım para ufak tefek oluyordu. Şimdi belli bir gelirim de olunca onu iyice beğenmeyeceğimi söylemedi de yaşadı kendisi. Yani konuşmuyor. Kapris kapris... anlatılır gibi değil.. Yine sorunu çözmek bana kalıyordu. Mesela ben ona birlikten güç doğacağını ya da sen bir maaş, oysa bir evde iki kişinin maaşı olunca daha da başarılı olacağımızı, almak istediğimiz şeylere daha kolay ulaşacağımızı benim paramın da onun parası olduğunu hissettirebilmek yatıyordu. Bunun için parayı onun eline veriyordum. Onun bankasına kendisi yatırsın diye. O bankacı olduğu için benim daha iyi yatırım yapmam için o yönlendiriyordu. Yani onun eline veriyordum. O yönlendiriyordu. Senin benim param yok gibisine ona hissettirdim. Yok ben de kazanıyorum, ben de yapıyorum imajına hiçbir zaman girişmedim (G1).

Gelip gitme konusunda bir güçlüğümlü olmadı ama. Mesela bir yere gittim. Eşim çok zor bir insan. O gün çok zor bir yemek yapmam lazım. O gün eğer kolay bir yemek yaparsam ben gittiğim için kolay bir yemek yaptım ona. Hıı... tabii dışarı gittin bunu yaparsın ya o gün evde bu vardı, ben bunu yaptım. O gün özenle zor bir yemek yapardım eşime ki, hani gittin de bana bunu çıkardın demesin diye.. Mesela bu eğitime gelince de (G3).

Kadınların, eğitime devam edebilmek için yaşadığı sorunlarla başatme stratejilerden bir başkası da eşlere karşı verilen mücadelede kocalarının egolarını yüceltmek olduğu görülmektedir. Araştırmacının gözlemi ve yüz yüze yapılan görüşmelerden yola çıkarak, kadınların bu davranışlarının nedeni, belli bir hareket alanına sahip olmak için bu türden direnme stratejileri yaptıkları söylenebilir.

Genel bir değerlendirme yapıldığında, eğitim almanın kadınlar ve ailelerinde etkin bir değer olmasına karşın, bazı kadınların eğitime devam etmek istediğinde engelle karşılaştıkları ve bunu engellemek isteyenlere karşı da bir direnme stratejisi geliştirdikleri

görülmektedir. Direnmenin güçlenme ile doğrudan ilişkisi vardır. Başka bir ifadeyle güçlenen kadınlar direnebilir. Yüz yüze yapılan görüşmelerde de kadınlar araştırmacıya direnme konusundaki stratejilerinin eğitime geldikten sonra yaptıklarını ifade etmişlerdir. Araştırmacının gözlemi ve kadınların anlatımlarından yola çıkarak ÇKGV'deki eğitimlerin bazı kadınların güçlenmelerine daha fazla bazılarında daha az katkı sağladığı söylenebilir.

Eğitsel Süreç

Kadınların eğitsel sürece ilişkin değerlendirmeleri bu başlık altında verilmektedir. Eğitim yoluyla güçlenme denildiğinde eğitimin tüm etkileşim alanı birlikte düşünülmelidir. Bu nedenle eğitim programlarının düzenlenişi ve uygulanışı gibi eğitsel süreçlerin analiz edilmesi önem kazanmaktadır. Bu bağlamda araştırma grubunda bulunan kadınların ÇKGV'deki eğitimlere devam etme süreleri, ÇKGV'nin en iyi özellikleri, katıldıkları eğitim türleri, derslerde ilk günler sorun yaşayıp yaşamadıkları, ÇKGV'nin fiziksel koşulları, öğretim yöntem ve tekniklerine ilişkin görüşlerine yer verilmiştir. Böylece öğrenme-öğretme süreci gibi eğitsel süreçleri etkileyen çeşitli etkenlerin değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Eğitime Devam Etme Süreleri

Görüşme yapılan kadınlara ÇKGV'ye kaç yıldır devam ettikleri sorulmuştur. Verdikleri yanıtlar Tablo 25'te gösterilmiştir.

Tablo 25

<i>Kadınların ÇKGV'ye Devam Etme Süreleri</i>	
<i>Devam Süreleri</i>	<i>Frekans</i>
6 ay	1
2 yıl	4
3 yıl	3
4 yıl	1
5 yıl	1
6 yıl	1
7 yıl	1
8 yıl	1
9 yıl	1
10 yıl	7
Toplam	21

Kadınların ÇKGV'ye devam etme sürelerine ilişkin Tablo 25 incelendiğinde; bir kişi hariç uzun süre devam ettikleri anlaşılmaktadır. Kadınlarla yapılan yüzyüze görüşmelerde “ÇKGV'ye bu kadar süre devam etmenizden nedeni nedir?” sorusu yöneltilmiştir. Kadınlar, burada kendilerine değer verildiğini, eğitimlerin kendilerine güven duygusu geliştirdiğini, yaşadıkları eşitsizlikleri görmelerini ve bu eşitsizlikler karşısında alınabilecek önlemler üzerinde düşünmelerini sağladığını ifade etmişlerdir. Ayrıca eğitim süreçlerinde deneyimlerini paylaşma yoluyla birbirlerinden öğrendiklerini, kadınlar arasında bilinci ve dayanışmayı geliştirdiğini, eğitimlerin sürekli ve kapısının daima açık olması nedeniyle uzun yıllar devam ettiklerini belirtmişlerdir. Kadınların görüşleri aşağıda yer almaktadır:

Vakıf aslında bana bir okul gibi geldi. Okumaya duyduğum özlemde. Ben onu yaşadım. Sanki o eksikliği giderdim diye düşünüyorum. ..Burda İyi bir eğitim imkanı var.... Eğitimlere uzun zaman devam edince görüşün de değişmeye başlıyor. ...Bu eğitimleri alan bir kadın hakları konusunda bilgi sahibi oluyor, özgüveni artıyor, kendini çok daha rahat ifade ediyor. Mesela ben daha çabuk kendimi ifade ediyorum. Çekingenliğim gitti, daha rahat oldum. İşte her kadının bir hikayesi var. Çok şey öğreniyorsun. Kadınlar arası dayanışmanın önemini anlıyorsun. Keşke her semtte böyle bir Eğitim Merkezi olsa (G3).

Yani buranın ne bileyim dostluğu en azından en çok ona seviniyorum. Gerçekten hem kadın birlikteliği hem de güzel bir ortam var. Güzel dostluklar kazandık ve şimdi ayrılamam zaten. Gelmediğim günler çok rahatsız oluyorum. Kendimi iyi hissetmiyorum (G7).

Oğkula geldim gibi vakfa geldim. En iyi hocalar geldi bize. Ben bu gadar yıl eğitimi aldıktan sonra bu gadar yıl öğuduktan sonra bi yere girip yaşam geçmiş olmasaydı mesela şimdi Türkiye’de 40 yaşını geçen insanlara iş vermiyorlar. İşte ben şimdi 20’li 30’lu yaşlarımda olsaydım bu gadar eğitimle muhakkak bi yerlere geldiydim (G8).

Aldığımız eğitimlerin hepsi çok iyiydi. Hocalarımız kendi alanında en iyi hocalardı. Üniversite hocaları geliyordu çoğunlukla... Ben bu Vakıfla bir ışık doğdu evime. Yani bi hocamız bize ders verirken: “kızım pencerelerinizi açın, evinize güneş doğsun” dediği gibi Vakıf da evimin güneşi oldu. Bu eğitim bana 10 sene önce yani gelmiş olsaydı ben şu anda hem bi kamu kuruluşunda sigortalı olmuş olurum. Emekli olmuşum. Ah keşke bunlar önceden bu cesaretimiz bu özgüvenimiz önceden verilmiş olsaydı keşke. Burası benim kurtuluşumdu... İyi ki bu Kültür Merkezi var. Ben bu Vakfa Kültür Merkezi diyorum, okul diyorum. İyi ki bu eğitimler oldu kendime geldim (G9).

Burası bizim için mutlu olma yeri oldu. Dayanışma yeri oldu. Okul yeri oldu. Hocalar hep üniversite hocalarıydı. Çok iyiydi. Her ders ilgimi çekti. Bu eğitimler yaşamıma öyle bir dokundu ki nasıl anlatılır bilemiyorum. Önceden mutlu olduğum anlar çok azdı. Yaşamdan zevk almıyodum, mutlu olmuyodum. Çoğu zaman yüzüm asık gezerdim. Yeniden İnsan olduğumu hatırladım. Bu eğitimler bizim toplum içinde olmamızı sağladı (G11).

Biz ilk gelenlerdeniz ya bu Vakfı çok sahiplendik. Evet vallahi Vakıf bizimdi. Bizim okulumuzdu. Şimdi bizden sonra gelenlere de biz öyle bir sahiplenmiştik ki, batırdıkları zaman “pis etme, sandalyeyi düzle de git”. Biz ilk gelenlerdeniz

ya, burayı çok sahiplendik. Okulumuzdu. Çok sahip çıktık. Zaten tutunacak bir dal arıyormuşum demek ki. İşte ev bunalımlı bir ev. Stresli bir ev ya. Buraya geldiğimde o ortamı görünce bir sürü arkadaş edindik. Birbirimize çok bağlandık. Uzun zaman olmuş ilkokulu bitirip köyden geleli. Okumayla da ilgili eksikim çoktu. Eee ben burda okuma-yazmayı da öğrendim. Her dersin bitiminde hocamız bize mutlaka bi dosya doldurturdu. Bu dersten ne anladınız? İşte ders size neyi öğretti? Ne yaptı? diye. Onları öğretirdi. Biz onları yazalım diye hepimizi toplantı salonuna toplardı. Birer dosya dağıtırdı yazdırırdı. Ben 10 yaşında 11 yaşında köyden geldim. Okulu bitirip gelmişim, 35 yaşında buraya başladıysam düşün ki arada 25 sene var ben okuma yazmayı unutmuşum. Yani burda öğrendim tekrar geri. Sadece okumamı, bir kadın olarak haklarımı öğrendim. Birlik beraberlik içinde olmanın İnsanlarla iyi ve güzel İletişim kuralım diye çok ders aldık. Mesela bu eğitimlere daha önce katılsaydım , çocuklara davranış şekillerim değişirdi. Şiddet gördüğüm için aynı şiddeti gücü gücüne yetenler derler ya bende çocuklarıma uygulamak zorunda kaldım bilinçsizce, onları yapmazdım. Belki biraz daha hayatıma yön verirdi fayda ederdi. Çocuklarım daha iyi yetişmiş olurdu. O küçüklükte o şiddeti görmezlerdi. Yani bu okulda aldığım eğitimler beni çok güzel geliştirdi (G12).

Düşün ki sürekli açık olan bir okul. İstedğin zaman gel. Vakıf mutlaka açık olur. Kültür merkezi gibi. Ders dışında da gel. Çayını iç. Arkadaşlar hep burdalar. Sohbet et. Kendi aramızda başka etkinliklerimiz de oluyo. Yani burası bir okul, bir buluşma ve dostluk yeri (G13).

İyi bir hocalar geliyordu bize. Hangi oğkulda bu kadar çok iyi hoca var ki.. Avugattan tut, öğretmenden tut, doğtorundan tut, hastalıklarla, sağlıkla ilgili her şey aldık yani... Tabii ki nerdeyse 11 yıldır bu kurumla beraberim. bu gadar yıl oğkul okumuşum demek ki. . Niye devam ettin buraya bu gadar yıl diyecen. Diyom ya haklarımızı öğreniyoduk. İnsanlara mesela toplumda rahatça bir yere gidip gelme bir kadın olarak eşsiz gidip gelmeyi öğrendik. Yeni bi şeyler öğrendik Bi şeyler başaracağımı ve yoluma devam etmemi en azından cesaretini öğrendim (G14).

Ben burda mutluyum ya. Bura okuldan da öte. Ben olduğumu, birey olduğumu öğrendim Çevremizde olan bitene duyarlı olmaya başladık. Farkındalık düzeyimiz çok arttı (G15).

Buradaki eğitim gerçekten çok güzel yani. Gelen hocalar olsun, eğitimciler olsun ben çok memnunum. Ya şöyle bi şey. Mesela geliyosun. Burda bir eğitim alıyosun. Yani konuşmaları dinliyosun, eğitim hakkında. Yani bize çok faydası oluyor. Okul neyse o. Yıllardır geliyom. Çocukların okula gittiği gibi (G16).

Çok farklı konulardan ders gördük. Bizim için okul. Bu yaşta okula girmiş oldum. Her dersin ayrı bir hocası var. Eğitimleri çok iyi. Her dersten sonra çok şey öğreniyorduk. Bu da kendime olan güvenimi artırdı (G17).

Ben kendimi tanıdım burada. bir insan olduğumu hatırladım hayatın içinde kaybolmuştum gerçekten. Kendimizin farkına vardık ya. Farkındalık yarattı her şeyden önce bura (G18).

Kadın sorunları, kadın hakları, şiddet özgüven gibi eğitimler çok işlendi. Buraya uzun yıllar devam ettiğim için bilgilerin çok faydasını gördüm (G19).

Benim de bir hakkım olduğunu öğrendim..Kadın haklarını öğrendim (G20).

Gerçekten ben de özgüven eksikliği varmış. Bunu tamamladım. Bunu da yeni anladım. Kendimin yapabileceklerimin farkına varmama neden oldu. Bir de kadın dayanışması (G21).

Araştırmacının gözlemleri ve kadınların anlatıları irdelendiğinde, ÇKGV'deki eğitimlerin sürekli olmasının, eğitmenlerin ve vakıf yöneticilerinin kadınlara karşı tutum ve davranışlarının olumlu olmasının, eğitmenlerin bilgi ve yeterlilikleri yanında deneyimli olmasının, katılımın uzun süre devam ettirilmesinde ve “okul gibi” değerlendirilmesinde önemli bir etken olduğu görülmektedir. Uzun süreli ve kapsamlı programların kadınlar üzerinde çok daha fazla olumlu etki bıraktığı bilinmektedir. Görüşme yapılan kadınların söylemleri de bu önermeyi doğrular niteliktedir. Kadınlar, eğitime katılma süreleri uzun olduğu için bilgilerini pekiştirebildiklerini, diğer kadınlarla aktivite yapabildiklerini, bu yüzden her açıdan daha fazla dönüşüm yaşadıklarını belirtmektedirler. Buradan hareketle ÇKGV'nin toplumda eğitim bakımından dezavantajlı konumda olan kadınlara, eğitime katılırlarsa ve eğitimin gereklerini yerine getirirlerse eğitim aracılığıyla kendilerini geliştirme yolunda irade kullanabilme imkânı sunarak “ikinci bir şans” verdiği söylenebilir. Bu çıkarımın araştırmanın ortaya koyduğu önemli bulgulardan birisi olduğu ileri sürülebilir. Kadınların anlatımları da bu düşünceyi destekler niteliktedir.

Dolayısıyla, kadınların öncülük ettiği sivil toplum örgütleri, “toplumsal eşitsizliklerin mağduru olan kadınlara eğitim yoluyla yaşamlarını dönüştürme ve toplumsal cinsiyet baskılarından kurtulma fırsatı sağlayarak onların güçlen(diril)mesine katkıda bulunabilir (Stromquist,2012, ss:194-195 söylemine ilişkin tezi doğrulamaktadır.

ÇKGV'nin En İyi Özellikleri

Kadınların uzun yıllar ÇKGV'ye devam etmeleri dikkat çekicidir. Bu durum ÇKGV'nin kadınları eğitime katılmayı doğrudan etkilediği anlaşılmaktadır. Bu nedenle kadınları bu kuruma yönlendiren tutum ve davranışların belirlenmesi yetişkin eğitimi hizmeti veren diğer kurumların politika ve uygulamalarının geliştirilmesine yardımcı olacağı düşünüldüğünden, kadınlara ÇKGV'nin en iyi özellikleri hakkında neler düşündüklerine ilişkin sorular yöneltilmiştir. Kadınların sorulara verdiği yanıtlar Tablo 26'da verilmektedir.

Tablo 26

ÇKGV'nin En İyi Özelliklerine İlişkin Görüşler

<i>En İyi Özellikleri</i>	<i>Frekans*</i>
Her zaman Kapısını Açık Olması/İkinci Ev Gibi Olması	18
Eğitiminin ve Eğitimcilerinin iyi Olması	20
Kadın Dayanışmasının Olması	14
Sosyal Etkinliklerinin Olması	13
İş Fırsatları Sundu	2
Özgüvenimizi Geliştirdi	6
Topluma Yakın Olması/Toplumun İçinde Olması	2
Sosyalleşme Fırsatı Sundu	4
Sorunlarımızı Dinlemesi ve Çözülmesi	1
Kadınları Ev Dışında Bir Hayata Katması	3
Kadınları Bir Araya Getirmesi	5
Kadınlara Manevi Katkı Sağlaması	1
Kadınlara Haklarını Öğretmesi	6
Dayanışma	4
Birey Olduğumuzun Farkına Vardık	3
Birçok Konularda Bilgilendirmemi Sağladı	1
Mutlu Etmesi	2

*Soruya birden fazla yanıt verilmiştir.

Tablo 26 incelendiğinde, ÇKGV'nin en iyi özellikleri olarak “eğitimlerinin ve eğitimcilerinin iyi olması” “kapısının her daim açık olması” “sosyal etkinliklerinin olması” ve “kadın dayanışmasının olması” gibi temalar ortaya çıkmıştır. Görüşme yapılan kadınların hiç biri ÇKGV hakkında olumsuz görüş bildirmemiştir. ÇKGV'nin en iyi özelliği olarak eğitimlerinin iyi olduğunu belirten kadınlar görüşlerini şu ifadelerle dile getirmişlerdir:

Eğitimleri ile kadınlara haklarını bilgilendirmek. Hep İyi hocaları (G6).
 Bir de eğitimlerinin çok cazip olması, bir de hocalarımızın çok iyi olması (G12).
 Kadınların sorunlarıyla ilgilenmesi. Eğitimleri. Eğitimcileri. Hocalarımız yani. Hocalarımız. Hepsi hepsi pırlantaydı (G13).
 Eğitimleri. Bilinçlendirmeleri. Gelen hocaları. O kadar iyi ve anlayışlılar ki (G15).
 Biz de burada eğitimler sağlanması. Eğitimlerden aldığımız fikirler. Eğitimcileri. Sabırları. Onlardan aldığımız katkılar (G16).

Eğitimleri ile kadınları biraz da olsa bilinçlendirmesi önemli. Ders veren eğitimcileri çok emekleri var (G17).

Her türlü Kadınları bilinçlendirmesi ve ev kadınlarına insan olduğunun hatırlatılması. Eğitim veren hocaları (G18).

Güncel konular çok işleniyordu. Misal kadın sorunları, kadın hakları şiddet özgüven gibi eğitimler çok işlendi. Gazi üniversitesinden geliyordu hocamız. İyiydi. Yani bunun daha iyisi olamaz (G19).

İnsanları aydınlatması. İşte diyom ya derslerimiz çok faydalıydı. Hocalarımız çok iyiydi. Herkesi hoş tuttular Yeni yeni şeyler öğreniyoduk. Vakfın yapacağı bi şey varsa da doktora gitme, psikoloğa gitme, avukat bulma gibi konularda birçok arkadaş burda derdine derman buldu (G20).

Anlatılar irdelendiğinde; ÇKGV'nin en iyi özelliklerinden birinin olumlu tutum ve davranışlara sahip eğitimcilerin rehberliğinde kadınlara eğitim alma imkânının sunulması olduğu görülmektedir. Kadınların güçlendirilmesini dikkate alan yetişkin eğitimi uygulamalarında eğitim içeriğinin yanı sıra eğitimcilerin de rolünün etkili olduğu bilinmektedir. Görüşme yapılan kadınların söylemleri de bu önermeyi doğrular niteliktedir. Eğitim yoluyla bilgiye erişim, kadın hakları, sağlık, toplumsal cinsiyet eşitliği hakkında bilinçlendirme, ya da başka konularda bilgi ve beceri kazandırmaya yönelik eğitim uygulamaları ÇKGV'nin bir STK olarak kadınların konumlarını geliştirmeyi amaçladığını ortaya koymaktadır. Ayrıca örneğin G20'nin de belirttiği gibi, “doktora gitme, psikoloğa gitme vb” gibi konularda dahi ihtiyacı olan kadınlara yardımcı olması ÇKGV'nin eğitimlerinin işlevsel olduğuna ilişkin önemli bir veri olduğu söylenebilir. Eğitimin sahiden işlevsel olması ve katılanlar açısından bir anlam ifade edebilmesi için gerçek bir öğrenme ihtiyacına cevap vermesi gerektiği genel kabul gören bir değerlendirmedir. Freire (1991, s.14)' in de belirttiği gibi, tarafsız eğitim diye bir şey yoktur. Eğitimin yanlılığı söz konusu olduğuna göre, toplumsal cinsiyet eşitliğini dikkate alan ve kadınları güçlendirmeye yönelik bir perspektifle yetişkin eğitimi programlarının uygulanması tercih edilebilir. Bu anlayışın ÇKGV'de ön plana çıktığını söylemek mümkündür. Araştırma grubundaki kadınların bu konudaki görüşleri aşağıda yer almaktadır:

Marta projesi kapsamında bizlere “iletişim” ve “çatışma çözme” “özgüven”, “psikoloji” ve “eğitmenlik” eğitimi gibi dersleri vermişlerdi. Bu dersleri verenlerin hepsi kendi alanında uzman hocalardı. Üniversiteden geliyorlardı. Eskiden daha çabuk hırslanıp, ne kadar mücadele etsem de karşı tarafı kırıyordum. Hani kırdığım dönemler oluyordu. Bu dersler sayesinde kırmadan daha çok sorunları nasıl çözebilirim öğrendim. Ben kendimin haklı olduğumu, doğru olduğumu anlatmak için davranışlarım ve konuşmam kaba bir şekilde oluyordu. Bunu eğitimlerden sonra anladım (G1).

...Burda İyi bir eğitim imkanı var.... Çok şey öğreniyorsun... ...Ya bir kadının misal benim gibi evde oturan bir kadının gelip de Vakıfta o eğitimleri alması

bence çok güzel. Bilgi sahibi oldum. Yani ben oturduğum yerden bunları öğrenemezdim. Oturduğum yerden sadece birkaç komşumu tanırdım. Mesela Vakfa başladıktan sonra bilgisayar gibi böyle şeyler daha çok dikkatimi çekti. Daha çok öğrenme isteğim oldu ve öğrenmeye meraklı oldum. İşte bilgisayar öğrendim. Mesela bir defa gösteriyor kızım. İlk defa gördüğüm bi şey yani. Öğrenebiliyorum çok çabuk.. Çok çabuk öğreniyorum bi şeyi. Buraya gelenlerle **(G3)**.

Gerçekten bu eğitimler. Vakfın verdiği eğitimler. Kısaca kadının “ben kimim” deyip kendini tanımasına katkıda bulunması. Vakfa gelen kadınlar gerçekten bu eğitimler sayesinde çoğu iş sahibi oldu. Özgüvenleri kendine geldi, Önce geldikleri zaman konuşmayı bile bilmiyorlardı. Ama şimdi iş buluyorlar. O işten çıkıp başka işi girebiliyorlar. Daha iyi işler bulabiliyorlar. Evlerinde bile işlerini yapabiliyorlar. Özgüvenleri kendilerine bayağı geldi hepsinin. de çok faydası oldu eğitimlerin . Kadınların evden çıkmalarına güçlenmelerine çok katkısı olmuştur Vakfın **(G5)**.

Evden çıkmayan hiç bir şey bilmeyen bir kadına bilgi vermesi. Bize verilen o toplantılar, o eğitimler bir mücevher değerindeydi. Evinden çıkamayan bir kadına ben varım, ben bireyim demeyi öğretmesi. Bize verdiği değer **(G8)**.

Kendine güveni, kendi kendine ayakta durmayı öğrettiyo insana. Dersler ve biz önemseniyoz. Eğitim vermek, bilgilenmek **(G10)**.

Burda eğitimler çok iyi. İnsana hakkını öğretiyorlar, toplumdaki yerini öğretiyorlar. Hiç değilse konuşmayı öğreniyorsun. Ya biz toplumda konuşmasını bilmiyorduk önce. Ama ben toplumda konuşmasını öğrendim en azından. Kadın haklarını öğrendim **(G14)**.

Mesela eski halimi düşünüyorum da, toplumda konuşmaktan bile çekiniyordum. Dedim ya “Farkındalık” dersinden **(G15)**.

Duygusal olarak ben burada kendimi çok güçlü hissediyorum. Burayı çok seviyom ondan. Burada ki hergün birtane öğrendiğin şey bile beni mutlu ediyö ve güçlü hissettiriyö beni. Hani buraya geldiğin zaman hayata daha sıkı sarılmayı tercih ediyom **(G18)**.

Bu Merkezin (Vakfın) en iyi özelliği insana özgüvenini kavuşturup, ben de varım dedirtmek **(G19)**.

Anlatılarda görüldüğü üzere, ÇKGV’deki eğitimlerin içeriği sayesinde kadınların kendilerini ifade etmeye başlamaları, daha önce kendilerinin tutum ve davranışlarındaki sabit anlayışın kırıldığı, günlük yaşamlarındaki alışkanlıklar ve sürdürdükleri davranışları gözden geçirmelerine katkıda bulunduğu söylenebilir. Buradan hareketle ÇKGV’nin kadınların güçlen(diril)mesine olanak sağladığı söylenebilir.

Araştırma grubunda bulunan kadınlardan G1 ve G4 ÇKGV’nin en iyi özellikleri arasında katılımcılara sağlanan çocuk bakım hizmetleri olduğu yönünde görüş bildirdikleri görülmektedir. Bu konuda görüş bildiren kadınların anlatımları aşağıda belirtilmektedir:

Ya düşünebiliyor musunuz? Bizim için yani çocuğu olan anneler rahatça devam etsin diye kreş bile açmışlardı. Evet. O yönü iyiydi. Ders gördüğümüz sırasınca kreşte bakılıyordu çocuklar. Ücretsiz bakıldı. Yani o yönü iyiydi. Çocuk eğitimi

almış arkadaşımız vardı. Hem işte bakıcı anne, hem kreş öğretmenimiz. İki kişi bakıyordu çocuklara. Matra projesi kapsamında açılmıştı kreş (G1). İlk yıllarda kreşi bile vardı, parasız. Çocuğu olanlar için (G4).

Kadınların anlatıları irdelendiğinde; katılımın önünde engel teşkil etme potansiyeline sahip çocuk bakımı konusunda ÇKGV'nin destek hizmeti vermesi (kreş hizmeti) kadınların eğitimlere rahatça katılımının sağlanması ve motive etmesi konusunda çaba gösterdiği sonucu çıkabilir.

Görüşme yapılan kadınların bir kısmı ise, ÇKGV'nin en iyi özelliklerinden bir diğerinin de “eğitime katılanlara dayanışma duygusu geliştirmek” olduğunu dile getirmişlerdir. Bu konuda görüş bildiren kadınların ifadeleri aşağıda verilmiştir:

Dayanışma. Burası insanlara sahip çıkıyor. Hepsi yöremizin insanı. Birbirimizle kolay anlaşıyoruz (G2).

Topluma yakın olması. Sivil toplum örgütlerinde eleştirdiğim şey toplumdan uzak olmaları. Onların eleştirdiği şey ise, kimse gelmez, ilgilenmez, evden çıkmak lazım gibi şeyler. Hedef kitlenin arasında olmak lazım. Halkın arasına kendin gideceksin. Mütevazı olacaksın. O zaman insanlar gelir. Bu merkez buna örnektir (G4).

Bu Vakfın en iyi özelliklerinden bir diğeri de eğitimler sayesinde yaptığımız arkadaşlıklar iyi ve kötü günlerimiz oldu tabii ki. Hala görüşüyoruz.. Şu anda bile mesela bir işleri olduğu zaman öncelikle bizi ararlar. Birbirimizi ararız daha doğrusu. Sorunumuz olduğunda yani hemen koşarız hep birbirimize. Sorunumuza çözeriz de (G5).

Yardımlaşma ve kadınlara yönelik manevi olarak katkısı olduğunu düşünüyorum. Yakın oluşu. Yani büyük bir avantaj öyle diyim. İllaki yakın diye gelmiş değilim ama büyük bir avantaj benim için (G7).

İnsanların birbirine dostluk olması. Arkadaş olması (G8).

Bizi bir araya getirmesi (G9).

..Ayrıca arkadaşlar edindik. Çok iyi arkadaşlarımız, dostlarımız oldu.

Birlik içinde dayanışma içinde olduk (G12).

Kadınları birleştirmeleri (G16).

Örgütlenmeyi sağlıyor olması. Bir de kadın dayanışması (G21).

Güçlenme konusunda çalışmalarda bulunan Rowlands, güçlenmenin dayanışmayı da kapsayan kolektif boyutuna dikkat çekmektedir ((Rowlands, 1999: ss.141-150). Kadınların anlatıları irdelendiğinde; ÇKGV'de eğitimlerin iyi olması yanında, katılanların yaşamlarını sorgulaması ve dönüştürmesi için; kadınların birbirini tanıyıp, güven, yardımlaşma, dayanışma ve etkileşim içinde olmalarına yönelik bir ortamın da oluşmasına zemin hazırladığı, görülmektedir. Bunun kadınların kollektif güçlenme bilincinin gelişmesi üzerinde bir etkiye sahip olduğu ileri sürülebilir.

Kadınlara göre ÇKGV'nin en iyi özelliklerinden bir başkası da sosyal ve kültürel etkinliklere yer verilmesidir. Bunun için bazı eğitim programları kapsamında

katılımcıların yurt içi veya yurt dışı gezilere götürüldüğü, Ankara’da bulunan bazı semtlere örneğin Ulus’a, Kızılay’a, TBMM, PTT, adliye gibi kurumlara, müzelere, sinema ve tiyatrolara götürüldüğü, ayrıca açık oturumlara, toplantılara, panellere ve radyo programlarına konuşmacı olarak katılmaları için motive edilerek katılımlarının sağlandığı görüşülen kadınların anlatımlarında vurgulanmaktadır:

Matra projesi kapsamında. Hollanda’ya gittim. Hollanda da 8 günlük staj gördük. Oradaki çalışma sistemi ile buradakini karşılaştırma imkanımız oldu. Bunların dışında bu merkezde birçok kültürel etkinlikler oluyor. Tiyatro, sinema. Buradaki kadınlardan Tiyatro grubu bile kuruldu. Kadınlar birkaç tane tiyatro oyununu bile sahnede oynadılar. Koro grubu var. Bu merkez tam da yaşayan bir Kültür evi **(G1)**.

Sosyal etkinlikleri. Kadınlar hiç sinemaya gitmemişler tiyatroya gitmemişler. Kadınlar bu semtte Kızılay’a bile gitmemişler. Vakfa gelen kadınlar gerçekten bu eğitimler sayesinde çoğu iş sahibi oldu. 300 kadın iş sahibi oldu.. Bu kadınların Aile bütçelerine katkıda bulunması . Kadınların evlerinden çıkarak evlerinin dışında bir hayatlarının olması **(G5)**.

Muhteşem. Düşünebiliyor musunuz? Hem çok iyi eğitim alıyorsunuz ki ben öyle hissettim, hem de size verilen bilgiyi pekiştirmek için gündelik hayatta sizi görerek, yaşayarak öğrenmeniz için hem yurt içine hem de ve yurt dışına götürüyorlar. Örneğin proje kapsamında hem İstanbul’a hem de Sonra Polonya’ya gittim. Benim için inanılmazdı. Bu benim için hatta eğitime katılan bütün kadınlar için inanılmaz bir fırsattı. Ben asla kendi imkanlarımla böyle bir şeyi yapamazdım **(G3)**.

...Anadoluda hangi kadın İç Anadoluda hangi bir kadın giderde bir bir misal olarak bir ponele(Panel demek istiyor) gider, bir toplantıya gider. ... bir toplumda konuşamayan ben radyoda konuştum bi gün **(G8)**.

Öncelikle halka hitap etmesi. Adından da görüldüğü gibi. Kadınların gidecek bir yerlerinin olmaması nedeniyle bu merkez bizim gidecek yerimiz olması. Matra projesi kapsamında hem Diyarbakır’a hem de Hollanda’ ya gittim. Hollanda da 8 günde staj gördük. Tiyatro oynuruz. Bir ev hanımı olarak tiyatro oynamak, sahnelemek hayalimdi bu benim. Bunu başardım. Hem de 3 tiyatro oyunuyla. Birçok tiyatro sanatçısını tanıma olanağı buldum. Toplumda bize çok başka gözle bakılıyo. Ya başka gözle bakılıyor. Değer veriliyo. Sinema, tiyatro gibi kültürel etkinliklere gitme imkanımız oldu. Koro kurlarımız sonunda yaptığımız konserler ile kültürel olarak çok faal olduk. Çevremiz çok gelişti Mamak Belediyesi, diğer kadın örgütleri (Uçan Süpürge gibi sivil toplum örgütleri) gibi örgütlerle çalışmalarımız oluyor. Paneller yapılıyor. Konuşmacı olarak katılıyoruz. Çevremiz çok gelişti. Eğitimlerimizde birçok kuruma gittik. Ya hastanesinde, PTT’ sinde de nereyi nerde dersiniz.. Her yere gidip gelmeyi nasıl davranacağımızı öğrendik **(G9)**.

Eğitimlerin içinde bizi gezdirmeleri. Örneğin Türkiye içinde hiç görmediğim birçok ili görme imkanım oldu. Bura sayesinde. Vakıf sayesinde Ankara’nın yörelerini gezdik. işte neresi, Kızılay’a, Beypazarı’na gidildi. Müzeler gezdirildi, tiyatroya götürüldü **(G12)**.

İşte diyim ya çevre ilişkilerini öğrendik. Önceleri hastaneye yahut da bir çarşıya-pazara eşimle gidiyodug. Ama ben şimdi istediğim gibi yurtdışına bile gider gelirim **(G14)**.

Bir takım yerlere gidip gelmemiz. Mesela sinemaya gidiyoruz, Beypazarı'na gittik.. (G16).

Daha şu anda Ulus'a Kızılay hiç çıkmamış insanlarımız var. Ankara'da yaşıyoruz güya. Ama Ulus'u Kızılay'ı hiç bilmeyen insanlar var. Buradaki eğitim süreçlerinde hepimize Ankara'yı gezdirdiler (G18).

İnsanları çarşıya pazara, evden çıkartması (G20).

Kadınların anlatılarından ve araştırmacının gözlemlerinden yola çıkarak, ÇKGV'nin eğitimlerini desteklemek üzere sosyal ve kültürel etkinlikler düzenlemesi, grup içinde daha sıcak bir grup atmosferin yaratılmasına; böylece kadınların, katıldıkları eğitim ve öğrenme ortamında kendilerini daha rahat ve uyumlu hissetmelerine yardımcı olduğu ve eğitime devamın sürdürülmesini güdülediği sonucu çıkarılabilir. Bu çıkarım Ayhan (1988, s.204)'ın katılmayla ilgili yaptığı araştırmanın sonuçlarıyla da örtüşmektedir. Ayhan'ın Ankara il merkezindeki Halk eğitim merkezlerinin kurslarına katılanlar arasında yaptığı bir araştırmada, özellikle kadın kurslarında çeşitli sosyal etkinliklere yer verilmesinin bireyin o eğitimle bütünleşeceğini ve bu durumun izlenen program amaçlarının da gerçekleşmesine katkıda bulunacağını belirtmektedir. Buradan hareketle genel bir değerlendirme yapıldığında, kadınların güçlendirilmesine yönelik yetişkin eğitimi çalışmalarında, kadınların hoşlanacağı sosyal ve kültürel etkinlikler ile harmanlanmış programlar kullanıldıkları oranda kadınların güçlendirilmesine katkı sağlayabildiği söylenebilir. Nitekim kadınların anlatımlarında da güçlenmelerine ilişkin ifadeler rastlanmıştır. Örneğin; *“..ama şimdi istediğim gibi yurtdışına bile gider gelirim”, “... bir toplumda konuşamayan ben, radyoda konuştum bi gün” “..Eskiden il müdürünün ne demek olduğunu bile bilmezdim yani. düşünebiliyor musunuz? Gayet normal konuştum arz ettim. İşimi hallettim geldim. Artık her yerde çok rahatım.”* Bu örnekler açıkça göstermektedir ki, ÇKGV'nin 'eğitimi desteklemek üzere kurs dışında sosyal ve kültürel etkinlikler düzenlemesi' eğitime katılan kadınlara güçlendirme becerileri kazandırma bakımından katkıda bulunduğu ileri sürülebilir.

Görüşme yapılan kadınların bazıları da ÇKGV'nin iyi özelliklerinden bir başkasının da “kapısının her zaman açık olması” olduğunu belirtmişlerdir. Bu konuda görüş bildiren kadınların ifadeleri aşağıda verilmiştir:

Her daim açık. Evde canın mı sıkılıyor çık gel, gel çayını iç, kitap al oku. Arkadaşlarınla sohbet et. Hatta okey bile oyna. Mutlaka bir etkinlik vardır. İster katıl, istersen hava al git. Bizim için bulunmaz bir yer. Nefes aldık (G1).

Herşeyden önce evden çıkmama, topluma karışmama fırsat verdi olsa (G3).

Vakfın Kapısı her zaman açıktır. Ne sorunun varsa çık gel. Evden çıkıp rahat ettiğimiz bir yer. Arkadaşınla buluşacaksan gel. Çayını iç. Sorunlarımız çözülüyor burda. İsterim ki her çevrede böyle bir vakıf olsun. Çünkü Batıkent'ten

Eryaman'dan diğer çevrelerden gerçekten bu konuda talep var niye orda var da? bizim burda yok? diye Herkes telefonla arayanlar. Bayağı isteniyor yani böyle bir Vakfın olması oralarda (G5).

Burası evim gibi. Rahatlıkta geliyom (G10).

Her zaman kapısını açık olması (G11).

Birçok özelliği var. Ama en iyi özelliği açık kapı olması. Zili çalmadan gelebilmemiz. Sosyal hizmet uzmanları olması.,. Sorunlarımızın dinlenmesi ve yardımcı olunması (G12).

İşte diyim ya çevre ilişkilerini öğrendik. Önceleri hastaneye yahut da bir çarşıya-pazara eşimizle gidiyodug. Ama ben şimdi istediğim gibi yurtdışına bile gider gelirim (G14).

Bura ”benim gibi” düşünüyorum. Kapısı hep açık. Yani “ikinci evim” derim. Hatta arkadaşlar bana da gülerler. Ya herkese söylerim. Ben işte bir gün ölürsem hep vasiyetim ne diye sorarlarsa “Vakfın (ÇKGV demek istiyor) önüne tabutumu koyun ve geri kaldırın” diyorum. Çünkü burası beni iyi etti. Ama ben baştan kuralını koydum bunu söylüyeyim. Eşime dedim ki bana bir gün eğer dışarıdan tepki gelir de bana eğer ki seçim yaptıracaksan, yaptırmak durumunda gelersen haberin olsun canım: Ben “Vakfı (ÇKGV demek istiyor) seçerim, seni değil” dedim. Niye demişti. Ben evde hastalanıyorum ve Vakıfta iyi oluyorum. Ben doktorumun ayağına giderim. Bura bana “ilaç” ve bura bana “doktor” oldu. Sadece evden çıkmak için gelmişim. Bura beni yeniden hayata döndürdü. İntihar etmeyi düşünüyorken bura bana can verdi. Güç verdi (G15).

Genel bir değerlendirme yapıldığında, kadınların çoğunun ÇKGV'nin en iyi özelliklerini belirtirken birden fazla olumlu görüş belirttikleri görülmektedir. Araştırmacının gözlemleri ve görüşülen kadınların anlatılarından yola çıkarak, bunun birkaç nedeni olduğu sonucuna varılmıştır. Bunlardan biri, ÇKGV'nin bir kadın sivil toplum örgütü olarak toplumda dezavantajlı durumda kadınların sorunlarıyla ilgilenme biçimidir. Diğer de yetişkin eğitimi hizmeti veren diğer kurumların politika ve uygulamalarından farklı olarak sunduğu eğitim programları ve farklı alternatif öğrenme ortamları ile kadınları güçlendirmeyi hedeflemesidir. Araştırmada ulaşılan bu bulgu; kadın STK'larının, ağırlıklı olarak projeler yoluyla düzenlediği toplumsal cinsiyet eksenli programlarının ve birçok konuda kadın farkındalığını yaratacak eğitsel faaliyetlerinin, eleştirel dönüşüm için fırsatlar sunduğuna yönelik sonuçlara ulaşan Tutar'ın (2014) çalışması ile; “üniversiteli kadın öğrencilerin gözünden kadının güçlenmesi” konulu çalışmasında kadınların güçlenmesinde rol oynayan etkenler sıralamasında kadın liderliğindeki örgütlerin etkin rol oynadığını saptayan Özateş Gelmez'in (2019) bulgu ve sonuçlarını desteklemektedir.

Kadınların Katıldıkları Eğitimler

Kadınların eğitim yoluyla güçlenmesinde, özellikle hangi eğitimlere katıldığının ve daha çok hangi eğitimlerden etkilendiğini bilmek önem kazanmaktadır. Bu kapsamda araştırma grubunda bulunan kadınlara ÇKGV'nin düzenlediği eğitim türleri içerisinde “hangi eğitimlere katıldıkları” sorusu yöneltilmiştir. Kadınların verdikleri yanıtlara göre katıldıkları eğitimlerin adı Tablo 27’de yer almaktadır.

Tablo 27

Kadınların Katıldıkları Eğitimler

<i>Katıldıkları eğitimler</i>	<i>Frekans*</i>
Matra Projesi	15
Güçlenme Eğitimi	19
Farkındalık Eğitimi	15
İletişim	15
Çatışma Çözme	14
Özgüven Eğitimi	13
Pazarlama	7
İş Güvenliği	5
Girişimcilik Eğitimi	11
Liderlik Eğitimi	9
Ürün Geliştirme Eğitimi	13
Ev-Eksenli Proje	10
Kadının Hakları Eğitimi	9
Aile İçi Şiddet Eğitimi	10
Anne-Baba Eğitimi	7
Kadının Siyasal hayatta etkinliği: KADER'İN Eğitim Programı	7
Mesleki Eğitim (Aşçılık)	2
Ahşap-Boyama, Takı Tasarım	2
Okuma Yazma	1
Kariyer Planlama	1
Üst Düzey Yöneticilik	1
Psikolojik Danışmanlık	8
Bilgisayar	1
Yönetici Sekreterlik	1
Nakış	3
İlk Yardım Eğitimi	3
Tiyatro/Koro	9
Kadın Sağlığı	10

*Soruya birden fazla yanıt verilmiştir.

Tablo 27 incelendiğinde, araştırma grubunda bulunan kadınların en çok güçlenme eğitimine devam ettikleri; farkındalık, iletişim, çatışma çözme, özgüven eğitimi, aile içi

şiddet gibi kadınların güçlendirilmesini dikkate alan programların içinde yer aldıkları görülmektedir.

Medel-Anonuevo ve Bochynek'in (1995) "Kadınların Eğitimi ve Güçlendirilmesi Uluslararası Semineri" hakkındaki raporu, kadınların güçlendirilmesini hedef alan bir eğitim programında; toplumsal cinsiyet bilincinin geliştirilmesi, sağlık ve beslenme dersleri, teknik, girişimci, kültürel ve toplumsal yönlerin entegrasyonu, siyaset hakkında bilgi, planlama ve düşünme becerilerinin sağlanması gibi bazı konuların dahil edilmesi gerektiği belirtilmektedir (Medel-Anonuevo & Bochynek, 1995, s.7). Bundan da anlaşılacağı gibi, sağlık, toplumsal cinsiyet, siyaset, kültür, planlama ve düşünme becerileri kadınları güçlendirme programlarında önemli bileşenlerdir. Dolayısıyla, kadınların devam ettiği eğitimlere ilişkin tablo incelendiğinde ÇKGV'nin kadınların güçlendirilmesi yaklaşımıyla yetişkin eğitimi programları düzenlediği açıkça görülebilir.

Görüşme yapılan 21 katılımcıya "katıldıkları hangi eğitimden daha çok etkilendikleri" sorulmuştur. Verilen yanıtlar Tablo 28'de yer almaktadır.

Tablo 28

Kadınların Daha Çok Etkilendiği Eğitim

Etkilendiği Eğitim	Frekans*
Özgüven Eğitimi	9
Kadın Hakları Eğitimi	5
Girişimcilik Eğitimi	4
Kadına Yönelik Şiddet	3
Matra Projesi	6
Farkındalık Eğitimi	7
Ev Eksenli Proje	2
Psikolojik Danışma Eğitimi	1
İletişim Eğitimi	2
Tüketici Hakları	1
Halkla İlişkiler	1
Okuma Yazma	1
Hollanda'daki Eğitim	4
Toplumsal Cinsiyet	5
Hepsi	3
İnsan Hakları	2
Polonya'daki Eğitim	1
Anne –Baba Eğitimi	1
Yönetici Sekreterlik	1
Tiyatro	3

*Sorulara birden fazla yanıt verilmiştir.

Tablo 28 incelendiğinde, kadınların güçlenmelerine olanak sağlayan programlardan daha çok etkilendikleri görülmektedir. Kadınlar bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

Özgüven, çocuk eğitimi, iletişim eğitimleri etkiledi. Daha önce evden dışarı çıkamıyordum. İzinsiz çıkamıyordum. Kocamın izni olmadan. Burada aldığım özgüven eğitimi sonucu kendi başıma gidebiliyorum. Bu eğitimleri almak gerçi biraz geç oldu ama. Çocukların eğitim alması açısından daha önce bu bilgileri edinseydim çocuklarım 2-3 yaşındayken. Daha iyi yetiştirirdim. Cezalandırma yönünden olsun her yönde daha iyi olacağını düşünüyorum. Sinirlenirdim, bazen vurduğumuz zamanlar da olurdu çocuklarıma. Aslında öyle olmaması gerekiyordu. Cezalandırma, odasına gidip mesela sana şu kadar mola gir odana. Dakka bitince çık. o şekilde olması gerekiyormuş aslında bunu geç öğrendim. Artık torunlarımıza faydalı oluruz (G6).

Valla, özgüven ve girişimcilik çok etkilenmişti beni. Hepsi benim için yararını gördüğüm şeyler. Ama en çok “Özgüven” diye düşünüyorum. Biraz kendime güvenim geldi diye düşünüyorum. Bazen de en çok özellikle “girişimcilik” diyorum. Bu eğitimler kendime olan güvenimi, güçlenmemi sağladı (G7).

-- Beni en çok tiyatro etkiledi. Bir ev kadınıydım. Komşu gezisinden başka hiçbir yere gitmiyordum. Oynadığım tiyatro beni çok etkiledi. Son oynadığımız da “özgürlük” oyunuydu. Rolüm de zordu. Hapishanede geçen bir oyun. Ekin radyosu bile bizden söz etti. Tiyatro kendime olan güvenimi, güçlenmemi sağladı (G8).

Tabi ki “Matra.” Matra projesi. Matra Projesi çok büyük kapsamlı, kadınlara yararlı bir projeydi gerçekte. Yani unutulmaz bir projeydi. Bu projede birçok konuda eğitim aldık. Toplumsal cinsiyet, özgüven, farkındalık, girişimcilik gibi danışmanlık eğitimi de bu projede verildi. Çok etkilendim. Danışmanlık.. Aldığımız eğitimlerden sonra vakıf da danışman olup kadınlara yön göstermek istedim. Eğitimlerden sonra sınava girip birkaç kişiyle beraberben de danışman olabildim. Amacıma ulaştım. Bu projede danışmanlık yapma ve ücret karşılığı çalışma imkanlarım oldu . Matra benim hayatımın ev-ekonomime katkıda bulunmamı sağladı. Hayata bakış açımın daha daha daha ötesini ileriye gitmemi sağladı da (G9).

Bir ev hanımı olarak tiyatro oynamak, sahnelemek hayalimdi bu benim. Bunu başardım. Hem de 3 tiyatro oyunuyla. Toplumda çok başka gözle bakılıyo. Ya başka gözle bakılıyor. Değer veriliyo (G9).

Okuma-Yazma . Biraz kendime geldim. Kimseye ihtiyacım yok. Önceden resme bakıp duruyodum. Çocuklara yalvarıyodum. Şimdi kendim okuyup kendim anlıyorum. Bir de şimdi almış olduğum “özgüven” eğitiminden etkilendim. Kendi kendime ayakta durmayı, haklarını savunmayı öğreniyosun (G10).

Özgüven eğitimi etkiledi. Bir de en çok doktorların, avukatların konuşmalarından etkilendim. Kendi haklarımızı öğretiler. Hak verilmez söke söke alınır şeylerini öğretiler. Tiyatrodan etkilendim. Yapamam, oynayamam diye kendime güvenemiyodum. Arkadaşımım zoruyla başladım. Tiyatro kendimize daha bir özgüven verdi. Daha çok arkadaş diyoloğumuz, samimiyetimiz arttı (G11).

En çok etkileyen “şiddet” Sözü de bir şiddet olduğunu öğrendim. Bir çok şiddet türlerini burada öğrendim. Eşim, kayınbabam, görümcemden sözle çok şiddet gördüm. Bi de her şeyin şiddet olduğu sözünde bi şiddet olduğu. Sözlü her türlü şiddet gördüğümü, her türlü şiddeti gördüğümü öğrendim. Aslında sadece biz dayak şiddet diyoduk ama onları öğrendim. Bu beni çok etkiledi. Ben de o şiddeti

çocuklarıma uyguladığım için hala kendimden utanıyorum her zaman onun şeylerini çekiyorum (G12).

Beni en çok girişimcilik etkiledi. Bir iş kurarken nelere dikkat etmemiz gerektiği, kurduğumuz işte ne kadar başarı sağlayabiliriz bunun gibi şeyler (G13).

En çok insan hakları etkiledi. İnsanın toplumdaki yerini öğrenmek gibi güzeli var mı? Evdeki hakların, ne bileyim işte komşuluk ilişkisi her an her dakika insanlarla ilişkilerimiz olduğu için bizim onlara, onların bize nasıl davranacağımızı, haklarımızı öğrendik. Kadın hakları, medeni yasa çok etkiledi (G14).

En çok “farkındalık” beni etkiledi. Ben olduğumu, birey olduğumu öğrendim. Çok farklı bir dersti (G15).

Girişimcilik” etkiledi. Hiç sevmediğim kurs “takı” oldu (G17).

Beni şiddet projesi çok etkiledi. Çünkü ben de ailemde şiddet gördüğüm için (G18).

Ev Eksenli etkiledi ve buraya bağladı. Aileme parasal katkı olacak diye. Bir de şimdi avukatın konuşmalarından daha çok eğitim almıştım “tüketici hakları” ndan konuşulan şeylerden etkilendim. Tüketici haklarını daha önce benim aldığım bi ürün problem olmuştu. Tüketici haklarında orda ki aldığım eğitimden sonra gittim hakkımı aradım. Sonuca ulaştım. Önceleri nereye gideceğimi, ne yapacağımı nasıl olursa başarılı olacağımı bilmiyordum. Ama orda ki aldığım eğitim beni ona yöneltti (19).

Benim de bir hakkım olduğunu demiyorduk. Bunu öğrendim. Kadın haklarını öğrendim (20).

“özgüven ve farkındalık eğitimi” etkiledi. Çok faydasını gördüm. Gerçekten ben de özgüven eksikliği varmış. Bunu tamamladım. Bunu da yeni anladım. Kendimin yapabileceklerimin farkına varmama neden oldu. Bir de ”Kadına yönelik şiddet” eğitimi çok etkiledi. Bana yapılanların psikolojik, ekonomik vb şiddet olduğunu öğrendim. Ayrıca “ürün geliştirme” konusunda benim yaptığım ürünleri geliştirmem. Tasarım yapmam konusunda çok katkı verdi bana. Bi de pazarlama konusu vardı. Neyi nerde satabiliriz onları öğrendik. Yaptığım ürünleri hangi yaş grubuna hitap edeceğini yaparken bunları tasarlayarak yaptım. Pazarlama dersinin de katkısı var bunda. Kısaca bütün eğitimlerin yaşamıma katkısı oldu. Ama en çok dediğim gibi özgüven ve farkındalık (21).

Güçlenme sürecinin başlatılması için kuramsal kısımda da değinildiği gibi, “içten gelen güç” potansiyeline işaret edilmektedir (Kabeer, 2010,s.107; Rowlands, 1997, ss.11-15). Kendine güven, farkındalık gibi anlamları içeren güç yoluyla benlik saygısı, kadınların harekete geçmesi ve güçlendirme sürecinin başlatılması için önemli bir adım olduğu belirtilmektedir (Uysallı, 2017, s.91). Katıldıkları eğitimler sayesinde güçlendiklerini belirten kadınlardan G1, G14 ve G18’in aşağıda yer alan ifadeleri bu düşünceyi destekler niteliktedir.

Hayatımda mesele bir reklam, pazarlama, halkla ilişkilerde bu işle ilgili hiç deneyimim olmadığı halde görüştüğümüz kişiler herkes daha önce bu işi yapmadığıma inanamıyordu. Yani gerçekten ilk defa mı? Yapıyorsunuz diyorlardı. Yani bu eğitimlerden sonra mı, karşımıza çıkıyorsunuz? Diyorlardı. Özgüvenim o kadar gelişmişti. İletişimim o kadar iyiydi. Yani bende içimde cevher vardı da belki önceden ama bunları ortaya çıkaramıyordum. Bu eğitimler sayesinde ortaya çıktı yani (G1).

Nere gitsek birlikte gidiyoduk kocamla. Ondan sonra işte diyom ya buradaki aldığım güçle, güvenle aldığım dersler bana cesaret verdiğinden dolayı o şeyi kendimde buldum gücü. İçimdeki gücü. Özgüven buldum. İçimdeki dedim ya mücevheri öğrendim. Mücevher vardı anca diyim ya dışarı çıkması için buranın beni teşvik etmeleri. . Kendimdeki gücüm içimdeki gücüm cesaretim varmış ta yani güçlendirdik. Yani dedim ya aklım yetiyodu, gücüm yetmiyodu ve buradaki aldığım destek beni fişekledi. Hani cesaret daha çok verdi. Ben şimdi istediğim gibi yurtdışına bile gider gelirim **(G14)**.

Çünkü burası gerçekte içindekileri çıkarıp beni ben yapan bir yer. Bütün eğitimler beni de güzel bir yere taşıdığını beni ben yaptığını düşünüyorum. Yaşamımı kolaylaştırdı, bilinçlendirdi. Ben bilinçlendikçe karşımdakilerini daha çok anlamaya çalıştım. Kendimi onların yerine daha çok koyuyorum **(G15)**.

Başlangıçta sadece evden çıkmaktı amacım. Yani evden çıkıp yeni bilgileri almak amacıyla geldim, hani burda bilgi, eğitim, kültür verildiğini biliyodum. Ama bu kadar olacağını bilmiyodum. Mesela eğitimci seçileceğim asla aklıma gelmiyodu. Sadece bilgilenip kalacağım zannediyodum. Ama burada ben eğitimci odum. Şimdi ben gördüğünüz salondaki sandalyede otururken tahtada ders veriyorum. Mesela üniversite hocalarının verdiği dersi ben veriyorum **(G18)**.

Kadınların ifadesi irdelendiğinde, özgüvenli olmalarının nedeni olarak katıldıkları eğitimlerde özgüvenlerinin nasıl geliştirildiğinden bahsettikleri görülmektedir. Bu olgu güçlendirilmenin özünü oluşturan özgüven duygusunun geliştirilmesinde eğitimin önemini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla toplumda dezavantajlı durumda olan kadınların güçlendirilmesine yönelecek yetişkin eğitimi uygulamalarında özgüven artırıcı programların ön plana çıkarılması gerektiği söylenebilir.

Araştırma grubunda bulunan bazı kadınlar katıldıkları eğitim projeleri kapsamında çeşitli Avrupa ülkelerine gönderildiklerinden bahsetmişlerdir. Kadınlar gittikleri ülkede başka kadın kuruluşları ile tanıştıklarını, ortak bir dil bilmedikleri halde bu kadınlarla farklı ortamlarda bir araya geldiklerini ve bu gezilerden olumlu yönde daha çok etkilendiklerini belirtmektedirler:

Holanda'da ki eğitim etkiledi. Hollanda da 8 günlük staj gördük. Matra projesi kapsamında. Kendime olan özgüvenim gerçekleşti. Oradaki çalışma sistemi ile buradakini karşılaştırma imkanımız oldu. Onlar çok düzenliler. İnsanı özellikle başarılı insanı geriye atmıyorlar. Başarılı insan ne olursa olsun ,İster Türkiyeli, ister İngiliz değer veriyorlar. Herşeyden önce beyine önem veriyorlar. Hatta sende o potansiyeli görse, daha ne yapsam da desteklesem diye çabalıyorlar. Ayrımcılık yok. En güzel şey bu. Buranın İŞ-KUR'u ne ise oranın da "CWI" o. Nasıl çalıştığını inceledik. İşsiz kalan insana nasıl para veriliyor. Çalışmalarını izledik. İşyerleriyle yaptıkları görüşmeleri izledik. Belli sistem oturmuş. Çok etkilendim **(G1)**.

Ev Eksenli proje kapsamında Polonya'ya gittim. Ankara Üniversitesinden bir hoca bizi götürdü. Tabii böyle bir fırsat çıktı. Zaten imkanı yok bizim kendi bütçemizle, kendi imkanlarımızla gidebileceğimiz bir yer değil yurt dışı. İşte 6 gün kaldık Polonya'da. . Polonya'da gittiğimiz yerde çok hoşuma gitmişti. İşte

oraları gezdik. Polonya'yı gezdirdiler. Çok güzel bir geziydi. Şimdi 2 arkadaş gittik ya, Vakıftan hocamız bir de Çevirmen vardı. Ama diyorum ya çevirmene de ihtiyaç duymadık. Nasıl oldu bilmiyorum. Çok sıcak insanlardı. İnsana çok sahip çıkıyorlar kesinlikle. Ya ben çok etkilendim. Orada bizim Vakıf gibi bir Vakıf vardı. Çok güzel eğitimleri vardı. Mesela uyuşturucu ile ilgili. uyuşturucu bağımlıların tedavisinde onlara destek amaçlı onlara yaklaşımları mesela çok güzeldi. Yaşlılarla da ilgili bir şeye katıldım.. Festival oldu. Ona katıldım. Yaşlılar mesela çok yaşlı insanlar. Bir güzel şeyler yapmışlar ki. İşte bunlar bizim Vakıf gibi bir Vakıf var ve bunların bağlı olduğu kollar var. Mesela kimisi yaşlılarla ilgileniyor, kimisi uyuşturucuyla, kimisi sokak çocuklarıyla ilgili. yani böyle çeşitli çeşitli çok hoşuma gitti çok sevdim. Valla kendimi orada kendi evimde gibi hissettim. İnanın hiç yabancılık çekmedim. Kendimi çok değerli hissettim. Böyle de hissettirdiler. Ya ben zannederdim ki dil bilmiyorum ya yabancı bir ülkeye gitsem çok zorluk çekerim gibi. Bilmiyorum başka yerleri ama, ben orada hiç zorluk çekmedim. Çok sıcak insanlardı. İnsana çok sahip çıkıyorlar kesinlikle. Ya ben çok etkilendim (G3).

Matra projesinin parasal desteğiyle yurt dışına gittim. Hayatımda ilk kez uçağa bindim ve yurt dışına gittim. Hollanda'ya gittim. Hollanda da 8 günde staj gördük. Yurt gibi bir yerde kaldık. Hollanda'yı gezdirdiler. Onların da bizim gibi çalışmaları varmış. Karşılıklı çok iyi anlaştık. Hollandalı kadınlarla çok iyi anlaştık. Dil bilmediğimiz halde (G9).

Anlatılar irdelendiğinde, kadınların yabancı oldukları, tanımadıkları ortamlarda da iletişim kurabildiklerinde mutlu oldukları ve diyalogun kendilerini iyi hissettirdiğini belirttikleri görülmektedir. Kadınların anlatılarında “Valla kendimi orada kendi evimde gibi hissettim. İnanın hiç yabancılık çekmedim. Kendimi çok değerli hissettim.”, “karşılıklı çok iyi anlaştık. Hollandalı kadınlarla çok iyi anlaştık. Dil bilmediğimiz halde.” gibi ifadeler açıkça göstermektedir ki, ÇKGV’de sunulan eğitimlerin etkisi dışında, yurt dışında başka aktiviteler ve ortamlar sağlanmasının, evlerinden bile dışarı çıkamayan kadınların kişisel güçlenmelerine katkıda bulunduğu sonucu çıkabilir. Rowlands kadınları güçlendiren çeşitli projeler üzerinde yaptığı analizde, seyahat etmenin güçlendirme süreci için etkili bir yol olarak ortaya çıktığını belirtmektedir (Rowlands, 1997, ss.15-22). Rowlands’ın bu saptaması araştırma grubundaki kadınların anlatılarıyla da örtüşmektedir. Bu bulgu, Uysallı’nın (2017), kadınların yurt dışına yapılan gezilere katılımlarında, iletişim becerilerini geliştirdiğini ve bunun da kişisel/psikolojik güçlendirme için etkili olduğuna ilişkin görüşünü desteklemektedir. Buradan hareketle; kadınların daha çok etkilendikleri eğitimlerin, onların güçlenmelerine yol açan alternatif mekânlarda artan kadın diyalogu ve artan iletişim becerileri sunan eğitimler olduğu ileri sürülebilir. Bu yüzden kadınlara yönelik eğitim programlarında, eğitimlerle beraber başka aktivitelere de önem verilmesi gerektiği söylenebilir.

Tabloda 28'deki veriler ve anlatılar irdelendiğinde, kadınların toplumsal cinsiyet konularını öğrenmeye ve düşünmelerine yol açan eğitimlerin yanında, ayrıca başka ülkelere yapılan çeşitli gezi ve aktiviteler ile farklı öğrenme ortamları sunan eğitimlerden daha çok etkilenmeleri bu araştırmanın ortaya koyduğu önemli bulgulardan biri olduğu söylenebilir. Buradan hareketle genel bir değerlendirme yapıldığında, toplumda dezavantajlı durumda bulunan kadınların güçlenmesini hedef alan bir yetişkin eğitim programında; toplumsal cinsiyet bilincinin geliştirilmesi, sağlık ve beslenme dersleri, teknik, girişimci, aile içi şiddet, hukuk ve siyaset hakkında bilgi, çeşitli gezi ve aktiviteler, planlama ve düşünme becerilerinin geliştirilmesi gibi konuların dâhil edilmesinin etkili bir yöntem olduğu söylenebilir.

Derslerde İlk Günler Karşılaşılan Sorunlar

Görüşme yapılan kadınlara, ilk günler derslerde sorun yaşanıp yaşanmadığı sorulmuş, eğer yaşanmışsa bunların neler olduğunu anlatmaları istenmiştir. Kadınların bu soruya verdikleri yanıtlar tabloda görülmektedir. Tablo 29 incelendiğinde, kadınların büyük bir kısmı eğitimin ilk günlerinde heyecanlı ve çekingen olduğunu belirtirken, sorun yaşamadığını belirten sekiz kadın bulunmaktadır.

Tablo 29

Derslerde İlk Günler Karşılaşılan Sorunlar

<i>Yaşanan Sorunlar</i>	<i>Frekans*</i>
Sorun Yaşamadım	8
İlk Günler Çekingendim	7
İlk Günler Heyecanlandım	5
Öğrenme Güçlüğü Yaşadım	4
İlk Günler Çok Sıkıldım	2

*Soruya birden fazla yanıt verilmiştir.

Sorun yaşamadığını belirten G1'in daha önce kurs deneyimi olduğu görülmüştür:

Ben öğrenmede hiç sorun yaşamadım. Söylenen her şeyi çok çabuk algılıyodum. Derse katılımda öbür arkadaşlara göre daha bi girişkendim. Önceden çokça kursa gitmişliğim artık kurs kolik olduğum için kendimin daha bilincindeydim. Buna rağmen grup içinde konuşurken ilk başlarda biraz heyecan oldu ama sonra rahatlıyosun. Çünkü grup içinde konuşurken kimse seni yargılamıyor. Bu çok iyi bi şey. Hocalar çok bilinçli. Güzel bir tartışma ortamı oluyo (G1).

G1'in anlatısı irdelendiğinde, daha önceki yıllarda kurslara/eğitime katılma deneyiminin olması, deyim yerindeyse “kurs kolik” olması girişkenliğini ve özgüvenini artırdığına ilişkin bir veriye işaret ettiği söylenebilir.

Sorun yaşamadığını belirten kadınların anlatıları irdelendiğinde, evden dışarı çıkan, sosyalleşme ve etkileşim içinde olan kadınların ilk günden itibaren dersleri anlamada ve kavramada güçlük çekmedikleri anlaşılmaktadır.

Hiç bir sıkıntı hiçbir sorun yaşamadım. Zaten bir öğretmen emeklisiyim (G4). Öğrenme güçlüğü yaşamadım. Daha kolay kavırıyordum. Tabii diğerlerine nazaran. Kendimi ifade etmemde derse katılmamda bir sorun yaşamadım. Bir devlet kurumundan emekli olmuştum (G5). Ben herhangi bir sorun yaşamadım. Herşeyi rahatlıkla anlıyordum (G13). Anlatılanları anlamada, derslerde konuşmamda bir sorunum olmadı. Kendimi iyi ifade ederim. Öğrenmede, anlamada cevap vermede bir derdim olmadı. Güven ortamı vardı (G15).

Görüşülen kadınların çoğunluğu ilk derslerde çekinme, heyecanlanma, öğrenememe, sıkılma gibi birden fazla sorun yaşadıklarını belirtmektedir. Kadınların ifadeleri aşağıda verilmektedir:

İlk başladığında bir süre kendimi derse veremedim. Dikkatim dağılıyordu. Anlatılanların faydalı şeyler olduğunu gördüm. Ders çok çekiciydi. Hocalarımız çok kıymetli hocalardı. Eğitime katılmışım, merakla bekliyorum birşeyler öğreneyim gibi düşünürken çabucak unutuyordum. Başlarda hocalar soru sorunca cevap verirken illaki bir heyecanlanma, bir çekinme, bir utanma yaşadım. Kendimi rahat ifade edemedim. Hocalarımız derste konuşturdukça onların sayesinde çekingenliğim gitti (G3).

Eğitime İlk başladığımda anlatılanları rahatlıkla anlayamadım. Derse katılmada çok güçlük çektim. Mesela bir soru sormak istesem hocalara, çekingendim. Parmak kaldırıp soru soramıyordum. Aslında sormak istiyordum ama, çekingenlik duygusundan dolayı katılamıyordum. Anlatırken heyecanlanıyordum. Karıştırıyordum. Sınıf ortamı, öğretmenler, hepsi güzeldi. Kadınlarla ilgili bilgiler aldıkça çok hoşuma gitti. Ben kendimin değerli olduğunu hissettim (G6).

Buraya ilk karıştığımda çekingendim. Hocalarımız üniversiteden geliyordu. Yani böyle bi oğmuş bi gişinin karşısında konuşmam diye utanıyordum. Yani onların düşüncesi senin düşüncelerin çok değişiyö. Hoca soru sorduğunda heyecandan ne cevap vereceğimi şaşıırıyordum. Ayy Sonra çok şükür şimdi öyle şeyim yok Eğitime gelen hocalar sağolsun. Şey kibirleri yoktu. Bi de dersleri çok iyi anlatıyorlardı Yani bi ders anlatıp koymak değil. Anlatırken danışır sorarlar. Örneklerle. O zaman daha çok algılıyorum (G10).

Önce kğanuşamıyoduk çekiniyoduk acaba pot kırarım, acaba hata mı yaparım. Acaba sorduğum zaman hocam benim sorduğum sorularda yanlışlık mı hisseder, çekiniyoduk doğrusu. Kgonuşamıyoduk ilk zamanlar. sonra sonra açıldık (G14).

Eğitime ilk geldiğim zamanlar yalan yok çekiniyodum. Ürkektim. Derse gelene kadar ney ter içinde kalıyodum. Bugün ne yapacam diye. Heyecanlanıyodum. Hoca soru sorarsa ne yaparım? nasıl cevap veririm. Mahçup olmayayım diye parmak kaldırmıyodum. Eee.. hocalar akıllı, anladılar. Parmak

kaldırmadım ama sordular. Gazi üniversitesinden geliyordu hocamız. Yani bunun daha iyisi olamaz Konuşma için çok desteklediler Allah var. Önce ığh... pıhğ.. dedim. Sonra yavaş yavaş konuşmaya başladım. Yani şimdi düşünüyorum da güleşim geliyo eski halime. Bunları kısa sürede aşınca öğrenmede de bir sorunum olmadı (G19).

Eğitimlerde başta konuşulanları anlayamama gibi durumum oldu tabii ki. Bazı kelimeleri mesela algılayamıyosun. Acaba ney, mesela bazen hocanın anlattıklarını hemen anlayamıyodum, unutuyodum. Aslında hocalar bizim anlayacağımız dilde anlatıyorlardı. Valla işte ne diyim derste olmaya alışkın değilim ya herhal ondan. Başta bazı konuşmalara tam konsantre olamıyosun. EE işte öğrenerek çocuklarım yardım ederek sonra onların hepsini aştım. Size sınıfta geldiğim o ilk günümü anlatayım. O gün ilk geldiğim o gün hazırlandım işimi evin işini neyini yaptım ama çok heyecen geldi. O kadar heyecanlıydım ki sınıfın kapısından girince “ayy! dedim ya bütün kadınlar gelmişler oturuyorlar (G8).

Derslere ilk geldiğimde kafam dönerdi. Heyecanlanırdım. Tabii başlangıçta İnsan biraz çekiniyo ya. Gidip-geline bu çekingenliği attım. Derslerde pek soru sormuyodum. Soru soruyodum desem yalan olur. Yani hocalarım da hepiniz konuşun, soru sorun yani konuşun derdi. Derslerde hocalar bize gayet hoş davranıyorlardı (G20).

Dersleri anlamakta güçlük çektiğini belirten kadınlar; ”alışkın değilim kalabalıkta konuşmaya. Ya da ders dinlemeye”, “bu güne kadar hiçbir etkinliğin içinde olma! Birden bire olunca İnsan sıkılıyo, alışkın olmayınca utanıyo” gibi ifadelerle daha önceki yıllarda bir eğitim etkinliği içinde olmamaları ile ilişkilendirdikleri görülmektedir. Aşağıda bununla ilişkili görüşmeciler ifadeleri yer almaktadır:

Evet. Başlarda biraz öğrenme, anlama güçlüğü oldu.olmadı değil. Alışkın değilim kalabalıkta konuşmaya. Ya da ders dinlemeye. İnsan utanıyo., ne diyeceğini, ne konuşacağını bilemiyo. Odaklanma sorunum oldu (G7).

Yaşadık tabii ki. öğrenme güçlüğü yaşadım (G9).

Bu güne kadar hiçbir etkinliğin içinde olma. Birden bire olunca İnsan sıkılıyo, alışkın olmayınca utanıyo (G11).

Ben kendim öğrenme güçlüğü yaşamadım. Sadece ilk başladığım günlerde konuşurken mahcupluğum olmuştu. Dedim ya biraz yüzüm kızarırdı konuşurken. Sonra geçti. Hocalar çok anlayışlı davranıyorlardı (G16).

Kadınların anlatılarından ve araştırmacının yaptığı gözlemlerden yola çıkarak, ilk derslerde öğrenme güçlüğü çeken kadınların, öğretmenlerin tavır ve tutumlarının olumlu olması sayesinde, bu süreci kolaylıkla aştıkları söylenebilir.

Görüşme yapılan kadınların bazıları, ilk gün derslerde yaşadıkları bir diğer sorun olarak, “çok sıkıldıklarını” belirtmişlerdir. Bu konuda görüş bildiren kadınların ifadeleri aşağıda verilmiştir:

Öğrenmede, anlamada baştan çok sıkıntı yaşadım. Evet, başta çok sıkıntı yaşadım. Yaşamaz mıyım yaşadık tabi. İlk derslerde kafam almıyordu. Anlayamıyodum. Ders bir an önce bitsin diyodum. Şimdi bizim şeyimiz vardı, uzun zaman olmuş ilkokulu bitirip köyden geleli. Okumayla da ilgili eksikim çoktu (G12).

İlk başladığımda çok sıkıldım. Moralim bozuldu. Benim burada ne işim var dedim. Eee tabii evle uğraş, iş güç..kocanın seni hep aşağılaması. Bu güne kadar hiçbir etkinliğin içinde olma. Birden bire olunca İnsan sıkılıyo, alışkın olmayınca utanıyo Utanıp, sıkılınca derslerde ne diyeceğimi, nasıl davranacağımı bilemiyodum. Evdeki koca, iş güç, adamı yorduğu için, ders görmeye de alışkın olmadığım için başlarda derste uykum bile geliyordu. hocanın konuşmasını takip edemiyodum. Sonra hepsini aştım. Hocalarımız çok iyiydi. Hocalar hep üniversite hocalarıydı. Alanında en iyi hocalar Şimdi çok rahatım (G11).

Görüşme yapılan G11'in söyleminde, “evdeki koca, iş güç, adamı yorduğu için, ders görmeye de alışkın olmadığım için başlarda derste uykum bile geliyordu” gibi, ifadelerin yer alması, toplumsal cinsiyet rolünden dolayı öğrenme güçlüğü yaşadığına işaret eden bir gösterge olarak okunabilir.

Yetişkin eğitimi programlarında çekingenlik, öğrenememe korkusu ve bunlarla ilişkili olarak oluşan özgüven eksikliği nedeniyle öğrenme sürecinde sorunlar yaşandığı ve bu nedenle sık sık terk etme olgusu gözlemlendiği belirtilmektedir (Yıldız, 2006, s.103). Bu araştırmada ilk derslerde yukarıda sözü edilen çekingenlik, öğrenememe, gibi sorunları yaşayan kadınların programı terk etmeyip devam ettikleri ve bu süreçte sorunlarını aştıkları görülmüştür. Araştırmacının gözlemleri ve görüşülen kadınların anlatılarından yola çıkarak, eğitmenlerin olumlu tutum ve davranışları yanında donanımlı ve tecrübeli olması, kadınların ilk derslerde yaşadıkları; çekingenlik, sıkılma, öğrenememe korkusu gibi sorunlarını aşmada etkili olduğu söylenebilir. Bu saptama “Keçiören Halk Eğitim Merkezi’ndeki Yetişkinlerin Özdoym Kurslarına Katılım Örüntüleri” konusunda araştırma yapan Çelik’in (2019, ss:55-56) eğitimcilerin katılımcılara karşı tutum ve davranışlarının olumlu olmasının, bilgi ve tecrübesine güven duyulmasının öğrenmede ve katılım davranışını devam ettirmede önemli bir etken olduğuna yönelik bulgu ve sonuçlarıyla örtüştüğü görülmektedir. Dolayısıyla, kadınların güçlendirilmesine yönelecek yetişkin eğitimi etkinliklerinde eğitimcinin/kolaylaştırıcının tecrübeli olmasının önemli bir işlevi olduğu söylenebilir.

ÇKGV’nin Fiziksel Koşulları

Eğitsel süreci etkileyen dinamiklerden bir diğeri de öğrenme ortamlarının fiziksel koşullarıyla ilgilidir. Bu kapsamda görüşme yapılan kadınlara ÇKGV’nin fiziksel koşullarıyla ilgili sorular yöneltmiştir. Kadınların çoğunluğu gaz alınamadığı için ÇKGV’nin soğuk olduğunu belirtirken, az sayıda kadının ise fiziksel koşullarının iyi olduğunu belirten ifadelere rastlanmıştır. Soğuk olduğunu belirten kadınlardan bazıları

anlatımlarında kışın derslerini aksatmamak için kendi evlerini sınıfa dönüştürdüklerini ifade etmişlerdir. Gaz alınamadığı için fizisel ortamın soğuk olduğunu belirten kadınlar görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

Vakfın yeterli parası olmadığı için kışın soğuktu. Paltolarımız giyip ders yapıyorduk (G4).

Sınıfın ortamı güzeldi. Aslında soğuk dışında bi şey yoktu (G7).

Soğukluğu tabi soğuk. Ama yani eğitimde 1 saat, 2 saat donmam ölmem. Yani çekerim. Yine alırım eğitimi (G10).

Eee biraz soğuk oluyodu hep bu vakıf hep soğuk oldu zaten. Soğuk oluyodu ama biz elektrik ocaklarını yakıyoduk. Onların dibinde oturuyoduk. O sıcaklığı hissediyoduk bilgi sıcaklığı, soğuğu yeniyodu. Bilgi alacağız diye yemin ederim o soğukta, o karda geliyoduk elektrik ocağını yakıyoduk (G12).

Ben diğerlerinden daha sonra geldim. Bizim dönemde kaloriferler yanmadığı için Vakıf soğuktu. Buna rağmen gelmemezlik etmedim (G13).

Sınıflar soğuktu. Ama ben hiçbir zaman şu binanın soğukluğu beni etkilemedi. Çünkü ortam çok güzel ve sıcaktı. Gözler ısıltı ısıldı. Herkes bi şey alıyordu. Derslerimiz öyle doluydu ki hepimiz hem kendimize hem de çevremizde olan bitene duyarlı olmaya başladık. Farkındalık düzeyimiz çok arttı. Yani orada bi emek vardı. Yani hocanın emeği. Sen evden gelmişsin senin emeğin. Bu kurumu buraya getirmişler, onların Emeği. Beni soğuk beni soğuk hiçbir zaman etkilemedi. Çok üşüdüğümüz zamanlar oldu. Paltolarımızı çıkarmadık. Ama o soğuk beni etkilemedi. Binanın dış görünüşünün soğukluğu değil, içindeki hep beni etkileyen sıcaklıktı. ... Güven ortamı vardı (G15).

Vakıf çok soğuktu mesela. Burda olanak hiç yok. hiç yok, diyebilirim Isınma açısından eksik çoktu. Ama dedim ya eğitimi güzel veriyorlardı (G16).

Burası kışın soğuk. Sadece soğuk. Yani bina olarak soğuk. Onun dışında eğitimler çok iyi (G17).

Yerimiz soğuktu zor mücadelelerden geçtik, sırtımızdan mantolarımızı çıkarmadan, ellerimiz üşüyerekten birer bardak çay içerek eğitimimize devam ettik (G19).

Bina soğuktu. Sırtımızda mantosuz gitmiyoduk. Yer soğuktu. Haliyle sınıflar da soğuk oluyodu. Çay içiyoduk, içimiz ısıniyodu (G20).

Merkez soğuktu, tam kış dönemine geldi bizim eğitimlerimiz. Soğuk konusunda çok sıkıntı yaşadık ama dersler çekiciydi benim için yani. Hani çok eğitimlerden yararlandım (G21).

Kadınların ifadeleri değerlendirildiğinde; “...1 saat, 2 saat donmam ölmem. Yani çekerim. Yine alırım eğitimi”, “..Yani bina olarak soğuk. Onun dışında eğitimler çok iyi”, “..bilgi sıcaklığı, soğuğu yeniyodu”, “..binanın dış görünüşünün soğukluğu değil, içindeki hep beni etkileyen sıcaklıktı”, gibi ifadeler açıkça göstermektedir ki, ÇKGV ‘nin kışın gaz alınamadığı için fiziksel ortamının soğuk olmasının kadınların öğrenme motivasyonlarını olumsuz yönde etkilemediği görülmektedir. Bu durumun kadınların örgün eğitimlerini yarıda bırakmalarından kaynaklanan geçmiş eğitim yaşantılarından dolayı eğitime karşı özlem duymaları ve ÇKGV’de verilen eğitimlerin içerik ve süreç

olarak kendilerini geliştirmelerine imkan sunması nedeniyle kışın ortamın soğuk olmasını önemsemedikleri söylenebilir.

Kadınların görüşleri arasında en belirgin olarak ortaya çıkan ve dikkat çeken durum, ÇKGV'nin soğuk olmasından dolayı derslerin sürdürülmesine katkı vermek için kendi evlerini sınıf olarak sunmaları olduğu tespit edilmiştir. Kadınlar görüşlerini şu ifadelerle dile getirmişlerdir:

Vakfımız soğuktu. Çünkü para yoktu. Gaz alınamıyordu. Soğuktu. Bazen paltolarımızla oturuyorduk. Bazen de çok soğuklarda evi vakfa yakın olanlara gidiyorduk. Derslerimizi orda yapıyorduk. Bazen de ortak gaz alıyorduk. Vakıfta daha sıcak ortam olsaydı İyi olurdu ama olsun dersler bizi ısıtıyordu (G3).

Sınıfımız işte çok soğuktu. Biz o kadar fedakarlık yaptık ki buraya Çağdaş Kadınlar Vakfına. Bu Tuzluca'yı'n kadınları da olsun Nato'dan gelen kadınlar da olsun biz birebir sahip çıktık. Kışın böyle ayazda Vakıfta böyle durmanın mümkünü yok yakıt yok. Yakıt yoksa bile kaloriferde arıza var ısınmıyo. Birebir her hafta birimizin evinde yapıyodug bu toplantıları. O kadar mesela benim evimde 40 kişi vardı. 40 kişinin şey ağırlaması çayı böreği, çöreği çok mutlu oluyoduğ (G8).

Eğitimin her şeyi çok güzeldi ama dediğim gibi Vakıf çok soğuktu. Çok soğuklarda bazen eğitimleri evimizde yapıyoduk. Şu ilk zamanlarda vakıf ayakta dursun bu merkez bizim için açılmış arkadaşlar, hepimiz evimizi açalım diyodum. Hepimizin evine birer gün 30 kişi gelmeyeen ölmeyiz. Hepimiz yani bu vakfı ayakta tutabilmek için uğraşıyoruz. Hepimiz soğuklarda sırayla evimizi açtık. Dersleri kimi zaman ney evlerde yaptık (G9).

Derslere ilk başladığımız zamanlarda vakfın parası yoktu 4 kat yanmıyordu. Sınıflar soğuktu. Buna rağmen devam ettik. Bazen havayı kırsın diye sadece sınıfta elektrik sobası yaktık, kimi zaman paltoyla oturduk, kimi zaman da evlerimizi açtık. Eğitimler o kadar iyiydi ki ki soğuğu unutuveriyoduk. Nefesimizle sınıf ısıniyodu (G11).

Bu anlatılar açıkça göstermektedir ki, ÇKGV binasında ısınma sorununun olması kadınların eğitimlerine devam etmesi yönünde bir engel oluşturmamıştır. Kadınların bu sorunu aşmak için dayanışma içerisinde sorunlarına ortak çözüm bulma arayışı üzerinden “eğitimleri evde yapma” yöntemi geliştirmeleri dikkat çekicidir. Yetişkin eğitimi açısından olumlu olarak değerlendirilebilecek bu anlayış, esnekliğe sahip yeni bir yaklaşımın ele alınması gerektiği anlamına gelebilir.

ÇKGV'nin fiziksel koşullarının iyi olduğunu belirten kadınların görüşleri aşağıda yer almaktadır:

Merkezin Fiziksel koşulları bence çok iyiydi (G1).

Sabahleyin Vakfa gittiğimizde her tarafı tertemiz buluyorduk. İçimiz açılıyordu. Bizler için çay demleniyordu. Ücretsiz olarak içiyorduk (G4).

Vakfın fiziki koşulları, aydınlığı, arkadaşlarla insan ilişkileri, sınıf ortamı, öğretmenler, hepsi güzeldi. Ortam tertemizdi (G6).

Kadınların görüşleri incelendiğinde ÇKGV'nin verdiği eğitimler yanında, temiz, aydınlık gibi fiziksel rahatlık sağlayan koşullara sahip olması kadınların motivasyonunu olumlu yönde etkilediği görülmektedir. Araştırmacının gözlemi ve anlatılar dikkate alındığında yetişkin eğitimi hizmeti veren bir kurum olarak ÇKGV'nin kadınlarca benimsendiği ve çekici bir mekân olduğu söylenebilir.

Öğretim Yöntem ve Tekniklerine İlişkin Görüşler

Eğitim sürecinin önemli dinamiklerinden bir başkası da öğretim süreciyle ilgilidir. Bu kapsamda kadınlara katıldıkları eğitimlerin öğretim yöntem ve uygulamalarına ilişkin görüşlerini belirtmeleri istenmiştir.

Kadınların konu ile ilgili görüşleri değerlendirildiğinde, üç temel vurgunun öne çıktığı tespit edilmiştir. Bunlardan birincisi derslerin ilgi çekici olması, ikincisi kadınlara gösterilen saygı ve değer, üçüncüsü eğiticilerin yaklaşımları ve uygulama sırasında kullandıkları aktif öğrenme yöntemlerine ilişkindir. Bunlardan birincisi ile ilgili olarak görüş belirten kadınların ifadeleri aşağıda yer almaktadır:

Eğitimlerdeki dersler çok iyiydi. Yani neredeyse üniversite düzeyinde. Çocuklarımızın gittiği okul gibi değil. Yani öyle öğretmen anlatsın sen dinle değil de, hepimiz hem anlatıyorduk hem de dinliyorduk. Yeri geldiğinde başımızdan geçenleri de anlatıyorduk derste. Derslerde çok farklı konuları öğreniyorduk. Faydalıydı. Keyif alıyordum. Bunun için dersler zevkliydi **(G1)**.

Dersler çok zevkli ve çekiciydi. Ders konuları hayatımıza dokunan konulardı. Farkındalığımızı geliştirdi. Hocalar da güzel ders anlatıyordu. Hocanın sınıfta uyguladığı yöntem benim öğretmenken uyguladığım yönteme hiç benzemiyordu. Ben anlatırdım, çocuklar dinlerdi. Ama buradaki hocalar derse katılan kadınların ilgisini çekmek için herkesi derse dahil etmeye çalışıyorlardı. Sanki derse gelen her kadın birer öğretmen gibiydi. Herkes birbirinden şeyler öğreniyordu. Yeni bilgilere sahip olmak, bilinçlenmek çok iyi geliyordu. Bu da bizi mutlu ediyordu. Dersler aslında bir anlamda terapi gibiydi. O kadar güzel ve iyi geçiyordu ki hem stres atıyorduk hem bilgi sahibi oluyorduk. Bunun için derslere zevkle geliyorduk. Böyle olunca dersler gerçekten çok zevkli oluyordu **(G4)**.

Eğitimlerimiz güzeldi. Eğitimler çok çekiciydi. Hocalarımız çok bilgiliydi. Bir eğitim verdiler bize, gerçekten çok iyiydi. .. Tabii aldığımız eğitimler.. anlatılamaz gerçekten. Kadınlarla ilgili her gün yeni bir şey. Yani hayatımızda öğrendiğimiz şeyler çoktu **(G5)**.

Sınıfın ortamı güzeldi. Valla eğitimler çekiciydi hocaları dinlemek benim çok hoşuma gidiyordu. Onlardan ders almak o ortamda bulunmak benim çok hoşuma gidiyordu açıkçası. Çekiciliği vardı. Hiçbir dersi kaçırmamaya çalışıyordum **(G7)**. Dersler çok çekiciydi, çok çekiciydi. Bizim ilgimizi çeken dersler oluyodu. Sağlık hakkında, bizim haklarımız, özgüven, güçlendirme, farkındalık gibi. hepsi çok güzeldi **(G8)**.

Her ders ilgimi çekti. Dersler sanki sohbet ediyormuşuz gibi yapılyodu. Hepimiz derslere katılıyorduk Bazen hocalardan çok biz konuşurduk. Hiç sıkılmadım. Dersten çıkınca çok huzurlu oluyodum. Herkesle çok iyi anlaştım. Derslere

başlamadan önce derste konuşulanları dışarıda anlatmayacağımıza yemin ettik. İlk başta bunu çok yadırgamıştım. Sonra derslerde hepimiz sorunlarımızı anlatarak örnek vermeye başlayınca bunun nedenini anladım. Birbirimize güvenmemiz gerekiyordu. Hocalarımız yaşadıklarımızı anlatmamızı istiyorlardı (G11). Dedim ya eğitimi güzel veriyorlardı. Çok faydalı bilgiler alıyorduk. Derslere merakım çok fazlaydı. Bugün ne yapacağız diye heyecanla beklerdim. Dört gözle beklerdim ders zamanını. Çok güzel geçiyordu derslerimiz. Hepimiz katılırdık, hoca fikrini söylerdi biz de fikirlerimizi söylerdik (G16). Dersler çok ilgimi çekiyodu, zevkliydi. Yeni bişey öğreneceğim diye, hevesle gidiyodum. Ortam da iyi olunca. Derslerde hepimiz konuşalım diye çok gayret ediyorlardı (G20).

Derslerin çekici olduğunu belirten kadınlar; “dersler çok zevkli ve çekiciydi. Ders konuları hayatımıza dokunan konulardı. Farkındalığımızı geliştirdi. Yeni bilgilere sahip olmak, bilinçlenmek çok iyi geliyordu”, “dersler çok çekiciydi”, “ilgimizi çeken dersler oluyodu, sağlık hakkında, bizim haklarımız, özgüven, güçlendirme, farkındalık gibi. Hepisi çok güzeldi”, “her ders ilgimi çekti. dersten çıkınca çok huzurlu oluyodum”, “bugün ne yapacağız diye heyecanla beklerdim”, “derslere zevkle geliyorduk, yeni bişey öğreneceğim diye, hevesle gidiyodum”, gibi olumlu görüş bildirmeleri, ÇKGV’de eğitim alan kadınların öğrenmenin değerine vurgu yaptıklarına ilişkin ipuçlarıdır. Bu durum Knowles (1996, s.56)’ın “bilme gereksinimi” varsayımı, Paulo Freire’in (1991, s:45) de “bilinç yükseltme” olarak adlandırdığı yaklaşımı ile doğrudan ilişkili olarak değerlendirilebilir. Knowles (1996, s.56) bu varsayımda, yetişkinler bir şeyi öğrenmeyi üstlendiklerinde onu öğrenmeyle elde edecekleri yararları ve olumsuz sonuçları konusunda bilmeye gereksinim duyduklarından bahsetmektedir. Bu nedenle yetişkin eğitimin önemli görevlerinden birinin öğrenenlerin “bilme gereksinimleri”nin ayırdına varmalarına yardım etmek olduğunu belirtir. Kısacası Knowles, öğrenenlerin yaşamlarının niteliğini geliştirmede “öğrenme”nin önemine vurgu yaptığı gibi, öğrenilenlerin gerçek yaşamda nasıl kullanılabileceğine ilişkin farkındalık düzeyinin de yükseltilmesi gerektiğini söylemektedir (Knowles, 1996, s:56). Bu da “bilinç yükseltme” olarak ifade bulan yaklaşımla doğrudan ilintilidir. Bu varsayım konumuz açısından değerlendirildiğinde, derslerin içeriği kadınların somut ihtiyaçlarına karşılık geldiği belirtilebilir. Bu yüzden, kadınların öğrenmeyle elde edecekleri yararları ilişkin kanıya sahip oldukları görülmektedir. Bu nedenle dersler, kadınların ilgisini ve dikkatini çekmiş ve derslere istekle geldikleri saptanmıştır. Nitekim kadınların anlatımları da bu durumu desteklemektedir. Dolayısıyla kadınların eğitim yoluyla güçlenmesine odaklanacak yetişkin eğitimi uygulamalarında, eğitimin içeriğinin kadınların yaşamlarını etkileyen sorunları ve konuları öğrenmelerine yönelik farkındalık düzeylerini yükseltebilen ve

toplumsal cinsiyet eşitliğini dikkate alan bir bakış açısıyla hazırlandığı oranda kadınların ilgisini çekebileceği açıktır.

Kadınların görüşleri arasında ortaya çıkan bir diğer konuda, ÇKGV’de kadınlara saygı ve değer verilmesidir. Bu konuda görüş bildiren kadınların açıklamaları aşağıda verilmektedir:

Özellikle hocalarımız bizim ne kadar değerli ve kıymetli olduğumuzu çok hissettiriyorlardı (G3).

Tabii vakıf da bize çok özen gösterdi. Yani hepimiz her gün gittiğimizde her taraf tertemiz, çaylarımız hazırlanmış. Çok değer verdiler. Çok önemsediler orda bizi (G5).

Şimdi doğruyu söylemek gerekirse vakfın kendisi de bize karşı çok iyi. Eğitime gelen hocalar sağolsun. Şey kibirleri yoktu (G10).

Ortamımız çok iyi. Derslerde her bir derdini anlat. Hocalar Çok ilgileniyorlar. Argadaşlarla çok iyiyiz. Ortam çok iyi. Ailemizden, çevremizden görmediğimiz ilgiyi görüyoruz. Değer veriyorlar bize (G14).

Derslerde hocalar bize gayet hoş davranıyorlardı. Ev halkından görmediğimiz ilgiyi gösteriyorlardı bize. Hocalarımız her zaman herkesi bir tuttular. Çok saygılı davranıyorlardı (G20).

Görüşülen kadınların anlatılarında görüldüğü gibi, yetişkin eğitimi açısından göz önünde bulundurulması gereken önemli özelliklerden biri olan ve öğrenme sürecini doğrudan etkilediği yetişkinlerin saygı ve değer görme beklentisine ilişkin (Geray, 2002, ss: 27-32; Mayo, 2011, ss:175-177;) ÇKGV’nin belirgin bir yaklaşımı olduğu anlaşılmaktadır. Anlatılarda bu yaklaşımın kadınlarca benimsendiği, takdir edildiği ve derslere devam etmelerinde olumlu katkı sağladığı görülmektedir. Buradan hareketle, ÇKGV’nin sağladığı öğrenme ortamının, diyaloga dayalı iletişim yönteminin kadınların öğrenme ve davranış özellikleriyle uyumlu olduğu söylenebilir.

Ayrıca kadınların yukarıda yer alan anlatılarında dikkati çeken bir başka konu ise, eğiticilerin kadınlar arasında mümkün olduğunca hiyerarşi yaratmamaya çalışan, eşitlikçi bir iletişim yöntemi kullandıklarına ilişkin ifadelere rastlanmıştır: “*Eğitime gelen hocalar sağolsun..şey kibirleri yoktu*“, “*hocalarımız her zaman herkesi bir tuttular.*” Bu ifadeler yetişkin eğitimi etkinliklerinde eğitimcinin tavrının önemini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla kadınların anlatıları irdelendiğinde ÇKGV’de düzenlenen eğitimlerde eğiticilerin Merriam’ın da (2013, ss. 105-126) ifade ettiği “yetişkin öğrenme kuramı” konusunda gerekli donanımına sahip oldukları söylenebilir.

Eğitim sürecinin değerlendirilmesiyle ilgili olarak kadınların görüşleri içinde ortaya çıkan üçüncü husus da, daha önce de belirtildiği gibi eğitimcilerin yaklaşımları ve uygulama sırasında kullandıkları aktif öğrenme yöntemlerine ilişkindir:

Derslerde öğretmen konuyu anlatmaya başlıyor, sonra sorular sorarak ya da sen ne düşünüyorsun? diyerek bize sorular soruyordu. Yani hepimiz konuşuyoduk. Öğretmen bazen yaşantımızdan örneklerle hayatımızı anlatmamızı isterdi. “Paylaşın bizimle yaşadıklarınızı” derdi. “Paylaşırdık” biz de. Her derste yeni birşey öğreniyodum. Dersler çok keyifli geçiyodu. Dersi veren hoca da bizi konuşturmaya çalışıyodu. Bi konu atıyodu ortaya sonra konu hakkındaki düşüncelerimizi soruyodu. Konuşmak için el kaldırıyoduk. Herkes konuşanı dinlerdi. Hocalarımız bunu çok iyi ayarlıyodu. Ders ortamı çok rahat olduğu için sen de rahat oluyosun. Kimse kimseyi yargılamıyodu (G2).

Ders ortamımız genel olarak çok güzeldi. ... Her dersi bir hoca anlatıyodu. Hoca hepimize söz hakkı veriyodu. Hocalar genellikle soru sorar hepimizin konuşmasını sağlardı. Konuşmak için ya elimizi kaldırırdık ya da hiç konuşmayan varsa hocalarımız çok akıllıydı onların da konuşmalarını sağlardı Mesela onlara soru sorardı. Böylece herkes derse katılırdı. Konuşurdu (G3).

Derslerde hocalar kadınları mutlaka konuşturdu. Her kadın mutlaka konuşturdu. Hocalarımız bunu çok iyi başarıyorlardı. Mesela diyelim ki dersimiz “kadın hakları”. Hoca konuyu anlatırken aynı zamanda, kadınların derse katılmasını da sağlamak için kadınlara konu hakkında ne düşündüğünü sorar, varsa kendi yaşamından örnekler vermesini isterdi. Burada uygulanan ve daha önce hiç duymadığım bir yöntem çok dikkatimi çekmişti. O da derslerde konuşulan tüm özel konuların ders dışında konuşulmaması üzerine yemin ettirilmesi. Hepimiz buna riayet ediyorduk. Yemin etme işi çok bağlayıcı olmuştu. Hepimize güven vermişti. Gerçekten de öyle olurdu. Hiç kimse arkadaşının derste anlattığı özel paylaşımını dışarıda konuşmazdı, yasaktı. Bu bir ilkeydi. Ne olursa olsun konuşamazdı. Onun için burada sağlam dostluklar kurulmaya başlandı. Bir kadın konuşurken diğerleri dinlerdi. Dalga geçilmezdi. Birbirimizi eleştirirdik. Sen şunda hatalısın. Sen bunda hatalısın. Böyle yapsan daha iyi olurdu gibisinden. Ortam ve dersler bana çok şey öğretti. Benim öğretmenliğim ile buranın arasındaki farkı gördüm. Benimki klasikti. Ben anlatıyordum çocuklar dinliyodu. Burası bambaşka. Herkes birbirinden birşey öğreniyor (G4).

Hocalarımız çok bilgiliydi. Bir eğitim verdiler bize, gerçekten çok iyiydi. .. Kadın kuruluşlarıyla ilgili çok bilgi sahibi oldum. Çok iyi dostluklar kurdum. Bu eğitimler sayesinde dediğim gibi mesela TRT gelirdi çekim yapardı. Başka bir yerden gelirlerdi yine röportaj yapıldı. Veya bugün sizi sinemaya götüreceğiz. Farklı şeyler olduğu için hergün ne yaşayacağımız sürpriz olurdu. Daha renkli şeyler (G5).

Hocalarımız zaten tartışın tartışın diye bizi teşvik ediyolardı. Konuşursan çok güzel oluyodu. Herkesin fikri açığa çıkıyodu tartışmada. Bir konu ortaya atılıyodu, o tartışılıyodu. Herkesin burda misal olarak bir konuyu attınmıydı herkesin tartışması farklı fikir taşıdığı meydana çıkıyodu. Çok güzel oluyodu. (G8).

Eğitime gelen hocalar sağolsun, dersleri çok iyi anlatıyorlardı. Yani bi ders anlatıp koymak değil. Anlatırken danışır sorarlar. Örneklerle. O zaman daha çok algılıyorum. Ayy sınıftaki arkadaşlarımız çok iyi. Yani bu bi tek benim düşüncem değil. Diğerleri de aynı düşünüyor (G10).

Birbirimize güvenmemiz gerekiyordu. Hocalarımız yaşadıklarımızı anlatmamızı istiyorlardı. Biz de duruma göre anlatırdık. Dersler sanki sohbet ediyormuşuz gibi yapılıyordu. Hepimiz derslere katılıyorduk Bazen hocalardan çok biz konuşurduk Çok şey öğrendim çokk.. Burada çok arkadaş edindim. Bazılarıyla aynı mahallede oturmamıza rağmen burda dost olduk. Burası bizim için mutlu olma yeri oldu (G11).

Yaşadığımız sıkıntılarımız da konuşuluyordu, paylaşılıyordu. 35-40 bayan oturuyorsun örneğin o gün şiddet anlatılıyor. Yani bu da çok şey bir derstir. Yani girelim mi-girmeyelim mi ağır bir derstir. Bir iletişim gibi, bir toplumsal cinsiyet gibi değildir, şiddet çok farklı bir kavram. Anlatırken ben şiddet görüyorum demek kadar zor bir şey yoktu. Deniyordu. Neden? güven ortamı vardı. Bu paylaşılıyordu. Yani önemli olan o ortamın sağlanmasıydı. Biz de yıllar yılı dönüşümlü olarak bu ortam hep sağlandı. Yani kadın ben şiddet görüyorum yahutta ben şunu istemiyorum ama eşim bunu bana yapıyo. Ben çocuğumu dövüyorum. Zamanında dövdüm ama bugün gidip özür dileyeceğim. Yani deniyordu. Çok güzel bi şeydi (G15).

Bir konu olunca tartışırdık. Diyelim ki derste hoca herhangi bir şey sordu parmak kaldırıp tartışırdık. Öyle sus pus oturmak hiç yok diyebilirim (G16).

Bizim eğitimler istekli gelenlerin katıldığı eğitimler olunca, öyle okul gibi olmuyo zaten. Yani öyle hoca anlattı, ders bitti, çık git, değildi. Dersin belirli bir adı olsa bile grubun ihtiyacı ön plana çıkıyordu. Duruma göre dersin işleyişi değişiyordu. Ya şöyle bişey diyeyim, derslerde herkes öğrenirdi. Hocalarımız da çok şey öğrendiler bizden onu söyleyeyim. Misal bir arkadaşımız başından geçen bir olayı anlatıyo, hepimiz yeni bi şey öğreniyorduk. Böylece gruptaki herkes birbirinden de çok şey öğreniyordu . Ben bunu çok gördüm (G18).

Yani hocalarımız da hepiniz konuşun, soru sorun yani konuşun derdi. Derslerde hepimiz konuşalım diye çok gayret ediyorlardı. Ha unutmadan bi de şöyle bi şey yaptılar Hocalarımız ilk eğitime başlayacağımız gün dedi ki “herkes yemin edecek, söz verecek sırayla”. Sınıfta konuştuğumuzu, dertlerimizi(özel sorunları) dışarıda anlatılmayacağız diye. Hepimiz tek tek ayağa kalkıp yemin ettik. Bunun çok faydasını gördük. Herkes kendi halini rahatlıkla anlatıyordu. Onun hali bize de örnek oluyordu. Öğrendiğimiz şeyler de vardı. Hepimiz birbirimizin anlattıklarından da bilgi sahibi oluyorduk yeniden. Burada İnsan ilişkileri de çok iyi. Mesela burada bi sürü insan var. Mesela Onları sokakta gördüğünde bi merhaba, bi günaydın diyosun. Bir hal hatır sorabiliyosun (G20).

Ama daha böyle sınıf havasında değildi hiç derslerimiz. Daha çok sohbet havasında (G21).

Yetişkin eğitimi geleneksel eğitimden farklı olarak, aktif katılımın teşvik edildiği eğitimcilerin süreçte üstlendiği rol ile etkili hale geldiği bilinmektedir. Kadınların yukarıda yer alan ifadelerine bakıldığında , eğitimcilerin kadınları derslere katılmaya ve öğrenmeye teşvik etmek, derslerde ilgilerini canlı tutmak üzere tartışma konularını doğrudan kadınların yaşam sorunlarına denk gelen konular üzerinde yoğunlaştırdığı ve böylece doğal bir öğrenme ortamı oluşturduğu görülmektedir. Ayrıca eğitimcilerin, kadınlara sorular yönelterek konuşturmaya çalıştıkları, konu hakkında tartışma ya da soru sormaya cesaretlendirdikleri anlaşılmaktadır. Bu durum, ÇKGV’de eğitimcilerin

kadınlarda etkili bir öğrenme yaşantısını gerçekleştirebilmek ve eleştirel düşüncelerini tetiklemek için derslerini aktif katılımlı yetişkin eğitiminin temel ilke ve yöntemleri ile sürdürmeye çalıştıklarına ilişkin ipuçları olarak okunabilir. Bu, aynı zamanda Hart (2012, ss:256-257)’ın belirttiği gibi, bilinç yükseltmenin ilke ve özellikleriyle örtüşmektedir. Hart (2012, ss:256-257); eğitim etkinliklerinde, bilinç yükseltmenin temel ilkelerini eğitim pratiklerinin içine yerleştirme konusunda dikkatli bir biçimde uyarlama ve uygulama konusunun eğitimcilerin görevi olduğunu belirtmektedir. Hart’ın bu saptaması araştırma grubundaki kadınların eğitimcilerin derslerdeki tutum ve tavırlarına ilişkin anlatımlarıyla örtüşmektedir. Buradan hareketle ÇKGV’de düzenlenen eğitimlerde eğitimcilerin genel yaklaşımları ve uygulama esnasında kullandıkları iletişim yöntemleri gözönüne alındığında yetişkin eğitimi konusunda alanında yetkin oldukları söylenebilir.

Eğitim sürecinin değerlendirilmesiyle ilgili bir başka bulgu da özellikle bilinç yükseltme ilke ve özelliklerinin önemli bir bileşeni olan “kişisel deneyimlerin paylaşılması”na ilişkin hususlardır. Kişisel deneyimlerin öğrenme kaynağı olarak kullanılması, bilinç yükseltme ilkelerinin kullanıldığı anlamına geldiği ve kadınların kendi konumlarını eleştirel düşünerek yeni bir bakış açısı kazanması açısından önemli olduğu söylenmektedir (Stromquist, 2012, s.193). Nitekim kadınların anlatımları da bu durumu destekler niteliktedir. Görüşme yapılan kadınlar, eğitim sürecinde kişisel deneyimlerini birbirleriyle paylaştıklarını belirtmektedirler. Kadınlar, “acıyı konuşmanın” ya da bedene ve ruha uygulanan şiddet ve haksızlıkları paylaşmanın, öğrenmelerine ve karşılıklı güvenin oluşmasına önemli ölçüde katkı sağladığını belirttikleri görülmüştür.

Ayrıca yukarıda yer alan anlatılar irdelendiğinde, derslerde konular ve deneyimler üzerine yapılan tartışmalar sayesinde kadınların birbirlerinden öğrendiği ve kadın sorunları hakkında farkındalık da kazandıkları anlaşılmaktadır. Kadınların birbirleri hakkında ya da diğer konularda birçok yeni bilgi ve fikir öğrenmelerini sağlamaya yönelik eğitimcilerin çabaları, kadınların bilinçlerini geliştirmeye ve dönüşmelerine yol açacak kazanımlara işaret eden gösterge olarak okunabilir. Dolayısıyla kadınları güçlendirmede bir araç olarak görülen bilinç yükseltme, toplumsal cinsiyet konularında bilgi ve bilinç oluşmasını sağlayarak kadınları güçlendirmektedir. Bu nedenle bilinç yükseltme, ancak dönüştürücü öğrenme bağlamında kullanıldığı oranda başarılı olabileceği tezini doğrulamaktadır. Ayrıca yalnızca kadınların değil, aynı zamanda eğitimcilerin de katılımcı kadınlardan öğrenmesi; “derslerde herkes öğrenirdi.

Hocalarımız da çok şey öğrendiler bizden onu söyleyeyim (G18)” bu çalışmanın önemli bulgularından biri olduğu söylenebilir.

Aldıkları Eğitimin Yaşamlarına Etkisi

Eğitilmeye katılmak araştırma kapsamındaki kadınların yaşamlarında ne tür dönüşümlere yol açtığını, eğitimlerden sonra kadınların hangi yönden güçlenme yaşadıklarına ilişkin deneyimlerine dayalı görüşleri bu başlık altında değerlendirilmektedir. Bunun için araştırma grubunda bulunan kadınlarla yapılan ikinci görüşmelerden elde edilen veriler analiz edilmiştir. Bu değerlendirmede eğitimler sonunda kadınların yaşamlarındaki dönüşümün neler olduğuna ve hangi boyutta kendilerini güçlenmiş hissettiklerine odaklanılmıştır. Bu amaçla kadınların hangi düzeylerde veya alanlarda güçlendiklerini anlayabilmek için Stromquist’in güçlendirmenin dört boyutu üzerine yaptığı çalışma temel alınmıştır. Bunlar bilişsel, psikolojik, ekonomik ve politik boyutlardır.

Kadınların Bilişsel Yönden Güçlenmesi

Bilişsel güçlenme başlığı altında “karar verme süreçlerine katılım” ve “aile içi ilişkilerde meydana gelen değişimler” güçlenme çerçevesinde değerlendirilebilecek önemli olgulardandır. Çocuk sahibi olma-olmama, doğum kontrol yöntemi kullanma-kullanmama konularında karar verebilme, çocuğun yetiştirilmesinde söz ve karar hakkı sahibi olma, aile içinde paranın denetimiyle ilgili kararları verme, birer bilişsel güçlenme göstergesidir. Ayrıca toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yönelik farkındalık durumu, aile içi görev paylaşımında, boş zaman aktivitelerinde, sosyal ve kültürel etkinliklerde meydana gelen değişimler ile kendine zaman ayırma durumu bilişsel güçlenme ekseninde analiz edilmiştir. Kadınların eğitimlerden sonra karar verme süreçlerine katılım önemli bir belirlemedir.

Bu kapsamda görüşme yapılan kadınlara sahip olunacak çocuk sayısı, doğum kontrol yapma konusu, çocukların yetiştirilmesi ve eğitimi konusu, aile içi kararlar, sosyal ve kültürel etkinliklere gitme, akrabalara ve arkadaşlara gitme gibi konulara ilişkin karar alma süreçlerine dair sorular sorulmuştur. Kadınların sorulara verdikleri yanıtlar aşağıda belirtilmektedir:

- Sahip olunacak çocuk sayısı konusunda; sekiz kadın ortak, dokuz kadın kendileri, üç kadın da eşlerinin karar verdiğini belirtmişlerdir. Bekâr olan bir kadın görüşmeci olması nedeniyle 20 kadın görüşmeci üzerinden değerlendirilmiştir.
- Doğum kontrolü yapma konusunda; dokuz kadın ortak, yedi kadın kendisi, iki kadın eşlerinin, karar verdiğini, iki kadın ise doğum kontrolü hiç uygulamadığını belirtmişlerdir. Araştırma grubunda bulunan bekâr kadın görüşmeci dahil değildir. Doğum kontrolünü bilmediğini ve hiç uygulamadığını belirten üç çocuklu G19: *“Gelen çocuk doğdu, arada düştü. Hiç doğum kontrolü yapmadım, hiç bilmiyorum yöntemlerini. Kayınvalidemle oturduğum için hiç imkanım olmadı. Eğitimlerden sonra olsaydı, elbette doktora giderdim. Bi çare arardım”*. Doğum kontrolünü hiç uygulamadığını belirten G10’nun ise 4 çocuğu bulunmaktadır. G10; *“o dönemlerde çok bilgisizdim. Ah keşke o zamanlar bu eğitimleri görseydik”*.
- Çocukların eğitimi ve disiplini konusunda; 14 kadın kendisi, altı kadın ortak karar verdiklerini belirtmişlerdir.
- Çocuklara verilecek harçlık konusunda; 12 kadın kendilerinin, dört kadın ortak, dört kadın ise eşlerinin karar verdiğini belirtmektedir. Çocuklara verilecek harçlık konusunda G1’in ifadesi: *“çocuklara ilk harçlık verme konusundaki fikir benden çıktı. Eşim önce karşı çıktı. Konuşarak ikna ettim. Çok konuştum ikna etmek için. Önceden olsa “tamam ne diyorsan öyle olsun” der uğraşmazdım. Ama şimdi kestirip atmıyorum. Anlatıyorum, anlatıyorum.. ikna ediyorum. İşte böyle bir beceri kazandım.”* güçlenmeye işaret eden gösterge olarak okunabilir.
- Günlük alışveriş konusunda; 15 kadın kendileri, dört kadın eşlerinin, üç kadın ise ortak karar verdiklerini belirtmektedirler.
- Daha pahalı alışveriş konusunda; dokuz kadın kendileri, iki kadın eşlerinin, dokuz kadın ise ortak karar verdiklerini belirtmektedirler.
- Eğlence yerlerine gitme konusunda; 11 kadın kendilerinin, dört kadın eşlerinin, altı kadın ise ortak karar verdiklerini belirtmişlerdir. G19 eğlence yerlerine gitmeme nedenini: *“bu gelirle eğlence yerlerine gidilemiyor”* ifadesiyle belirtmektedir.
- Sinema, tiyatro gibi kültürel etkinliklere gitme konusunda; 10 kadın kendilerinin, iki kadın eşlerinin, beş kadın ise ortak karar verdiklerini belirtmişlerdir. Ailecek bu tür etkinliklere gidemediklerini belirten kadınlar gitmeme nedenleri olarak;

“Vakıf götürürse grupça gideriz, yoksa evden gitmeyiz”(G6), “Kendimiz gitmiyoruz, Vakıfla gidiyorum” (G10), “önce ortak veriyorduk, sonra da unuttuk. Ama ben Merkezle giderim” (G12), “Çok gitmeyiz, o alışkanlığımız doğruyu söyleyeceksek alışkanlığımız pek yok, maddi durum da yok. Vakıf götürdüğünde gidiyorum”(G20), şeklinde ifade edilmiştir. Bu tür etkinliklere ailecek gidemediklerini belirten kadınlar bazen açık bir şekilde ifade etmeseler de, genel değerlendirme yapıldığında araştırmacının gözlemi, kadınların maddi koşulları yeterli olmadığı için ancak ÇKGV’nın katkısıyla kültürel etkinliklere gidebildikleri yönündedir.

- Akrabalara gitme konusunda; 13 kadın kendilerinin, iki kadın eşlerinin, altı kadın ise ortak karar verdiklerini belirtmişlerdir. Kendileri karar veren bazı kadınlar düşüncelerini şöyle ifade etmektedirler: *“erkekler biraz düşüncesiz olduğu için ben yönlendiriyorum” (G1), “yine ben teşvik ederim”(G13), “Eşim gezmeyi sevmiyor, sosyal değil”(G9), “eşim sevmiyor, hiçbir yere gitmeyi sevmiyor. Ben zorla götürüyorum” (G12), gibi ifadeler akrabalara gitme konusunda kadınların daha etkin ve istekli olduklarını göstermektedir. Bu bulgular güçlenmeye işaret eden ipuçları olarak okunabilir.*
- Arkadaşlara gitme konusunda; 14 kadın kendilerinin, üç kadın eşlerinin, dört kadın ise ortak karar verdiklerini belirtmişlerdir. Ortak karar verdiğini belirten G1:

..benim arkadaşlarım ise ben, kocam benim arkadaşlarımda rahat değil, O’nun arkadaşlarıyla O karar verir. Benim de etkim olur (G1).

Kendisi karar verdiğini belirten G9 ise, *“eşim içine dönük, bu nedenle ben karar veririm”*. Konuya ilişkin ifadeler incelendiğinde, güçlenmenin bir diğer göstergesi olan hane dışı gruplara katılım örneğin; akrabalara ya da arkadaşlara gitme konusunda kararın çoğunlukla kadınlarda olduğu anlaşılmaktadır.

Kadınlarla yapılan yüzyüze görüşmelerde eğitimlerden önce karar alma süreçlerinde çok fazla söz haklarının olmadığını belirtmişlerdir. Eğitimlere gelmenin ilişkilerini olumlu anlamda etkilediğini, eşlerinin ve çocuklarının kendilerine karşı davranışlarında daha özenli, dikkatli, ölçülü ve saygılı davrandıklarını ve karar alma süreçlerinde artık söz haklarının olduğunu ifade etmişlerdir:

Özellikle eşim ve ailesi tarafından bi işe yaramadığım görülüyodu. Baskı oluyo, adam yerine koymuyolardı. Herhangi bi şeyde söz hakkım yoktu. Ev hanımı işte işe yaramıyor gibi görüyorlardı. Şimdi onların da bana karşı hareketleri çok değişti. Konuşurken daha dikkat ettiklerini görüyom tabii. Yani davranışları biraz

daha şey gibi bana karşı biraz daha nasıl diyim saygılı mı denir ona yani. Bi şeye karar mı verilecek. Belki verecekler ama bana sormadan yapmıyorlar. Mutlaka fikrimi soruyorlar. İşte şu şu olacak ne diyosun diye (G7).

Şimdi eşim şunu kabullenemiyö. Her zaman onun dediği oluyodu ya. Yani gitmeyeceksin, gelmeyeceksin. Ben de bakardım çalışmayacaksın, çalışmazdım. Gitmezsin gitmezdim. Aldım, verdim. Hiç bir konuda bana danışılmıyodu, kararım sorulmuoydu. Yani ben yoktum. Şimdi değişti. Yönetimi değiştirdim tabii ki aramızda ki şey değişti. O da biliyo. Zaten bunun farkında. Önceden mümkün değildi. Onlara göre bilgiliyim ya eşim ve ailesi şimdi daha saygılı davranıyorlar bana (G9).

...Eskiden olsa mümkün değil ama şimdi bakıyorum hani bi karar verirken, benim de fikrime saygı duyuyorlar. Bensiz, önemli bir kararı bensiz almıyorlar (G18).

Eğitim aldıktan sonra senin dik kararlı görünce eşin de sana saygı duyuyo, çocuklarında. Benim fikrim alınmadan çocuklarım dahil hiçbir şeye karar verilmiyo. İllaki soracaklar. Yani çocuğunla eşin karşısında statün yükseliyo. Yani bakıyorum şu anda durumum bu (G15).

Çocuklarımı yetiştirirken de işte hatalı davranmışım. Onları yapmazdım. Çocuklarıma davranış şekillerim olumlu yönde farklılaştı. Eşimle diyalogum daha yüzeysel mi diyim daha sınırlıydı. Böyle hiçbir konuyu oturup derinlemesine konuşmazdım. Ve alınan kararlar genellikle onun istedikleri doğrultusunda olurdu. Şimdi öyle değil ama. Ben daha fazla diretiyorum. Sonuçta kendi dediğimi yaptırıyorum şimdi. Çocuklarım beni çok daha fazla önemsiyorlar. Eğitimlerden sonra eşimle ilişkilerim de daha düzenli oldu gibi yani eşimin şöyle söyleyiyim. eğitimlerden sonra, biraz daha saygı duyduğunu hissediyorum Bunun farkındayım (G21).

Anlatılar değerlendirildiğinde, kadınların eğitimlerden önce ev içi karar alma süreçlerine daha güçlü bir konumda katılmazken artık daha güçlü katılabildikleri görülmektedir. Dolayısıyla kararlara katılım konusunda kadınlarda bir iyileşme yaşandığı ve ev içi karar alma süreçlerinde artık daha fazla söz hakkına sahip oldukları söylenebilir. Kadınların görüşleri arasında; *“fikrime saygı duyuyorlar “*, *“senin dik kararlı görünce eşin de sana saygı duyuyo”* *“ çocuğunla eşin karşısında statün yükseliyor”*, *“ bilgiliyim ya eşim ve ailesi şimdi daha saygılı davranıyorlar bana”* gibi ifadeler eğitimlerden sonra hane içinde kendilerine saygı ve değer verildiğine ve artık fikirlerinin önemsendiğine ilişkin ipuçları olarak okunabilir. Rowlands (1997, s. 119) güçlenmeyi gösteren değişiklikler arasında kocalarla daha fazla konuşmanın da yer aldığını belirtmektedir. Dolayısıyla eğitimlerin güçlendirici bir etki yaptığı söylenebilir.

Bilişsel güçlenmenin belirgin göstergelerinden bir diğeri de tüketim ve paranın denetimi gibi harcamalarda karar alma süreçlerine ilişkindir. Bu kapsamda görüşme yapılan kadınlara aile içinde paranın denetimi kimin tarafından yapıldığına ilişkin soru yöneltilmiştir. Kadınların soruya verdikleri yanıtlar Tablo 30’da yer almaktadır.

Tablo 30

Aile İçinde Paranın Denetim Durumu

Paranın Denetimi Kimin Tarafından Yapıldığı	Frekans
Eşimle Ortak	7
Eşim	7
Ben	6
Erkek Kardeşim	1
Toplam	21

Aile içinde paranın denetimi kimin tarafından yapıldığına ilişkin soruya verilen yanıtlarda, paranın denetiminin kadın kadar erkek tarafından da üstlenildiği kimi zaman birlikte yapıldığı görülmektedir. Ancak bu evde eşit bir düzlemde kararlar alındığının bir göstergesi olamamaktadır. Erkeğin evdeki hakimiyeti veya kadının erkeğe bağımlı konumunu içeren geleneksel rollerin geçerliliğini koruduğu sorulara verilen yanıtlardan anlaşılmaktadır. Erkek elde ettiği gelirini, evin, kadının ve çocuğun ihtiyaçlarının karşılanması için kadına bırakarak bunu kadının gerektiği gibi dağıtmasını bekler. Böylece evin düzeninin devam etmesi yine kadın tarafından sağlanmış olur. Bu konuda G7 ve G18'in yanıtları açımlayıcı olabilir:

Evliliğimizin ilk yıllarında eşim yapardı. Gelirimiz düşüktü. Baktı ki zor oluyo, daha doğrusu yetiştiremiyo bana “sen yap” dedi. O günden beri hep ben yaparım. Başka kim olur. Evin ihtiyaçlarını karşılamak için cambaz oluyosun. Ben eşimden daha iyi yapıyom. Yetiştirmeye çalışıyom. İyi de oldu. O bahaneyle az da olsa dışarı çıkıp insan içine karışıyodum **(G7)**.

7 Yıldır paranın denetimi benim tarafımdan yapılıyor. Benim tarafımdan yapılmaya başlandıktan sonra daha düzenli olduğunu eşim gördü. Kendi daha rahat harcıyordu. Bana cüzi bir miktar veriyordu. Gerekçe olarak da sen yetiştiremezsin diyordu. Çünkü onun kahve alışkanlığı var **(G18)**.

Kadınların ifadeleri irdelendiğinde, her ne kadar geleneksel rollerinin devamına yönelik paranın denetimi konusunda karar sahibi olsalar da, bu uygulamadan hoşnut kaldıkları yönünde görüş bildirdikleri görülmektedir. Kadınların kontrol elde etme becerilerini ve kapasitesini geliştirebilen bu durumun kadınların güçlendirilmesinde önemli bir etken olduğu düşünülebilir.

Tablo 30 incelendiğinde, aile içinde paranın denetiminin erkek kardeşi tarafından yapıldığını belirten bir görüşmeci olduğu görülmektedir. Bekâr olan bu katılımcı anne ve babasıyla yaşamaktadır. Aile içinde paranın denetiminin evli ve ayrı evde yaşamakta olan erkek kardeşi tarafından yapıldığına ilişkin görüş bildiren görüşmecinin anlatımlarında, bu durumdan hoşnut olmadığı ve yaşam koşullarındaki zorluklar görülmektedir:

Aslında bakkal dükkanımız var. Bundan 4 yıl öncesine kadar ben işletiyordum. Artık erkek kardeşim işletiyor. Babam maaşını da alınca oraya bırakıyor. Aslında gelir var ama eve giren yok. Evi ayrı olan kardeşimin eline bakmak bana çok ağır geliyor. Şimdilerde O'nunla ilişkilerimiz de iyi değil zaten. Oysa ben gençliğimi verdim. Onlar öğrenciyken siyasi bir takım şeyler yaşadılar... Polis baskılarını çok yoğun yaşadık.. Çok... sıkıntı çektik. Her iki kardeşim de içeri girdi. Ben küçük yaşta, annem babam sağken, hem anne oldum, hem baba oluyodum. Hepsi unutuldu. Gençtim, çalıştım, okuttum. Şimdi annem babam yaşlandı. Onlarla ilgileniyorum Babam üzülmesin diye bi şey diyemiyorum. Ekonomik özgürlüğüm yok ki. Bi şey yapamıyorum (G2).

Görüşmecinin anlatısı irdelendiğinde, yaşamında karşılaştığı sorunlara verdiği tepkiler sonucu, moral bozukluğu, karamsarlık, kendi refahını küçümsemesi gibi birçok olumsuz duygu durumuyla karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Kadınların kendilerini küçümsemeleri Stromquist (1995, s.14) tarafından “öğrenilmiş çaresizlik” olarak açıklanmaktadır. Kadınların düşük benlik saygısının, pasiflik ve fedakarlık gibi geleneksel nitelikleri kabullenerek fırsatlarını engelleyebileceği belirtilmektedir (Stromquist 1995, ss.14-15; Kabeer, 1999, s.440). Kadınlarda öğrenilmiş çaresizliğin ortaya çıkmasının nedenlerden birinin yoksullukla ilgili olduğu, diğerinin de cinsiyet eşitsizliklerin olduğu söylenmektedir (Kabeer, 1999,s.440). Stromquist ve Kabeer'in bu saptamaları araştırma grubundaki G2'nin durumuyla örtüştüğü söylenebilir. G2'nin anlatısı irdelendiğinde, öğrenilmiş çaresizlik durumuyla örtüşen bir davranış içinde olduğu görülmektedir. Araştırmacının gözlemi ve bulgulardan elde edilen sonuçlar doğrultusunda, eğitimlerden sonra öğrenilmiş çaresizlik durumunu aşmadığı izlenimi edinilen sadece G2'nin olması dikkat çekicidir. Araştırma grubu içinde sadece G2 diğer kadınlara göre eğitimlere çok kısa süre devam ettiği saptanmıştır. Bu da G2'nin eğitim fırsatlarından yeterince yararlanamadığının bir göstergesi olarak okunabilir. Buradan hareketle, toplumda yoksulluk ve eşitsiz toplumsal cinsiyet ilişkilerinin olduğu ailelerde yaşayan kadınların, öğrenilmiş çaresizliklerini aşabilmeleri için onların güçlendirilmesine yönelik kapsamlı yetişkin eğitimi programlarına devam etmeleri durumunda öğrenilmiş çaresizlikle başa çıkmalarında daha başarılı olabileceği söylenebilir. Bu çıkarım Bölükbaş (2016, ss.88-92)'ın “Kadınların Güçlendirilmesine Yönelik girişimcilik Eğitim programlarında Eğilimler sorunlar ve Olanaklar: Kagider Örneği” konulu yüksek lisans tez çalışmasında, bazı katılımcı kadınların öğrenilmiş çaresizliklerini kırmalarında eğitimden edindikleri bilgi ve becerilerin payı olduğuna ilişkin bulgu ve sonuçlarını destekler nitelikte bir çıkarım olduğu ileri sürülebilir.

Araştırma grubunda bulunan kadınlar içinde ortaya çıkan bir başka bakış açısı da paranın denetimine ilişkin sadece kendisinin karar verme kabiliyetine ve kontrol gücüne sahip olduğunu ifade eden bir görüşmeci olduğu görülmüştür. Bu konuda görüş bildiren G4'ün anlatımı aşağıda yer almaktadır:

Parayı ben denetlerim. Çünkü ailede paranın değeri olduğunu kabul eden benim. Evin diğer fertleri parayı, bütçe fikirleri yoktur. Çocuklar da para harcamasını bilmezler. Çar-çur ederler. Bu nedenle parayı ben denetliyorum. Bunu tercih ediyorum (G4).

Yukarıda yer alan anlatı incelendiğinde, G4'ün paranın denetimine karşı normalleştirilmiş anlayışın dışında eleştirel bir tutum ve davranışı tercih ettiği ve karar verme mekanizmasında yetki alanını ele geçirdiği görülmektedir. Güçlenme birçok farklı ve birbiriyle ilintili yönleri olan bir kavramdır. Rowlands, (1997, s.14)'e göre güçlenme; sadece karar verme yetkisine erişim demek değildir, aynı zamanda karar verme yetki alanını ele geçirmek olduğunu belirtmektedir. G4'ün ifadesi bu kapsamda okunduğunda, karar verme mekanizmalarında kadınların kontrol alanında yetkiyi ele geçirmesi, cesur ve bağımsız bir benliğe işaret edebilir. Dolayısıyla, güçlenme ile yakından ilişkili olduğu düşünülen bu bulgu araştırmanın ortaya koyduğu ve dikkat çeken önemli bulgulardan biri olduğu söylenebilir.

Bilişsel güçlenme çerçevesinde değerlendirilebilecek önemli göstergelerden bir başkası da “aile içi ilişkilerde meydana gelen değişimler”dir. Bu çerçevede, eğitime katılan kadınlara aldıkları eğitimlerden sonra toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dönük farkındalık ve aile içindeki konumlarında bir değişiklik olup olmadığına ilişkin sorular yöneltilmiştir. Kadınların görüşleri aşağıdaki Tablo 31’de yer almaktadır.

Tablo 31

Eğitimlerin Aile İçindeki konumlarda Yaptığı Değişiklikler

Yaptığı Değişiklikler	Frekans*
Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Farkındalık Kazanmak	11
Evdeki Şiddeti Bitirmeyi Başardım	2
Ev İçi Sorumluluklarda Bir Değişim Olmadı	7
Ev İşlerini İsteyerek Yapmak	3
Kadının Görünmeyen Emegi Üzerine Eleştirel Düşünme	3
Ev İçi Alanın İktidar Alanı Olması	1
Eşim ve Çocuklarımla Ev içinde Desteği Arttı.	8
Boş Zamanlarım Dolu Dolu Geçiyor Artık	10
Artık Haftanın Bir Gününü Kendime Ayırıyorum	7
Kitap Okumaya Başladım	4

* Soruya birden fazla yanıt verilmiştir

Tablo 31’de görüldüğü gibi, “toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin farkındalık kazanmak”, “ev işlerinin yapılmasında bir değişiklik olmadı”, “eşimin ve çocuklarımın ev içinde desteği arttı” “boş zamanlarım dolu dolu geçiyor”, “artık haftanın bir gününü kendime ayırıyorum” kitap okumaya başladım” gibi temalar ortaya çıkmıştır.

Eğitimlerden sonra kadınların değişen düşüncelerinden biri, toplumsal cinsiyet rollerinin, aile ve toplum içerisindeki ikincil konumlarının fark edilmesiyle ortaya çıkan dönüşümdür. Bu konuda görüş bildiren kadınların ifadesi aşağıda belirtilmektedir:

Kendi hakkımı da savunmayı öğrendim. Bir örnek vereyim eşim bir şey dediği zaman en azından hayır bu benim hakkım diyebiliyorum. Ben bunu yapabilirim diyebiliyorum. Önceleri ne kadar hakkım olduğunu bilsem de eşim bir şey dediği zaman susuyordum. Aslında eşimin hiç hakkı değildi. Buna rağmen susuyordum. Hiçbir şey demiyordum, diyemiyordum. Diyorum ya (G3).

Kadın-erkek eşitliği. Ayrıca kadınların hakları konusunda. Bizi ilgilendiren çok konuda bilgi aldık. Evdeki durumumuzla ilgi. Bu eğitimler sayesinde eskiye nazaran çok bilinçlendik. Bizler görünür değiliz ya, görünür kılmak için, Örneğin: evde çalışan bizlere aslında eve katkı verdiğimizizi farkettilik. Eşime de çocuklarıma da karşı en azından söz sahibiyim. Eskiden susuyordum, kalıyordum. Şimdi eşim haksızsa, haksızsın diyorum. Bu süreç bir öğrenme süreci de oldu. Yeniden yeniden öğrendim. Başka başka insanların olması bizi yeniden öğrenme sürecine koydu (G7).

Daha önce diyorum ya sadece ev hanımıyım. Evde çorap öreriim, dikiş dikerim, nakış yaparım, derken şimdi yani ben bir mahallede muhtarlığı bile yaparım diye kendimi değiştirdiğimi hissediyorum yapabilirim. Kendimi o şeyde görüyorum yani (G12).

Önceden yemek, bulaşık ütü yap. Bunu kendime bir görev olarak görüyordum. Bu Merkeze gidip-gelince ben de kendime göre bi hayatım olsun istiyorum. Ev halkına “ben sizin hizmetçiniz değilim” diyebiliyom. Şimdi diyom ki ben başka kapıda hizmetçi olsaydım aylığım maaşım olurdu, saygınlığım olurdu, diyom. Onlar da sesini çıkartmıyo hak veriyolar artık. Bi hakkım olduğunu öğrendim (G20).

Ya da nasıl diyim hani bana yapılan bir takım şeylere karşı durabileceğimi öğrendim. Yapıyorum da yani. Karşı da duruyorum. Kendimi çok rahat ifade edebiliyorum. Eğitimlerden sonra. Eşime, çevreme, çocuklarıma karşı. Şöyle diyim kendimi savunabiliyorum. Daha önce ben ezildiğimin bir yere tıklandığının farkında değilmişim. Bir takım şeylerle öyle yapmışlar ama beni yıllarca. Kızım ile ilgili yaşadığım bir olayı anlatayım. Kızım bir isteği olduğunda kendisi dışarıdayken, dışarıdan alınacak bir şeyi bana telefon ederek “anne şunu alırmısın bugün bana” sen dışardasın kızım gelirken çok rahat alabilirsin. Öyle yapmıyorlar ama yıllarca ben onlara herhalde hep öyle davranmışım ki her istediklerini almışım yapmışım kendi gelip gelebilecekken çok basit küçük bi şeyi bana şey yapıyo. Benim yaptığım şeyi bölerek üstelik onu yapmamı istiyö. Yok dedim artık bunu kendin alacaksın, kendin yapacaksın. Şimdi yapıyorlar ama (G21).

Anlatılar irdelendiğinde, kadınların eğitimlerden önce cinsiyet eşitsizliklerinin farkında olmadıkları, eğitimlerden sonra fikirlerinin değiştiği ve kadın sorunları hakkında farkındalık kazandıkları görülmektedir. Kadınların, günlük yaşamlarını ve kendilerine

atfedilen cinsiyet rollerinin eleştirel/sorgulayıcı tarzda yaklaşımları normalleştirilmiş düşüncelerinin dönüşümlerini göstermektedir. Bu da kadınların eğitimlerden sonra bilişsel güçlenme yoluyla bir güçlendirme yaşadıklarına ilişkin ipuçları olarak okunabilir.

Eğitimler süresince aldığı bilgi ve bunu günlük yaşamda kullanabilme bilinci ile eğitimlerden sonra evindeki şiddeti tam bitiremezse de azalttığını belirten kadınlar olduğu görülmüştür. Bu konuda görüş bildiren kadınların ifadesi aşağıda belirtilmektedir:

Eşim problemliydi. çok problemliydi. İşte gidiyoruz doktorlara falan. Kendi gitmiyor. İlaç kullanmadığı için hep bize eziyet ediyor. Bilinçsizce eziyet ediyor. Yani bişey yaptığını sanıyor ama yapamıyo. Bağırıyo, çağırıyo, dağıtıp, sonra da pişman oluyo. Ama böyle zamanda hiç bi şey etkilemiyo onu. Yani onu durdura mıyosun, durduramıyoruz yani. Eskiden şiddet uygulardı. Şimdi eskisi gibi uygulamıyo. Biraz daha kesildi. Çünkü şimdi benden çekiniyo. Ben bu eğitimleri aldıktan sonra bilinçlendim ya, benden çekiniyo. Çünkü şimdi ben baskı yapıyom. İşte uygularsan şunu yaparım, bunu yaparım. Seni evden uzaklaştırırım. Böyle bir haklarım var. İşte altı ay yolağzından bile eve gelemezsin. Şunu yaparım, bunu yaparım derken biraz durdu, bitmedi ama durdu. Zaten şiddet yaptığı zamanda şimdi pişman oluyo da **(G12)**.

Tabii ki şimdi önceden mesela, evde bir tartışma fiziksel şiddet uygulanacak eşim hemen hiç konuşmaz, tartışmaz bi şey olduğu zaman hemen o fiziksel şiddete başvururdu. Hayır şimdi hayır diyorum bağır çağırma yok otur konuşacağız. Otur konuşacağız diyorum. Konuşarak çözülecek ya, bu diyorum. Çok affedersiniz hayvani bir duygu ya. Çünkü sen güçlüsün, ben güçsüzüm tabi ki dövebilirsin beni. Ama bu hayvanca bir hareket. Hayvani duygularla bana saldırıyorsun. Konuşacağız diyorum. En büyük şeyi bu. Eğitimlerden sonra onu değiştirmeyi başardım evde. Artık fiziksel şiddet yok evde **(G18)**.

Anlatılar irdelendiğinde, aile içi şiddete uzun yıllar maruz kalan görüşme kapsamındaki kadınların eğitimlerden sonra şiddeti tamamen durduramazsa da azaltması dikkate değer bir bulgu olduğu söylenebilir. Buradan hareketle aile içi şiddetle mücadele konusunda; yasal haklarının bilinmesi, özgüven duygusunun artışı, toplumsal cinsiyet konusunda bilinç artırıcı çalışmaların yapılmasının kadınları güçlendirdiği kanısına varılmaktadır. Ancak aile içi şiddetle mücadele konusunun bütünsel olarak ele alınması ve kadınların bilinçlendirilmesinin yanı sıra erkeklerin de bilinçlendirilmesinin daha etkili olabileceği söylenebilir.

Görüşme yapılan kadınlar, aldıkları eğitimlerden sonra evdeki ve toplumdaki ikincil konumlarına dair farkındalık kazandıklarını ancak ev içi sorumluluklarında bir değişim olmadığını ifade etmişlerdir. Bu konuda görüş bildiren bazı kadınların ifadeleri aşağıda yer almaktadır:

Yine ben yapıyorum. Bazen düşünüyorum da ev işlerini yapmasam ne olur diye. İnanın ortalık karışır. Evin düzeni bozulur. Çocuklarımla ben mutsuz oluruz. Kendim için yapıyorum. Burası benim diyorum. Yoksa kocamı mutlu etmek için

değil. Böyle şeyler aklıma gelince diyorum ki, “Neredeyse biz kadınlar hem gece hem de gündüz çalışıyoruz” da hani emeğimizin değeri. Hak ettiğimiz yerde miyiz? Bunu başka hangi canlı yapabilir. Bu kadar çalışmaya karşın emeğimizin bir değeri yoksa hak ettiğimiz değeri ve ilgiyi görmüyorsak sebebi yine biz değil miyiz?. Valla bence kadınların emeklerinin değerli olduğunu fark ettirmeleri gerekiyor. Ha dışarda çalışmışım ha evde. Siz kendinize değer verirsiniz kocanız da, çocuklarınız da size değer verir. Kadınlar güçlü olacak. Özellikle bunun için kadınların kazancı olmalı. Emeklerinin bir değeri olmalı. Kendisini savunmayı bilecek. Haklarını bilecek. Bunun için bizim gibi kadınların böyle eğitime katılması gerekiyor (G3).

Biraz değişse de tabi ki ben. Her zaman ki gibi ben. Değişen bi şey yok yani. Yalan yok çok yoruluyorum ama isteyerek yapıyorum. İsteyerek yapıyorum. Çünkü pis ve dağınık evden hoşlanmıyorum. Hiç birimiz hoşlanmayız. Evimin temiz olması.. Mutlu oluyorum. Huzurlu oluyorum. Düzenli olmak güzel bi şey. Kızlarım da var. Pis ve dağınık evde duramayız. Eşim de işin bir ucundan tutmalı. Tutsa kötü mü olur . Tabi ki iyi olur. İşte eğitimlerden sonra biraz yapmaya başladı. Azıcık bi şey yapsa işte hemen ben şunu yaptım, işte ben bunu yaptım gibi demeye başlıyor. Yani kendini bi şey sanıyor. Ya emeği ne kadar değerliymiş. Yıllardır yapıyorum, sesim çıkmıyor. O zaman diyorum ki biz enayi miyiz? Yaptığımız ev işleri için paralı biri tutulsa aylık ne kadar olur. Bu bilinçte ve cesaretteyim. Niye biz de evdeki emeğimizin kıymetli olduğunu anlatamıyoruz. Bunun için niye bi şey yapmıyoruz (G9).

Evin İşlerini gine ben yapıyom. hiç aksatmam olmadı. Çocuklar sabah gidiyo, akşam geliyo. Yorgun geliyolar. Onların katkısı yoğ. Ben de çoluğuma çocuğuma iş bırakmıyom. Daha doğrusu çocuklara İşlerimi bırakmayı hiç denemedim. Bıraksam da.. Onlar çok yorgun. Onlar da hevesli değil. Düzen aynen devam ediyö (G10).

Kadınların konu ile ilgili görüşleri değerlendirildiğinde, eğitimlerden sonra ataerkil aile yapısı ile kendilerini çevreleyen geleneksel ev-içi rollerine ilişkin farkındalık kazandıkları, ancak bunun ev işlerinin yürütülmesine yansıtılamadığı görülmektedir. Kadınlar, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında ev içinde kendilerinden yapılması beklenen; temizlik, ütü,yemek yapmak, çamaşır-bulaşık yıkamak gibi rol ve işlerde herhangi bir değişimin olmadığını belirtmektedirler. Dolayısıyla bu kadınlarda ev içi rol paylaşımında herhangi bir değişimin yaşanmadığı kanısına varılmaktadır.

Kadınların görüşleri arasında en belirgin ortaya çıkan ve dikkat çeken durum, kadınların eğitimlerden önce olduğu gibi sonra da ailenin ihtiyaçlarını karşılıyor olmalarından dolayı ev işlerini isteyerek yaptıklarına ilişkin ifadelere rastlamıştır. Örneğin, “..bazen düşünüyorum da ev işlerini yapmasam ne olur diye. İnanın ortalık karışır. Evin düzeni bozulur. Çocuklarımla ben mutsuz oluruz (G3)”, “yalan yok, çok yoruluyorum ama isteyerek yapıyorum. İsteyerek yapıyorum. Çünkü pis ve dağınık evden hoşlanmıyorum.. (G9)”. gibi ifadeler kadınların aileye verdiği önemi ortaya koyması açısından dikkat çekicidir. Kadınların ev içinde verdiği emeğin tek karşılığı ailede

gördükleri sevgi ve saygıdır. Dolayısıyla kadınların karşılık beklemeden ev düzeninin aksamaması için ürettiği emeğini yakınlarına isteyerek sunması eşitsizliğe meydan okumak için bir yol olarak tanımlanabilir.

Kadınların anlatılarında dikkat çeken bir başka husus ise, kadınların görünmeyen emeği üzerine eleştirel düşünmeyi içeren bir anlayışa vurgu yapılmasıdır. Bu vurgu, geleneksel anlayıştan farklı bir düşünceye geçişin ve ev işlerinin “iş gücü” olarak tanımlanmasını içeren bir algıya da işaret etmesi açısından önem taşımaktadır. Kadınların ifadeleri değerlendirildiğinde “*neredeyse biz kadınlar hem gece hem de gündüz çalışıyoruz da hani emeğimizin değeri*” “*Emeklerimizin bir değeri olmalı*”, “*yaptığımız ev işleri için paralı biri tutulsa aylık ne kadar olur*”, “*niye evdeki emeğimizin kıymetli olduğunu anlatamıyoruz*” gibi, kendilerinin ekonomik anlamda aileye katkılarını görmezden gelen geleneksel anlayışı yeni bir bakış açısıyla açıkça sorguladıkları görülmektedir. Kabeer (2005 s.24), kişinin toplumda kabul gören inançları ve kendi fikirlerini sorgulamasını dönüşümün adımları olarak değerlendirilmektedir. Kabeer’in bu saptaması, kadınların daha önce farkında olmadıkları ya da daha önce normal olarak algıladıkları ev içi emeklerinin farkına varması ve sorgulamaya başlamalarıyla örtüşmektedir. Araştırma kapsamında olan G1 de, ev ve ev işlerinin içinde kadınların değersizleştirildiği ve görünmez oluşundan bahsetmektedir:

Evdeki işlerden biz sorumluyuz. Erkeklerle sorun, “evde eşime yardım ediyorum” der. İster karısı çalışsın, isterse çalışmasın. Yani asıl sorumluluk kadında. Bu kadar sorumluluğu alan kadın toplumda nerde? Yoklar, görülüyorlar? Emekleri de yok. Görülmüyo da. Kim yapıyo bunu, yine tabii biz. Biz yapıyoruz. pasifiz çünkü. Emeğimizi değersizleştiriyoruz. Herşeyi kabul ediyoruz. Erkekleri tepemize çıkartıyoruz. Öyle değil mi? Benim de bu aldığım eğitimler sayesinde bunları görme imkanım oldu. Yani farkındalığım arttı. Ya diğer kadınlar? bunun farkında mı? Hayır, hayır diyorum (G1).

Anlatı irdelendiğinde, kadınların ev içindeki katkısını küçümseyen geleneksel anlayışın eğitimlerden sonra yeni bir bakış açısıyla sorgulandığı görülmektedir. Genel kabul gören anlayışları sorgulamak güçlenmenin bir göstergesi olarak okunabilir. Buradan hareketle, eğitimlerden sonra kadınların bilişsel boyutta güçlendirme yaşadıklarından söz etmek mümkündür.

Kadınların görüşleri arasında ortaya çıkan ve dikkat çeken bir başka husus da, “ev-içi alanın kadının iktidar alanı olarak tanımlanmasına” ilişkindir. Bu konuda görüş bildiren G4’ün ifadesi açımlayıcı olabilir:

Eğitimlerden sonra da gündelik hayatta bir değişim yaşansın istemiyorum. Çünkü evin işlerini kendim yapmaktan çok hoşlanırım. Eşimin ev işlerini yapmasından

hiç hoşlanmam. Eşimin evde iş yapması O'nun evdeki etkinliğini artırıyor ve bu da beni rahatsız ediyor genel olarak. Eşim son zamanlarda evde iş yapmak istiyor. Ben mani oluyorum. Evdeki işlerimi yaparsa gücü eline alır. Ev benim iktidar alanımdır. Vermem, eşime dahi. Sadece eşime bazı işleri yapabileceğini söyledim. Mesela bulaşık makinasını yerleştirir. Salatayı mutlaka O yapar. Çay demler. Bu kadar (G4).

G4'ün anlatısı irdelendiğinde, ev içi alanda kendisine bir iktidar alanı inşa ettiği görülmektedir. Görüşmeci ev işlerini paylaşırsa “iktidar alanı”nı kaybedebileceği endişesi taşıdığından ev işlerini kocası dahil bir başkasıyla paylaşmak istemediğini dile getirmektedir. Kaplan (2011:167); “geleneksel toplumlarda kadın evde tek başına yapmalıdır her şeyi; eğer yardım alırsa evdeki “iktidarını” kaybedeceğini” belirtmektedir. Kaplan'ın bu saptaması araştırma grubundaki kadının anlatımıyla örtüştüğü görülmektedir. Buradan hareketle kadının toplumdaki konumundan dolayı ev ve ev işlerini yapmak zorunda kalmasının bir sonucu olarak, ev içi alanı sahiplendiği ve bu alanda başka bir otoriteyi kabul etmek istemediği söylenebilir. Bu çıkarım araştırmanın ortaya koyduğu ve dikkat çekici önemli bulgulardan biri olduğu ileri sürülebilir.

Eğitimlerden sonra eşlerinin ve çocuklarının ev işlerini yapmaya başladıklarına ilişkin görüş bildiren bazı kadınlar da olmuştur. Bu konuda görüş bildiren kadınların düşünceleri aşağıda verilmektedir:

Eşimde değişimler oldu. Önceden angarya gördüğü ve yapmadığı ev işlerini yapmaya başladı. Hatta 10 günlük Hollanda gezimde evin tüm işlerini eşim yaptı. Eşim izin aldı. Yıllık iznini. Hatta ben anneme güveniyodum. Yarım gün anneme bırakırım diye düşünüyordum. O sorumluluğu bile anneme vermedi. Kendisi istemedi. Yani çocukların saçını örmeyi tutun okula getir-götür işine kadar kendi yaptı. Hatta Eşim bana diyo ki sen bu evde bayağı işe yarıyormuşsun. Düşünün yani eşim çocuklara kol-kanat germenin zorluğunu yaşadı bir haftada. O böyle detaylı ev temizliği filan da yapmadı bile. Yalnızca yatağını toplamıştır. Çocuklara yedirmiştir falan (G1).

Kızım da destek oldu, oğlum da. Ama oğlum daha çok destek. Evde eksik kalan birçok işi elinden geldiğince yapmaya çalışıyor (G3).

Daha önce de çalışan bir anne olduğumdan dolayı ev işlerini zaten eşimle birlikte yapıyordum. Çocuklarım da her işlerini kendileri yapıyorlar. Ev işleri konusunda paylaşım halindeyiz (G5).

Mesela çocuklarım odalarını toplamazdı onun gibi ütülerini yapmazdı gerçekten. Şimdi iş konusunda işler rayında gidiyor. Herkes yapmaya çalışıyor. Ben diyorum ya geç kalmışım daha önce davranıp çıksaymışım evden (G7).

Eskiden çoğunlukla ben yapardım. Çamaşır yıkayan, evini temizleyen, köle gibi, hizmetçi gibi yani. Bir de, artı eşine değil, onun arkadaşlarına da hizmet görüyorsunuz. Erkekler odada mesela oturur kağıt oynarlardı. Kadınlar onlara öğlen yemeği hazırlarlardı. Eğitimlerden sonra gündelik hayatımızda da güzel

değişimler oldu. Şimdi herkes odasını topluyor. İşin bir ucundan tutuyo. Artık öyle ona buna hizmetçi gibi köle gibi hizmet etmek yok (G15).

Evin bütün ihtiyaçlarını çamaşır, ütü, çarşı-Pazar, ev temizliği gibi işlerini eşim yapmıyor da, çocuklarla da paylaşınca yani herkes sorumluluğunu yerine getirmeli diyince başlangıçta sorun olmuştu. Yine çok yardımcı değiller bana bu konuda. çok destek değiller ama idare eder. Çocuklarımın odalarını topladığını görüyorum. Bir de en önemlisi onlar gelince evde olmak zorunda değilim ya. Acıkmışlarsa kendi başlarına yemeklerini hazırlıyorlar. Daha önce hep hazır yemeğe geliyorlardı. Birkaç kere bulamayınca hazır yemeği kendi başlarının çaresine baktılar. En çok ona alıştılar. Beklentileri kalmadı. Şimdi çocuklar ve eşim de alıştı (G21).

Kadınların anlatıları irdelendiğinde, “ev içerisinde üstlenilen ve yerine getirilen görevlerde paylaşım ve değişim olduğu” görülmektedir. Bu veriler doğrultusunda ev içi rol paylaşımında bazı kadınlarda bir değişimin ve paylaşımın yaşandığı söylenebilir. Bu kadınların eğitimlerden sonra aile bireyleriyle özellikle ev işlerinde verici durumdan paylaşıma dayanan düzenlemeler yapmaları bilişsel güçlenme deneyimleri açısından önemlidir. Buradan hareketle genel bir değerlendirme yapıldığında, bilişsel güçlenmenin önemli bir belirleyeni olan ev içi alanda bazı kadınların daha fazla güçlendiği söylenebilir.

Kadınların aldıkları eğitimlerden sonra aile içindeki konumlarında yaptığı bir başka değişiklik ise boş zaman aktiviteleriyle ilişkili olduğu görülmektedir. Görüşme yapılan kadınlar, eğitimlerden sonra boş zamanlarının daha dolu dolu geçtiğini belirtmişlerdir. Kadınlar görüşlerini şu ifadelerle dile getirmişlerdir:

Şimdi gündelik hayatım çok değişti. Gündelik hayatım tek düze bir hayattı. Boş zamanlarım şimdi dolu dolu geçiyor. Vakıf sayesinde rutin olan hayatım birden çok renklendi. Şimdi yaşam daha renkli, daha güzel, daha hoşuma gidiyor (G5). Buradaki arkadaşların organizasyonu ile sinemaya, tiyatroya daha çok gidiyoruz (G4).

Boş zamanlarımda yaptığım işler değişti. Müzik dinlerim, kitap okurum veya çocuklarımla yürüyüşe çıkarım (G6).

Önceden ev, komşu görüşmeleri. Sıradandı benim hayat. Ben 55 yaş üstündeyim. Şimdi bu yaşında dans yapmaya gidiyom. Modern dans yapıyom. Ankara’nın çok yerlerinde kadınlar evinde oturuyo. Ben genç olsam demek bu eğitimlerden sonra neler yapardım. Boş zamanımda bilgisayar öğrendim. Akrabalar ile yazışmayı, yorum yapmayı bunlar bana çok mutluluk veren şeyler oldu. Bir toplulukta bilmeyen insanlara yardımcı oluyom. Kooperatife gitmeye devam ediyom. Kooperatifimizde paneller yapıyo. Geçen sene bir hafta ev ekseni çalışanlar geldi. Avrupa Almanyadan. Biz onlara gitmiştik ya. Onlar da şimdi bize geldi. Ben buraların sayesinde panellere gittim. Bu eğitimleri almamış olsaydım bunları hiç yaşayamazdım (G8).

Boş zamanlarımda tiyatro kursuna gittim. Bir ev hanımı olarak tiyatro oynamak, sahnelemek hayalimdi bu benim. Bunu başardım. Hem de 3 tiyatro oyunuyla. Koro kurslarımız vardı. Kurs sonunda yaptığımız konserler ile kültürel olarak çok faal olduk. Eski arkadaşlarla bir araya geliriz. Hiç ayrılmadık Dertleşiriz. Sinemaya tiyatroya gideriz. Etkinlik yaptığımızda haberleşiriz (G9).

Şimdi kitap bile okuyorum. Boş zaman bulunca. Tiyatro oynumuzun repliklerini ayna karşısında prova yapmak. İnanın bana bunlar benim için daha önce hayal bile edemeyeceğim şeyler (G11).

Eğitimlerden önce tamamen el işi yapıyodum sadece. Her boş vaktim tamamen el işi yapıyodum, durmaksızın. Gece gündüz. Eee şimdi daha değişik. Boş zamanlarımızda oturup eğitim aldığımız arkadaşlarla okey oynuyoruz. Strese birebir geliyor. Çok iyi geliyor. Çok güzel okey oynuyoruz. Koro grubumuz var. Türk Halk Müziği. O devam ediyor. Koromuzun konserleri oluyor. Tiyatro oyununda rolüm var. Ona çalışıyorum (G12).

Boş zamanlarımda kitap okuyorum. Eğitimden tanıdığım arkadaşlarla gezi, sinema, tiyatroya gitmek. Eğitimlerden sonra aslında günlük hayatımda değişen tek şey şimdi ki hayatımda evin dışı ön plana çıkması (G13).

Sosyal değildim bu eğitimleri almadan önce. Evde oturan bir insandım. Eğitimler sayesinde arkadaş grupları oluşturarak hadi bugün şuraya gidelim şurda bi sergi varmış. Hadi onu gezelim, müzelere gittik. güzel film varmış. Hadi ona gidelim. Halen Kooperatif üyeliğim devam ediyor. Oraya gidiyorum. Kitap okuyorum. Hatta yani zaman ayırdım da okuyorum demiyorum. Ben kitap için her zaman ayırıyorum. Günde belli saatlerimi okumaya ayırıyorum. Her elime geçeni okumam. Seçiciyimdir. Ama toplumsal olayları şey yapan yapıtları seviyorum. Roman türü değil de, araştırmaya yönelik kitapları okumayı daha çok seviyorum. Bunların bana kattığı şeyler olacağını düşündüğüm için. Yoksa roman okumayı da severim. Çocuk romanı bile okumayı severim (G21).

Kadınların anlatıları incelendiğinde, eğitimlerden önce sıradan olan gündelik hayat aktivitelerinin eğitimlerden sonra değişmiş olduğu görülmektedir. “ *Bir ev hanımı olarak tiyatro oynamak, sahnelemek hayalimdi bu benim. Hem de üç tiyatro oyunuyla. Bunu başardım (G9)* ” , “ *55 yaş üstündeyim. Şimdi bu yaşımda dans yapmaya gidiyorum. Modern dans yapıyorum; Boş zamanımda bilgisayar öğrendim. Panellere katılıyorum (G8)* ” , “ *Koro grubumuz var. Koromuzun konserleri oluyor (G12)* ” , gibi ifadeler açıkça göstermektedir ki, kadınlar eğitimlerden sonra boş zamanlarında, çok farklı sosyal ve kültürel etkinliklere katılarak olumlu bir deneyim yaşamışlardır. Kadınların değişik aktiviteler içinde yer almaları bilişsel güçlenmelerine zemin oluşturduğu söylenebilir.

Eğitimlerden sonra bazı kadınların değişen düşüncelerinden bir diğerrinin de aile üyelerinin ihtiyaçları ve günlük ev bakımı dışında kendilerine zaman ayırmaları olduğu görülmektedir. Bu konuda görüş bildiren kadınların ifadeleri aşağıda verilmektedir:

Kendimize zaman ayırma. Eskiden kendimize ayırdığımız gün olmuyordu Eğitim kapsamında kendimize bir gün ayırıyoruz. Ya bir yere çıkıyoruz arkadaşlarla. Bazen 5 kişi, bazen iki kişi zaman zaman sinemaya gidiyoruz. O alışkanlık çok güzel. bazen de okey bile oynuyoruz. Bu alışkanlığımızı devam ettiriyoruz. Haftada bir gün kendimize zaman ayırıyoruz (G7).

Bi kere haftanın bir gününü gendime ayırıyorum artık. Önceden öyle bi şey yoktu. Merkezdeki gurs arkadaşlarımızla o gün sinemaya, tiyatroya gideriz ya da burada buluşup bi şeyler yaparız mutlaka (G8).

Gündelik hayatımdaki en büyük değişim kendime zaman ayırmam olmuştur. Şimdi arkadaşlara haftada bir gün mutlaka kültürel bir aktivitemiz olur. Ya sinemaya, ya müzeye, ya gezilecek bir yere ya da Vakıfta buluşur. Mutlaka bişey yaparız. Bazen Vakıfta okey bile oynarız **(G11)**.

Ya şöyle bişey mesela buraya gelirken en basitini anlatayım size. Evde oturunca ne yapıyosun bi eşortman,bi buluz giyiniyosun. Kendine ayıracak bi zaman bulamıyosun, Buraya geldiğin zaman kendine bi zaman ayırıyosun. Saçını farklı tarıyosun evdeki kıyafetini çıkarıp farklı bir kıyafet giyosun. O bile çok önemli. Yani o bile bize kendimize zaman ayırdığımızı. Hissedişosun buraya gelirken. Kendime zaman ayırdığımı öğrendim ya burda ben kendime zaman ayırıyorum gibi bir his var içimde ve bu benim için çok önemli **(16)**.

Biraz daha kendime zaman ayırmayı öğrendim. Önceden kendime zaman ayırmayı düşünmezdim bile . Yani aklıma gelmiyordu. Kendime zaman ayırmayı bilmiyodum. İhtiyacım var mıydı bilmiyom. Varsa yoksa ev **(G20)**.

Yani kendim olmaya fırsat bulamamıştım herhalde. Eğitimlerden sonra işte bu fırsatı yakaladım. Şimdi kendime ayıracak zamanım var. Bir daha hiç bırakmaya niyetim yok yani. Eğitimlerden önce kendime ayırdığım bir gün bile yoktu. Şimdi kendime ayırdığım günde arkadaş gruplarımla sinemaya, tiyatroya çok daha rahat gidiyorum. Önceden ben oraya gidersem çocuk okuldan gelince ne yapar, yalnız kalır, yemeğini nasıl yer diye düşünürdüm. Şimdi onları aştım **(G21)**.

Anlatılar irdelendiğinde, kadınların kendilerine zaman ayırmaları sonucu, gündelik hayatın olağan akışının dışında farklı şeyler üzerine düşünme ve farklı şeyler yapma imkanı buldukları görülmektedir. Bu durum, bilişsel güçlenmenin göstergeleri arasında yer almaktadır. Nitekim Rowlands, kişinin kimliğini ve kendini değiştirmenin yollarından birinin, kişisel ihtiyaçlar için kendine daha fazla zaman ayırmada gösterdiğini belirtmektedir (Rowlands, 1997, ss.97-98). Rowlands'ın bu saptaması kadınların eğitimlerden sonra kendilerine zaman ayırmak için gösterdikleri çabayla örtüşmektedir. Dolayısıyla kadınların kendilerine zaman ayırmaları gerektiğinin farkında olmaları bilişsel güçlenmenin boyutuyla ilintili bir durum olduğu söylenebilir.

Araştırma grubunda bulunan kadınlardan bazıları eğitimlerden sonra yeni bilgi ve davranışlar edinme anlamında eğitimlerin olumlu etkileri olduğunu ve eğitimlerden sonra kitap okuma alışkanlığı edindiklerini dile getirmişlerdir. Bu konuda görüş bildiren kadınların ifadeleri aşağıda belirtilmektedir:

Eskiden işte kitaba başlarken sıkılırdım yani okumak istemezdim. Şimdi biraz değişti. Vakit buldukça okurum **(G7)**.

Eskiden kitap mesela ilkokulu bitirdik kitap nedir bilmiyodug. Yatacağım zaman yatağımın uzanmadan yine de 4-5 sayfa okuyom yani uzanmadan yine de 4-5 sayfa okuyom mutlaka yani. Çok değişik bir insan oldum. Kitap okumayı, araştırmayı.. Kitap. Mesela ilkokulu bitirdik kitap nedir bilmiyodug. Şimdi bir gazeteyi elime alınca gazetenin en şeyini mesela siyaset bölümünü çok okumak istiyosun. Ee ekonomi bölümünü çoğ bakıyosun neler yapılmış, neler etmiş. Mesela kurlara bakıyosun bugün ne olmuş, nasıl olmuş yeni tabi ki çok değişti. Eee şimdi bilinçlenince bunları merak ediyosun **(G8)**.

Evde oturacağıma eğitimlere katılarak kendimi geliştirmenin kapısını açtım. Şimdi kitap bile okuyorum (G11).

Uzun zaman olmuş ilkokulu bitirip köyden geleli. Okumayla da ilgili eksikim çoktu. Her dersin bitiminde bize mutlaka bi dosya doldurturdu bu eğitimden ne anladınız? İşte ders size neyi öğretti? Ne yaptı diye. Onları öğretirdi. Biz onları yazardık. Toplantı salonunda hepimizi buraya kapatırdı. Birer dosya dağıtırdı yazdırırdı. Eee böylece biz burda okuma-yazmayı da öğrendik. Ben 10 yaşında 11 yaşında köyden geldim. Okulu bitirip gelmiştik. 35 yaşında buraya başladıysam düşün ki arada 25 sene var ben okuma yazmayı unutmuştum. Yani burda öğrendim tekrar geri. Tüm hayatımızı yazıyoduk oraya. Nasıl köyden geri çektik? Nasıl geldik? Nasıl evlendirildik? Orda çok anılar var. İşte şimdi vakıfta kalmadı onlardan. O kitaplardan böyle bişelerdi. Burada bizden anılarımızı, hayatımızı yazmamızı istiyorladı. İşte dosya dağıtılyodu. Hepimiz yazmak zorundaydık. Her ders sonrası yapılyodu. Bu arada ben de yeniden okumayı-yazmayı öğrenmiş oldum. Kitap okumam böyle başladı (G12).

Okumanın, insanların görüş, yorum ve düşünce becerilerini geliştirdiği, bağımsız öğrenme ve özgüven kazanmayı sağladığı bilinmektedir (Akça, 2020, s.47; ss. 54- 56; Aksoy, 2018, s.20; Karadağ, 2014, ss.2-6). Kadınların yukarıda yer alan görüşleri irdelendiğinde, eğitimlerden önce okuma alışkanlığı olmayan bazı kadınların eğitimlerden sonra bu alışkanlığı kazanması anlamlı bulunmaktadır. Buradan hareketle, kadınların eğitimlerden sonra genel olarak bilişsel niteliklerini geliştirdikleri ileri sürülebilir.

Kadınların Psikolojik Yönden Güçlenmesi

Güçlenmenin bir başka boyutu da “psikolojik güçlenme”dir. Kadınların psikolojik olarak güçlenmelerinin belirgin işareti kendilerine olan güven ve kendini değerli hissetmelerini belirtmeleri ve ifade ediş biçimleri olduğu vurgulanmaktadır (Stromquist'in, 2015, ss.308-309). Yapılan görüşmelerde kadınlara eğitimlerden sonra kendilerini nasıl hissettiklerine ilişkin sorular yöneltilmiştir. Araştırma grubunda bulunan kadınların tümü eğitimlerden sonra; cesaret ve özgüvenlerinde bir artış olduğunu, psikolojik olarak rahat ve iyi olma duygusu gibi değişimler yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Kadınların ifadelerinden ortaya çıkan temalar Tablo 32’de yer almaktadır.

Tablo 32

Eğitimlerden Sonra Kendilerini Nasıl Hissettikleri

<i>Psikolojik sonuçlar</i>	<i>Frekans*</i>
Özgüvenim ve Cesaretim Arttı/ Ben de Varım	14
Toplumda Konuşamıyordum/ Çekingenliğim Kalktı	7
İletişim Kurma Becerim Arttı	9
Artık Çok Mutluyum/ Kendimi Artık Güçlü Hissediyorum	8
Hareket Özgürlüğüne Sahip Oldum	11
Saygınlığım Arttı/ Eşim ve Çevrem Daha Saygılı Davranmaya Başladı	10

*Sorulara birden fazla yanıt verilmiştir.

Cesaret ve özgüvenlerinde artış olduğunu, çekingenliklerinin gittiğini belirten kadınların ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

“Özgüven”im gelişti. “ben de varım” diyorum. Bir birey olduğumuzun farkında olduk. Evde eskisi gibi herşeye he.. he.. Demiyorum **(G1)**.

Aslında ben özgüvenimin çok olduğunu düşünüyordum. Eğitimlere başlamadan önce. Çünkü çalışıyorum, şeflikler, müdürlükler gibi çeşitli şeylerde görev aldım. Devlet dairesinde. Belli bir yılın birikimi var diye düşünüyordum. Ama aslında bu eğitimlerden sonra çok bilgilendim. Daha bilinçli oldum. Daha çok özgüven aldım. Şimdi rahatça her yere girip çıkabiliyorum. Çekingenliğim yani önceden de biraz daha çekingendim. Ama şu an yok. Bu eğitimlerden dolayı daha çok özgüvenim kendime geldi. Daha güçlü olduğumu düşünüyorum **(G5)**.

Ya kayınvalidem yani annem babam onun annesi babası mesela onlar baskılıydı. Bana karşı baskı yapıyorlardı Valla sessiz kalırdım işte onların söylemleri karşısında. Eskiden nasılsam devam ederdi o öyle. Ama şimdi onlara da artık karşı durabiliyorum yani onu diyorum. Şimdi hayır “ben de varım” diyebiliyorum. Diyorum ya artık işte hep eşimle her şeyi konuşarak, paylaşarak. Kendimi rahatça ifade edebiliyorum eskisine göre. Sessiz kalmıyorum. Yeri gelince kendimi savunuyorum. Şimdi onların da bana karşı hareketleri çok değişti. . Konuşurken daha dikkat ettiklerini görüyom tabii. İşte o aldığım eğitimlerden o aldığım eğitimlerden sonra kendime özgüvenimi daha çok geldiğini düşünüyorum. Özgüvenimin daha çok arttığını hissediyorum ve işte diyorum ya artık sesimin çıktığını hissediyorum. İşte eşim bir şey söylediğinde haksızsa yüzüne söyleyebiliyorum. Ben bunu eskiden diyemiyordum. Biliyor musunuz İçime kapanıyordum. Siniyordum. Yani aman boşver ya. Deyip kavga çıkmasın falan deyip geçiştirebiliyordum yani. Ama şimdi öyle değil tabi. “Hayır haksızsın niye böyle yapıyorsun” deyip böyle kafamı kaldırıp durabiliyorum karşısında en çok bu **(G7)**.

En önemli benim, “ben de varım”. Ben de varım demeyi öğrendim. Yani evden çıkmayınca hiç bi şey olmuyor. ...Bir toplumda otururkene konuşabiliyorum **(G8)**.

Kendime güvenim çok geldi. Şöyle çıkıp üç bayan bi bayanla konuşduğumuz zaman kendimi güçlü hissediyom artık. Önceden tabi oğumam olmadığı için oğumuş bi kişinin karşısında yani tamam konuşuyosun ama onların konuşmasıyla senin konuşman birbirini tutmuyo. Yani onların düşünceleri senin düşüncelerin çok değişiyö. Şimdi oğuyan ortamına da girerim. Yani herkesin arasına girer ayağ uydururum. Okuma yazmada kendimi buldum. Ufak bi şey bulduğumda incelemek okumağk. tabii okuma gibisi var mı? **(G10)**.

Kendime özgüvenim geldi. Kocam tarafından öyle aşağılanmışım ki... Hayatım bomboşmuş. Boş bir hayat olmuş benimki. Şimdi kendimi yeniden keşfettim. Çok cesaretli olduğumu gördüm. Kendimle gurur duyuyorum. İnanın çocuklarım da gurur duyuyor **(G11)**.

Eskiden okula giderdik. Öğrenci durumlarını. İşte veli toplantısında konuşmakta zorlanırdık. Yani çocuklarımın durumunu sormakta bile gizli gizli yavaş yavaş sorardım. Güvenemezdim kendime. Şimdi ise herkesten çok ben soruyom. Bina toplantısı bile oluyor orda bile en çok ben konuşuyom. Diyolar ki ne olur bir susta biz konuşalım. Cesaretle konuşurum. Zaten 6 ayda bir Ev Eksenli Kadınlar Kooperatifinde toplantı durumumuz var hep. Toplantılara ben de gidiyorum ve susturamıyolar beni artık. Ee böyle bi şey oldu yani kadında var oldu. Eskiden kadın konuşmazdı, erkek konuşurdu ya hep susar dinlerdik. Onlar ne konuşursa

onlar iyi bilir. Hayır! ben daha iyi biliyom diyom şimdi. ve her konuşmamda da genellikle haklısın diyolar. Eğitimlerin bende böyle faydası oldu (G12).

Toplumda özgüvenim arttı. Nasıl iş başvurusunda bulunacağımı, nasıl konuşacağımı öğrendim (G13).

Önceden yolda giderken ayy filanın mı? Eşi giden, filanın kızı mı? Filanın kardeşi mi? onu hissediyodum. Çocuklar gibiydim. Yani çekiniyodum. Yahut da üzülüyorsunuz. Ama şu anda hayır. Hiç kimsenin bi şeyi değilim. Sadece ben şuyum. Aldığım eğitimlerdendir. Yani ben olduğumu fark ediyorum. Yani ben benim. Ben benim. Ne filanın eşiyim. Ne de (sözgelişi Ayşenin) ve (sözgelişi Ahmetin) annesiyim, ne de filanın kızımı. Ben şu kişiyim. Artık benim diyorum. Daha emin adımlarla yürüyorum. Kendi kararımı kendim verebiliyorum. Daha özgüvenliyim (G15).

Yani hangi yaşta olursa olsun eğitim almak iyi bi şey. Özgüvenim çok arttı. Kendimi çok iyi hissediyorum (G16).

Özgüvenim yükseldi. Cümle kurmamda. Herhangi bir konuda. Cümle kurmamda daha etkili olduğumu düşünüyorum. En önemlisi “Ruhuma iyi geldi” Çünkü oldukça fazla arkadaş edindim (G17).

Eğitimler ve Kooperatif bir nevi terapi oldu benim için. Kendime güvenim yerine geldi. Sağlık sorunlarım olsa da bu yaşta güçlü bir kadın oldum. Eşim çocuklarım hepsi bu eğitimlerden sonra daha güler yüzlü olduğumu söylüyorlar (G19).

Bi yere gideceksem yalnız gidemezdim. Ya eşim götürürdü, ya da kızım gelir beni alırdı. Şimdi kendi başıma giderim. Özgüvenim gelişti. Kendi başıma karar veriyom (G20).

Gerçekten ben de özgüven eksikliği varmış. Bunu tamamladım. Bunu da yeni anladım. Kendimin yapabileceklerimin farkına varmama neden oldu. Ben lise mezunu olmama rağmen gerçekten özgüven eksikliğim varmış. Bunu da eğitimlerden sonra özellikle kooperatife üye olduktan sonra daha iyi anladım. İletişim becerilerim çok gelişti. Nasıl konuşacağımı biliyorum artık. Kendimin farkına varmama neden oldu. Buradan aldığım eğitimlerden sonra özgüvenim ve kendime olan farkındalığımı gerçekten çok geliştirdi. insanlara iletişim kurarken önceden şöyle söyleyim. Benim düşünce tarzımın dışındaki insanlarla asla selam bile vermeyi istemezdim ben. Yani kendi bakış açımın dışındaki insanlarla muhatap olmayı istemezdim. Fikirlerimiz uyuşmuyor diye düşündüğümünden. Şimdi öyle değil. İnsanların ne düşünürse düşünsün herkesin bir sıcak bir şeyi var” (G21).

Görüşme yapılan kadınların anlatıları irdelendiğinde; “*özgüvenim gelişti*”, *toplumda “ben de varım”*, “*kendimin farkına vardım*” “*cesaretli olduğumu gördüm*” gibi ifadeler kadınların özgüvenlerinin arttığını ve psikolojik olarak güçlendiklerini ortaya koymaktadır.

Kadınların eğitimlerden önce “*toplumda konuşamıyordum/ çekingenliğim vardı*”, gibi söylemlerinin yerini “*çekingenliğim kalktı*” gibi ifadelerinin yer aldığı görülmektedir. Bu konuda görüş bildiren kadınların ifadeleri aşağıdadır:.

İş görüşmelerinde deneyim kazandım. Mücadeleyi öğrendim. Hem dayanışmayı, hem mücadeleyi öğrendim. Arada bir inişler oluyor, çıkışlar oluyor. Pes etmemeyi öğrendim. Önceden kırılma noktasında geri dönüşlerim oluyordu, duruyordum.

Çekiniyordum. Şimdi yeri geliyor hedefe odaklandıktan sonra eşime bile dikleniyorum (G1).

Toplum içinde konuşamıyordum. Çekingenliğim kalktı ortadan. Mesela önceden çok heyecanlanıyordum, biriyle karşı karşıya geldiğimde. Şu anda o şey yok. İşin doğrusu özgüvenimde bayağı bir değişiklik oldu. Özgüvenim geldi. Sosyal çevrem oldu. Arkadaş çevrem çoğaldı. İyi insanlarla tanışma fırsatım oldu. Benden daha kültürlü insanlarla bir arada olmak hayatıma olumlu gelişmelere neden oldu. Onlarla bir arada olmak nasıl anlatayım ki kendimi daha iyi hissediyorum. Bilgi alabiliyorum, eksikliklerimi giderebiliyorum. Eğitime geldiğim daha ilk yıllarda mesela bir toplum içine giremiyordum. Kendimi ifade edemiyordum, heyecanlanıyordum. Şimdi daha iyi. Hepsini yapabiliyorum. Bazen arkadaşlarıma fikir veriyorum. Onlar da bana geri döndüklerinde gerçekten iyi fikir veriyorsun diyorlar. Ben şunu anladım. Bir kadın isterse her şeyi yapabilir. Ama biraz destek lazım. Bu desteği hem eğitimlerde hem de eğitimden sonra. Bu eğitimi alan arkadaşlarımin desteği . Ruhsal yönden rahatladım. Kendimi dinlemediğimden olsa eğitimlerden önceden haftada 1-2 kez acile gidiyordum. Elim ayağım boşalıyordu. Bu psikolojikmiş büyük olasılıkla. Çalıştığım ve eğitim aldığım günden bu yana yok (G6).

Eskiden daha çekingen ve içe kapanıktım. Şimdi girdiğim ortamlarda daha rahatım. Çekinmeden bir konuyu konuşabiliyorsun. Bir konuyu savunabiliyorsun. Yaşamım daha rahat (G7).

Ben bir topluma gidip bir hakkımı istemeyi bile utanırdım, sıkılırdım. Ben şimdi istersem 2 bin, 3 bin kişi olsun istediğim gibi konuşma yaparım (G8).

Artık benim demeye başlıyosun ya. Yani çekiniyordun. Ama şimdi hakkını arıyorsun, çekinmiyorsun. Konuşuyorsun artık. Çok güzel bi şey. Heyecanlanmıyorsun (G15).

Mesela işte ya, mesela işte çocuğun okuluna giderken. Mesela ben önceden çocuğun toplantısına gittiğimde, düşünür dinlerdim çoğunlukla. Aslında bilirdim, orda benim bir şey söylemem gerekiyordu. Ama ben ya boşver söylesem de olur söylemesem de olur diye. Ama şimdi rahatlıkla kalkıp söyleyebilirim yani onu (G17).

Yani daha önce daha çekingendim. Daha utangaçtım. Çünkü evden çıkmamışsınız. Dışarıya çıktığım zaman çok korkuyordum acaba başıma herhangi bişey gelir mi? diye çok korkuyordum. Ama şimdi öyle değilim yani kesinlikle. Her şey de kendim. Önceden de yapabiliyordum, ama çekinerek böyle. Ama şimdi şu anda her şeyi mi kendim yapabiliyorum (G18).

Anlatılar irdelendiğinde, eğitimlerden sonra kadınların topluma daha rahat girebildikleri, daha rahat konuştukları ve pes etmedikleri görülmektedir. Bu durum kadınların pasiflik yerine başkalarıyla diyalogu tercih ettikleri söylenebilir. Bu da kadınların psikolojik olarak güçlendiklerine ilişkin bir veri olarak okunabilir.

Kadınlarda özgüvenle bağlantılı olarak iletişim becerilerinde de bir artış olduğu görülmektedir. Görüşülen kadınların konuya ilişkin ifadeleri aşağıda yer almaktadır:

Ben bu eğitimleri alırken de aldıktan sonra da çevreme de çok iyi şeyler vermişim. ..Düşünün eşimin babaannesi beni hiç sevmezdi evlendiğimiz zaman. Neredeyse düşman. Bu eğitimlerle beraber, işte bu eğitimlerden sonra onlarla daha iyi diyaloga girdim. İletişimim de daha iyi oldu Babaanneyle. Öyle iyi bir iletişim

kurdum ki. Hollanda'ya gitme konusunda en büyük destekçim de babaannesini oldu o dönem. Sonuçta mesela benim eşim bana göndermeyeceğini söylüyor. Ve Pazar günü her Pazar günü benim eşim babaannesine gider onun sözünü çok dinler. Babaanne eşimin çok sevdiği bir insan. Eşimin babaannesini annesi bile değil yani. Ondan sonra benim böyle bir şey kazandığımı ve birinci oluşumu babaannesine bahsetmiş. Konuşma bitince babaanne odaya gitmiş, biraz sonra zarfın içinde bir para getirmiş. Eşim bu ne? demiş. Hollanda'ya demiş. Kızın gitmesine engel olma. Bu benim ona bir hediyem. Onu yollayacaksın demiş. Bu kız bunu başarmış. Bunu yollaman lazım. Yani sonuçta kız bu eğitimlere 2-2,5 yılını verdi, bir emek sarfetti yolla demiş. Parayı da mesela o zaman pasaport işlemlerini kendimiz yaptık. Eşim parayı bahane edip engel olmasın diye hediye olarak vermiş Babaannesini. Kadın birlikteliği. Zaten bu eğitimlerin de en büyük amacı kadın birlikteliğini sağlamaktı. Özgüveni sağlamaktı. Yani aile içerisinde bile böyle bi şeyi başarmak benim için. İşte iletişim, çatışma çözme, özgüven eğitimi çok işime yaradı. Özgüvenim, iletişimim eskisinden daha iyi oldu. Düşünün beni önceden sevmeyen babaanne beni destekledi (G1).

Ben önceden sanki bu eğitimlerin bana hiç faydası olmadı diye düşünürdüm. Ancak zaman içinde öyle olmadığını anladım. Önceden biri konuşunca dinliyormuş gibi yapardım. Şimdi empati kurarak dinleyebiliyorum. İletişim kurma becerimin eskisne göre arttığını farkettim...Böyle olunca arkadaşlık bağlamında da ilişkilerim gelişti. Arkadaşlığım halen devam ediyor. Yalnız olmadığımı hissettirdi (G2).

Bende de çok gelişmeler oldu. Şimdi çok iyi bir çevrem var. Hayatımı emekli olduğum dönem öncesi ve sonrası diye ayırdım. Geline sonuattan çok memnunum. İyi ki o dönemde Vakfın eğitimlerine devam etmişim. Benim için de çok iyi oldu. Evdekilerle bazen doğru düzgün sohbet bile olmuyordu. Şimdi öyle değil. Kızım da, oğlum da, eşim de gurur duyuyor. Biz senin yaptıklarını yapamazdık diyorlar (G5).

Öğrenmenin bence hiç yaşı yoktur. Sosyal yönden de bu eğitimlerin katkısı çok oldu. Daha güler yüzlü karşılıyorsun, konuşma şeklin değişiyor, daha güler yüzlü daha çok konuşmak istiyor insan (G6).

Eğitimler çok faydalıydı benim açımdan. Hayata dair her şeyi kadına dair her şeyi aldık bu eğitimlerde. Bu eğitimler sayesinde eskiye nazaran çok bilinçlendik. Haklarımızın farkında olduk. Bilinçlenmem bazı haklarımın olduğunu bilmem. Daha çok kendi haklarımı öğrenmek. İnsanlarla ilişkilerde en azından konuşurken daha sosyal hissediyorsun (G7).

Mesela Bağkur'dan bana borç geldi. Gittim. Bağkur il müdürüyle görüşecem dedim. Oturdum, bekledim. Hanımefendi 15-20 dakika sonra gelir dedi. Olsun, ben yarım saatte de beklerim dedim. Geldi. Oturdum, konuştum durumu izah ettim ki. Eskiden il müdürünün ne demek olduğunu bile bilmezdim yani. Düşünebiliyor musunuz? Gayet normal konuştum, arz ettim. Gittim oranın avukatıyla da görüştüm işimi hallettim, geldim (G 9).

Eskiden hiç evden çıkmıyorduk. Komşum geliyordu. Komşuyla otur, akrabalara git, akrabalar gelsin. Hep aynı şey. Bu eğitimleri almamış olsaydım annem gibi diğer kadınlar gibi evde olurdu. Ben sana gelip yiyeceğim, sen bana gelip yiyeceksin. Dedikoduya maruz kalacaksın. Kızım evli, hamile, çocuğuna bakacağım gibi.. Şimdi iyi bir çevrem var. Çok faal oldum. Toplantılara, konferanslara (ev-eksenli) kermeslere gidiyoruz. Konferanslarda konuşmacı oluyorum. Toplum içinde konuşmayı, kendimi ifade etmeyi öğrendim. Tiyatro

oyunlarımızla çok kesim tarafından tanındık. Kooperatif sayesinde birçok kurumla görüşmelerimiz oluyor (G11).

Vakfın basın sözcüsü oldum. Valla konuşmak çok güzel. Ben de konuşmayı çok seviyorum. Basın sözcülüğünü Matra projesine katıldım o projede basın sözcüsüydüm. Yani basın sözcüsü diyince vakfın ne yaptığını, ne ettiğini böyle anlatırkene ben anlatıyodum. Yani her kafadan bir ses gelmesin diye, gittiğim kurumlarda anlatıyodum. Seminere gidiyoduk. Orada sivil toplum örgütleri var, onlara gidiyoduk Birçok yere gittiğimiz zaman işte vakfı anlatacağımız zaman işte ben anlatıyodum. Biz yine KADER'in bir toplantısıydı eski büyük millet meclisinde. Orda yine basın sözcüsü olarak konuşma yapmışım (G12).

Ben çok suskun içine kapanık biriydim her şeyi içine atan biriydim karşımdakiyle tartışmaz. yani kendi kendime biriydim. Ama şimdi yeri gelince tartışan ve konuşan biri oldum (G15).

Rowlands (1997, ss.15-17), kadınlara yönelik güçlendirme eğitimlerinin, kadınların aile üyeleri, arkadaşları veya otorite figürleriyle (yöneticiler) iletişimlerini artırabileceğini belirtmektedir. Rowlands'ın bu saptaması araştırma grubundaki kadınların anlatılarıyla da örtüşmektedir. Nitekim kadınların anlatılarına bakıldığında, aile üyeleri, arkadaşları ve diğer insanlarla örneğin, kamusal alandaki görevlilerle eğitimlerden sonra daha kolay iletişim kurdukları, daha rahat konuştukları görülmektedir. Eğitimlerden sonra araştırma grubundaki kadınların, hane halkıyla sınırlı olmayan iletişim, sosyalleşme, başkalarıyla diyalog ve artan iletişim becerilerine ilişkin bu veriler onların psikolojik olarak güçlendiklerini ortaya koymaktadır. Bu bulgular Uysallı'nın (2017, ss.111-113) yaptığı çalışma ile örtüştüğü görülmektedir. Bu bulgular psikolojik güçlenmeyle ilintili ipuçları olduğu söylenebilir.

Görüşler arasında psikolojik güçlenmeye ilişkin tespit edilen bir diğer etken ise, kadınların eğitimlerden sonra kendilerini mutlu hissetmeleri, iyi ve rahat olma hallerine ilişkindir:

Kendimi, şu anda yani her ortamda güçlü hissediyorum. Aldığım eğitimlerin çok faydasını gördüm. Güçsüz olduğumu hiçbir yerde hissetmiyorum Evde otururken ne kadar becerikli de olsam, kendimi göstermem zordu. Yaptığım işte. Sosyal çevrenin içine girdim. Fark ediliyorum. Rahatım şimdi. 5 yıldır böyleyim. Eğitimlerden sonra yani. Yani şöyle şimdi daha mutluyum (G1).

Şu an ki geldiğimiz ortamdan diyorum ya çok memnunum iyi ki de katılmışım. İyi ki de böyle bir programın içinde olmuşum yani diyorum ya. Çok şey kazandırdı bana. Yani elle tutulur bir şey yok gibi görünüyor somut bir şey ama, ben yani kalbimde biliyorum ki çok değiştirdi beni. Halen de değişiyorum. Ben gün güne ben kendimde görüyorum o değişimi (G7).

İşte diyom ya bakış açımı hayata bakışımı, her şeyimi değiştirdi. Değiştirdiği için çok da mutluyum iyi ki de gelmişim diyom. Keşke böyle evde oturan benden daha gençler de aydınlansa böyle toplantılar keşke her zaman olsa gençlerimiz aydınlansa ee annesi babası oğkula göndermeyip evde kapalı kalan insanlarımız dışarı çıksa diyorum ne mutlu benim için (G8).

Mutluyum biliyor musunuz. Eskiden bu kadar mutlu değildim. Eskiden çok sinirlenirdim. Ben onu yendim. Eğitimin katkısı bu. Sinirimi yenmeme neden oldu. İnananın bana adımı söyleseler ya tartışırdım birileriyle, o kadar sinirliydim ki şimdi o bitti, o bitti şu anda çok mutluyum. . O kadar sakinleştim ki yani mümkün değildi böyle olmam. Bu özgüvenim yıllar önce olaydı ben şu anda çalışır durumdaydım. Kendime olan saygım arttı. Kendime daha çok güvenip toplum içinde kendimi daha da iyi ifade ediyorum. Önceden hiç bir şey değildim. Sizinle ilk görüştüğümde de. Artık her yerde çok rahatım **(G9)**.

Şimdi çok iyi olduğumu hissediyom. İyiyim ki Halk Eğitim Merkezinin açmış olduğu Latin Dansları kursuna gidiyom. Halk oyunları var. Tiyatro devam ediyö. Bi de yeni oyun çıkarttık. “Ataerkil Komedi” (evde kalmış kız rolü) **(G11)**.

Bu eğitimler yaşamıma çok olumlu yansıdı. Dört dörtlük olmasa da çok yansıdı. Meğerse kendimizi evimize, eşimize adamışız. Bir kadın olarak annemizden öyle görmüştük. Böyle yerlere geldikçe, toplum içine çıktıkça, sosyal yerlere katıldıkça kadın olduğumuzun farkına vardık. Çevremiz yani nasıl diyim daha kültürlü bir çevreyle tanıştık. Haklarımızın farkına vardık. Bizim için bir mücadele daha başladı. Tiyatro kursları sonucu hayatımda ilk defa tiyatro oynama imkanım oldu. 3 oyunda yer aldım. Bu oyunların hepsi de sahnelendi. Bu inanılmazdı. Kendimiz evimizden daha rahat olduk. Koro var. Halk müziği korusu. Oraya ya katılıyorum. Konserlerimiz oluyo. Bir ev hanımı olarak Vakıf sayesinde bunları başardık **(G12)**.

Buradaki her gün bir tane öğrendiğim şey bile beni mutlu ediyö ve güçlü hissettiriyö. Beni hani buraya geldiğim zaman hayata daha sıkı sarılmayı tercih ediyorum **(G18)**.

Çok iyi hocalarla tanışma, bilgi alma imkanım oldu. Bir ev kadını olarak Üniversite hocalarından ders alma imkanı buldum. Kendi imkanlarımla böyle eğitimleri alamazdım. Çok mutluyum **(G19)**.

Anlatılar irdelendiğinde, kadınların eğitimlerden sonra kazandıkları özgüven ve farkındalık artışının kadınların güçlü ve mutlu olmalarını sağladığı ve yeni yetenek kazanmalarını beraberinde getirdiği görülmektedir. Kadınların anlatıları ve araştırmacının yaptığı gözlemlerden yola çıkarak, kadınların deneyimlediği bu olumlu süreçler, kadınların öncekinden daha aktif olmalarına ve psikolojik olarak güçlenmelerine katkı sağladığı söylenebilir.

Psikolojik güçlenmenin bir başka bileşeni hareket özgürlüğünün olup olmamasıdır. Kadınların eğitimlerden sonra ev dışına çıkmanın bir uzantısı olarak sosyal ve kültürel etkinliklere katılma ve kamusal alana örneğin; hastaneye, belediyeye marketlere, sinemaya, tiyatroya vb. gidebilme becerileri bu kapsamda değerlendirilmektedir. Görüşülen kadınların tümü bu özgürlüklerinin olduğunu belirtmişlerdir. Kadınlar, sahip oldukları bu özgürlüğün aldıkları eğitimle değişen bir durum oluştuğunu ifade etmişlerdir. Konuya ilişkin kadınların görüşleri aşağıda belirtilmektedir:

Aldığım eğitimlerin çok önemi var. Sosyal çevreye girdik. Buraların sayesinde. Sivil Toplum Kuruluşlarıyla ilişkilerim var. TOBB, TMMO gibi. Kuruluşlarla iletişim halindeyim (G1).

Kazandığım parayla arada sırada çocuklarımı sinemaya bile götürüyorum. İstedikleri şeyleri alabiliyorum. Ben de işte bu eğitimler sayesinde bu kadar açıldım. Ben de varım dedim. Bir insan isterse ayaklarının üstünde durabilir. Bir kadın isterse her şeyi yapar. Önemli olan istemek. Ben bunu öğrendim. Aldığım eğitimlerden dolayı başardım ben, yani kendi çapımda (G6).

Çok tanınır olduk. Tanındık ya, Kooperatif sayesinde. Telefon açıyorlar bizi bir şekilde buluyorlar. Alman Büyükelçiliği, Boyner, TMMO gibi yerlerle iletişimlerimiz var (G7).

İnsanları tanıdım. Ben bu eğitimleri alana kadar yanlış doğruyu bilemez ancak evinin içindekilerini bilir, buraya gelince bütün topluluktaki insanların yaşantısını da öğrendim. Bu eğitimleri almamış olsaydım bu kadar faal olabilir miydim. Ben buraların sayesinde ponellere gittim. Paneller de gonaşım. Bu paonellerde otellerde kaldım. Ben imkanım kalamazdım öyle otellerde. Aklıma gelmiyor şu an ama birçok kadın derneği ile ha, ha uçan süpürge gibi. Sosyal çevrem genişledi. Bütün aldığımız eğitimlerden bir projeye Almanyaya gittik. Berline cinsiyet ayrımcılığı için konferansa gittik. Kooperatifin yaptığı eğitimlerde Fransa' dan Tunus'tan kadınlar geldi. Diyom ya sosyal bir yanımdı. Ben Vakıfla tanıştıktan sonra tiyatroyla da uğraştım. Bu yaşımda tiyatro oynadım. Eskiden toplumda gonaşamayan ben tiyatro oynadım. Hem de 4 oyun. Bugüne kadar (G8).

Eskiden giderken sanki doktorlar sizden değişik bir insan. Hayır herkes eşittir ki. Konuşmanızla hal ve hareketiniz tabii ki değişiyor. Her yönde değişti yani. Bir milletvekili ile rahatlıkla gidip randevu alıp gidip görüşebiliyorum. Mamak Belediye Başkanını getirttim. CHP' sini getirttim. Ak partisini getirttim. Sivil örgütten getirttim. Hocalarımı getirttim ki, Eğitimlerimizde birçok kuruma gittik. onlarla konuşmamda ya hastanesinde, PTT'sinde de nereyi nerde dersiniz. Her yere gidip gelmeyi nasıl davranacağımızı öğrendik. Artık her yerde çok rahatım (G9).

Önceden en basit hastaneye gitseydim kesinlikle kesinlikle ya, kız kardeşimle ya kızım kiderdim. Çünkü öyle bura gibi gir, çık değil yani. Bi sürü yeri dolaşıyorsun. Hangi hastalık üzerine gidiyorsun onun için kapıyı vurmam lazım. Şimdi öğüduktan sonra kendi kendimi istediğim yere, istediğim hastaneye gidip çıkarım (G10).

Eskiden sinema nire ben nire. Şimdi bazı zamanlar buradaki arkadaşlarla sinemaya gidiyoz. Kitap okumaya çabalıyom. Heceleri bölmeyi matematiği yağıtığımıza inanmıyorlar (G10).

Koro var. Halk müziği korusu. Oraya katılıyorum. Konserlerimiz oluyo. Koro çalışmalarını sonunda birçok yerde konserler verdik. Ben bambaşka bir yaşamın içinde buldum kendimi. Çok görünür olduk. Bir ev hanımı olarak Vakıf sayesinde bunları başardık (G11).

Ama şu anda bir kapıyı çaldığında Kooperatif başkanı olarak, çalışıyorsun. Örneğin sabah buraya gelmeden önce Halk Eğitimdeydim. Mamak Halk Eğitim Merkezindeydim. Geçen hafta Kaymakamdaydım. Yani kapısını rahat çalışıyorsun. benim demeye başlıyorsun ya. Yani çekiniyodun. Ama şimdi hakkını arıyorsun, çekinmiyorsun. Konuşuyorsun artık. Çok güzel bi şey. Heyecanlanmıyorsun. Yani ne der demiyorsun. Yüzün kızarmıyor. Eskiden ne der?, bi şey mi? der yahutta ben bir başkanla nasıl konuşabilirim. Muhtara gitmeye bile insan

çekiniyordu. Bir muhtarlık sonuçta. Onu sen oyunla getirmişsin oraya. O seni temsil ediyor. Ama o kurumun kapısını açmak farklıydı. Ama şimdi rahatlıkla açabiliyosun (G15).

Halen korodayım sürekli solo alan biriyim. Cumartesi günleri koro. Koro gösterilerimiz oluyor. Kooperatif üyeliğinden çıktım. Dikişten hiç anlamam. Dikiş ilgi alanıma girmiyor. Onun için buradan ayrıldım. Sosyal bir anne oldum. Haftanın çoğu günü dışardayım. Haftanın 3 günü dansa (latin dans) Halk eğitim merkezine gidiyorum. (Vakıf aracılığı ile) . Etkinlikler, Paneller oluyor. faaliyetler olunca gidiyorum. Ankara dışı etkinlik olunca gidiyoruz. Çok kalabalık gidiyoruz. Bir otobüs (G17).

Kooperatif sayesinde sosyal çevremiz çok gelişti. kooperatifle ilgili bir etkinlik olunca yine gidiyom. Önceden bir yere giderken Mesela eşim apartman komşuma bile izin vermezdi. 3 gün önceden izin alırdım. işte bugün şurda oturacağız gidebilirmiyim diye. Şimdi ben hiç tereddütsüz şehir dışına da çıkabiliyorum ülke dışına da çıkabilirim (G18).

Bir devlet kurumuna nasıl gidilir, bir derdine nasıl çare istersin ney hepsini öğrendim. Haklarımı öğrendim (G19).

Rowlands (1997, s.18); kadınların güçlenmesi, söz sahibi olmayı, hareket özgürlüğüne sahip olmayı ve kamuya açık bir varlık oluşturmayı içerdiğini belirtmektedir. Rowlands'ın bu saptaması araştırma grubundaki kadınların anlatılarıyla da örtüşmektedir. Araştırmacının gözlemleri ve anlatımlar değerlendirildiğinde, kadınların özgüven kazanarak psikolojik olarak güçlendiği ve özgüvenle bağlantılı olarak hareket özgürlüğü becerilerinde bir artış olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, kadınların sosyal etkileşimlerinin artmasına ve kamusal alanlara girebilecek kadar kendilerini güçlü hissetmelerine yol açan bu durumun psikolojik güçlenmeye katkı sağladığı söylenebilir.

Araştırma bulgularında psikolojik güçlenmenin belirleyicileri içinde değerlendirilebilecek, kadınların kendileri, eşleri ve çevrelerinden duydukları takdir edilme gibi olumlu düşünceleri içeren duygusal ifadelerle ilişkin bulgulara da rastlanmıştır. Kadınların ifadelerinden örnekler aşağıda verilmektedir:

Eşim de çok gurur duydu ama , kızım en çok kızım. Üniversiteye giden kızım. Anne, dedi hani memuriyet hayatında da seni seviyordum, ama bu kadar hoşuma gitmiyordun. Şimdi daha çok yani sevgi değil gurur duyuyorum (G5).

Eşim biraz değer vermeye başladı. En azından bir yere gideceği zaman sorar, önceden hiç sormazdı. Şunu nasıl yapalım der. Bunları hiç sormazdı. Bu sürede değerli olduğumu hissettim. Önceden söz hakkım yoktu. Her konuda kocam karar verirdi. Yine kararları eşim veriyor, ama az da olsa değişti (G6).

Bu eğitimlere geldikten sonra herkes böyle hayranlıkla bağan insanlar var (G8). Çabalıyom ya eşim bazen takdir ediyö, bazen de şaşıyo. Bi konu olsa, yok öyle değil böyle derim. Eşim hemen “ne oldu sana?” diye sorar. “ o senin kelimen değildir” der. Anlar cevabımdan. Buraya karıştıktan sonra verdiğim cevaplar da değişti (G10).

Şimdi kendimi yeniden keşfettim. Çok cesaretli olduğumu gördüm. Güçlü olduğumu gördüm. Kendimle gurur duyuyom. İnanın çocuklarım da gurur

duyuyo. Tiyatro oynadığıma bazen inanamıyorlar. Çok kesim tarafından tanındık. Tiyatro sayesinde çok eş dost tanındık. Bir çok kurumla görüşüyoruz. Yani onlar da bizim yaptıklarımızı görünce hayret ediyolar. Hayran kalıyorlar. Eskiden evden hiç çıkmıyodum ya, şimdi çok sosyal biri oldum (G11).

Kendimle ilgili kendimin güçlü olduğunu öğrendim. Kendimin de bişeyler yapacağını öğrendim. Sadece ev hanımıyım eşimin verdiği bir parayla işte ekmek alıp oturacağımı o öyle iken eşimden daha güçlü olduğumu öğrendim. Gittiğim yerlerde konuşmayı yani konuşacağımı, konuştuğumun dinlendiğini takdir edildiğimi öğrendim. Yani bunlarda bana iyi geliyor. Yani kendimi beğenmeye başlıyorum (G12).

Bütün bu eğitimler beni güçlendirdi. Gözümü açtı. Çok memnunum. Çevrenin bana karşı tutumu çok değişti. Bana daha içten ve saygılı davranıyorlar. Eşimin ailesinin bile hal ve tavırları çok değişti. Bu çok güzel bir şey (G13).

Kamusal yaşamda bir kooperatif başkanı olarak şu an görenler artık Koza ne yapıyor? Nasıl? diye sormuyor. Sen ne yapıyorsun? sen çok başardın, çok şey yaptın, ve yapabilecek güçtesin sakın eve dönme. Zaman zaman eve dönmek demeyelim de yer değiştirme ihtiyacım oluyor. Kooperatifte yoruldum da (G15).

Çevremiz açısından, çocuklarımız açısından tabi ki çok çok faydası oldu. Çevrenin bana bakış açısı değişti. Bu yaşta da eğitimin önemli olduğunu gördük. Yani hangi yaşta olursa olsun eğitim almak iyi bi şey. Bu sayede kendini daha güçlü hissediyosun (G16).

Anlatılar irdelendiğinde, kadınların bireysel ve toplumsal düzeylerdeki gelişimlerine ilişkin takdir motivasyon ifadeleri çoğu durumda kadınların kendi içinde yaşadığı ve hissettiği şeyler iken, bazen de eşleri, çocukları, akrabaları, komşuları ya da arkadaşları tarafından görüldüğü ve söylendiğinde daha da hoşlarına gittiği görülmektedir. Eğitimlerden sonra kadınların değişimleri ve yeni duruşlarının kendileri dışındaki yakınları tarafından fark edilmesi ve bunu kabullenip olumlu düşüncelerini bildirmeleri kadınların özgüvenlerini olumlu yönde artırdığı düşünülmektedir. Bu durumun kadınların psikolojik güçlenmelerine katkı sağladığı söylenebilir.

Kadınların Ekonomik Yönden Güçlenmesi

Güçlenmedeki bir önemli öge de ekonomik güçlenme boyutudur. Kadınların güçlendirilmesi konusunda çalışmalarda bulunan Stromquist, ekonomik yönden güçlenmeyi “kadınların finansal özerklik sağlayacak gelir üretme kapasitesi” olarak tanımlamaktadır (Stromquist, 1997, ss.14-15). Bu nedenle kadınların ekonomik yönden güçlenmeleri konusu analiz edilirken, temel olarak finansal anlamda bağımsız gelir oluşturma kapasiteleri hakkındaki deneyimlerine ilişkin görüşleri ele alınmıştır. Bu kapsamda görüşme yapılan kadınlara aldıkları eğitimlerin yaşamlarında “gelir elde etme anlamında” neleri ne ölçüde değiştirdiğini ve toplumsal düzeyde ne gibi etkilerinin

olduğuna ilişkin sorular yöneltilmiştir. Kadınların ifadelerinden ortaya çıkan temalar Tablo 33’te yer almaktadır.

Tablo 33

Maddi Gelir Oluşturma

<i>Gelir Elde Etme Durumu</i>	<i>Frekans*</i>
Gelir Elde Etme	7
İş Hayatına Aktif Katıldım	8
Farklı Bir İş İmkânının Oldu	5
Gelir Getirici İş Yapma Yeteneklerim Ortaya Çıktı	5

*Soruya birden fazla yanıt verilmiştir.

Tablo 33 incelendiğinde, görüşme yapılan kadınların eğitimlerden sonra “gelir elde etme”, “iş hayatına aktif katıldım”, “farklı iş imkanım oldu”, “gelir getirici iş yapma yeteneklerim ortaya çıktı” gibi finansal özerklik sağlayacak maddi gelir elde ettiklerine ilişkin görüş bildirdikleri görülmektedir. Bu görüşler şu sözlerle ifade edilmektedir:

Eğitimler bizi o kadar geliştirdi ki ev eksenli projeden verilen destekle 15 kadın bir araya gelip “Kozadan İpeğe Ev Eksenli Çalışan Kadınlar Kooperatifi”ni kurduk. Birlikten güç doğar boşuna dememişler. Kooperatif kurup gücümüzü birleştirdik. Böylece maddi gelir elde etme imkanımız oldu kooperatif sayesinde. Kooperatif benim için çok önemli. Biz burayı çok önemsiyoruz. Evlenip gidersin ya. O artık senin evin benimsersin. Kooperatif de sanki iş yeri değil de, biz yaşıyoruz. Burası kurulduğundan beri buradayız ya bu bizim için çok önemli. Evimize baktığımız gibi bakıyoruz ohh.. bir yere geldik bizim yerimize geldik, diyorum Kooperatif en azından şöyle bir şey. Sabah kalkıp işe geliyormuş gibi. Severek geliyorum. Severek işimi yapıyorum. Burada çok farklı işler öğrendim. Gelir getirmenin yollarını öğrendim. Hadi iş benim için gerçekten ikinci planda, burada kazancımızı ve emeğimizi paylaşmayı öğrendik. Kooperatif adına iş alınıyor, iş bağlanıyor. Alman Büyükelçiliğinin çok büyük şekilde makine, ütü desteği oldu. Boyner firması overlok makinası, dikiş makinası verdi. Daha rahat iş buluyoruz. Tanındık ya. Artık daha rahat iş buluyoruz. İş ayağımıza geliyor. Daha önce hayal bile edemezdim böyle bi şeyi. Burada el emeği ürünler yapıp satıyoruz. Gelirimiz oluyo. Tabii ki aile bütçesine bi katkımız oluyo. İşte nasıl diyim evden çıkıp, işte bi şeyler yapmak. Dedim ya böyle bi şeyi daha önce hayal bile edemezdim (G7).

Ev eksenli projesinde şimdi mesela ileriye hedefimiz var. Ev ekonomisine katkımız olur diye en azından para kazanırız diye bi de Kooperatif kurduk. Hollanda Hükümetinin para desteğini aldık. Dikiş makinaları alındı. Proje; bez torbalar, bez çantalar yapıp satıyoz (G8).

Ev eksenli projeye karıştığım da eğitimler aldık sonra kooperatif kuruldu. Ben de oraya katıldım. Üye oldum. Ara sıra iş geliyor. İş gelince çalışıyoz. Bura sayesinde çevrem epey değişti. Genişledi. Bu yaşta pek tabi pek tabi mutlu oldum. Önceden bir okğumuş kişinin karşısında yani tamam gkounuşuyosun ama onların senin gonusman birbirini tutmuyo. Şimdi oğuyan birinin de ortamına giriyom. Cevabımı da veriyom (G10).

Matra projesinde işçi olarak para kazandım. Ev Eksenli Kadınlar Kooperatifine üyeyim. Talep gelince toplu yemek de yapıyoruz. Ayrıca kooperatife gelen toplu işleri yapıyoruz. Bez çanta gibi. Doğaya dost kumaşlardan dikiyoruz. Evime katkım oldu. Az da olsa kooperatif sayesinde bir gelirimiz var (G11).

Eskiden eşim devamlı “yok sen ne yapıyorsun, sen ne ediyon, sen akşamaca bu evde ne yapıyorsun. Senin ne kazancın var bu evde” derdi her zaman. Bu demesi de çok ağır hakaret geliyordu bana. Çok zoruma gidiyordu. Şimdi kızgın olduğu zaman psikolojisi bozuk olduğu zaman yine senin ne hakkın var falan diyo ama, iyi olduğu zaman tamam senin de hakkın var. Sende iş gördün çalıştın kazandık beraber yaptık diyo. Düşünün O bile değişti. Önceden mümkün müydü? Eğitimlerden sonra kooperatif sayesinde elde ettiğimiz gelir (G12).

Bir kooperatif başkanı olarak bu zaman zarfında iş konusunda daha çok geliştik. Eskiden biz araştırırdık, şimdi insanlar bizi buluyor. İnternette mail var. Bir de bloğumuz var kendimizi tanıtan yazı var buluyorlar. Bizimle iş bağlantısına geçiyorlar. Dünya bankası ile çalışıyoruz. Onlara bez çanta yapıyoruz. Tatmin edici ücret veriyorlar. Emegimizin karşılığını alıyorlar. Gelirimiz sürekli olabiliyo (G15).

Eğitilmeye evime bi yardımım olur, bir mesleğim olur diye girdim. Bir gelirim oldu sonunda. Kooperatif sayesinde kazanıyoruz. Çalışıp parça başı paramızı alıyorlar (G16).

Kooperatif sayesinde az da olsa para kazandım. Kazanıyoruz (G19).

Kooperatif bizim için bir okul gibi. Hem yeniden öğreniyoruz, hem de iş olunca çok olmasa da para kazanıyoruz. Aktif oluyoruz. Gelirimiz oluyo (G21).

Kadınların açıklamaları irdelendiğinde, özellikle eğitimlerden sonra “Kozadan İpeğe Ev Eksenli Çalışan Kadınlar Kooperatifi”ni kurdukları anlaşılmaktadır. Bu kooperatif, kadınların toplu üretim yaparak para kazanmasını sağladığı gibi, onların birlikte ortak hareket etmelerini ve gelir getirici faaliyetlerinin de sürdürülebilir olmasında önemli rol oynadığı tespit edilmiştir. Ayrıca yukarıda yer alan anlatılarda dikkati çeken bir başka konu da, kadınların ekonomik güçlenme deneyimlerinin, psikolojik ve bilişsel güçlenmelerle iç içe olduğuna ilişkin ifadeler rastlanmıştır. Bu açıdan bakıldığında bilişsel ve ekonomik güçlenmenin psikolojik güçlenmeyi de besleyen nitelikleri doğurduğu görülebilir. Buradan hareketle, kadınların psikolojik ve bilişsel güçlenme deneyimlerinin ekonomik güçlenmelerine ve doğası gereği gelir getirici özelliği nedeniyle Kooperatifin sürdürülmesine katkı sağladığı söylenebilir.

Görüşme yapılan kadınlardan “iş hayatına aktif katıldığını” belirtenlerin görüşleri aşağıda yer almaktadır:

Sosyal çevrenin içine girdim. Farkediliyorum. Sonuçta önce kendim iş istiyordum iş gelmiyordu. Şimdi iş teklifi bana geliyor. Hamam önünde “sanat sokağındayım” Kız kardeşimle. Atölye var. Ben Ebru ve El sanatları dersi veriyorum. Orası benim için vitrin. 2 gün tam gün duruyorum. Diğer günler yarım duruyorum. Cumartesi Pazar hiç gitmiyorum. Bizim canlı performansımız olmuştu. “tadımlik Ebru” diye. Kent-Park Genel müdürü görmüş çok beğenmiş. Şimdi cumartesi-Pazar Kent-

Parka gidiyorum. Stand verdiler bana. “tadımlık ebru” Çocuklara ücret karşılığında ebru yaptırıyoruz. Orada beni görüp kursiyerler geliyor atölyeme. Tanınıyorum. Arkadaşlar soruyor, torpilin mi var, “yok”. Ama ben hedefe odaklandığım zaman “ben varım” diyorum. Eskiden bunu diyemiyordum. Ya da bu kadar kendimi ifade edemiyordum. Bunlar zincirleme oluyor. Tanıştığım kişi zincirleme geliyor. Halk eğitiminde öğretmen oldum. Şimdi Çankaya Halk eğitimindeyim. Şimdi Halk eğitimini ben seçiyorum. Ebru dersi veriyorum (G1). Yönetici Sekreterlik eğitimi aldığım için bana çok faydası oldu. Üniversite mezunuydum iş buldum. Aktif çalışıyorum (G2).

Eğitimlerden hemen sonra Matra Projesi kapsamında “Kadın Eli Restorand” açılmıştı. Restorantta aşçıydım. Orası parasızlıktan dolayı kapandı. Kadın Eli Restorand kapandıktan sonra bir arkadaşımın evinde yine yemek yaptık. Sağlık ocaklarına, karakollara, bürolara, işyerlerine anlaştığımız yerler vardı. Anadolu liselerine, ve çevrede isteyenlere sürekli götürdük. Sonra da 4 ay kendi evimde yaptım. Yine aynı yerlere dağıttım. Arabam olmadığı için ablamın eşi dağıtıyordu. Bir günde 40 kişilik yemek yapıyor, para kazanıyordum. Sonra Matra Projesi kapsamında desteklenerek açılan “Çiçek Anaokulu“ nun Müdürü beni çağırdı. Seninle çalışmak istiyorum dedi. O günden beri burada aşçılık yapıyorum. Şimdi sigortam yatırılıyor. Tam sigorta yatıyor. Maaşım var.. Sabah 007- akşam 17.30 çalışıyorum. Cebimde param var. Şimdi para kazandığım bir işim var. Para kazandığım için ekonomik açıdan daha rahatım. Bu eğitimlerden sonra yaşamım daha kolaylaştı. Şimdi çocuklarıma daha iyi davranıyorum, onların isteklerini karşılamaya onlarla daha hoş şeyler yapmaya çalışıyorum. Param olduğu için çocuklarımı alıp hafta sonu bir yere gidebiliyorum, sinemaya, gezmeye. İstedğim gibi olmasa da çocuklarımin isteklerini gerçekleştirebiliyorum. Katıldığım eğitimler gelişimim için fayda sunsa da, ekonomik açıdan bir fayda sunmasaydı bu kadar faydalı olmazdı yani. Bu eğitimleri almamış olsaydım evde oturur kocanın eline bakardım. Maddi yönden de katkı olunca daha iyi oldu, eğitimler her konuda (G6).

Anlatılar irdelendiğinde, kadınların çalışma hayatında aktif olarak yer almaları onların kendilerine duydukları saygı ve özgüveni pekiştirdiği görülmektedir. Ayrıca kadınların kazandıkları gelirleri ile kendilerinin ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayabilir duruma ulaşmaları neticesinde daha iyi yaşam şartlarına sahip olduklarına ilişkin ifadeleri de, güçlenmenin somut görünümleri olarak değerlendirilmelidir. Örneğin; katılımcı kadınlardan (G6); “...çocuklarımin isteklerini gerçekleştirebiliyorum. Katıldığım eğitimler gelişimim için fayda sunsa da, ekonomik açıdan fayda sunmasaydı bu kadar faydalı olmazdı” gibi ifadeler maddi kazanç ve diğer faaliyetlerin kadınların özgüvenini arttırdığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla kadınların ekonomik yollarla güçlenmeleri, maddi refahla birlikte onların özgüvenini artıran ve erkeklere olan ekonomik bağımlılıklarını azaltan yönü olduğu söylenebilir.

Görüşme yapılan kadınlardan “farklı bir iş edinme imkânı bulduğunu” belirtenlerin görüşleri aşağıda yer almaktadır:

Matra Projesi kapsamında kurulan Kadın Eğitim ve İstihdam Derneği (KEİD)’nin iktisadi işletmesi “Çiçek Anaokulu” açıldı. Kreşin yürütücülüğünü yapıyorum. Emekli maaşım yetmediği için yeniden aile bütçesine de katkı olmaya başladı. Hiç işveren olmayı düşünmemiştim. Yeniden bir işim ve bir çevrem var. Şimdi çok iyi gidiyor. Şu anda 7 öğretmen, 74 öğrencimiz var. Kreşte şoförle beraber 21 kişi çalışıyor. Hepsi sigortalı. Eğitimler ve Vakıf sayesinde şimdi derneğin başkanı, kreşin de sorumlu Müdürüyüm. Aşçımız eğitimlere katılan kadın. Kadınlarla beraber çok iyi vakit geçiyoruz. Hem bir kazancımız var, hem de ilişkilerimiz iyi. Hep görüştüğümüz için birbirimizi olumlu etkilemeye de devam ediyoruz (G5).

Sizinle ilk görüştüğümde Vakıfta hem eğitim alıyor hem de Vakfın sekreteri olarak gönüllü çalışıyordum. Hem de projede asisitanlık yapıyordum. Çalıştığının karşılığı olarak yol parası ve yemek parası gibi biraz ücret alıyordum. Eğitim alırken şimdi eğitimci durumuna geldim. Şimdi Vakfın müdürüyüm ve sürekli bir gelirim oldu. Bizim aldığımız eğitimlerden diğer kadınlar da almasını istiyorum. Onları gezilere götürüyorum. Onları pikniklere, şehir dışı gezilere götürüyorum. (Eski Vakıf sorumlusu) “kızım gerçek öğretmen sensin” derdi. Buranın gerçek “Türkan Saylan”ı sensin derdi. Şimdi bu gördüğünüz binadayız. Önceki 4 katlı binamız, Mamak belediyesi’nindi. Şimdi bu bina da kiralık. Yani Vakfı kapatmadık da mekanımız eskisi gibi değilse de idare ediyor (G9).

Bir ev hanımı olarak hiçbir şey bilmeden sıradan kursiyer olarak geldiğim bu eğitimlerde şimdi sanayi makinesi (dikiş yapan) kullanmayı öğreniyorum (G12).

Yukarıda yer alan anlatılarda dikkati çeken bir konu, emekli konumda olan katılımcı kadınlardan G5, eğitimlerden sonra geçmişteki çalışma yaşamıyla şimdiki arasındaki farkı da gözeterek ekonomik anlamda yeni stratejiler öğrendiğini ve uyguladığını ifade etmesidir. Eğitimlerden sonra farklı iş yaşamına katılmak “Çiçek Anaokulu”nun müdürlüğünü ve işletmesini yüklenmek G5’i hem gelir elde etmek açısından hem de yeni çevre oluşturması açısından daha güçlü hale getirdiği kanısına varılmaktadır. Eğitimlere başlarken sadece sıradan ev hanımı olan G12’nin ise, gelir elde etmek için dikiş yapan iş makinasını kullanmayı öğrenmesi güçlendiğine ilişkin ipucu olarak okunabilir. Eğitimlerden çok sonra ev kadınlığına devam etmeyip yeniden başka oluşumlar içinde olan G9’un ifadesi irdelendiğinde güçlendiği açıkça ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla anlatılardan, araştırmacının yaptığı gözlemlerden ve araştırma kapsamındaki eğitimin içeriğinden yola çıkarak, eğitimlerin kadınların ekonomik yönden güçlenmelerine katkı sağladığını söylemek mümkündür.

Görüşme yapılan kadınlardan gelir getirici iş yapma yeteneklerinin ortaya çıktığını belirten kadınların ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

Kooperatifte çok farklı işler öğrendim. Bu süreç bir öğrenme süreci de oldu. Başka başka insanların olması bizi yeniden öğrenme sürecine koydu. Yeniden yeniden öğrendim. Gelir getirmenin yolları nasıl olur onu öğreniyosun. Yeteneğinin olduğunu görünce heves geliyo (G7).

Eğitimlerin katkısı ile gelir getirici iş yapma yeteneğim ortaya çıktı. Çalışmaya başladım. Aldığım ücret çok değil ama aile bütçesine katkı. Daha önceki eğitimlere zor koşullarda gelmişim. Yol parası olmayınca o kadar yolu yürüyordum. Ama pes etmedim. Bunu nedeni, de eğitimlerin bize katkılarıydı **(G13)**.

Kooperatif üyeliğim devam ediyö. Kooperatif daha iyi tanınıyo. Biz tanınıyo. Kooperatif aracılığı ile gelen işleri yapıyo. Ücreti de paylaşıyo. İş alınıyo. Fiyatı paylaşıyo. Ürün eğitimi almıştık. Bize çok faydası oldu. Eğitimler sayesinde gelir getiren iş yapma becerim olduğunu öğrendim. İşte bu sayede farklı tasarımlar yapıyom. Bu da iş demek. Güven oluyo insanda. Derslerdeki öğrendiklerimizden bizler de fikir veriyöz. İnternette satış bile yapıyo. Bir arkadaşımız ilgileniyö **(G18)**.

Kadınların ifadeleri incelendiğinde, eğitim sürecinde ve sonrasında ekonomik güçlenmeyi destekleyecek yeni beceriler ve iş fırsatları elde etme konusunda kollektif çalışma ve dayanışmanın devam ettiğı görölmektedir. Bu kapsamda kooperatiflerin kadınlar için avantajlı olduğı söylenebilir. Kooperatiflerin kadınların ekonomik güçlenmelerine katkıda bulunma, yeni işler ve yeni beceriler geliştirmelerine olanak sağlamada ve sürdürülebilir olmada faydalı olabilir.

Kadınların görüşleri arasında ortaya çıkan ve dikkat çeken bir başka husus da, eğitimlerden sonra çalışma hayatına aktif olarak katılan G1'in geliri üzerinde bağımsız hareket ettiğine ve anlamlı seçim yapabildiğine ilişkindir:

Ebru dersime gelen kursiyerlerin %80-90'ı doktor. Siz onların yanında paspal olamıyorsunuz. Şimdi kaliteyi öğrendim. Artık giyimin kaliteli olanına dikkat ediyorum. En iyi ayakkabı neyse onu alıyorum. Kıyafet seçerken ürünün içeriğine dikkat ediyorum. Önceden hangisi ucuz ise onu alıyordum **(G1)**.

Kabeer ((2001, ss.19-22); tercihte bulunabilme gücüne sahip olmanın bireysel ekonomik güçlenme ile yakından ilişkili olduğunu, gelir elde etme anlamındaki ekonomik güçlenmenin sadece maddi amaçlara odaklanmak yerine, kadınların stratejik ihtiyaçlarını yerine getirmeyi veya konumlarını geliştirmeyi amaçladığını belirtmektedir. Kabeer'in bu saptaması araştırma grubundaki G1'in deneyimiyle örtüştüğü söylenebilir. G1'in anlatısı irdelendiğinde, *“artık giyimin kaliteli olanına dikkat ediyorum”* ifadesiyle kazandığı gelirini nereye harcanacağını kararını kendisinin verdiği ve satın aldığı malın daha iyisini tercih etme gücüne ve bilincine sahip olduğu görölmektedir. Görüşmecinin anlatısı ve araştırmacının yaptığı gözlemlere dayanarak, kadınların gelir elde etme ile birlikte ekonomik anlamda özerk olmasının neticesinde, daha iyi yaşam şartları için anlamlı seçim yapma yeteneğinin geliştiğı söylenebilir. Bu çıkarım araştırmanın ortaya koyduğu önemli bulgulardan biri olduğu ileri sürülebilir.

Eğitimde güçlenme üzerine çalışmalarda bulunan Stromquist, güçlendirmenin psikolojik ve bilişsel boyutlarının önemli olduğunu, ancak ekonomik kaynaklarla güçlendirilmesi gerektiğinden söz etmektedir. Kadınlar için dışarıda çalışmak genellikle çifte yük anlamına gelse de, amprık kanıtların gelir getirici bir işe erişimin kadınların ekonomik bağımsızlıklarını artırdığını ve bununla birlikte daha büyük bir genel bağımsızlık düzeyi yaratıldığı fikrini desteklediğini belirtmektedir (Stromquist, (1995 s.15). Ayrıca, sosyal sermaye yoluyla kadınları güçlendiren çeşitli projeler üzerinde çalışmalarda bulunan Mayoux ise; kadınların ekonomik olarak güçlendirilmesinin kendileri ve aileleri için refahının artmasına yol açtığını belirtmektedir. Ayrıca ekonomik güçlendirmenin kadınların toplumsal ve politik güçlendirilmesine yol açarak toplumsal cinsiyet ilişkilerini de yeniden müzakere etmesine olanak tanıdığını belirtmektedir (Mayoux, 2000, s.8; 2001, s.439). Stromquist ve Mayoux ‘un bu saptamaları araştırma grubundaki kadınların anlatılarıyla da örtüşmektedir. Dolayısıyla kadınların anlatılarından yola çıkarak genel bir değerlendirme yapıldığında eğitimlerden sonra, kadınların finansal anlamda bağımsız bir gelir oluşturmaları ekonomik açıdan güçlenmelerini sağlarken, toplumun diğer alanlarında daha görünür olmalarının yolunu açtığı ve aile içindeki konumlarını da iyileştirdiği sonucuna varılabilir.

Kadınların Politik Yönden Güçlenmesi

Güçlendirmenin politik boyutu kuramsal kısımda da belirtildiği gibi, “güç eşitsizliklerinin farkındalığı ve örgütlenme ile harekete geçme yeteneği” olarak tanımlanmaktadır (Stromquist, 2012, s. 187). Tanımdan da anlaşıldığı üzere politik güçlenme, hem özel hem de kamusal alanları kapsamaktadır. Bu nedenle kadınların politik yönden güçlenme deneyimlerini içeren görüşleri analiz edilirken, temel olarak kadınlara aldıkları eğitimin yaşamlarına olumlu yansıyor yansımadığı, hem özel hem de kamusal alanda neleri ne ölçüde değiştirdiği hakkındaki deneyimlerine ilişkin sorular yöneltilmiştir. Sorulara verilen yanıtlar doğrultusunda oluşan bilgiler Tablo 34’de verilmektedir.

Tablo 34

Aldıkları Eğitimin Yaşamlarına Etkisi

<i>Eğitimlerin Yaşamlarına Etkisi</i>	<i>Frekans*</i>
Eğitimler Yaşamıma Olumlu Yansıdı	20
Eğitimler Yaşamıma Çok Olumlu Yansımadı/ Bir Yararı Olmadı	1
Örgütlendik	13
Kadınlar Arası Çatışma Yaşandı	9

*Soruya birden fazla yanıt verilmiştir.

Tablo 34’de görüldüğü gibi, yapılan görüşmelerde araştırma grubunda bulunan kadınlardan bir kişi hariç diğerleri eğitimlerin yaşamlarına olumlu yansıdığını belirtmişlerdir. Eğitimlerin yaşamlarına olumlu yansıdığını belirten bazı kadınlar, eğitimlerden önce başkalarının fikirlerini sorgulamadan sadece dinleyip geçtiklerini, eğitimlerden sonra başkalarının fikirlerini dinlerken eleştirel ve sorgulayıcı yaklaşarak yorum yaptıklarını ifade etmişlerdir. Bu konuda görüş bildiren kadınların ifadeleri aşağıda yer almaktadır:

Eğitimler yaşamıma çok olumlu yansıdı. Şu an daha bilinçliyim. Yani bir parti isminin bana yapışmasını hiçbir zaman istemiyorum. Diyelim ki oy verirken olsun daha bilinçliyim. Kimin ne dediğini, kimin nerede ne yapmak istediğini daha iyi anlayarak veriyorum. Yani en azından eskiden bu ayrımları yapamıyordum. Kim ne derse koyun gibi daha şeydim. Şimdi daha bilinçliyim **(G1)**.

Vatandaşlık görevimi yerine getirmek için bizi yönetecek insanları seçmek için oy kullanırım. Önceden benim baba, dedem biz ailecek kime oy verseydik ona verdim. Şimdi mantığımı kullanarak oy veriyorum. Ha babam verdi diye değil, eşim verdi diye değil. Çünkü ülke için, bazı şeyler gerçekten çok önemli. Gerçekten faydalı insanlara ben vermek istiyorum. Şimdi çok daha etraflı düşünüyorum. Tabii burda eğitimlerin çok faydası oldu. Eğitimler yaşamıma çok güzel ve olumlu şeyler kattı **(G3)**.

Önceden, tuttuğum parti ne söylerse tamam doğru derdim. Şimdi tartıyorum. Ne söylüyorlar, iyice dinliyorum, anlamaya çalışıyorum, Yok öyle değil, böyle diyebiliyorum. Şimdi TV izlerken o aldığım eğitimlerden önce haberlerde, tartışma programlarında belki bazı sözcüklerin üstünden geçiyordum anlamıyordum. Dinliyip geçiyordum. Bu eğitimlerden sonra o sözcükler işte hepsi şu hocanın söylediği anlamı budur, diyebiliyorum. Eğitimler yaşamıma çok güzel ve olumlu şeyler kattı. Şimdi anlamayla birlikte dinliyorum. Çünkü o konular bana yabancı gelmiyor artık. Tartışma programlarını izlemek daha zevkli hale geldi artık. Haberleri izlemek daha zevkli bir hale geldi. Özellikle siyasetçileri dinlediğimde kim neyi niçin söylüyor, tartıyorum. Anlamaya çalışıyorum artık. Tüm bunlar eğitimlerin **(G6)**.

Oy verdiğim partiden de olsa, eşim de olsa, başka bir kişi konuşurken de olsa “yorum yapma” işte “benim de fikrimi ortaya atmam” çok daha rahat şu anda. Mesela işte kendi fikirlerimi çok daha rahat ortaya atabiliyorum yani. Hayır öyle değil şöyle diyebiliyorum. Eskiden olsa biraz daha aman boşver derdim o konulara girmezdim. Çünkü bildiğim bi konu değil diye düşünerek. Şimdi biraz daha fikrin oluyo. Çünkü çevren gelişiyo, bakış açın değişiyio **(G7)**.

Eskiden habire el işi yapıyodum. Şimdi öyle değil. Gece 02’ye kadar 3’e kadar haberleri tartışma programlarını izlerim. Nasıl oldu? Ne oldu? Dünyada Türkiye’de ne şekilde oluyo? Kim nasıl bir iş yapabilir? Daha çok sorguluyom. Daha çok algılıyom **(G10)**.

Siyasi olarak eskiden olsa aman ne gereği var boşver diyodum. Şimdi daha ayrıntılı düşünmeye başladım. Bi politikacı konuştuğunda söylediklerinin gerçek olup olmadığına kafa yoruyom. . Çünkü bakış açım geliştiği için bunu yapıyom. Önceden he he deyip geçiyodum. Şimdi araştırıyom, fikir sahibi oluyom. Böyle olunca uyumuyosun **(G11)**.

Eskiden oy verdiğim partiyi yok eleştirmiyodum. Sadece partiye oy veriyodum. İşte gününe göre biz anadan-atadan hep aynı partiler oy vermiş. Ben de oraya

veriyorum. Ama şimdi içine girince daha farklı eleştiriyorum. Sorunlara karşı evet ben partimi eleştiriyorum bazen onlarla da tartışıyorum (G12).

Önceden siyasi düşüncemden olan biri konuştuğunda “tamam bu bizdendir” derdim. Her şeyi kabullenirdim. Şimdi şöyle bi düşünürüm. Söyledikleri doğru mu? Bizlere faydası nedir? Yani ben de değiştim. Çok değiştim hem de. Araştırıyorum, okuyorum, kafamı çalıştırıyorum. Yani aklımı kullanmayı öğrendim (G13).

5 yıl önceki benle şimdiki ben arasında çok fark var. Daha emin adımlarla yürüyorum. Evde de bu. İş yerinde (Kooperatifte) de bu. Daha özgüvenliyim. Ne kadar sorun olursa bu sorunların altında ezildiğimi daha çok hissediyorum. Şimdi daha farklı bir mücadele.. Şimdi daha bilinçli bir mücadele. O zaman toz pembe görünen şeyleri.. şimdi gri yanları da görüyorum. Ama bunları şimdi biliyorum. Yaşamakla bazı şeyleri öğreniyorum o zamanda. Şimdi kendim siyasette olmak istiyorum. 5 yıl önce siyasette olmam diyordum. Şimdi olmam gerek diyorum. Mesela eskiden (5 yıl önce) elbette doğduğumdan beri sıkıntılar vardı. Şimdi hem Türkiye hem de dünya daha karanlık. Nereye gittiğini bilmeyen sürükleyen bir dünya. Ucundan tutmak gerekiyor. Çocuklarım için. Çocuklarım olmasa da başkalarının çocukları için. Siyasetin bir yanından tutmak istiyorum. Dünyayı değiştireceklerin de kadınlar olduğunu düşünüyorum. Erkeklerden çok kadınlar. Erkeklerin bir şey yapmadan koltuk sevdasında oldukları siyasette, kadınların çok şey değiştireceklerine inandığım için istiyorum (G15).

Kadınların anlatısı irdelendiğinde; örneğin haberleri izlerken veya başka birisinin ya da kendi düşüncesine yakın partinin çalışmalarını izlerken vefikirlerini dinlerken analiz etme becerilerini kullanarak bazı çıkarımlar yaptıkları, eskisi gibi bir kenarda oturmak yerine, kendi düşüncelerini açıklamaya başladıkları, katılmadıkları noktaları belirtme cesareti gösterebildikleri görülmektedir. Kadınların anlatılarında bilinç düzeylerinin artmasıyla birlikte, özellikle siyasi ve ekonomik alana ilişkin ilgilerinin arttığına ve politik farkındalığa ilişkin ifadeler de rastlanmıştır: “*siyasetin bir yanından tutmak istiyorum. Dünyayı değiştireceklerin de kadınlar olduğunu düşünüyorum. Erkeklerden çok kadınlar (G15)*” , “*evde çorap örerim, dikiş dikerim, nakış yaparım, derken, şimdi yani ben bir mahallede muhtarlığı bile yaparım. Diye kendimi değiştirdiğimi hissediyorum yapabilirim (G12).*” Belirtilen bu görüşler politik güçlenmeye ilişkin veriler olarak okunabilir. Dolayısıyla anlatılardan ve araştırmacının yaptığı gözlemlerden yola çıkarak, kadınların eğitimler sayesinde analitik becerilerinin geliştiği ve aktif yurttaş olmalarının olanaklı hale geldiği söylenebilir.

Tablo 34’e bakıldığında, eğitimlerin yaşamına olumlu yansımadığını belirten bir görüşmeci bulunduğu görülmektedir. Bu konuda görüş bildiren kadının ifadesi aşağıda yer almaktadır:

Şimdi size kendimden örnek vereyim. İki oğlum var. Bu süreçte bazı sorunlar yaşadılar eşleriyle. Ben gelinlerime kendi hakları konusunda bir takım hakları olduğunun bilinciyle yaklaştım. Bu eğitimlerde sınava girerek “eğitmen” de

seçilince kadın hakları, insan hakları gibi dersler verdim yeni gelen kadınlara. Tevazu diye bir şey öğrettiler bize. Ben de öyle davrandım. Gelinlerimin yanında oldum. Sonra benim bir takım haklarım var diye kadınlar ortaya çıktı. Aile içi şiddet diyosun gelinlerim eşlerine şiddet uyguladılar. Eşlerini mağdur ettiler. Hiç adil olmadı. Onlar boşanırken benim çocuklarım çok mağdur oldu. Kadın boşanırken bir takım hakları varsa erkeğin de hakları var. Bilemedim onların oyunlarını. Hiç hak etmedikleri halde gelinlerime arka çıkarak çocuklarıma mağdur olmasına destek verdiğimi düşünüyorum. Kişisel ilişkilerde mağduriyet yaşanmasına yol açtığımı düşünüyorum. Demek ki toplum olarak da ben de buna hazırlıklı değilmişiz. Bu büyük yaralar açtı. Bugüne geldiğimizde, verilen eğitime inanmıyorum artık. Bu eğitimlerin pratiği nasıl olacak pratikleri yok. Toplumda epeyce şuursuzca kendine güven var. Kadın olarak hemcinsimdir diye destekleyeceksin. Sonra neden olduğunu bilmeden boşanan kadın başka bir adamla evlenmeyi gözlüyorsa... Bu eğitimlerden sonra toplumda yapılmayanları gördüm. Bazen tek taraflı yaklaşıldığını gördüm. Bu tür sorunları paylaştığımda da eğitimciler rahatsız oluyor (G4).

Kadının ifadesi incelendiğinde, kişisel olarak yaşadığı olumsuz deneyimden dolayı eğitimin yaşamına olumlu yansımadağına ilişkin farklı bir analiz yaptığı görülmektedir. Hart, kişisel olana sıkışıp kalmak tamamen kültürel ve ideolojik engellerle beslenen bir tehlike olduğunu belirtmektedir (Hart, 2012, s.266). Arnot ise, toplumsal cinsiyet müzakerelerinin düzeyini farklı türde ve düzeylerde kurulan etkileşim biçimleriyle ilgili olduğunu söylemektedir (Arnot,2012,s.177). Katılımcı G4'ün perspektifi Hart'ın ve Arnot'un saptamalarını doğrular niteliktedir. Buradan hareketle, kadınları güçlendirmeyi hedefleyen yetişkin eğitimi uygulamalarında toplumsal cinsiyet ve pozitif ayrımcılık gibi konular işlenirken olumsuz güncel örnekler üzerinde de yeterince durulmasının yararlı olacağı söylenebilir.

Politik güçlenmede, iç alandan dış hayata ve kamusal alana çıkmak önemli bir yere sahiptir. Kurumlarla iletişim kurmak, belirli yerlerdeki programlara katılmak kadınlara daha fazla özgürlük ve güven sağladığı görülmektedir. Kurumlarla rahatlıkla iletişim kurduğunu ve görevi gereği kurumlardan bazı taleplerde bulunduğunu belirten kadının görüşü aşağıda yer almaktadır.

Daha önceden Vakıfta (ÇKGV demek istiyor) sadece gönüllü çalıştım. Önceden hiç bir şey değildim. Şimdi müdürüm. Vakfın hem müdürü hem de yönetim kurulu üyesiyim. Yeteneğim varmış ortaya çıkardım. “Verende değil alandadır” derler. Bizler de aldığımız eğitimlerle “kadın isterse her şeyi başarır”. Tabii ki çok şey başardık. Bu vakfı tek başıma yönetiyorum. Bütün eğitim programlarını. Halk eğitimden müdür imzasıyla öğretmen istiyorum. Müdür olarak diğer kamu kurumlarıyla görüşüyorum. Hem el becerisi, hem meslek edinme kursu, çocuklara satranç kursu bile var. Kadın kollarının da ilk delege siyim. Tiyatro devam ediy o. Bizim aldığımız eğitimlerden diğer kadınlar da almasını istiyorum. Diğer kadınlar da eğitim alsın güçlensinler istiyom Çevrede böyle eğitime ihtiyacı olan çok kadın var. Bunun için çabalıyom. Eğitime gelenleri

gezilere götürüyorum. (Eski Vakıf sorumlusu) “kızım gerçek öğretmen sensin” derdi. Buranın gerçek “Türkan Saylan”ı sensin derdi (G9).

Stromquist (2012, s. 201) kadınları güçlendirmeye hedefleyen yetişkin eğitimi programlarında güçlenmeyi geliştirecek öğelerden bazılarının kadınların kimliğini kazandığı topluluktan kendilerini ayırt edebilecekleri “bireyselleşme” kapasitelerini geliştirme becerileri edinme ve “liderlik” olarak adlandırdığı duygu ve davranışları kazanmayı içermesinin önemine vurgu yapmaktadır (Stromquist, 2012, s. 201). Yukarıda yer alan kadının ifadesi bu kapsamda irdelendiğinde, çevresinde eğitim almamış başka kadınlara yardım etmek için, kadınlara yönelik güçlendirici yetişkin eğitimi programlarının uygulanmasına yönelik eğitim çalışmaları yapma becerileri edindiği ve bunun için çalıştığı görülmektedir. Dolayısıyla kadının anlatımı ve araştırmacının yaptığı gözlemlerden yola çıkarak, aldığı eğitimlerin G9’un yaşamına katkısı “liderlik” duygu ve davranışı kazandırdığı ve güçlendiği kanısına varılmaktadır.

Kooperatifin başkanı olarak belirli yerlerdeki programlara katıldığını belirten kadın ile ÇKGV’in basın sözcüsü olan kadının görüşleri aşağıda yer almaktadır:

Kamusal yaşamda bir kooperatif başkanı olarak pek çok toplantılara, panellere radyo programlarına katıldım. Vali, Kaymakam ve Mamak Halk eğitimi Merkezi yetkilileriyle ve diğer sivil toplum örgütleri, TMMOB yetkilileri gibi herkesle görüşüyorum. Ayrıca, düşünün ya Kooperatifteki başarılarımızı duyan köylülerimiz de İstanbul’da yeni kurulan Köy Derneğimizin o kadar insan varken (okumuşu da var) beni Ankara Temsilcisi yaptılar. Benim için kadınları toplar demişler. Beni dinliyorlar. Biz kamuda çalıştık. Bilgi sahibiyim. Sosyal çevrem bayağı iyidir. Tüm akrabalar ve arkadaşlar bana sen farklısın diyorlar. Birçok kimseye örnek model oldum (G15).

Vakfın basın sözcüsü olarak birçok belediye başkanı, vali ile diyalog kuran, seminerlerde konuşma yapan, TV programlarına katılan konuşan bir insan oldum (G12).

Yukarıdaki anlatılar irdelendiğinde, kurumlarla iletişim kurmak, belirli yerlerdeki programlara katılmak politik bir özellik taşımasa da, politik güçlenmeyle yakından ilişkilidir. Bunun için kamusal alanlar kadınların taleplerini duyurmalarına ve cinsiyet eşitliğini tetiklemelerine yardımcı olabilir.

Politik yönden güçlenme, aynı zamanda kolektif eylem ve örgütlenme gerektirir. Aldıkları eğitimlerden sonra kadınlar bir araya gelerek “Kozadan İpeğe Ev Eksenli Çalışan Kadınlar Kooperatifi” ismiyle bir kooperatif , “Kadın Eğitim İstihdam Derneği” ismiyle de bir dernek ve iktisadi bir işletme olarak “ Çiçek Anaokulu”nu kurarak örgütlendiklerini belirtmişlerdir. Bu konuda görüş bildiren bazı kadınların ifadeleri aşağıda yer almaktadır:

Eğitimler bizi o kadar geliştirdi ki ev eksenli projeden verilen destekle 15 kadın bir araya gelip “Kozadan İpeğe Ev Eksenli Kadınlar Kooperatifi” ni kurduk (G7). Ev eksenli projesinde şimdi mesela ileriye hedefimiz var. Ev ekonomisine katkımız olur diye en azından para kazanırız diye bi de Kooperatif kurduk. Hollanda Hükümetinin para desteğini aldık. Dikiş makinaları alındı. Proje Bez torbalar, bez çantalar yapıp satıyoruz. Genellikle önceden bi anlaşma yapıp öyle dikmeye başlıyoruz. Bizim şeyimizde ev-eksenli olarak Kozadan İpeğe diye yüzde yüz doğal, yüzde yüz yerli diye bir sloganımız var.”laylon poşetlere hayır” diye bez çantalar dikiyoruz (G8).

Ev eksenli projeye karıştıgımda eğitimler aldık sonra kooperatif kuruldu. Ben de oraya katıldım. Üye oldum. İş gelince çalışıyoruz. Bir elin nesi var iki elin sesi var misali (G10).

Ev eksenli projedeki eğitimlerden sonra biraraya gelip güçlerimizi birleştirmek için kooperatif kurulması için çok çalıştık. Ev Eksenli Kadınlar Kooperatifine halen üyeyim. Toplu iş alıyoruz. Kooperatif bizi çok tanınır kıldı (G11).

Kooperatifimiz var. Zaten 6 ayda bir kooperatif toplantı durumlarımız var toplantılarına ben de gidiyorum. Cesaretle konuşurum. Susturamıyolar beni artık. Ee böyle bi şey oldu yani “kadında var oldu”. Eskiden kadın konuşmazdı (G12).

Matra Projesi eğitimlerinin sonuna doğru bir kooperatif kurma imkanımız oldu. Kadınlar biraraya geldik hocalarımızın da desteğiyle “Kozadan İpeğe Ev Eksenli Kadınlar Kooperatifini” kurduk. Ben de Kooperatifin başkanı oldum. Kooperatifleşmenin iki yönünü düşünüp hareket etmiştik aslında. Biri el emeğimizi değerlendirip para kazanmak, diğeri de örgütlenmekti. İşin doğrusu örgütlenmek daha ağır basıyordu bende. Yani örgütsüz bir toplumu ben düşünemiyorum. Yani bunun içinde örgütlenelim. Tabii gençlere de kapımız her zaman açık. Ama “kadınlar” eğer ben kadınların örgütlenip, bilinçlenirse inanıyorum ki yani çok güzel yetiştireceğimiz oğullarımız, kızlarımız ve onların da yetiştireceği güzel olsunlar istiyorum. Bunun içinde elimden geleni, ben de olanı ve benim de aşarsa da çalışacağım bir öğretmen kapısıyla yani kadınların bilinçlenmesini istiyorum (G15).

Kooperatif üyesi olmak da saygınlık kazandırıyor insana. Burda bir iş yapıp para kazanmak çok büyük bir değişiklik benim için. Ailem daha çok saygı gösteriyor (G19).

O kadar yani o kadar eğitimi aldıktan sonra insan birikimini hani şey yapmak istiyor değerlendirmek istiyor. Bu birikimlerini ya da aktarmak da istiyor. O eğitimlerden sonra eğitimlere katılan arkadaşımızla birlikte projenin de desteğiyle işte kooperatif kurmaya karar verdik. Ve biz bayan birleşip şu anda oturduğumuz kooperatifimizi kurduk. “Kozadan İpeğe Ev Eksenli Çalışan Kadınlar Kooperatifi”ni kurduk. Güçlerimizi biraraya getirerek, dayanışma ile kuruldu bu kooperatif. Burda ekonomik olarak sosyal hayata katılma olarak ilerlediğimizi düşünüyorum. Yani ekonomik olarak da gelir elde ediyoruz artık (G21).

Matra Projesinin kapsamı altında daha sonra “Kadın Eğitim İstihdam Derneği” kuruldu. O dernekte de danışmanlık yapıyorum. Yönetim kurulu üyesiyim. Derneğin faaliyetleri hala devam ediyor. Bu dernek çatısı altında da kreşimiz kuruldu (G9).

“Kadın Eğitim İstihdam Derneği”nin üyeleri olarak KADER’in bir toplantısıydı. Toplantı eski Büyük Millet Meclisinde basın açıklaması yaptım ki, yine seçimler vardı. İlk ikiye kadın aday koymazsanız kadınlardan size oy yok diye bir basın açıklaması yaptık ve orda Atatürk’ün falan oturdukları mecliste. O sandalyelere oturduk. O beni daha çok etkiledi Orda yine basın sözcüsü olarak konuşma

yapmıştım. Ve dediler ki bir soru geldi siz dediler nasıl duyuracaksınız kadınlara da dediler bu kadınlar bize oy vermeyecek? Ben dedim ki bu çok kolay. Bizim dernek nerden baksan yüzün üzerinde 500 e yakın kadın üyemiz var. Bizim Çağdaş Kadın Gençlik Vakfı olarak ve bu üyemizi 100 çarpı dört ile bölsek 400 kişi yani böyle böyle katlanabilecek dedik bunu her kurumdan da oldukça kadınlardan da oy yok. Eğer “ilk iki sıraya mecliste kadın koymazsanız kadınlardan oy yok” diye, basın açıklaması yaptım (G12).

Kadınların ifadeleri incelendiğinde, eğitim sürecinde Matra projesi kapsamında katılımcı kadınlar tarafından “Kozadan İpeğe Ev Eksenli Çalışan Kadınlar Kooperatifi”nin, “Kadın Eğitim İstihdam Derneği” kurulması, Çiçek Ananokul’nun hizmetinin devam etmesinin sağlanması, “kolektif örgütlenme”ye örnek olması açısından anlamlı yerde durmaktadır. Örgütlenme, grup olarak hareket etme sürecinde güçlenme duygusunun çok daha fazla artacağı bilinmektedir (Stromquist, 2012, s. 204). Bu nedenle bu stratejilerin kadınların güçlenmesi için iyi fırsatlar olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, toplumsal dönüşüm de gözönüne alındığında; güçlenmenin tüm boyutlarını destekleyecek yeni beceriler ve iş fırsatları elde etme konusunda kolektif çalışmayı ve dayanışmayı yansıtan kooperatiflerin ve kadın derneklerinin kadınlar için avantajlı olduğu söylenebilir. Buradan hareketle, bir değerlendirme yapıldığında, güçlenmenin politik bileşeni, çevreyi politik ve sosyal açılardan analiz etme yeteneği gerektirdiği; aynı zamanda toplumsal değişim için örgütlenme ve harekete geçme yeteneğini kazanmış olma anlamına geldiği söylenebilir. Bu durumda, bir amaç olarak kadınların güçlendirilmesini benimseyen yetişkin eğitimi etkinliklerinde bu uygulamalar yol gösterici olabilir.

Kadınların güçlenmesini olumsuz yönde etkileyebilecek bir durumun var olduğu kadınların anlatımlarında tespit edilmiştir. Tablo 34 incelendiğinde “kadınlar arası çatışma yaşandı”ğına ilişkin görüş bildiren kadınlar olduğu görülmektedir. Görüşme yapılan kadınlardan bazıları, eğitimlerden çok sonra kadınlar arasında çatışmalar yaşandığını ve bu çatışmalardan hoşnut olmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu dikkat çeken bir durumdur. Bu konuda görüş bildiren kadınların ifadeleri aşağıda yer almaktadır:

Buranın bana iyi ve kötü katkıları da oluyor. Kötü katkıları da olmuyor değil. Şimdi burada bazen Kadınlararası tartışmalarda bunu anlıyorum. Eskiden sesi çıkmayan kadın şimdi ses çıkartıyor. Ben çatışmalarda cevap vermeyerek kendimce önlem alıyorum (G7).

Kooperatifin üyelerinden biriyim. Eğitimi verirsin ya insan gibi kullanıyorsan (ama burada 3 tane kişi var ki insanları hiç anlamamış). Eğitim alan insana verilir. Bir insan kendiyle empati kuramadıktan sonra hiçbir şey. “ Kendine zor geleni başkasına yapma”. Böylesi insanlar da oldu. Kadın kadının her zaman düşmanı

oluyor. Burada hep beraber olursak içinden seçiliyor. Onu kırmadan dökmeden gel arkadaşım bura büyük bir nimet kendini bilene (G8).

Bilmiyorum aslında eski düzenimiz de kalmadı. Çok ilginç şeyler oluyor kadınlar arasında. Nasıl desem buradaki kadınlar eğitim aldıkça beraberlikleri artacağına tam tersi oldu. Çok çatışma yaşanıyor. Benlik bişey yok ama. Arkadaşların birbirleriyle bu çatışmaları huzurumuzu kaçırdı. Arkadaşlıklar yıprandı. Artık buraya gelmek beni eskisi gibi mutlu etmiyor. Bu gün izin aldım sizin için geldim (G13).

Burası gerçekte içindekileri çıkarıp beni ben yapan bir yer. Bütün eğitimler beni de güzel bir yere taşıdığını beni ben yaptığını düşünüyorum. Yaşamımı kolaylaştırdı, bilinçlendirdi. Ben bilinçlendikçe karşımdakilerini daha çok anlamaya çalıştım. Kendimi onların yerine daha çok koyuyorum. Bu özellikle evde yani empati kurabiliyorum. Daha rahat özür dilerim. Evde bu daha kolay. Ancak işyerinde bu zor karşılığını alamıyorsunuz. Buradaki kadınlar güçlendikçe, özgüvenleri geliştikçe liderlik ya da başka nedenlerle çatışmalar çok yaşamaya başladı aramızda. Bu çok ciddi bir sorun olarak karşımıza çıktı (G15).

Kooperatif sayesinde kazanıyoruz doğrudur. Ama istediğim gibi olmadı. Mesela bu kooperatifte değişik karakterleri tanıdım. Onları tanıdıkça insanlara olan güvenim azaldı diyebilirim. Karakterler uyuşmuyor. Çok kadın olan yerde çok sorun çıkıyor. Bir sorun çıktığında kimse kimseyi alttan almıyor. Ben konuşmamaya çalışıyorum. Herkesin güçlenmesi çatışmaya yol açtı burda. Herkes en doğruyu ben bilirim diyor. Bunlar benim moralimi bozdu. Yani mutlaka dedim ya artısı da var, eksisi de var. Artık ben de buraya her zaman gelmiyorum. Sadece iş olursa kooperatife geliyorum. Çalışıp parça başı paramızı alıyoruz. Diğer günler gelmiyorum (G16).

... Buraya artık arada sırada geliyorum. Nasıl söylesem biliyorum ayıp ama duymuşsundur belki kadınlar arasındaki çekişme-didişme oldu. Bu beni çok soğuttu. Hiç ummazdım. Olacak şey değil ya. Çok kızdım hepsine. Şimdi soğudum ya uzak duruyorum. Eski samimiyet yok artık (G19).

Kooperatife sahip çıkmak istiyoruz. Ancak burada başka sıkıntılar da baş gösterdi. Gruplaşma oldu. Herkes lider olma peşine düştü. Özgüven biraz fazla oluştukça galiba. Arkadaşlar arasında çatışmalar ve gruplaşmalar başladı. Sorsan herkes haklı. Bundan rahatsızım. Hem de çok (G21).

Stromquist (2012, ss.198-199); güçlendirmenin ana amacı, kadınlar arasında toplumsal cinsiyet dayanışmanın yaratılması olduğunu ve güçlendirme stratejilerinin gelişimindeki en dirençli engellerden birinin de kadınlar arasındaki rekabet sorunu olduğunu belirtmektedir. Ayrıca çeşitli güdüler kadınları bir arada tutarken, grup halindeki kadınlarda ya birbirlerine karşı güvensizlik vardır ya da kişisel çekişmelerle uğraşmakta olduğundan bahsetmektedir. Stromquist'in bu saptaması araştırma grubundaki kadınların eğitimlerden çok sonra kadınlar arasında sorun yaşadıklarına ilişkin anlatımlarıyla örtüşmektedir. Kadınların anlatıları irdelendiğinde, eğitimlerden çok sonra kadınlar arasında rekabet ve çıkar çatışması ile ilgili sorun çıktığı görülmektedir. Araştırma grubunda bulunan Kooperatif üyeleri kadınlar arasında kişisel çekişmeler yaşandığı ve bu problemlerin genelde “finansal kazançlar” konusunda ortaya

çıkıldığı göze çarpmaktadır. Kadınlar arası dayanışma ve diyalogu zedeleyen bu durumun güçlenme deneyimi üzerinde olumsuz etki oluşturduğu söylenebilir.

Genel bir değerlendirme yapıldığında, araştırma kapsamındaki kadınların ataerkil ve geleneksel aile yapılarına rağmen, aldıkları eğitimlerin onları bilişsel, psikolojik, ekonomik ve politik olarak tanımlanan boyutlarda güçlendirmede başarılı olduğu kanısına varılmaktadır. En az güçlenmenin yaşandığı boyutun politik güçlenme olduğu söylenebilir. Öte yandan, eğitimlerden çok sonra maddi kazanç ve bireysel çıkar gibi nedenlerle kadınlar arasında oluşan rekabet sorunu neticesinde yaşanan çatışmalar kadınların güçlenmelerinin bileşenlerinden olan diyalog ve kadınlararası dayanışma üzerinde gölge bıraktığı söylenebilir.

BÖLÜM 6

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu başlık altında araştırma bulgularına dayalı olarak ulaşılan sonuçlar ile araştırmacılara, politika yapıcılara ve uygulayıcılara yönelik önerilere yer verilmiştir.

Sonuçlar

Kadınların erkeğe oranla toplumda dezavantajlı konumda olmalarının odağında, eğitim fırsatlarına eşit olarak erişememe ve eğitimde toplumsal cinsiyet boyutunun göz ardı edilmesi sorunları bulunmaktadır. Bunun için kadınların eğitime erişmesi son derece önemlidir. Bu nedenle bir yandan kadınlara toplumsal cinsiyet ihtiyaçlarıyla bütünleştirilen eğitim programları sunulmakta, diğer yandan kadınların bu eğitimlere katılımlarının önündeki engellerin kaldırılması gerektiği göz önüne alınarak çözümler geliştirilmektedir. Bu doğrultuda toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımıyla oluşturulan yetişkin eğitimi ön plana çıkmakta ve bu programlara katılan kadınların güçlendirilmesi önemli bir strateji olarak benimsenmektedir. Bu nedenle günümüzde yetişkin eğitimi kadınların güçlendirilmesini hedef alan uygulamalara yönelmektedir.

Kadınlar için güçlendirici sonuçları olan programlar, iki temel nedenden dolayı yetişkin kadınları merkeze alması gereken bir süreçtir. Bunlardan birincisi, yetişkin kadınlar yaşamlarındaki deneyim nedeniyle kızlardan daha fazla toplumsal cinsiyet eşitsizliği yaşadıklarından sorunu iyi bilmeleri, ikincisi ise, kadınların dönüşümü ataerkil yapının yeniden üretimini kırmak için temeldir (Stromquist, 1997, s.14). Bu doğrultuda toplumsal cinsiyet eşitsizliği hakkında eleştirel düşünmeyi teşvik eden, aynı zamanda kişisel deneyim üzerine düşünme ve diyaloga dayalı perspektifle hazırlanan yetişkin eğitimi programlarına katılan kadınların güçlendirilmesi mümkün olabilmektedir. Bunun için kadınların eğitimlere erişmesi ve devamlarının sağlanması son derece önemlidir.

Güçlenmenin eğitim etkinlikleri içinde mümkün olduğu varsayımına dayanan bu çalışma, bir toplum merkezinde kadınlara yönelik yürütülen ve kadınlara geleneksel rollerini; biçki-dikiş, nakış, yemek ve çocuk bakımı gibi öğretmekten çok onlara kendilerini geliştirmelerine olanak sağlamak için düzenlenmiş en az bir eğitim programını tamamlamış kadınların eğitime yükledikleri anlam, eğitime katılma dinamiklerinin ve katıldıkları eğitimin yaşamlarında ne tür dönüşümlere yol açtığını, eğitimlerden sonra

kadınların bilişsel, psikolojik, ekonomik ve politik, yönlerden güçlenmelerine etkilerini kendi anlatıları ile ortaya koymak ve yetişkin eğitimi bağlamında değerlendirmek üzere yapılmıştır. Bu amaçla yapılan bu araştırmada elde edilen sonuçlar şunlardır:

Araştırma yapılan grubun çoğunluğu ilkokul mezunu, 36-60 yaş arasında, evli, ortalama 2-3 çocuklu, alt sosyo-ekonomik kökenden gelen, sürekli düzenli bir işte çalışmayan kadınlar olduğu belirlenmiştir. Kadınların çoğunun haneye giren aylık gelirleri asgari ücretin biraz üzerindedir. İşsizliğin yoğun olarak görüldüğü bu bölgede yaşayan kadınlar, yoksulluk sınırının altında yaşamaktadırlar. Görüşme yapılan kadınların erken yaşta evlenmiş olduğu görülmüştür. ÇKGV'nin bulunduğu bölgede ataerkil yapılanmanın yaygın yaşandığı ve kadınların toplum içindeki statülerinin düşük olduğu saptanmıştır.

Görüşülen kadınların daha önce eğitime devam etmemeleri konusunda vurguladıkları nedenleri; bulunduğu bölgede okul olmaması, erkek çocuklarının eğitime öncelik verilmesi, kız çocukları için eğitimin gerekli görülmemesi, yoksulluk ve bu yoksunluk koşulları içinde (maddi olanakların azlığı) erkek çocuğun eğitiminin önemsenmesi, kadın iş gücüne ihtiyaç duyulması olarak belirtmişlerdir. Örgün eğitime devam edememe nedenleri arasında kız çocuklarının eğitimi hakkında geleneksel önyargılar gelmektedir. Yoksulluk ve yoksunluk nedenleriyle örgün eğitime devam edemediğini belirten kadınlar, bu durumda önceliğin erkek kardeşlerine verildiğini belirttikleri görülmüştür. Ailesinin gelir getirici faaliyetlerini rahat yapabilmesi için küçük kardeşlerine bakmak durumunda kaldığından eğitimi bırakanlar olduğu saptanmıştır. Örgün eğitime devam edemeyen kız çocuklarının erken evlendiği görülmüştür.

Görüşülen kadınların kendi çocuklarının eğitime önem verdikleri görülmüştür. Özellikle kadınların kızlarının eğitim olanaklarından yoksun bırakılmaması için ellerinden gelen imkânı sunmaya yönelik kararlı bir çaba içinde oldukları belirlenmiştir.

Kadınların gelir getirici bir işte çalışmaması eşin ve aile büyüklerinin izin vermemesi, çocuklarına bakacak kimsenin olmaması, ataerkil aile yapıları, eğitim düzeylerinin düşük olması gibi nedenlere dayandığı saptanmıştır. Kadınların büyük çoğunluğu uygun iş bulamadığı için çalışmadığını belirtmiştir. Bekârken çalışmış olan kadınların evlendikten sonra eşleri ya da eşlerinin aile büyükleri tarafından çalıştırılmadığı görülmüştür.

Kadınların eğitime olumlu anlamlar yükledikleri görülmektedir. Kadınlar, eğitim ve istihdam arasında doğrudan bir ilişki kurdukları belirlenmiştir. Kadınlar için eğitim her şeyden önce iş bulmanın ve toplumda saygın olmanın bir aracı olarak tanımlanmaktadır. Kadınlar eğitimi bir taraftan günlük davranışların ve kişilerarası ilişkilerin yürütülmesinde kendini daha iyi ifade edebilmenin ve saygınlığı artırıcı bir etken olarak tanımlarken diğer taraftan kişinin daha prestijli ve daha az yorularak para kazanabileceği bir iş sahibi olmasının ve hayatta başarılı olmak için gerekli donanımı ve güveni sağlamanın güçlü olmanın bir aracı olarak tanımladığı görülmüştür. Dolayısıyla ‘eğitim’ sosyal yaşamda avantajlı bir konum elde etmenin en çok kabul gören aracı olarak görüldüğü saptanmıştır.

Görüşülen kadınların kurslara katılmasında başlangıçta; belirli tanımlı, ihtiyaçlardan çok tesadüflerin, ÇKGV’nin katılımcı sağlama konusundaki çabalarının, daha önce kurslara gelenlerin kadınları katılmaya özendirmelerinin etkili olduğu ve bu çabaların katılımı olumlu yönde etkilediği saptanmıştır. Kadınlar devam ettikleri süre içinde ihtiyaçlarını tanımlamaya ve farkında olmaya başladıkları belirlenmiştir. Bu ihtiyaçlar kimi zaman istihdam beklentileri, kimi zaman sosyalleşme ihtiyaçları, örneğin, ev içi sorumluluklardan uzaklaşma, arkadaş edinme, eğlenme, grup ilişkisi içinde yer alma, kimi zamanda farklı konularda öğrenmenin verdiği hoşnutluk duygusunun etkili olduğu belirlenmiştir.

Eğitime devam kararında kadınların büyük çoğunluğunun kendi tercihleri olduğu saptanmıştır. Araştırmanın bulguları, kadınların artık hem küçük çocuklarının olmaması hem de çekirdek aile olmaları nedeniyle bu etkinliklere rahatlıkla katılabildiklerini göstermektedir. Dolayısıyla, kadınların ataerkil aile yapılarında aile içindeki konumları ve birbirleriyle ilişkileri yaş ve cinsiyet ekseninde oluşan hiyerarşi içinde zamanla “eşitleyici” dinamik yarattığı, yaşın ilerlemesiyle birlikte bu durumun, kadınlara “özgürleştirici” etki yapmasıyla yakından ilintili olduğu belirlenmiştir.

Araştırmada eğitime katılma nedenleri olarak; boş zamanları değerlendirme, yeni şeyler öğrenerek kendini geliştirme, evden çıkma, çevresini genişletme, öğrendiklerini gelire çevirme, kendini güçlendirerek eşini değiştirme eğitime katılım nedenleri olarak belirlenmiştir.

Eğitime katılan kadınların çoğunluğunun başlangıçta aile bireyleri tarafından (eş-çocuk) olumsuz tutum ve davranışlarından kaynaklı güçlükler yaşadığı, ancak kadınların eğitime devam etmek için erken kalkarak, günlük plan ve program yaparak ev işlerini yapma gibi çözümler üretmeleri durumunda eğitime devam ettikleri belirlenmiştir.

Kadınların evdeki işlerini aksatmadığı sürece eğitime katılması, ataerkil aile kültürünün devamı olarak değerlendirilebilir. Özellikle kız çocuklarının annelerinin eğitime katılmaları konusunda daha teşvik edici olduğu görülmüştür. Ancak, eğitimin başlangıcında, kız çocuklarının tepkisiyle karşılaşan kadınlar da olduğu bulgulanmıştır. Kocaların, kadınların eğitime katılmalarına, evdeki sorumluluklarını aksatmamaları, kazandıkları parayı kendilerine verme koşulunda karşı çıkmadıkları saptanmıştır. Kadınların eğitime katılabilmek için özellikle aile işleyişinin geleneksel düzenini bozmadıkları ölçüde eğitime katılabildikleri görülmüştür.

Bulgular, kadınların eğitime katılmada yaşadıkları bir diğer güçlüğü ise, komşu, yakın çevre ve akrabaların tepkileri, alay etme, küçümseme biçiminde olduğunu göstermektedir. Bu durumdaki kadınların, eğitime katıldıklarını yakın çevrelerinden gizleme eğilimi gösterdiği saptanmıştır.

Kadınların karşılaştığı güçlüklerle başetme stratejileri olarak; eşine fazlaca ödün verme tutumu gösterdiği, eğitime geldiği günlerde eşi için zor bir yemek yaptığı, eşini ve karşı çıkan kişileri ikna etme yöntemini tercih ettiği belirlenmiştir. Eğitimin başlangıcında, eğitime katıldığını eşlerinden gizleyen kadınlarla karşılaşmıştır. Kadınların eğitime devam etmek istediklerinde engelle karşılaştıkları ve karşılaştıkları bu sorunla başetmek için direnme stratejisi geliştirdikleri görülmektedir. Kadınların pes etmeyip eğitime devam etmek için yoğun çaba içinde olmaları eğitimin ihtiyaçlarına yönelik olduğu anlamına gelmektedir. Bu durum aynı zamanda kadınların eğitime duyduğu özleme de işaret etmektedir.

Bu çalışmada katılımı destekleyici, teşvik edici olarak; “eğitici ve ÇKGV yöneticilerinin tutumu” “öğrenme ortamı” ve “ÇKGV’nin teşvik etmesi” gibi bileşenler ortaya çıkmıştır. Eğiticilerin ve ÇKGV’nin yöneticilerinin kadınlara karşı tutum ve davranışlarının olumlu olmasının, ÇKGV’nin katılmayı kolaylaştırıcı olanak sunması (kapısının her zaman açık olması, vb) eğiticilerin bilgi ve yeterlilikleri yanında deneyimli olmasının, katılımın uzun süre devam ettirilmesinde ve ÇKGV’nin “okul gibi” değerlendirilmesinde önemli bir etken olduğu saptanmıştır. Uzun süreli ve kapsamlı programların kadınlar üzerinde çok daha fazla olumlu etki bıraktığı bu araştırmanın ortaya koyduğu önemli bulgulardan birisidir.

Kadınların, ÇKGV’den aldıkları eğitimler sayesinde kadın hakları ve toplumsal cinsiyet konularında bir farkındalık oluşturduğu ve eğitimlerden olumlu anlamda etkilendiği, görülmüştür. Ayrıca eğitimlerin kadınların ihtiyaçları dahilinde nereye başvuracağına dair fikir verdiği araştırmada ulaşılan sonuçlar arasındadır. Eğitim

konularının kadınların ihtiyaçları ile ilişkilendirildiği ve bu ihtiyaçların kadınlara hissettirildiği belirlenmiştir. Katılımcı kadınlar katıldıkları eğitimleri sıralarken daha çok göze çarpan durum, güçlenmelerine yönelik eğitimlere katıldıkları saptanmıştır. Örneğin; güçlenme eğitimi, farkındalık, özgüven eğitimi, iletişim, çatışma çözme, vb.

Bulgularda, ÇKGV'nin eğitimlerini desteklemek üzere kadınların hoşlanacağı sosyal ve kültürel etkinlikler düzenlediği ortaya çıkmıştır. Bu durum grup içinde daha sıcak bir grup atmosferin yaratılmasına; böylece kadınların, katıldıkları eğitim ve öğrenme ortamında kendilerini daha rahat hissetmelerine yardımcı olduğu belirlenmiştir. Öğrenme süreci, sınıf dışı ortamlarla desteklendiğinde (sosyal ve kültürel etkinlikler, yurt içi ve yurt dışı geziler, kamu kurumlarını tanıma vb.) daha yararlı olduğu ve kadınlara güçlendirme becerileri kazandırma bakımından katkıda bulunduğu görülmüştür.

Kadınların ilk günler derslerde “öğrenme güçlüğü” , “çekinme” “toplumda konuşamama” gibi psikolojik faktörlerin eğiticilerin olumlu tutum ve davranışlarından dolayı kadınların eğitime katılımında olumsuz etkisi olmadığı saptanmıştır.

Çalışmada eğitim süreciyle ilgili olarak üç temel vurgu saptanmıştır. Bunlardan birincisi derslerin ilgi çekici olması, ikincisi kadınlara gösterilen saygı ve değer, üçüncüsü eğiticilerin yaklaşımları ve uygulama sırasında kullandıkları yetişkinlerin öğrenme özelliklerine uygun yöntem ve teknikler ile aktif öğrenme yöntemidir.

Bu çalışma sonucunda; eğitime katılmış olmak, hem toplumsal yaşamlarında, hem de toplumsal cinsiyet rolleri açısından kadınların güçlenmeleri yönünde kimi etkileri olduğu görülmüştür. Genel olarak, kadınların görüşlerine dayalı olarak, onların bilişsel, psikolojik, ekonomik ve politik boyutlarda güçlendikleri bulgulanmıştır. Kadınlar ÇKGV'deki eğitimlere katılmalarının hayatlarına olumlu etkilerinden söz ederken, güçlendiklerini dile getirmişlerdir. Kadınlardan sadece biri hariç diğerleri, eğitimlerin yaşamlarına olumlu yansıdığını belirttikleri görülmüştür.

Bilişsel güçlenme boyutu göz önüne alındığında dikkat çekici sonuçlara ulaşılmıştır. Görüşülen kadınlar kendi deneyimlerinden hareketle kadınların yaşadıkları toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri konusunda farkındalığa sahiptirler. Bir arada oluşları bu anlamda güçlendirici bir etkiye sahip olmaktadır. Eğitimin içeriği toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin bir hassasiyet taşımakla beraber kadınların kendi aralarındaki paylaşımları ve görüş alış verişleri toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik farkındalık açısından olumlu etkilenmelere yol açmıştır. Aile içinde daha önce eşleri ya da ailenin diğer erkek bireyi tarafından verilen kararlara katılma konusunda duyarlılık geliştirdikleri görülmüştür. Dolayısıyla, kararlara katılım konusunda kadınlarda bir iyileşme yaşandığı

ve ev içi karar alma süreçlerinde artık daha fazla söz hakkına sahip oldukları bulgulanmıştır. Kadınların tüketim ve paranın denetimi gibi harcamalarda karar alma süreçlerinde her ne kadar geleneksel rollerinin devamına yönelik paranın denetimi konusunda karar sahibi olsalar da, bu uygulamadan hoşnut kaldıkları ve kontrol elde etme becerilerini ve kapasitesini geliştirebilen bu durumun kadınların güçlendirilmesinde önemli bir etken olduğu saptanmıştır. Eğitimlerden sonra evindeki şiddeti tam bitiremezse de eğitimlerden öğrendikleriyle azalttığını belirten kadınlar olduğu belirlenmiştir. Eğitimlere en az devam eden görüşmecinin ailedeki erkek bireyler (baba ve erkek kardeş) tarafından olumsuz yaklaşımla yüklemelerle karşı karşıya kaldığı ve öğrenilmiş çaresizlik durumuyla baş etmede zorlandığı saptanmıştır. Ev içi alanı kendi iktidar alanı olarak inşa eden ve bu nedenle ev işlerini paylaşırsa “iktidar alanı”nı kaybedebileceği endişesi taşıdığını ve bu yüzden ev işlerini kocası dahil bir başkasıyla paylaşmak istemediğini dile getiren bir kadın olduğu görülmüştür. Kadınlar kendilerine zaman ayırmaları gerektiğinin farkındadırlar. Kadınlar, sinema, tiyatro, konser müze gibi sosyal ve kültürel ihtiyaçları konusunda farkındalık geliştirdiklerini ifade etmişlerdir. Eğitimlerden önce sıradan olan gündelik hayat aktivitelerinin eğitimlerden sonra değişmiş olduğu görülmüştür. Boş zamanlarında kişisel gelişim, sevilen ve ilgi duyulan şeyleri yapma, örneğin, kitap okuma, koro, tiyatro kursuna, sinemaya gitme, vb. gibi konularda çok farklı sosyal ve kültürel etkinliklere katılarak olumlu bir deneyim yaşadıkları saptanmıştır. Değişik aktiviteler içinde yer almanın bilişsel güçlenmelerine zemin oluşturduğu saptanmıştır.

Psikolojik güçlenme boyutunda en çok öne çıkan psikolojik güçlenme göstergesi özgüven artışı olduğu saptanmıştır. Kadınların geleceğe ilişkin hayaller kurmasını da yaş faktörü etkilemektedir. Eğitim ile artan özgüven sayesinde kadınlar, bu konuda sıklıkla çevrelerinden gelen “bu yaştan sonra” öğrenip ne yapacaklarına dair soru ve alaylara, çoğunlukla özgüvenli yanıtlar vermektedirler. Kendi kişisel kimliklerini ve benliklerini ifade edebilme bilincini geliştirdikleri görülmüştür. Daha önce şu kişinin karısı, şu ailenin gelini diye tanımlanırken, artık bağımsız bir kişilik olduklarının bilincine vardıklarını ifade ettikleri saptanmıştır. Özgüvenle bağlantılı olarak iletişim becerilerinde de bir artış olduğu görülmüştür. Daha önce sinemaya, tiyatroya, Kızılay’a bile gidemediklerini, otobüse binemediklerini belirten kadınlar; şimdi tek başına yolculuk yapabilme, otobüse binebilme, hatta yolda yürüme, tek başına akrabalarını ve arkadaşlarını ziyaret ettiklerini belirttikleri görülmüştür. Kadınlar, aile üyeleri, arkadaşları ve diğer insanlarla örneğin, kamusal alandaki görevlilerle eğitimlerden sonra daha kolay iletişim kurduklarını, daha

rahat konuştuklarını belirtmektedirler. Kadınlar sahip oldukları bu hareket özgürlüğünün aldıkları eğitimle değişen bir durum olduğunu ifade etmişlerdir. Kadınların sosyal etkileşimlerinin artmasına ve kamusal alanlara girebilecek kadar kendilerini güçlü hissetmelerine yol açan bu durumun psikolojik olarak güçlenmelerinin bir sonucu olduğu saptanmıştır.

Ekonomik güçlenme boyutu gözönüne alındığında, eğitimlerden önce herhangi bir gelir getiren işte çalışmayan kadınların, eğitimlerden sonra maddi gelir elde ettikleri saptanmıştır. Bu artış yoksulluğa çözüm getirecek boyutta ve süreklilikte olmasa da günlük yaşamlarında bir iyileşme sağlamıştır. Kadınlar, gelir getirici bir iş sahibi olmalarının güçlenmeleri için hayati bir öneme sahip olduğunu belirtmişlerdir. Kadınların eğitimlerden sonra “gelir elde etme”, “iş hayatına aktif katılma”, “farklı iş imkanı bulma”, “gelir getirici iş yapma yeteneklerinin ortaya çıktığını” belirtmişlerdir. Finansal özerklik sağlamak üzere maddi gelir elde ettiklerine ilişkin bu ifadeler eğitimlerden sonra kadınların ekonomik güçlenme konusunda bir iyileşme yaşadığına işaret etmektedir. Bu durum eğitimin ekonomik güçlenmelerine katkı sağladığına ilişkin bir bulgudur. Kadınların eğitimlerden sonra “Kozadan İpeğe Ev Eksenli Çalışan Kadınlar kooperatifi” adıyla bir kooperatif kurdukları görülmüştür. Bu kooperatif onların yeni beceriler ve iş fırsatları elde etmeleri konusunda kollektif çalışma ve dayanışma ile ortak hareket etmelerine etki eden önemli bir unsur olduğu görülmüştür. Dolayısıyla kooperatifin kadınların gelir getirici faaliyetlerinin devam etmesinde önemli rol oynadığı saptanmıştır. Gelir elde etme ile birlikte ekonomik anlamda özerk olmanın neticesinde kadınlar, daha iyi yaşam şartları için kaliteli ve anlamlı seçim yapma yeteneklerinin geliştiğini belirtmişlerdir. Ekonomik özerkliğin kadınların özgüvenini arttırdığı saptanmıştır. Elde edilen veriler, güçlenmenin bilişsel ve psikolojik boyutlarının önemli olduğunu, ancak ekonomik kaynaklarla güçlenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, kadınların finansal anlamda bağımsız gelir oluşturmaları ekonomik açıdan güçlenmelerini sağlarken, toplumun diğer alanlarında da kadınların daha görünür olmalarının yolunu açtığı ve aile içindeki konumlarını da iyileştirdiği görülmüştür.

Politik güçlenme boyutuna ilişkin öne çıkan sonuçlardan biri, kadınların politik farkındalık geliştirdiklerine ilişkindir. Kadınların eğitimlerden sonra oy verdiği siyasi partiyi eleştirme, siyasilerin söylediklerini sorgulama ve siyasi kararlarını artık kendi başlarına verdikleri belirlenmiştir. Kadınların karşılaştıkları haksızlıklara karşı mücadele etme, tepki gösterme, sorgulama bilinci ile farklı görüşlere karşı hoşgörü tutumu geliştirdikleri gözlemlenmiştir. “Kozadan İpeğe Ev Eksenli Çalışan Kadınlar

Kooperatifi”nin ve “Kadın Eğitim İstihdam Derneği” kurulması kadınların eğitim sonrasında güçlenmelerinin tüm boyutlarını desteklediği belirlenmiştir. Kooperatif ve Derneğin kadınların yeni beceriler ve iş fırsatları elde etmeleri konusunda kolektif çalışma ve dayanışmayı yansıtan “kolektif örgütlenme”ye örnek olması açısından anlamlı yerde durduğu saptanmıştır. Kadınların kooperatif ve dernekteki görevleri nedeniyle başka kurumlarla iletişim kurması, radyo programlarına ve STK’lara konuşmacı olarak katılmaları politik bir özellik taşımasa da, politik güçlenmeye katkısı olduğu saptanmıştır. Dolayısıyla kamusal alanların kadınların taleplerini duyurmaları ve cinsiyet eşitliğini tetiklemelerine yardımcı olabildiği gözlemlenmiştir.

Kadınların farkındalıkları diyalog ve toplumsal dayanışma ile artmıştır. Bunun yanında eğitimlerden çok sonra kooperatif üyeleri kadınlar arasında maddi kazanç gibi nedenlerle kadınlar arasında rekabet ve çıkar çatışması ile ilgili sorun çıktığı görülmüştür. Kadınlar arası dayanışma ve diyalogu zedeleyen bu durumun güçlen(diril)me deneyimi üzerinde olumsuz etki oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Öneriler

Araştırmanın sonuçlarına dayalı olarak, gelecekte yapılacak araştırmalara yeni bir bakış açısı kazandırabilmek için araştırmacılara ve uygulayıcılara yönelik olmak üzere aşağıdaki önerileri yapmak mümkündür.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- Yeni yapılacak araştırmalarda kadınlara yönelik yapılan eğitim programına katılan farklı sosyo-ekonomik özelliklere sahip kadınların eğitimlerden sonra güçlenme deneyimleri incelenebilir.
- Karşılaştırmalı çalışmalar yapabilmek için kadınların öncülüğündeki STK’ların verdiği eğitim ile Halk Eğitimi Merkezlerinde verilen eğitimlerin nasıl ele alındığı, programın kapsamı, bu programların kadınlara nasıl ve ne ölçüde etki ettiği incelenebilir.
- Toplumsal cinsiyet yaklaşımının benimsendiği, kadınların beklenti ve ihtiyaçlarının karşılandığı yetişkin eğitimi programlarının güçlendirmeye etkisi incelenebilir.

Uygulayıcılara Öneriler

- Yürütülmekte olan tüm yetişkin eğitimi programlarında kadınların güçlenmelerine katkı sağlayabilecek dönüştürücü öğrenme süreçleri ve toplumsal cinsiyet yaklaşımı benimsenmelidir. Bu çalışmalarda sürenin değişim ve dönüşüm için büyük önem taşıdığı hatırlanmalıdır. Sürenin yanında programın kapsamının da önemli olduğu gözönüne alınmalıdır.
- Yetişkin eğitimi hizmeti veren toplum merkezlerinde kadınlar için güçlendirici eğitim projeleri sıklıkla yapılabilmesi ve bu eğitim etkinlikleri sosyal ve kültürel faaliyetlerle desteklenmelidir.
- Kadınların güçlendirilmesini hedef alan eğitim programların hazırlanmasında kadınlar da yer almalı, eğitim programının içeriği, hedef kitlenin ilgi alanlarına, ihtiyaçlarına ve koşullarına dayalı öğrenme konuları ve onlara uygun bir müfredatla uygulamaya gidilmelidir.
- Kadınların eğitimlere erişimini önündeki engelleri kaldırmak ve eğitimlere katılımlarını ve devamlarını sağlamak üzere gerekli alt yapı ve destek oluşturulmalıdır.
- Kadınların güçlenmesini hedefleyen eğitim etkinliklerinde demokratik ilkelerin ve etkileşimsel (aktif) öğrenme yöntemlerinin uygulanması sağlanmalıdır.
- Yetişkin eğitimi uygulamalarında eğitim içeriğinin yanı sıra eğiticilerin de rolünün etkili olduğu bilinmektedir. Bu nedenle düzenlenen eğitimlerde eğiticilerin olumlu tutum ve davranışları yanında donanımlı ve tecrübeli olması, ayrıca yetişkin eğitimi öğretim ilke ve yöntemleri konusunda alanında yetkin eğiticilerin olması sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akça, Ş. (2020). *Kırıkkale’de Haşk kütüphanesi Kullanımı ve Okuma Alışkanlığı İlişkisinin İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara.
- Aksoy, T. (2018). *Okuma Alışkanlığının Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş (TEOG) Sınavına Etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ankara.
- Alica, Z. (2015) “Kadınların Güçlendirilmesinde Okuma Yazma Eğitiminin Katkısının Kadınların Deneyimlerine Dayalı Olarak İncelenmesi” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Ankara, Türkiye.
- Arnot, M. (2012). Erkek Hegemonyası, Sosyal Sınıflar ve Kadınların Eğitimi. Y,Dönmez, (Çev.), *Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim: Olanak ve Sınırlılıklar*. F,Sayılan (Derleyen). (ss.143-184). Ankara: Dipnot Yayınları. (2002).
- Aşır, K. S. (2011). *Mamak Halk Eğitim Merkezinde Açılan Kurslara Katılan Kadınların Eğitime Katılma ve Terk Nedenleri*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Ankara, Türkiye.
- Ayhan, S. (1988). *Halk Eğitiminde Katılma* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.Ayhan, S. (2005). Dünden Bugüne Yaşamboyu Öğrenme. F. Sayılan ve A. Yıldız (Yay. Haz.), *Yaşam Boyu Öğrenme: Sempozyum Bildirileri ve Tartışmalar* (ss.2-14). Ankara: Pegem.
- Bağcı, Ş. E. (2014). *Yetişkin Eğitimi ve Eşitlik*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Batliwala, S. (2010). Taking the power out of empowerment. Erişim adresi: <https://www.academia.edu/5574441>
- Bhasin, K. (1992). Education for women’s empowerment: Some reflections. *Adult Education and Development*, 39, (ss.11-24).
- Bhasin, K. (2003). *Ataerkil Sistem “Erkeklerin DünyasındaYaşamak”*. (Çeviren: Alev Çoşkun, Redaksiyon: Irazca Geray) (1.Basım). İstanbul. Kadınlarla Dayanışma Vakfı Yayınları.
- Bilir, M. (2004). Kentleşme Sürecinde, Yetişkinlerin Eğitim Gereksinimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), (ss.98-121).
- Bölükbaş, A.T. (2016) “Kadınların Güçlendirilmesine Yönelik girişimcilik Eğitim programlarında Eğilimler sorunlar ve Olanaklar: Kagider Örneği. ” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Ankara, Türkiye.
- Bülbül, S. (1991). *Halk Eğitime Giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Candaş, Ayşen, ve diğerleri (2010). Türkiye’de Eşitsizlikler: Kalıcı Eşitsizliklere Genel

Bir Bakış. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi. Proje ekibi: Buğra Ayşe, Yılmaz Volkan.Günseli, Sevdâ ve Çakar, Burcu Yakut. Erişim Adresi: https://spf.boun.edu.tr/sites/spf.boun.edu.tr/files/1439796553_turkiyede_esitsizlikler_spf_0.pdf

Cranton, P. (1994). *Understanding and promoting transformative learning: A uide for educators of adults* . San Francisco: Jossey-Bass.

Çamur, G. (1997). Çağdaşlaşma Sürecinde Toplum Merkezlerinin Yeri ve İşlevleri Sempozyumu. 18 Mayıs 1997. (Yayına Hazırlayan: Kasım Karakaş) Ankara. Çağdaş Kadın ve Gençlik Vakfı Yayını No:2. Aydınlar Matbaası.

Çelik, N. (2019). “Keçiören Halk Eğitim Merkezi’ndeki Yetişkinlerin Özdoym Kurslarına Katılım Örüntüleri’ (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye.

Division for the Advancement of Women. (2001). Policing for poverty reduction and women’s empowerment. United Nations Division for the Advancement of Women (DAW) Expert Group Meeting on: “Empowerment of women Throughout the Life Cycle as a Transformative Strategy for Poverty Eradication”, 26–29 November 2001, New Delhi, India. Erişim adresi: <https://www.un.org/womenwatch/daw/csw/empower/documents/Bisnath-P3.pdf>

Dixon-Mueller, R. (1998). Female empowerment and demographic processes: Moving Beyond Cairo. Erişim adresi: <https://iussp.org/sites/default/files/PRP13.pdf>

Donovan, J. (2009). *Feminist Teori: Amerikan Feminizminin Entelektüel Gelenekleri* (A. Bora, M. A. Gevrek ve F. Sayılan, Çev.). (5. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Duman, A. (2000). *Yetişkinler Eğitimi* (1. Basım). Ankara: Ütopya.

Foucault, M. (2011). *Özne ve İktidar* (O. Akınhay, Çev.). (Seçme Yazılar 2). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Freire, P. (1991). *Ezilenlerin Pedagojisi* (D. Hattatoğlu ve E. Özbek, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınevi. (1982).

Gedikoğlu, Ş. (1991). *Türkiye’de Yaygın Eğitimden Çağdaş Halk Eğitime*. Ankara: Kadioğlu Matbaası.

Geray, C. (1978). *Halk Eğitimi* (Genişletilmiş, Yeniden Yayına Düzeltilmiş 2. Baskı). Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları No:73. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Geray, C. (2002). *Halk Eğitimi* (Güncelleştirilmiş 3. Basım). Ankara: İmaj Yayınevi.

Giroux, H. A. (1979). Paulo Freire’s approach to radical educational reform. *Curriculum Inquiry*, 9(3), (ss. 257-272). doi:10.2307/3202124

- Hall, C.M. (1992). *Women and empowerment: Strategies fo increasing autonomy*. NewYork:Hemisphere Publihing Corporation.
- Hart, M. U. (2012). Bilinç Yükseltme Yoluyla Özgürleşme. N, Korkmaz (çev), *Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim: Olanak ve Sınırlılıklar*. F. Sayılan (Derleyen), (ss.243-274). Ankara. Dipnot Yayınları.(1990).
- Hooks, B. (1984). *Feminist theory: From magrin to center*. Boston: South End Pres.
- Kabeer, N. (1999). Resources, Agency, Achievements: Reflections on the Measurement of Women's Empowerment. *Development and Change*. Volume 30, ss.435-464. Erişim Adresi: <https://scholar.google.com/citations?user=8V5ygNoAAAAJ&hl=en>
- Kabeer, N. (2001). *Reflections On The Measurement Of Women's Empowerment*. Discussing Women's Empowerment -Theory and Practice. Sidastudies no:3. (Stokholm,SIDA.ss.17-57).ErişimAdresi: <https://www.sida.se/contentassets/5e45d330e16743179cefc93de34e71ac/15611.pdf>
- Kabeer, N. (2005). Gender equality and women's empowerment: A critical analysis of the third millennium development goal 1. *Gender & Development* (ss.13-24) Erişim Adresi: <http://nailakabeer.net/wp-content/uploads/2005/09/13552070512331332273.pdf>
- Kabeer, N. (2010). Women's Empowerment, Development Interventions and the Management of Information.Flows. *IDS Bulletin* Volume: 41 Number :6. Nowember (2010).(ss.105-113). Erişim Adresi: <https://onlinelibrary.wiley.com/>
- Kandiyoti, D. (1997). Erkeklik Paradoksları:Ayrımcılığın Yaşandığı Toplumlar Üzerine Bazı Düşünceler. *Cariyeler Bacılar Yurttaşlar*. (Çeviren: Fevziye Sayılan). İstanbul. Metis Yayınları. (ss:181-201).
- Kaplan, M. (2011), “Kaplumbağa'nın Özgürlüğü”: Kadınlar ve Ev İçi Emek. *Cyprus International Universty Folklor Edebiyat Dergisi*, Cilt 17, Sayı: 65, ss.163- 172. Erişim Adresi: https://www.folkloredebiyat.org/Makaleler/1212807414_fe-65-13.pdf
- Karadağ, R. (2014). Okuma İlgisi, Tutumları ve Alışkanlığı Konusunda Yapılmış Çalışmaların Lisansüstü Tezlere Dayalı Analizi: YÖK ve Proquest Veri Tabanları Örneklemi.Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 35(1), ss.1-17 Erişim Adresi: http://pauegitimdergi.pau.edu.tr/Makaleler/139363612_1.%20makale.pdf
- KSGM.(2014). Türkiye’de [Kadın İşgücü Profili ve İstatistikleri Analizi](#). *T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü*. (“Türkiye’de Kadın İşgücü Profili ve İstatistiklerin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bakış Açısıyla Gözden Geçirilmesi Projesi”kapsamında hazırlanmıştır. Proje Yürütücüsü: Prof. Dr. Ayşe Gülay Toksöz). Birinci Basım. Ankara. ErişimAdresi: <https://www.ailevecalisma.gov.tr>

- Knowles, M. (1996). *Yetişkin Öğrenenler- Gözardı Edilen Bir Kesim*. (Serap Ayhan, Çev.) Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Kümbetoğlu, B.(2005). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. (1.Basım). Ankara: Bağlam yayıncılık.
- Lindeman, E. (1926). *The meaning of adult education*. Erişim adresi: <https://archive.org/details/meaningofadulthood00lind>
- Lowe, J. (1985). *Dünya’da Yetişkin Eğitime Toplu Bakış* (T. Oğuzkan, Çev.). Ankara: Unesco Türkiye Millî Komisyonu Yayını.
- Mayoux, L.(2000). Micro-Finance and Empowerment of Women: A Review of the Key Issues. Erişim Adresi: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/ed_emp/documents/publication/wcms_117993.pdf
- Mayoux, L.(2001). Tackling the Down Side: Social Capital, Women’s Empowerment and Micro-Finance in Cameroon. *Development and Change* (32) ss.435-464. Erişim Adresi: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.958.4555&rep=rep1&type=pdf>
- Mayo, P. (2011). *Gramsci, Freire ve Yetişkin Eğitimi: Dönüştürücü Eylem Fırsatları* (A. Duman, Çev.). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Mayo, P. (2012). *Özgürleştirici Praksis: Paulo Freire’nin Radikal Eğitim ve Politika Mirası* (H. H. Aksoy ve N. Aksoy, Çev.). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Medel, C.-Anonuevo & Bochynek, B. (1995), The International Seminar on Women’s Education and Empowerment. *Women’s Education and Empowerment: Pathways towards Autonomy*. Report of the International Seminar. Held at UIE, Hamburg, 27 January-2 February 1993 (ss5-12). Unesco digital Library Erişim Adresi: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000100662>
- Merriam, S. B. (2004). The role of cognitive development in Mezirow’s transformational learning theory. *Adult Education Quarterly*, 55, 60–68.
- Merriam, S. B. (2013). Yetişkin Öğrenme Kuramının Değişen Manzarası (2. Baskı). (G. Güvercin ve O. Seçkin, Çev.) A. Yıldız ve M. Uysal (Derleyen), Yetişkin Eğitimi (ss.105-126). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Mezirow, J. (1978). Perspective transformation. *Adult Education*, 28, 100-110.
- Mezirow, J. (1991). *Transformative dimensions of adult learning*. San Francisco: Josey-Bass publishers.
- Mezirow, J. (1994). Understanding transformation theory. *Adult Education Quarterly*, 44(4), (ss.222-244).

- Mezirow, J. (2003). Epistemology of transformative learning. Erişim adresi: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.116.8014&rep=rep1&type=pdf#:~:text=Transformative%20learning%20may%20be%20understood,reasons%20for%20making%20a%20judgment.>
- Mies, M. (1995). Feminist Araştırmalar İçin Bir Metodolojiye Doğru (A. Durakbaşı ve A. İlyasoğlu, Çev.) S. Çakır ve N. Akgökçe (Yay. Haz.), *Kadın Araştırmalarında Yöntem* (ss.48-64). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Özateş Gelmez Ö.S., (2019). *Üniversiteli Kadın Öğrencilerin Gözünden Kadının Güçlenmesi*. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal of Higher Education and Science, 9(2), (ss.256-267).
- Page, N. ve Czuba, C. E. (1999). Empowerment: What is it? Erişim adresi: <https://www.joe.org/joe/1999october/comm1.php>
- Punch, K. F. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar* (D. Bayrak, H. Bader Arslan ve Z. Akyüz, Çev.). Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Robertson, Douglas L. (1996). "Facilitating Transformative Learning: Attending to the Dynamics of the Educational Helping Relationship". **Adult Education Quarterly**. 47, 41-53. Erişim Adresi: <http://pod.nku.edu/pdfs/doug/facilitatingTransLearn.pdf>
- Rowlands, J. (1997). Questioning empowerment working with women in Honduras. UK and Ireland: Oxfam. Erişim adresi: <file:///C:/Users/Hp/Downloads/bk-questioning-questioning-empowerment-honduras-010197-en.pdf>
- Rowlands, J. (1999). Empowerment examined. D. Rowan- Campbell (Ed.), *Development with Women: Selected Essays from Development in Practice* (141-150). Oxford, UK: Oxfam GB. Oxfamilibrary. Erişim adresi: <file:///C:/Users/%C3%96ZLEM/Downloads/bk-development-with-women-010190-en.pdf>
- Ryan, A. B. (2001). *Feminist ways of knowing: Towards theorising the person for radical adult education*. UK: NIACE, National Institute of Adult Continuing Education.
- Sayılan, F. (1993). *Kadın Eğitime Feminist Bir Yaklaşım: Çankaya Belediyesi 100. Yıl Kültür Evinde Uygulamalı Bir Araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Ankara, Türkiye.
- Sayılan, F. (Eylül, 2006). *Türkiye’de Halk Eğitime Feminist Bir Bakış*. XV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi. Muğla Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 13-15 Eylül 2006, Muğla.
- Sayılan, F. (2012). Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim. *Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim- Olanaklar ve Sınırlar*. Derleyen F. Sayılan. (ss.13-67). Ankara: Dipnot yayınları

- Sayılan, F. (2013). Jack Mezirow ve Dönüştürücü Öğrenme Kuramı. A. Yıldız ve M. Uysal (Derleyenler), *Yetişkin Eğitimi*. (161-175). (2. Baskı). İstanbul. Kalkedon Yayınları.
- Sayılan, F., Balta, E. ve Şahin Ö. (2002). Ankara'nın Gecekondu Mahallelerinde Yaşayan Okumaz Yazmaz ve İşsiz Kadınların Tespiti Araştırması. Ankara: UNDP-KSSGM- KASAUM. (Yayınlanmamış Araştırma Raporu).
- Sayılan, F.,Yıldız, A.,Baykal.S. (2017). Yetişkinlerin Temel Eğitimi Bağlamında Yetişkinler İkinci Kademe Eğitimi Programının Bütünsel Bir Değerlendirmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*.2017. Cilt 50,Sayı:2. (ss.1-32)
- Selbin,E.(1998). Social justice in Latin America. dilemmas of democracy and revolution. Erişim Adresi: <http://biblioteca.clacso.edu.ar/ar/libros/lasa98/Selbin.pdf>
- Stromquist, N. P. (1995). The theoretical and practical bases for empowerment, Edited By Carolyn Medel-Anouevo *Women, Education, and Empowerment: Pathways Towards autonomy* (Hamburg, UNESCO Institute for Education) (ss.13– 22). Unesdoc digital Library Erişim Adresi: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000100662>
- Stromquist, N.P. (2012). Kadınların Güçlendirilmesinde Eğitimin Rolü. F. Sayılan (Çev.),*Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim: Olanak ve Sınırlılıklar* (ss.185-214). Ankara:Dipnot Yayınları. (2002).
- Stromquist, N. P. (2015). *Women's Empowerment and Education: linking knowledge to transformative action*. European Journal of Education, Vol. 50, No. 3, 2015. (ss.307-323). <https://library.pcw.gov.ph/sites/default/files/Stromquist->
- Tan, M. (2005). Yaşamboyu Öğrenme ve Toplumsal Cinsiyet Boyutunda Kimi İçermeleri (F.Sayılan ve A. Yıldız, Yay. Haz.). *Yaşam Boyu Öğrenme* (2. basım.) (ss.207-220.). Ankara: Pegem Yayınları.
- Taylor, E. W. (1998). *The theory and practice of transformative learning: A critical review*. Information Series No:374. ERIC. Erişim Adresi: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED423422.pdf>
- Tekin, M. (1988) *Ankara İlinde Yetişkinleri Örgün Yetişkin Eğitimi Programlarına Katılmaya Güdüleyen Etmenler ve Yetişkinlerin Katılmada Karşılaştıkları Güçlükler*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tekin, M. (1991). Dünyada ve Türkiye'de Halk Eğitimi ve Sorunları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt 24 (1). (ss: 1-12).
- Toksöz,G.(2007). Türkiye'de Kadın İstihdamının Durumu. Ankara, Uluslararası Çalışma Ofisi.Uluslararası Çalışma Örgütü (İLO) yayını.

- Tutar, P. (2014). *Kadınların Siyasal Eğitimi: KA.DER Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- TÜİK. (2016). Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2016. Erişim Adresi: <http://www.tuik.gov.tr>
- TÜİK. (2018). Ulusal Eğitim İstatistikleri Veri Tabanı 2018 Sonuçları. Erişim Adresi: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1018
- TÜRK İŞ. (2016) Araştırma Merkezi.* (<http://www.turkis.org.tr>).
- UNESCO. (1975). Adult education. Erişim adresi: www.unesco.org/education/nfsunesco
- UNESCO. (1985). *Yetişkin eğitimi terimleri*. C. Titmus, P. Buttedahl, D. Ironside, P. Lengrand (Yay. Haz.). (A. F. Oğuzkan, Çev.). Ankara: Unesco Türkiye Millî Komisyonu.
- UNESCO. (1997). 5th International Conference on Adult Education: Hamburg, Germany 1997: Final Report. Erişim adresi: <http://uil.unesco.org/adult-education/confintea>
- UNESCO. (2009). Sixth International Conference on Adult Education: final Report. CONFITEA VI: International Conference on Adult Education, Belém do Pará, Pará, Brazil, 1-4 December 2009, 6th CONFITEA VI, Erişim adresi: <http://uil.unesco.org/adult-education/confintea>
- UNESCO. (2015). Eğitim komisyonu raporu. Erişim adresi: <http://www.unesco.org.tr/Pages/549/211>
- Uysallı, Ortaköylü Z.D. (2017). *Empowerment of women through non-formal education Programs in Turkey*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). ODTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şener, Ü. (2017). Kozadan İpeğe Kadın Kooperatifi. Erişim Adresi: <http://kozadan.blogspot.com.tr/2010/08/kozadan-ipege-ev-eksenlicalisan.html>
- Ünal, I. (2013). Kapitalist Toplumda Eğitim: Kuram ve Gerçekliğe Bir Bakış. *Praksis Dört Aylık Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı:33(3), (ss:9-27).
- Yıldız, A. (2006). *Türkiye’de Yetişkin Okuryazarlığı: Yetişkin Okuma Yazma Eğitimine Eleştirel Bir Yaklaşım*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yıldız, A. (Çev.) (2006). Yetişkin Eğitimi Araştırmalarında Dünya Perspektifleri Montreal Uluslararası Seminer Raporu. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 39(1), (ss:145-158). Erişim Adresi: <http://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/509127>

EKLER

EK 1. Kişisel Bilgi Formu

Görüşme No :
Görüşme Tarihi :
Görüşme Yeri :
Görüşme başlangıç saati : Bitiş saati :

-
1. Adınız Soyadınız :
 2. Doğum tarihiniz veya yaşıınız :
 3. Doğum yeriniz : Köy ve Kasaba () İlçe Merkezi () Kent ()
 4. Eğitim durumunuz :
 5. Örgün eğitime devam etmeme nedeniniz?
.....
 6. Medeni durumunuz : Evli () Bekar () Boşanmış ()
 7. Kaç yıldır evlisiniz?
 8. Eşiniz ile nasıl evlendiniz (flört,görücü usulu,önceden tanıma vb) ?
 9. Eşinizin mesleği
 10. Eşinizin eğitim durumu
 11. Çocuğunuz var mı? : Evet () Hayır ()
 12. Kaç çocuğunuz var : Kız: Erkek:
Çocuklarınızın cinsiyetlerine göre yaşları: Kız:..... Erkek:
 13. Çocuklarınızın eğitim durumu:
Kız:.....
Erkek:
 14. Halen evinizde kaç kişi yaşıyor ? :
 15. Evinizin geçimini kim sağlıyor?
 16. Gelir getirici bir işte çalışmama nedenlerinizi söyleyebilir misiniz?
.....
 17. Sizin aile gelirine doğrudan kazanç yoluyla katkınız var mı?
Evet () Hayır () Cevabınız evet ise “Ne şekilde ve ne ölçüde?”
.....
 18. Aile gelirine dolaylı kazanç yoluyla katkınız Oluyor mu?
Evet () Hayır ()

(Tasarruf sağlama, ev işleri yapma, çocukların çocuklarına bakmak, para harcanacak bazı işleri evde yapmak vb).

Lütfen neler yaptığınızı açıklayınız?:

19. Hanenizin aylık geliri ne kadardır?

(Hane içinde çalışanların aylık kazançları, eğer varsa kira geliri vb dahil)

20. Oturduğunuz ev kendinize mi ait? Evet () Hayır ()

Cevabınız hayır ise, ne kadar kira ödüyorsunuz?.....

21. Ne kadar süredir şimdiki oturduğunuz evde oturuyorsunuz?.....

22. Kaç yıldır kentte yaşıyorsunuz?.....

23. Köyünüzle ilişkileriniz var mı? Evet () Hayır ()

24. Ne kadar sıklıkla köyünüze gidiyorsunuz?.....

25. Ev işleri ve çocuk bakımı kimler tarafından yapılmaktadır?.....

26. Alış veriş nasıl ve kim tarafından yapılmaktadır?

.....

27. Aile içinde parayı kim idare etmektedir?. (Görüşülenin diliyle yazılabilir) Önce açık uçlu olarak soralım.

.....

Daha Çok Siz () Daha Çok Eşiniz () Ortak ()

Başka, Belirtiniz

28. Ailenizde aşağıda belirtilen konularda kararları daha çok kim veriyor?

Daha çok siz Daha çok Eşiniz Ortak

- Sahip olunacak çocuk sayısı
- Doğum kontrolü yapma konusunda...
- Çocukların eğitimi ve disiplini konusunda...
- Çocuklara verilecek harçlık konusunda
- Günlük alış-veriş konusunda
- Daha Pahalı alış-veriş yapma... ..
- Eğlence yerlerine gitme konusunda.....
- Sinema, tiyatro gibi kültürel etkinliklere gitme konusunda.....
- Akrabalara gitme konusunda.....
- Arkadaşlara gitme konusunda

29. Tek başınıza kimleri ziyaret edersiniz? Neden? Açıklayabilir misiniz?

.....

30. ÇKGV'nin eğitim çalışmasına kaç kez katıldınız? Kaç yıldır ÇKGV'ye geliyorsunuz?

.....

31. Katıldığınız eğitimler birden fazla ise, ilk katılımınızdan başlayarak katıldığınızı eğitimlerin adını ve ne kadar sürdüklerini belirtiniz?

Kurs Türü

Başlangıç ve bitiş Tarihi

.....

32. Sizi en çok hangi eğitim etkiledi ? Neden?

33. Sizce ÇKGV'nin en iyi özelli nedir?

34. Başka eklemek istediğiniz bir şeyler varsa lütfen belirtiniz?

.....

.....

EK 2. Görüşme Kılavuzu

Sayın

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yaşam Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi Doktora Programı öğrencisiyim.

Ankara ili Mamak ilçesi Ege mahalle'sinde bulunan "Çağdaş Kadın ve Gençlik Vakfı 75.Yıl Toplum Merkezi"nde herhangi bir eğitim programını tamamlamış kadınların, katıldıkları eğitim programlarının onlar için anlamı, katılma dinamikleri, katıldıkları eğitim sürecine ilişkin değerlendirmeleri, eğitime katılmanın yaşamlarında yarattığı dönüşümlerin neler olduğu bu araştırmanın problemini oluşturmaktadır. Bu nedenle, doktora tez çalışmamda kullanılmak üzere sizin görüşlerinize ihtiyaç duymaktayım.

Size soracağım sorulara vereceğiniz yanıtlar sadece bir araştırma raporunda kullanılacaktır. İsimleriniz tarafımdan saklı tutulacaktır. Görüşmeyi kabul ettiğiniz için teşekkür ederim.

Ayfer Yakar

GÖRÜŞME KILAVUZU

Görüşülen Kişi:

Görüşme Yeri :

Görüşme Tarihi:

Başlama Saati:

Bitiş Saati:

1-Genel olarak eğitime nasıl bir anlam yüklüyorsunuz?

- Genelde sizin için eğitim nedir? Sizin için eğitilmiş olmak ne anlama geliyor? Eğitilmiş olmak ya da olmamak arasındaki farkı nasıl görüyorsunuz?

- Size göre eğitim yaşantıyı değiştirir mi? Değiştirirse nasıl değiştirir? Eğitimli olmuş olsaydınız yaşantınız değişir miydi? Eğitimli olmak ya da olmamak arasındaki farkı nasıl görüyor sunuz?

2-Sizi bu eğitimlere katılmaya etkileyen kişi ve koşullar nelerdir?

- Duyurudan nasıl haberdar oldunuz?
- Eğitime katılım nedenleriniz? Hangi beklentiyle eğitim almaya karar verdiniz?
- Çevrenizden kimler eğitime devam etmenizde yönünde etkiledi. (Eş, çocuklar, komşular, vb.) Nasıl?

3- Bir “kadın”ın bu tür eğitimlere katılmasında güçlük var mıdır? Varsa bu güçlükler nelerdir?

- Eğitime katılmada güçlük çektiniz mi? Yaşadığınız güçlükler nelerdir? (parasal, aile bireyleri engeli, vb.). Ayrıca kadın olmaktan kaynaklanan güçlükler çektiniz mi?
- Eğitimlere devam ederken yaşadığınız sorunlarla baş etmede ne tür stratejiler geliştirdiniz? Örnek verebilir misiniz?

4- Eğitim sürecini nasıl değerlendiriyorsunuz?

- Ne kadar zamandır ÇKGV’deki eğitimlere devam ediyorsunuz?
- Bu kadar süre devam etmenizden nedeni nedir?
- Sizce ÇKGV’nin en iyi özellikleri nelerdir? ÇKGV’nin sizin için taşıdığı anlamı ifade etmek isterseniz ne dersiniz? ÇKGV hakkında neler düşünüyorsunuz? Anlatırmısınız?
- Hangi eğitimlere katıldınız? Katıldığınız hangi eğitim sizi daha çok etkilemiştir? Neden?
- Derslerde ilk günlerde sorun yaşadınız mı? Öğrenme, grup içinde konuşma, vb. konusunda sorun yaşadınız mı? Nasıl sorunlar yaşadınız? Nasıl başa çıktınız? Söyleyebilir misiniz?
- ÇKGV’nin fiziksel koşullarını ve insan ilişkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?
- Eğitim ortamı nasıldı? Örneğin dersler ilgi çekici miydi? Hocaların yaklaşımı ve sizlere karşı tutum ve davranışları nasıldı? Örneklerle anlatabilir misiniz? Uygulama esnasında kullanılan yöntem ve teknikleri, materyalleri ve öğrenme sürecini nasıl değerlendiriyorsunuz?

5- Aldığınız eğitimlerin yaşamınızda oluşturduğu değişimi ve dönüşümü nasıl değerlendiriyorsunuz?

- Aldığınız eğitimin sizin yaşamınıza katkısı oldu mu? Nasıl?
- Eğitimlerden sonra yaşamınızda bir değişiklik oldu mu? Olduysa ne gibi değişiklikler oldu?
- Gündelik hayatınızda ne gibi değişimler yaşadınız? (Geçmişte evde yerine getirmeniz beklenen görevlerde azalma ve çeşitlenme oldu mu? Bunların bir kısmını “evdeki” diğer bireylerle paylaşma, onlara devretme, ev

dışında yeni görevler edinme gibi durumlar ortaya çıktı mı? (Örneğin ev-işi, yemek yapmak, ev temizliği, çocuk bakımı, evde herhangi bir konuda kendi kararlarının alınıp alınmadığı, boş zamanlarında ne yaptıkları vb.) Katkıları neler oldu? Eğitimle ilgili yaşadıklarınızı örneklerle anlatabilir misiniz?

- Kendinizle ilgili düşüncelerinizde, kendinize güveninizde, cesaretinizde değişiklik oldu mu?
- Katıldığınız eğitimlerin size ne gibi faydası oldu? Toplumsal yaşamınıza katkısını olduğunu düşünüyor musunuz? Yaşadığınız örnekleri paylaşır mısınız?
- Eğitimlerden önce ve sonra kültürel-siyasi algınızda ve yaşamınızda değişim oldu mu? Nasıl?

Araştırma Grubuyla Yapılan İkinci Görüşmede Sorulan Soru:

Eğitimin kadınların güçlenmesi üzerinde nasıl bir etkisinin olduğunu değerlendirebilmek için bir yıl sonra yapılan ikinci görüşmede bu kez kadınlara tek bir soru yöneltilmiştir:

- **Devam ettiğiniz eğitimler sizin yaşamınızda neleri (iş bulma, toplumsal ve kişisel ilişkilerde değişim, yeni çevrelere girme vb), ne ölçüde değiştirdi? Örneklerle anlatabilir misiniz?**

Ek 3. Görüşülen Kadınların Kişisel Bilgileri

Araştırma Grubu	G1	G2	G3	G4	G5	G6	G7	G8	G9	G10	G11
Yaş	37	41	49	59	48	41	43	60	47	52	47
Eğitim Durumu	Üniversite	Üniversite	İlkokul	Üniversite	Üniversite	Lise	İlkokul	İlkokul	Ortaokul	Okur-Yazar	İlkokul
Mesleği	Ev Kadını	Ev Kadını	Ev Kadını	Emekli	Emekli	Ev Kadını	Ev Kadını	Ev Kadını	Ev Kadını	Ev Kadını	Ev Kadını
Medeni Durum	Evli	Bekar	Evli	Evli	Evli	Evli	Evli	Evli	Evli	Evli	Evli
Evlilik Süresi	16	0	33	37	27	18	24	40	30	39	27
Eşi ile Nasıl Evlendiği	Flört	—	Görücü	Flört	Flört	Görücü	Flört	Görücü	Görücü	Görücü	Görücü
Eşinin Mesleği	Memur	—	Terzi	Öğretmen	Mimar	Memur	Teknisyen	Emekli	Şöfor	Emekli	Garson
Eşinin Eğitim Durumu	Üniversite	—	İlkokul	Üniversite	Üniversite	Lise	Yüksekokul	İlkokul	Ortaokul terk	İlkokul	İlkokul
Çocuk Sayısı	2 Tane	—	3 Tane	3 Tane	3 Tane	2 Tane	2 Tane	3 Tane	3 Tane	4 Tane	2 Tane
Çocukların Eğitim Durumu	Üniversite	—	Üniversite	Üniversite	Öğrenci	Öğrenci	Y.okul-Lise	2 Üniv.-1Öğr.	Univ.- 1 Öğr.	Lise	Üniversite
Nereden Göç Ettiği	Ankara	Sivas	Elazığ	Kıbrıs	Çorum	Çorum	Çorum	Yozgat	Sivas	Sivas	Sivas
Ankara'da Yaşama Süresi	37 Yıl	41 Yıl	42 Yıl	30 Yıl	30 Yıl	20 Yıl	20 Yıl	39 Yıl	39 Yıl	22 Yıl	40 Yıl
Oturduğu Ev Sahipliği	Ev Sahibi	Ev Sahibi	Kiracı	Ev Sahibi	Ev Sahibi	Kira	Ev Sahibi	Kira	Ev Sahibi	Ev Sahibi	Ev Sahibi
Ev Geçimini Kimin Sağladığı	Eşi	Babası	Eşi-kızı-kendisi	Ortak	Ortak	Eşi	Eşi	Eşi-Çocuk	Eşi-Kızı	Eşi	Eşi-Kızı
Aylık Hane Geliri	2501-3000TL Arası	1500-2000TL	2501-3000TL	3501-4000TL	3501-4000TL	2501-3000TL Arası	2501-3000TL	2000-2500TL Arası	2001-2500TL	1500-2000TL Arası	2001-2500TL
Aile Gelirine Katkıları	Dolaylı	Dolaylı	Dikış-Nakış	Maaş	Maaş	Dolaylı	Dolaylı	Dolaylı	Maaş	Nakış-Piko	Dolaylı
ÇKGV'deki Eğitimlere Devam Etme Süreleri	4 Yıl	6 ay	2 Yıl	7 Yıl	3 Yıl	2 Yıl	2 Yıl	8 Yıl	10 Yıl	2 Yıl	10 Yıl

Ek 3. Görüşülen Kadınların Kişisel Bilgileri (Devam)

Araştırma Grubu	G12	G13	G14	G15	G16	G17	G18	G19	G20	G21
Yaş	42	36	53	43	47	41	48	58	50	43
Eğitim Durumu	İlkokul	Lise	İlkokul	İlkokul	İlkokul	Lise	Ortaokul	İlkokul	İlkokul	Üniv. Terk
Mesleği	Ev Kadını	Ev Kadını	Ev Kadını	Ev Kadını	Ev Kadını	Emekli	Ev Kadını	Ev Kadını	Ev Kadını	Ev Kadını
Medeni Durum	Evli	Evli	Evli	Evli	Evli	Evli	Evli	Evli	Evli	Evli
Evlilik Süresi	24	14	35	20	30	18	31	41	30	24
Eşi ile Nasıl Evlendiği	Görücü	Flört	Flört	Görücü	Görücü	Flört	Flört	Görücü	Görücü	Flört
Eşinin Mesleği	Şöfor	Güvenlik Gör.	Emekli	Elektrikçi	Emekli	Dekorasyon	Zabıta	Terzi	Emekli	Memur
Eşinin Eğitim Durumu	Lise	İlkokul	Ortaokul Terk	Lise	Ortaokul	Lise	Lise	İlkokul	Yüksekokul	Lise
Çocuk Sayısı	2 Tane	1 Tane	3 Tane	2 Tane	2 Tane	2 Tane	2 Tane	3 Tane	2 Tane	2 Tane
Çocukların Eğitim Durumu	Üniversite	Öğrenci	2 Üniv.-1 Lise	1 Lise-1 Öğr.	1 Üniv.-1 Öğr.	Öğrenci	Lise	2 Üniv.-1 Lise	Üniv	1 Üniv.-1 Öğr.
Nereden Göç Ettiği	Yozgat	Sivas	Sivas	Sivas	Sivas	Sivas	Yozgat	Sivas	Çorum	İstanbul
Ankara'da Yaşama Süresi	30 Yıl	19 Yıl	32 Yıl	20 Yıl	47 Yıl	39 Yıl	48 Yıl	41 Yıl	30 Yıl	43 Yıl
Oturduğu Ev Sahipliği	Ev Sahibi	Ev Sahibi	Ev Sahibi	Ev Sahibi	Ev Sahibi	Ev Sahibi	Ev Sahibi	Ev Sahibi	Ev Sahibi	Ev Sahibi
Ev Geçimini Kimin Sağladığı	Eşi	Eşi	Eşi	Eşi	Eşi	Eşi	Eşi-Çocukları	Eşi	Eşi	Eşi
Aylık Hane Geliri	2501-3000TL Arası	1500-2000TL	2001-2500TL	1500-2000TL	1500-2000TL Arası	4001TL üstü Arası	2501-3000TL	2001-2500TL Arası	2001-2500TL	2501-3000TL Arası
Aile Gelirine Katkıları	Dolaylı	Dolaylı	Dolaylı(Terzi)	Dolaylı	Dolaylı	Maaş	Dolaylı	Dolaylı	Dolaylı	Dolaylı
ÇKGV'deki Eğitimlere Devam Etme Süreleri	10 Yıl	2 Yıl	10 Yıl	10 Yıl	5 Yıl	3 Yıl	10 Yıl	9 Yıl	2 Yıl	3 Yıl

EK 4. Etik Kurul Onayı

ANKARA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ALT ETİK KURULU KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi : 31/05/2021
Toplantı Sayısı : 10
Karar Sayısı : 199

199- Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Hayat Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi Anabilim Dalı doktora öğrencisi **Ayfer Yakar**'ın "Kadınların Güçlendirilmesinin Eğitim Ve Eğitime Katılım Bağlamında Çözümlemesi" başlıklı tezi ile ilgili "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelendi.

Araştırmanın aydınlatılmış onam formunun uygun biçimde hazırlandığı, görüşme sorularının yansız olduğu ve ayrımcı ifadeler içermediği, yöntemsel tutarlığın bulunduğu, dolayısıyla araştırma tasarımının etik açıdan uygun olduğu görülmekle birlikte; Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Hayat Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi Anabilim Dalı doktora öğrencisi **Ayfer Yakar**'ın "Kadınların Güçlendirilmesinin Eğitim Ve Eğitime Katılım Bağlamında Çözümlemesi" başlıklı tezi tamamlanmış bir tez çalışması olduğundan Etik Kurul onay belgesi verilememektedir.

BENZERLİK BİLDİRİMİ

“Kadınların Eğitim Yoluyla Güçlenmesinin Yetişkin Eğitimi Bağlamında Çözümlemesi” başlıklı tezimin ana bölümü (ön bölüm, kaynaklar ve ekler hariç) Turnitin İntihali Engelleme Programı aracılığıyla incelenmiş ve ilgili rapor danışmanım tarafından da kontrol edilmiştir. Kontrol sırasında (1) “Beş sözcükten daha az olan benzeşmeler” (2) “Kaynaklar” (3) “Doğrudan Alıntılar” dışarıda tutulmuştur. Benzerlik kontrolüne ilişkin rapordan elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Rapor Tarihi	: 09 Haziran 2021
Gönderim Numarası	: 1603608500
Sayfa Sayısı	: 171
Sözcük Sayısı	: 54042
Karakter Sayısı	: 370375
Benzerlik Oranı	: % 5
Savunma Tarihi	: 24 Haziran 2021

Yukarıda belirtilen sonuçları gösteren Turnitin İntihali Engelleme Programı’na ilişkin orijinal raporu, sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmaksızın bu beyanım ekinde Enstitüye teslim ettiğimi, tezimin %10’dan fazla benzerlik oranı içerdiğinin belirlenmesi durumunda, bundan doğabilecek tüm yasal sorumluluğu kabul ettiğimi bildirir, saygılarımı sunarım.

Öğrencinin Adı Soyadı: Ayfer Yakar

Tarih:09.06.2021

İmza:

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı : Ayfer Yakar

E-Posta Adresi

İş Deneyimi :

Unvan	Görev Yeri	Yıl
Yüksekokul Sekreteri	Ankara Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu	2020

Akademik Bilgiler

Öğrenim Durumu:

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Yüksek Lisans	Halk Eğitimi	Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	1996

Bilimsel Sempozyumlardaki Faaliyetler:

Makale

Yakar.A. (2021). **Yetişkin Eğitimi ve Kadınların Güçlendirilmesi**. Yetişkin Eğitimi Dergisi.Cilt:3, Sayı: 5-6. ss.132-176

(2004). **Yaşam Boyu Öğrenme sempozyumu** (9-10 Aralık 2004).

(Düzenleme Kurulu)

(2007). **Küreselleşme ve Eğitim**

(Yayına Hazırlayan)

(2009). **4.Lisans Üstü Eğitim Sempozyumu** (19-21 Ekim 2009).

(Düzenleme Kurulu)

Bildiriler

Yakar, A. (2010). Kadınların Eğitim Yoluyla Güçlendirilmesi. 19. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı. Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 15-18 Eylül, 2010. Kıbrıs.

Akademik Dolaşım Faaliyetleri:

2008-2009 Eğitim-Öğretim Yılı.

Erasmus Programı Kapsamında Doktora Eğitimi çalışmaları

Malta Üniversitesi, “Yetişkin Eğitimi” alanında uzman Prof. Dr. Meter Mayo ile bir akademik yıl birlikte çalışma.